

Körkép III.

A Wlislócki Henrik Szakkollégium hallgatóinak írásai

Körkép III.

A Wlislócki Henrik Szakkollégium
hallgatóinak írásai

Szerkesztő: Varga Aranka

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Neveléstudományi Intézet
Romológia és Nevelésszociológia Tanszék
Wlislócki Henrik Szakkollégium
Pécs, 2020

KÉSZÜLT AZ NTP-SZKOLL-19-0028 „REZILIENCIA ÉS EMPOWERMENT – ROMA/CIGÁNY HALLGATÓK TUDOMÁNYOS ÉS SZAKMAI FELVÉRTEZŐDÉSE A WLISLOCKI HENRIK SZAKKOLLÉGIUMBAN” CÍMŰ PROJEKT TÁMOGATÁSÁVAL.

Szerkesztő: Varga Aranka

Szerzők: Bereményi Ábel, Bogdán Sámuel, Csonka Dániel, Drubina Zoltán Gábor, Fücsök Ádám, Heindl Katica, Horváth Gergely, Horváth Rajmund, Józsa Ferenc, Kotroczó András, Kőszegi Krisztián, Laboda Lilla, Nagy Vivien, Orsós István, Pálmai Péter, Rayman Judit, Sárközi József, Trendl Fanni, Turay Maryama, Varga Aranka, Vezdén Katalin, Végh Zoltán, Zselinszky Zsaklin

Olvasószerkesztő: Horváth Gergely

Angol nyelvű fordító: Heindl Katica, Horváth Gergely, Fodor Bálint,
Tószegi Zsófia

Lektorok: Andl Helga, Arató Ferenc, Boros Julianna, Bereményi Ábel, Cserti Csapó Tibor, Csovcsecs Erika, Fehérvári Anikó, Heindl Péter, Orsós Anna, Pápai Boglárka, Schäffer János, Serdült Sára, Trendl Fanni, Vitéz Kitti, Vezdén Katalin

Nyomdai előkészítés: Kiss Tibor Noé

ISBN: 978-963-429-574-7

Készült a Bolko-Print nyomdájában
(7631 Pécs, Fűzes dűlő 23., ügyvezető: Szabó Péter)

Kiadja a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék,
Wlislocki Henrik Szakkollégium
Cím: 7624 Pécs, Ifjúság útja 6.

Felelős Kiadó: Orsós Anna

Tartalom

Tartalom

Előszó	7
--------	---

I. Fejezet – Szemelvények a szakkollégium egyéni kutatási eredményeiből

Trendl Fanni: Hátrányos helyzetű diákok lemorzsolódása a PTE-n 2013-2018 között	11
Horváth Gergely: Nyelvtanulás, mint előnyszerzés – nyelvtanulási lehetőségek az eltérő szocioökonómiai háttér tükrében	35
Zselinszky Zsaklin: Az iskolai közösségi szolgálat a 9. és 12. osztályosok szemszögéből	51
Rayman Judit: Különböző szerek és reprezentációik Magyarországon	71

II. Fejezet – Szemelvények a szakkollégium közös kutatásának eredményeiből

Varga Aranka: Tudományos kutatás a roma szakkollégiumban	93
Bereményi Ábel – Varga Aranka: Jegyzetek a cigánység helyzetéről, lehetőségeiről egy spanyolországi tanulmányút keretében	105
Bogdán Sámuel: Képernyő által homályosan	133
Pálmai Péter: A barcelonai terepgyakorlat bemutatása	141
Józsa Ferenc: So keres, La Mina? – A barcelonai romák/gitanok története, élete, kihívásai	147
Drubina Zoltán Gábor – Horváth Rajmund – Pálmai Péter – Végh Zoltán: BCN – La Mina általános és középiskola bemutatása. A roma diákok integrációja	157
Kőszegi Krisztián – Csonka Dániel – Heindl Katica – Laboda Lilla: Civil szervezetek hátránykompenzációs tevékenységeinek összehasonlító vizsgálata	169
Rayman Judit: Feljegyzések a barcelonai gitánok vásározási szokásairól	195

Nagy Vivien – Turay Maryama: Romákkal foglalkozó civil szervezetek Barcelonában	205
Fücsök Ádám – Kortoczó András – Sárközi József – Zselinszky Zsakin: Egy barcelonai szervezet felépítése	215
Orsós István – Vezdén Katalin: Nyitott egyetem a fenntartható fejlődés szolgálatában	227

Melléklet

A közös kutatásról szóló „híradás”	247
Absztraktok	255

Előszó

A Wlislócki Henrik Szakkollégium (WHSz) több mint 15 éves fennállása óta egy olyan tudományos közösségként működik, melyben hol a közösségi, hol a tudományos élet kap nagyobb hangsúlyt. A mögöttünk lévő időszakban a szakkollégiumi közösség fókuszában az egyéni és csoportos kutatások álltak, melynek eredményeit köti csokorba ez a kötet.

Az első fejezetben négy hosszabb tanulmány kapott helyet. Trendl Fanni készülő doktori disszertációjának kiegészítéseként vizsgálta a felsőoktatási lemorzsolódás napjainkban jellemző helyzetét, a hátrányos és nem hátrányos helyzetű hallgatók előrehaladásának mutatói mentén a Pécsi Tudományegyetemen. Horváth Gergely a középiskolások nyelvtanulási szokásait, aspirációit vette górcső alá, összevetve a különböző társadalmi háttérű diákokat. A szerző témájával Tudományos Diákköri Konferenciára (TDK) készül. Zselinszky Zsaklin szintén középiskolások körében vizsgálódott, ő az iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatos lehetőségekre, tapasztalatokra volt kíváncsi. Tanulmánya kitűnőre védett BA dolgozatának rövid változata. Rayman Judit a különböző függőségekkel kapcsolatos véleményeket tárta fel kutatásában, megfigyelve, hogy a vélekedések miként függnek össze a társadalmi normákkal. E tanulmány hosszabb változata szintén TDK-n fog szerepelni.

A második fejezet írásai egymásra épülően adnak teljes képet egy komplex kutatásról. A kutatást – „Esélyegyenlőség és befogadás” elnevezéssel – a WHSz a Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégiummal (PERSZE-E) közösen valósította meg a 2019/2020-

as tanévben. A fejezetben elhelyezett 11 tanulmány a kutatás barcelonai terepmunkájának pillanatképei, kiegészítve további vizsgálati eredményekkel. A tanulmányok sok oldalról engednek bepillantást a barcelonai cigány közösségek mindennapjaiba, iskolai, munkaerőpiaci lehetőségeikbe, továbbá azon szervezetek munkájába, akik velük, értük dolgoznak. A komplex vizsgálat esetenként kitér és egyben lehetőséget biztosít a tapasztalatok magyarországi összevetésére. A második fejezetben bemutatott komplex vizsgálat angol nyelven, a kutatást életközelségre hozó fotókkal kiegészítve, a PERSZ-E kiadásában, önálló kötetként is meg fog jelenni.

Szerkesztőként örömmel és büszkeséggel ajánlom a kedves olvasónak a kötetben megtalálható írásokat, melyek a tudományos szárnybontogatástól a kiérlelt kutatói gondolatokig ívelnek.

Varga Aranka

I. FEJEZET –

SZEMELVÉNYEK A SZAKKOLLÉGIUM EGYÉNI KUTATÁSI EREDMÉNYEIBŐL

Hátrányos helyzetű diákok lemorzsolódása a PTE-n 2013-2018 között

A doktori disszertációmban bemutatott kutatás során a Pécsi Tudományegyetemen működő Wlislöcki Henrik Szakkollégium vizsgálatát végeztem el több szempontból. Mind a szervezetet, mind a tagságot vizsgáltam. A szakkollégiumi diákok jórészt hátrányos helyzetű cigány/roma fiatalok, akik családjukban elsőként szereztek/szereznek diplomát, így a szakkollégium társadalmi mobilitásban betöltött szerepe vitathatatlan. Emellett a szervezetet vizsgálva az inklúzió, kölcsönös befogadás megvalósulását is elemeztem, amely a felsőoktatási intézményből való lemorzsolódás megakadályozását, a fiatalok diplomaszerzését és tehetséggondozását valósítja meg. Mind a végzettségi, mind a lemorzsolódási adatokat bemutatom jelen tanulmányban. A témát folytatva a Wlislöcki Henrik Szakkollégium tágabb intézményi környezetét, a Pécsi Tudományegyetemet is vizsgáltam a lemorzsolódás szempontjából.¹ Az általános adatokon túl a hátrányos helyzetű diákok iskolaelhagyásáról is igyekeztem adatokat gyűjteni. Ez több nehézségbe is ütközött, melyeket a megfelelő fejezetben bővebben tárgyalok. A feltételezésem az volt, hogy a PTE-re bekerülő hátrányos helyzetű diákok lemorzsolódása arányaiban magasabb, mint a nem hátrányos helyzetű társaiké. Hipotézisem nem igazolódott, bár az adatok megbízhatósága megkérdőjelezhető.

Bevezetés

A társadalmi egyenlőtlenségek megjelenése a különböző iskolafokokon és ennek vizsgálata a neveléstudományokban a múlt század eleje óta állandó fókuszban van. A meglévő egyenlőtlenségek más módon és az iskolarendszer különböző fokain jelennek meg, további kutatásokra és a megoldás irányába vivő írásokra van szükség. Amíg ugyan az általános iskolai végzettség ma már szinte teljesen általános a fiatalabb korosztályok körében (SZÉLL és NAGY, 2018:64), addig a középiskolai végzettség megszerzésében jelentős különbségek vannak a különböző társadalmi csoportok között. Az alacsonyabb társadalmi státuszú vagy hátrányos helyzetű csoportoknak is nevezhető családok gyermekeinek – főként, ha még cigány/roma származásúak is – számszerűsíthetően kevesebb esélyük van érettségit adó intézményben továbbtanulni és végzettséget szerezni. (KERTESI és KÉZDI, 2016; FEHÉRVÁRI, 2015) Ebből a gondolatmenetből egyenesen következik, hogy az egyetemig vagy főiskoláig még kevesebb eséllyel fog egy szegény családból származó cigány fiatal eljutni. Jelen tanulmányban látni fogjuk, hogy vannak olyan hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű cigány fiatalok, akik bekerültek például a Pécsi Tudományegyetemre. Célunk a tanulmányban, hogy egy jól körülhatárolható célcsoportot vizsgáljunk meg végzettségi és lemorzsolódási adataikat bemutatva.

A Wlislócki Henrik Szakkollégium (továbbiakban WHSz) 2002-ben jött létre azon felismerés mentén, hogy a Pécsi Egyetemre bekerülő hátrányos helyzetű, főként cigány/roma származású fiatalok fél, egy évvel a sikeres bejutásuk után eltűnnek a campusról. A felismerés és a kezdeményezés a bölcsészkaron működő Romológia és Nevelésszociológia Tanszéken öltött testet. (FORRAY és BOROS, 2009) Az itt oktató szakemberek mindegyike rendelkezett előzetes tapasztalatokkal a hátrányos helyzetű cigány/roma diákok iskoláztatással összefüggő nehézségeit illetően, és ami talán még fontosabb volt ennél, a tapasztalatok mellett erős elhivatottság is megfigyelhető volt körükben ennek a kérdéskörnek a vizsgálatára és a gyakorlati megoldások felkutatására. Ebből született az a szakkollégium, amely elsősorban a romológia iránt érdeklődő fiatalokat várta, de emellett nyitott volt a Pécsi Egyetemre bekerült szegény családból származó főként cigány/roma

származású hallgatók befogadására is. A szervezet megalakulását és első lépéseit egy, az európai uniós csatlakozásra való felkészülést elősegítő pályázati forrás (PHARE) tematizálta. Az ebben a kiírásban meghatározott célok – az egyetemi tanulmányok és a munkaerőpiacra való kijutás támogatása – voltak az elsődlegesek, amelyek természetesen relevánsak voltak a WHSz tagjai számára is. (TRENDL, 2013) A WHSz működését a pályázat lezárulta után 2004 és 2013 között klasszikus szakkollégiumi működéssel írhatjuk le: egyetemi hallgatók és oktatók szakmai közössége, akik kisebb-nagyobb, a szakkollégiumok számára dedikált forrásokból alapvetően önkéntes alapon, autonóm módon működötték a szervezetet. Különböző szakmai és közösségi programokat valósítottak meg, kiadványokat készítettek és publikáltak, támogatták az egyéni tudományos és szakmai előmenetelt. (MÁRHOFFER, 2018)

A WHSz működésében a fordulópont 2013-ban következett be, amikor a kormány jelentős európai uniós forrásokat dedikált célzottan az ilyen típusú szakkollégiumok számára annak érdekében, hogy minél több hátrányos helyzetű cigány/roma származású tanuló szerezzon felsőfokú végzettséget. (FORRAY, 2013) A 2013. február elsején indított ösztöndíj program teljesen új szervezeti struktúrát és működést igényelt a szakkollégium addigi életéhez képest. Az első pályázati körben (2013–2015) a WHSz közel 240 millió forintnyi támogatást nyert el a bevezetőben említett pályázaton elsősorban azért, hogy megelőzze a szakkollégiumba bekerülő hallgatók lemorzsolódását, és ezen túlmenően pedig támogassa őket egyetemi tanulmányaik minél magasabb színvonalon történő elvégzésében, illetve a tudományos életbe való bevonódásukban. A 2015–2016-os tanév egyfajta átmeneti időszak volt a szakkollégium életében, mert az előző nagyobb pályázat lezárult, a második kör pedig még nem realizálódott. A következő nagyobb támogatásról 2016 és 2018 között beszélhetünk, amikor a WHSz közel 128 millióssal gazdálkodhatott a már kiépített struktúrában ugyanazon célokért. Az eltelt öt év során több mint száz diák fordult meg a szakkollégiumban, akik különböző ideig és eredményességgel vettek részt az ösztöndíj programban. A tanulmány az ezen időszakban a szakkollégiumba bekerült hallgatók képzési, végzettségi, illetve lemorzsolódási adatait kívánja bemutatni.

A lemorzsolódás megjelenése a magyarországi szakmapolitikai dokumentumokban

Az Európai Unió szakpolitika két célérték elérését preferálja a tagállamokban, melyek a lakosság iskolai végzettségének növelését célozzák meg. Az egyik a (középfokú) végzettség nélküli fiatalok arányának csökkentése, a másik a diplomával rendelkező fiatalok arányának növelése. A lemorzsolódás, az iskolai lemorzsolódás vagy a végzettség nélküli iskolaelhagyás fogalma jelenleg a leginkább fókuszban lévő jelenség mind a köznevelésben, mind a felsőoktatásban – úgy az Európai Unióban, mint itthon. A fogalommal azoknak a fiataloknak az arányát vizsgálják, akik a 18–24 éves korosztályban nem rendelkeznek a korosztályuknak megfelelő iskolai végzettséggel, továbbá az adatfelvétel pillanatában nem vesznek részt semmiféle formális vagy informális iskolarendszerű képzésben. Ezeknek a fiataloknak az aránya Magyarországon 2016-ban 12,4%, az EU 28 tagországának átlaga pedig 10,7% volt². A hazai adatok tekintetében érdemes a tendenciát is figyelembe vennünk. Fehérvári Anikó 2015-ben publikált írásában szereplő ábrák arról tanúskodnak, hogy 2000 és 2014 között jelentős csökkenést tudott hazánk felmutatni a lemorzsolódók tekintetében: az arány 13,9%-ról 11,1%-ra csökkent, de mint fentebb látjuk, 2016-ra már 12,4%-ra növekedett és az EU átlag felett van. (FEHÉRVÁRI, 2015, 36) Témánk szempontjából azt fontos látnunk, hogy a fogalom mögött pontosan kiket vizsgálunk és hogy valójában ők azok, akik a felsőoktatásig nagy valószínűséggel el sem jutnak. A másik fontos szempont, amit figyelembe kell vennünk, hogy az unió 2020-ig szóló oktatási keretstratégiában ennek az arányszámnak a 10% alá szorítását vállalták a tagországok.

Az iskolai lemorzsolódás megelőzésére a köznevelésben komoly hangsúlyt fektet az oktatási kormányzat: stratégiát³, cselekvési tervet⁴, jogszabályi háttérrel⁵ és jelzőrendszert⁶ dolgozott ki a probléma kezelésére, illetve jelentős forrásokat⁷ biztosít a köznevelés rendszerének fejlesztésére.

A köznevelési rendszerhez hasonlóan a felsőoktatásban is egyre nagyobb hangsúlyt kap a lemorzsolódás jelensége. Ebben a folyamatban a szintén az EU 2020-as keretrendszerében

vállalt referenciaérték játszik szerepet, amely a 30–34 éves korosztályban vállalta a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának 40%-ra való növelését. Az arányszám tekintetében Magyarország azt vállalta nemzeti célértékként, hogy 2020-ra az említett korcsoportban 30,3% lesz azoknak a fiataloknak az aránya, akik megfelelő felsőfokú végzettséggel rendelkeznek.⁸ A 2016-os adatok szerint az unió 28 tagállamában ez az arány 39,1%, míg itthon 33%. A 2014-ben első ízben kidolgozott „Fokozatváltás a felsőoktatásban” elnevezésű felsőoktatáspolitikai stratégiai anyag már foglalkozik a hallgatói lemorzsolódás kérdéskörével, sőt, célként tűzi ki annak csökkentését: 35%-ról (2013) 25%-ra (2020). (Fokozatváltás... 2014:27) Sem a 2014-es dokumentum, sem a 2016-ban ugyanezen a néven kiadott frissebb és részletesebb anyag nem definiálja a felsőoktatási lemorzsolódást, így a dokumentumokból arra a következtetésre juthatunk, hogy a felsőoktatásban minden olyan hallgatót lemorzsolódónak kell tekintenünk, aki felvételt nyer ugyan felsőoktatási intézménybe, de a kitűzött végzettséget nem szerzi meg. Az arányok kedvezőtlenek: a 2009–2010-es tanévben tanulmányaikat alapszakon megkezdők 37%-a morzsolódott le a Felsőoktatási Információs Rendszer (FIR) adatai szerint. (Fokozatváltás... 2016:4–5) Ez több mint a hallgatók egyharmada. A mesterszakokon ugyanezre az időszakra nézve biztatóbbak az eredmények, ugyanis ott csak 14-17%-os lemorzsolódást lehet tapasztalni. (Fokozatváltás... 2016:5)

Az idézett szakmapolitikai dokumentum külön tárgyalja a hátrányos helyzetű tanulói csoportok hozzáférését a felsőoktatáshoz, s kitér a roma hallgatók részvételére is. Fő megállapítása, hogy mivel a köznevelésben magas az említett csoport lemorzsolódása, illetve mivel kevés roma/cigány diák jut el az érettségig, nagyon alacsony az arányuk a felsőoktatásban. Ugyanakkor megjegyzik, hogy azok a roma/cigány fiatalok, akik eljutnak az érettségig, nagy eséllyel bejutnak az egyetemekre, főiskolákra. (Fokozatváltás... 2016:6–7)

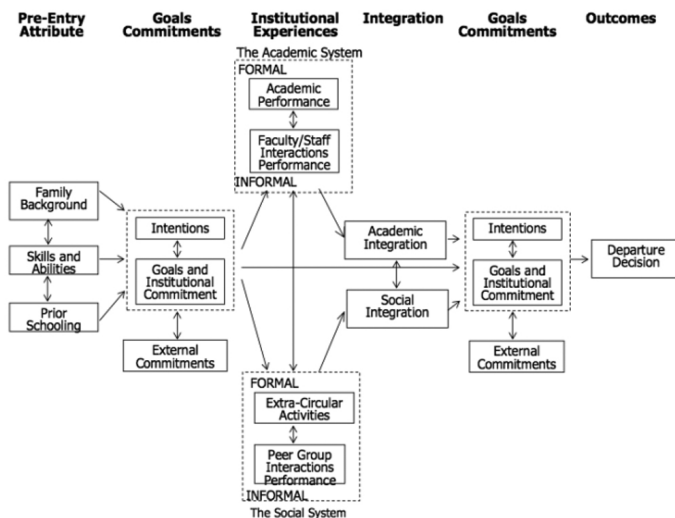
A Magyar Rektori Konferencia 2016-ban munkacsoportot hozott létre a jelenség vizsgálatára. Kerülő Judit 2018-as tanulmányában leírja, hogy a munkacsoportban 30 magyarországi felsőoktatási intézmény képviselője vett részt. Feladatuk az intézmények lemorzsolódási adatainak feltérképezése, a

lemorzsolódás megelőzésére tett lépések bemutatása és a jó gyakorlatok megismertetése volt egymással. A munkacsoport munkáját összefoglaló anyagból Kerülő kiemeli, hogy az intézmények között a lemorzsolódás pontos meghatározásában nem volt egyetértés. Általánosságban elmondható azonban, hogy az intézmények azokat tekintik lemorzsolódóknak, akik felvételt nyernek egy-egy képzésre, de azt az előírt időn belül végzettség nélkül fejezik be. (KERÜLŐ, 2018)

A felsőoktatási lemorzsolódás tudományos fogalmi rendszere

A felsőoktatásban világszerte tapasztalható expanzió okozta folyamatokat és változásokat a nemzetközi kutatások figyelemmel követték és követik. (BRAXTON, 2000; MERILL, 2015 id. FENYVES és mtsai, 2017) A relatív és abszolút számokban is kifejezhető hallgatólétszám-növekedéssel együtt azonban az is feltűnt a kutatóknak, hogy a beiratkozott hallgatók jelentős része nem szerzi meg a megfelelő végzettséget. A felsőoktatásban tapasztalható lemorzsolódás, amely az 1950-es években 51%-os volt, érdemben nem csökkent. (BEREI, 2018) A nagyarányú lemorzsolódás magyarázataként több olyan modellel is találkozunk, melyeknek több közös pontja is van.

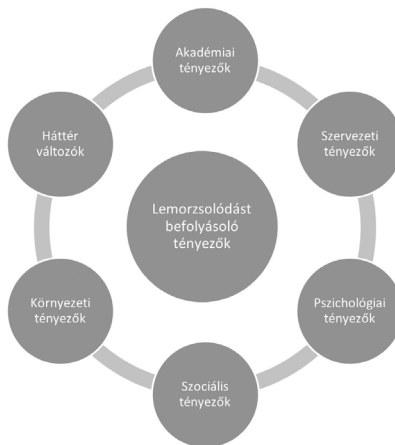
1. ábra. Tinto modellje a felsőoktatási lemorzsolódáshoz vezető útról
(forrás: CSÓK-DUSA-HRABÉCZY-NOVÁK-KARÁSZI-LUDESCHER-MARKOS-NÉMETH, 2018)

Az első ábrán látható Tinto 1975-ben kidolgozott alapmodellje egy folyamatot ábrázol. Azon tényezőket mutatja be, amelyek az egyén lemorzsolódásában szerepet játszhatnak. Tinto modelljében olyan egyéni jellemzőket vizsgált, mint az előzetes iskolai pályafutás, családi háttér, elkötelezettség az intézményi célok iránt, szándék. A modell középső részében az intézményi jellemzők láthatók, melyek befolyásolják a modell utolsó harmadában látható eredményeket. Az intézményi jellemzőket formális és informális kategóriákra bonthatjuk. Ezekben belül a tudományos teljesítmény és extrakurrikuláris tevékenységek, illetve az intézmény munkatársainak teljesítménye és a kortárs csoportokkal megvalósuló interakciók találhatóak. Az imént felsorolt jellemzők minősége határozza meg Tinto szerint az egyén tudományos, szakmai és szociális beágyazottságát az adott felsőoktatási intézményben. Amennyiben viszont az egyén kötődése az intézményhez gyengébb, az negatívan befolyásolja az intézmény és a végzettség megszerzése iránti elkötelezettségét, és nagyobb valószínűséggel fog az intézmény elhagyása mellett dönteni. Tinto

szerint minél erősebb ez a beágyazottság, annál alacsonyabb a lemorzsolódás valószínűsége. (TINTO, 1993, id. KOVÁCS és mtsai, 2018) Az intézményi beágyazottság fontosságát emeli ki Pusztai is, mely beágyazottság erőteljes mutatója az adott felsőoktatási intézmény sikerességének is. (PUSZTAI, 2011) A 2. ábrán Bean 1985-ben publikált tanulmánya alapján a lemorzsolódás főbb tényezőit foglaltuk össze. Jól látható, hogy a Tinto modelljében szereplő tényezőknél túl (család, intézmény, belső tulajdonságok) Bean kiegészítette a modellt a pszichológiai tényezőkkel és más háttérváltozókkal: családi jövedelem, kortárs kapcsolatok stb.

2. ábra. A felsőoktatási lemorzsolódást befolyásoló tényezők Bean modellje alapján (forrás: KERÜLŐ, 2018)

Harmadikként Bennett (2003) vizsgálatait kell említenuünk, aki egy olyan kutatás eredményeit mutatja be, mely több változó mentén vizsgálta a felsőoktatási lemorzsolódást. Tintóhoz és Beanhez hasonlóan vizsgálta a hallgatók elégedettségét és elkötelezettségét az intézménnyel kapcsolatban, tanulmányozta a hallgatók kapcsolatát a kortársakkal és az egyetemi személyzettel, vizsgálta a hallgatók önbecsülését, motivációját, tanulási szokásaikat és a családjaik támogatását. A vizsgált jellemzőket a kor, a tanulás melletti munkavégzés, a szülőktől kapott anyagi támogatás és a szülők legmagasabb iskolai végzettségének

mutatóival vetette össze. Eredményei alapján a lemorzsolódást leginkább az anyagi gondok és a külső, egyéni életutakban megjelenő problémák jelezhetik előre. (BENNETT, 2003). Ez kissé el-
lentmond az eddigi modelleknek, melyek az intézményi beágyazottság és a szervezeti tényezők fontosságát hangsúlyozták.

Doll és munkatársai 2013-ban publikált tanulmányában középiskolásokat vizsgáltak több reprezentatív kutatás eredményeit összehasonlítva a korai iskolaelhagyás szempontjából. Publikációjukban három csoportba osztják a lemorzsolódáshoz vezető okokat. Elsőként a kiszorító (pull) hatásokat veszik sorra. Ilyen tényezők az anyagi nehézségek, az ettől való szorongás, az intézményen kívüli munkavállalás, a családi kötelezettségek, a családi változások (házasság, gyermekvállalás), betegség, távoli lakóhely, bejárás. Ezek a tényezők az intézményi erők semlegesége mellett kifelé vonzzák a diákot az oktatási intézményből. A második csoportba az intézmény felől érkező kiszorító tényezőket említik. Ezeket push hatásnak nevezik. Ilyen a szelektív oktatáspolitikai szabályozók, az intézményi szabályozás merevsége, a nem megfelelő tanulói tájékoztatás, a követelmény- és értékelési rendszer következtelenségei, kiismerhetetlensége, magas tandíj, adminisztratív, bürokratikus szabályok, melyek menet közben változnak stb. A harmadik csoportba tartoznak azok az okok, amelyek a diákok motivációjának elvesztéséhez vezethetnek: a választott pályából, szakból való kiábrándulás, elégedetlenség a tanulmányi, szakmai előrehaladással, amely teljes érdektelenséghez vezethet. Ezeket összefoglalóan fall out tényezőknek nevezik. A szerzők azonban maguk is egyetértenek azzal, hogy a lemorzsolódás nem egy adott pillanatban meghozott döntés, hanem több lépcsőn keresztül, több tényező hatására végbemenő folyamat, melynek a végső pontja a tanulói jogviszony megszűnése. (DOLL ET AL., 2013)

A pécsi roma szakkollégium működése és pedagógiai hozzáállása alapján elmondható, hogy a szakkollégium szakmai vezetése tapasztalva a hátráltató egyéni és külső környezeti tényezőket inkább a két első modellben bemutatott intézményi jellemzők fejlesztésében látják a megoldást, vagyis arra törekednek, hogy a pécsi egyetemen egy minél inkább befogadó szemléletű teret, szervezetet hozzanak létre, ezzel erősítve a hallgatók intézményi kötődését. (ARATÓ és VARGA, 2018)

A felsőoktatásban tapasztalható lemorzsolódás magyarázatára kevés választ kapunk, ha a hazai szakirodalmat vizsgáljuk. A téma kutatásában élen jár a Debreceni Egyetem és a Dunaújvárosi Egyetem. A Debreceni Egyetemen (továbbiakban: DE) dolgozó kutatókból álló csoport tagjai az említett egyetem Gazdasági Karán kezdték meg vizsgálódásaikat. Az eredményeket bemutató tanulmány összefoglalóan arra kereste a választ, hogy a hallgatói jogviszony megszűnése a végzettség megszerzése nélkül milyen okokra vezethető vissza. A vizsgálódás a DE tanulmányi rendszeréből látható adatokat gyűjtötte össze. Ezek az adatok azonban csak a tanulmányok megszakításának tényét, ennek a folyamatnak mintegy a végső lépését rögzítik. Vagyis azt, hogy a hallgatók hogyan jutnak el a lemorzsolódásig, nem látjuk. A tanulmány is azzal zárul, hogy szükség lenne egy olyan információs rendszer kiépítésére, amelyben figyelemmel lehet követni a hallgatók életútját objektív és szubjektív események mentén, mint például a hallgató társadalmi háttere, a hallgatói életút alakulása, kompetenciatesztek eredményei, középiskolai eredmények stb. (FENYVES és mtsai, 2017) A kutatások ezzel nem zárultak le az említett intézményben. 2018-ban – e tanulmánnyal párhuzamosan – készül egy teljes tanulmánykötet, melyben a különböző szerzők eltérő szempontból közelítik meg a felsőoktatási lemorzsolódás problémáját. A kötetben olvasható tanulmányok egy része a lemorzsolódás értelmezését és különböző adatbázisokból kinyerhető szélesebb körű adathalmok eredményeit mutatja be. (PUSZTAI és SZIGETI, 2018)

A nehézség felismerése után az akció irányába indult el a Dunaújvárosi Egyetem: 2014-ben indította el HASIT⁹ elnevezésű projektjét. Az intézmény honlapján a hallgatóknak szóló menüpont alatt olvashatunk a programról, melynek fő célkitűzése a hallgatói sikeresség előmozdítása és ezen belül a lemorzsolódás csökkentése. Ennek érdekében az egyetem több fejlesztést indított: információs rendszer kidolgozása, mentori rendszer kidolgozása, képzők képzése, hallgatói motivációt erősítő programok, diáktanácsadás rendszerének kidolgozása. A projekt eddigi sikerességét bizonyítja, hogy az intézkedések eredményeként a kurzust elhagyók száma a műszaki, informatikai, természettudományi szakoknál 20%-kal csökkent. A felsorolt kezdeményezésekből látszik, hogy a dunaújvárosi intézmény komplexen gondolkodik a

lemorzsolódás okozta kihívásokról, és minden érintett szereplő bevonását tervezik. (ANDRÁS – BALÁZS - RAJCSÁNYI-MOLNÁR 2014)

A Szegedi Tudományegyetemen kidolgozásra került egy olyan bemeneti kompetenciamérési rendszer, amely képes előre jelezni a hallgatók alkalmasságát a felsőfokú tanulmányai terén és rávilágít a diákok fejlesztendő területeire is. Ez a mérőeszköz jó kiindulási pontja egy a lemorzsolódást előre jelző rendszernek. (MOLNÁR – CSAPÓ, 2019)

Lemorzsolódás a Pécsi Tudományegyetemen

A felvételt nyert, de a végzettségüket meg nem szerző hallgatók esetében a hallgatói jogviszony megszűnését a nemzeti felsőoktatásról szóló CCIV. törvény 59. §-a szerint az alábbi kategóriákba sorolhatjuk: hallgató saját bejelentésére megszűnteti jogviszonyát, a hallgató a megengedettnél többször mulasztja el a bejelentkezést adott szemeszterekre, a sikertelen javító és ismétlő javító vizsgák megengedett számát túllépi a hallgató, a hallgató képzési kötelezettségeit nem teljesíti, ha államilag támogatott képzésből átsorolják önköltségesre és azt a hallgató nem vállalja. A Pécsi Tudományegyetemen (továbbiakban PTE) nem nyilvánosak a lemorzsolódásra vonatkozó adatok, de az Oktatási Igazgatóság egyik munkatársa 2018 tavaszán írt szakdolgozatában részletesen foglalkozott a témakörrel, így a PTE-re és annak karaira vonatkozó adatokat onnan idézzük (VASZARI, 2018). Vaszari a 2013–2014-es tanévben felvett diákok helyzetét vizsgálta 2018 tavaszán. Az adatok vizsgálatából az látszik, hogy az országos adatokhoz viszonyítva (alapképzés 37%, mesterképzés 14-17%) összegyetemi szinten 29%-os a lemorzsolódás. (VASZARI, 2018) A legmagasabb a lemorzsolódási arány az Általános Orvostudományi karon észlelhető (35%), a legalacsonyabb pedig a Művészeti Karon, ahol 16% volt. (VASZARI, 2018)

Kutatásunkban az általános lemorzsolódási arányszámokon túl arra voltunk kíváncsiak, hogy a hátrányos helyzetű hallgatók intézményelhagyása hogyan alakul. A pontos adatok megszerzése és ezáltal pontos következtetés levonása több nehézségbe ütközik. Először is a lemorzsolódók vonatkozásában a PTE nem gyűjt adatot a hallgató szociális helyzetére vonatkozóan.

Azt, hogy egy hallgató hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű-e kizárólag a felvételi („golya”) adatokból tudhatja az intézmény, melyet az Oktatási Hivaltól kap, amely szervezet a felsőoktatási felvételi eljárás lebonyolításáért felelős. A felvételi során a diákok előnyben részesülnek, amennyiben igazolják a Hivatal által előírt módon azt, hogy hátrányos helyzetűek. Amennyiben ezt megteszi a felvételiző, azt rögzítik az adatbázisban, és ez az adat kerül át az intézményhez, esetünkben a Pécsi Tudományegyetemhez. Ezért két adatbázisból volt szükséges összefésülni a megfelelő adatokat.¹⁰ A második nehézség tapasztalataink szerint az, hogy a felvételi során a diákok nem minden esetben nyújtják be az igazolásokat, nem veszik igénybe a plusz pontokat az adminisztratív nehézségek miatt. Ezt a Wlislócki Henrik Szakkollégium több diákja is elmondta egy korábbi kutatás kapcsán. (Varga, 2018) A fentiek alapján tehát az intézményekhez beérkező adatok nem feltétlenül megbízhatóak. Szükséges volna tehát egy olyan hallgatói életút-pályát rögzítő adatbázis kidolgozása, működtetése, melyben a diákok szociális helyzetére, társadalmi státuszára vonatkozó érzékeny adatok természetesen a törvényekkel összhangban gyűjtésre, rögzítésre kerülnek. Ugyanis ezekből az adatokból láthatóvá válna azon hallgatók köre, akiknek több támogatásra van szükségük tanulmányaik elvégzéséhez. A PTE-n is elindult az egyetem vezetése a fejlesztések irányába, amely első körben – hasonlóan a Dunaújvárosi Egyetemhez – egy tanulmányi információs rendszer kidolgozását kezdte meg. Jelenleg nem áll rendelkezésünkre további információ erről a rendszerről, így a fentebb bemutatott „kemény” adatokkal kell dolgoznunk, amelyek viszont nem engednek betekintést a hallgató döntését befolyásoló tényezőkhöz.

Visszatérve az adatokra, az alábbi táblázatban foglaltuk össze, hogy a vizsgált időszakban hogyan alakult a lemorzsolódó és azon belül a hátrányos helyzetű hallgatók száma.

Aktív hallgatók létszáma félévenként a vizsgált időszakban		
Félévek	Aktív hallgatók létszáma (fő)	A két félév átlag létszáma (fő)
2013/2014 őszi	8298	7903
2013/2014 tavasz	7509	
2014/2015 őszi	7675	7317
2014/2015 tavasz	6960	
2015/2016 őszi	7430	7110
2015/2016 tavasz	6791	
2016/2017 őszi	7313	7019
2016/2017 tavasz	6725	
2017/2018 őszi	7486	7209
2017/2018 tavasz	6933	

A lemorzsolódás mértéke évenként a vizsgált időszakban			
Év	Összes lemorzsolódó (fő)	Hátrányos helyzetű lemorzsolódó (fő)	Hátrányos helyzetű lemorzsolódó (%)
2013	1019	2	5,00%
2014	679	10	1,47%
2015	608	20	3,28%
2016	581	19	3,27%
2017	670	33	4,92%
2018	678	16	2,35%

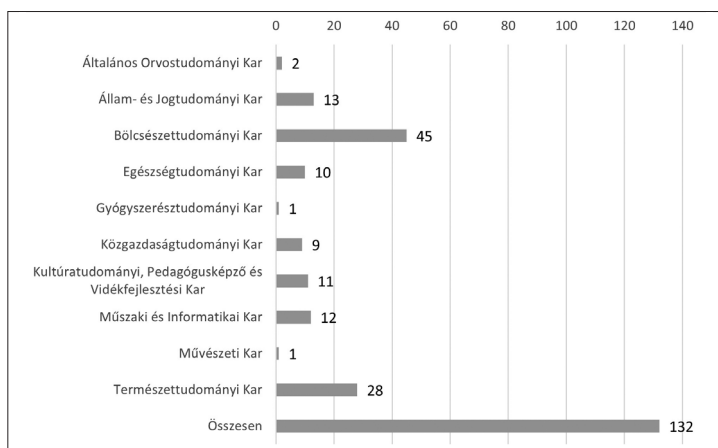
Jól látható, hogy elenyésző a lemorzsolódó hallgatók között azok száma, akik hátrányos helyzetűek a rendelkezésre álló adatok szerint. A táblázatban azon hallgatók szerepelnek, akik megfelelnek a Wlisslocki Henrik Szakkollégiumba járó diákok jellemzőinek, vagyis nappali tagozatos, államilag finanszírozott képzésekre járnak/jártak 2013-2018 között. A hátrányos helyzetű diákok ilyen alacsony lemorzsolódási aránya mögött jobb esetben az intézmény, a PTE megtartóképesége, sikeressége, rosszabb esetben más okok (ezen hallgatók már a beiratkozásnál elvesznek, más képzési formákban tanulnak) állnak a háttérben. Így tehát biztosan nem mondhatunk, további vizsgálódások szükségesek a témában.

Lemorzsolódás a Wlislócki Henrik Szakkollégium hallgatói körében

A 2013–2018 között működtetett komplex ösztöndíj program során 102, a Pécsi Tudományegyetemen jogviszonnyal rendelkező hallgatóval kötött a Wlislócki Henrik Szakkollégium ösztöndíjszerződést. Vagyis ők voltak azok, akik rendszeres támogatásban részesültek a program során legalább egy szemeszteren keresztül. A 102 hallgató képzési, végzettségi és lemorzsolódási adatait vizsgáltuk meg a PTE Neptun Tanulmányi Rendszerében¹¹.

A 3. ábrán a szakkollégisták karok közötti megoszlása látható.

3. ábra. A Wlislócki Henrik Szakkollégium ösztöndíjas hallgatóinak megoszlása karonként 2013–2018 között (fő) (N=102) (saját szerkesztés)

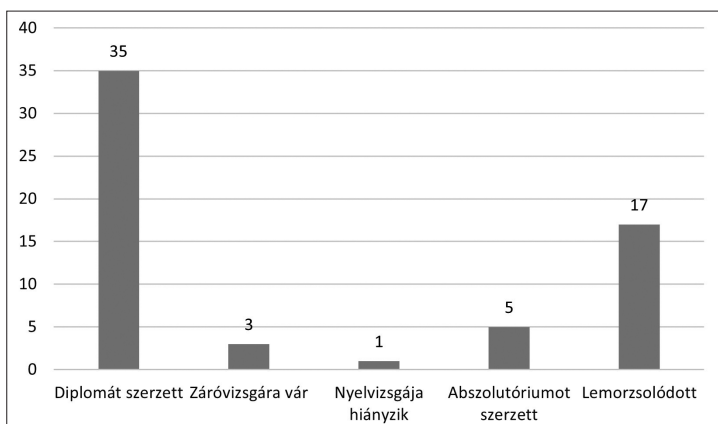
Az ábráról jól leolvasható, hogy mely karok népszerűek a roma szakkollégisták körében. Legelső helyen a bölcsész szakok állnak. Ha a szakokat vizsgáljuk, azt mondhatjuk el, hogy a 45 főből 13 fő romológia szakos, valamely szociológiához köthető szakot végéz/végzett 15 fő, a többiek jórészt tanárképzésben vettek/vesznek részt. A második helyen a természettudományokhoz köthető szakok állnak. Ebben a kategóriában a földrajz, biológia, matematika és fizika a legnépszerűbbek. A BTK-n és TTK-n tanuló hallgatók között 23 fő az, aki tanárképzésre járt vagy jár. Az összesítésben látható, hogy közel 130 egységet ábrázoltunk összesen

a diagramon. Ennek oka, hogy több hallgató képzésváltásból és újrafelvételizésből adódóan többféle képzést is elkezdett.

A végzettségi és lemorzsolódási adatokat bemutató ábráról (4. ábra) leolvasható, hogy a Wlisslocki Henrik Szakkollégiumban 2013–2018 közötti időszakban 61 fő fejezte be a tanulmányait sikeresen vagy sikertelenül. Jelen tanulmányban sikertelenül teljesítőknek – lemorzsolódottaknak – azokat tekintjük, akiknek a hallgatói jogviszonya megszűnt a Pécsi Tudományegyetemen a végzettség megszerzése nélkül. (Arra vonatkozóan, hogy esetlegesen más felsőoktatási intézményben folytatják-e tanulmányaikat, nincs adatunk.) Azokat a hallgatókat tehát, akik túllépték a képzési idejüket, de még rendelkeznek jogviszonnyal, úgy vesszük, hogy még a „rendszerben vannak” és van esélyük a végzettség megszerzésére. Jól látható, hogy ennek mentén 35 fő az, aki diplomát szerzett és további 9 fő az, aki az abszolutoriumát megszerezte, de a záróvizsga és a diplomaszerezés feltételeit (szakdolgozat, nyelvvizsga¹²) nem teljesítette. Az általunk vizsgált adatok szerint 17 fő volt az, akiknek valamilyen okból kifolyólag a végzettség megszerzése nélkül szűnt meg a hallgatói jogviszonya a Pécsi Tudományegyetemmel.

A hallgatói jogviszony megszűnésének okát tudjuk vizsgálni, de ezek a magyarázatok, okok inkább adminisztratív kategóriák-ként írhatók le.

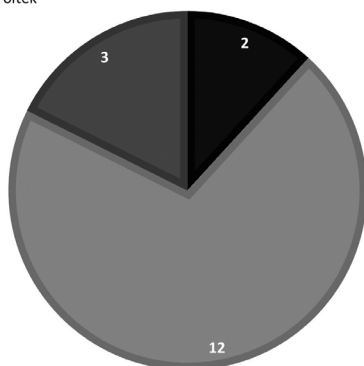
4. ábra. Végzettségi és lemorzsolódási adatok a Wlisslocki Henrik Szakkollégiumban 2018 júniusában (fő) (N=61) (saját szerkesztés)

Azt, hogy milyen okból szűnt meg az egykori WHSz-es hallgatók jogviszonya, kördiagramon ábrázoltuk (5. ábra). Jól látható, hogy a legtöbbször esetében az egyetem törölte őket a Tanulmányi Rendszerből, mert képzési kötelezettségüket nem teljesítették. Ennek hátterében leggyakrabban a háromszori sikertelen kurzusteljesítés vagy a képzési idő kétszeresének meghaladása áll. A másik 5 fő esetében a hivatalos okok mögött a végzettség megszerzéséről való teljes lemondás állhat. Természetesen a központi egyetemi rendszerből nem kaphattunk név szerinti adatokat a lemorzsolódókra vonatkozóan, így további és mélyebb vizsgálatot igényel, hogy kik és miért morzsolódtak le. Különösen fontos lenne ezeknek a magyarázatoknak a megvizsgálása a szakkollégium szempontjából is, hiszen ez azt jelenti, hogy az ösztöndíj program nem nyújt mindenki számára megfelelő szolgáltatásokat az egyetemi tanulmányok elvégzéséhez.

5. ábra. A hallgatói jogviszony megszűnésének okai (N=17)
(saját szerkesztés)

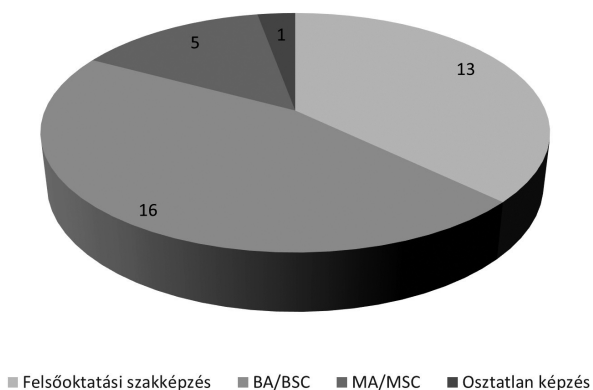
- a hallgató jogviszonyát saját kérésére törölték
- a hallgatói jogviszony a képzési kötelezettségek nem teljesítése miatt került törlésre
- a félévre történő bejelentkezést a hallgató a megengedettnél többször mulasztotta el, így jogviszonyát törölték

Végzettségi adatok

Tanulmányunk következő részében a vizsgált időszakban a szakkollégisták által elvégzett képzések típusát és az esetleges továbbtanulási irányokat mutatjuk be. A végzettségi adatok részletezését a 6. ábrán foglaltuk össze.

6. ábra. A megszerzett végzettségek típusa a Wlislócki Henrik Szakkollégiumban 2013–2018 között (N=35) (saját szerkesztés)

A diagramról könnyen leolvasható, hogy a szakkollégium ösztöndíjasai a vizsgált időszakban legnagyobb részt egyetemi alapképzésen és felsőoktatási szakképzésen szereztek oklevelet. Öten mesterképzésen, egy fő pedig osztatlan képzésen végzett, ami a gyógyszerészképzést jelenti ebben az esetben.

Az alacsonyabb végzettségi fokokról (FOKSZ, BA/BSC) többen is tovább tanultak. Volt, aki újabb felsőfokú szakképzést kezdett el (3 fő), volt, aki BA-n (1 fő), illetve osztatlan képzésben (3 fő) folytatta tanulmányait. Az alapképzés megszerzése után 7 fő mesterszakra folytatta tanulmányait, doktori képzésre 1 fő jutott be.

További kutatási irányok

A fent bemutatott adatok mentén több irányban is folytathatjuk és szükséges is folytatni a vizsgálatokat. A lemorzsolódás okait két szinten is érdemes lenne vizsgálni. A WHSz szempontjából fontos lenne mélyinterjúk módszerekkel fényt deríteni arra a kérdésre, hogy melyek azok az egyéni szükségletek, tényezők, amelyekre az ösztöndíj program nem tudott megfelelő választ adni. Ennek a kérdéskörnek a feltárása jelentősen hozzájárulhatna ahhoz, hogy a lemorzsolódással nagyobb mértékben veszélyeztetett hallgatói csoportok (PUSZTAI, 2011; BEREI 2018) perzisztenciáját – a végzettség megszerzésére irányuló elszántságot – (PUSZTAI, 2018) növelni lehessen. Természetesen ezzel hozzájárulhatunk, hogy a roma szakkollégiumok hallgatói rezilienciát növelő hatását támogassuk és esetlegesen az ugródeszka jelenséget erősítsük. (CEGLÉDI, 2018) A második kérdéskör, hogy az egyetemi tanulmányok befejezéséhez és a hallgatói jogviszony végleges megszűnéséhez milyen okok vezettek. A fenti két kérdéskör alaposabb megválaszolásához mélyinterjúk vizsgálatokra és a hallgatók tanulmányi életútját nyomon követő rendszer kiépítésére és vizsgálatára lenne szükség. A Pécsi Tudományegyetemen a Dunaújvárosi Egyetemhez hasonlóan kidolgozás alatt áll egy komplex szolgáltatási rendszer¹³, amely a lemorzsolódás megelőzését hangsúlyozza.

Összegzés

Tanulmányunkban a 2013 és 2018 közötti időszak végzettségi és lemorzsolódási adatait vizsgáltuk egy időpillanatban (2018. június) egy roma szakkollégium és a pécsi egyetem esetében. A vizsgálat célja egyfajta összegzés, illetve a további kutatási irányok kijelölése volt. A vizsgálatból látható, hogy a szakkollégiumi diákok 83%-a megszerezte a kívánt végzettséget vagy még a „rendszerben van” és aktív jogviszonnal rendelkezik a Pécsi Tudományegyetemen, vagy a végzettség megszerzése előtt áll különböző fokon: abszolutóriumot szerzett, záróvizsgára vár, nyelvvizsgálója hiányzik a diplomához. A szakkollégisták 17%-a morzsolódott le. Megvizsgáltuk, hogy ez mit jelent az adminiszt-

ratív kategóriák szerint. Ezek után rávilágítottunk, hogy melyek lehetnek azok a következő lépések, melyek közelebb juttatnak minket a válaszhoz arra a kérdésre: milyen tényezők vezethetnek a lemorzsolódáshoz és ezek kiküszöbölésére milyen szemléletre és intézményi környezetre lenne szükség.

Jegyzetek

- 1 A kutatás az Új Nemzeti Kiválóság Program keretében valósulhatott meg. Pályázati azonosító: ÚNKP-19-3-III-PTE-108.
- 2 https://ec.europa.eu/education/key-indicators_hu?field_country_csec_key_tid%5B%5D=213&field_country_csec_key_tid%5B%5D=264&field_year_key_value%5Bvalue%5D%5Byear%5D=2015
- 3 Avégzettség nélküli iskolaelhagyás elleni középtávú stratégia. <http://www.kormany.hu/download/5/fe/20000/V%3%A9gzetts%3%A9g%20n%3%A9lk%3%BCli%20iskolaelhagy%3%A1s%20.pdf>
- 4 Végzettség nélküli iskolaelhagyás elleni küzdelem cselekvési terv 2014–2020 Budapest: Köznevelésért Felelős államtitkárság, 2016. http://www.kormany.hu/download/7/6a/e0000/ESL-Cselekv%3%A9si-terv_20161109.pdf
- 5 2011. évi CXCV. törvény 4.§ 37. pont.
- 6 Tájékoztató a lemorzsolódás megelőzését szolgáló korai jelző- és pedagógiai támogató rendszer bevezetéséről. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/lemorzsolodas/OH-EMMI_lemo_tajekoztato.pdf
- 7 EFOP-3.1.5-16-2016-00001: A tanulói lemorzsolódással veszélyeztetett intézmények támogatása. <https://www.oktatas.hu/kozneveles/projektek/efop315> ; <https://www.oktatas.hu/kozneveles/projektek/efop312>
- 8 Az Európa 2020 Stratégia végrehajtását megalapozó előzetes Nemzeti Intézkedési Terv. http://www.terport.hu/webfm_send/1432
- 9 Hallgatói Sikerességet Támogató projekt.
- 10 Ezúton is köszönöm Bálint Szabolcsnak, a PTE Oktatási Igazgatóságának munkatársának, hogy a segítségemre volt.
- 11 A tanulmányban a PTE Wlisslocki Henrik Szakkollégium hall-

gatóira vonatkozó adatokat a PTE Oktatási Igazgatósága bocsátotta rendelkezésünkre. Ezúton is külön köszönöm Vaszari Csaba és Vancsik Péter gondos kutatómunkáját.

- 12 2020 nyarán Magyarország Kormánya a koronavírus-járványhelyzetre hivatkozva a nyelvvizsga teljesítése nélkül kiadta a diplomát.
- 13 HABIT modul: Hallgatói Bennmaradás Intenzív Támogatása. <http://pii.pte.hu/content/efop-343-16-2016-00005#>

Irodalom

- ANDRÁS István – BALÁZS László – RAJCSÁNYI-MOLNÁR MÓNika: Szervezeti kultúra és érzelmi intelligencia központú szervezettefejlesztés egy felsőoktatási intézményben. *Educatio*, 2014/3.
- ARATÓ Ferenc – VARGA Aranka (2018): Befogadó egyetem. In: PUSZTAI Gabriella – SZIGETI Fruzsina (szerk.): *Lemorzolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó Debrecen University Press.
- BEAN, John P. (2005): Nine Themes of College Student Retention. In: Seidman, Alan (ed.): *College student retention: formula for student succes*. Westpont: Praeger Publishers, 215–245.
- BENNETT, R. (2003): Determinants of undergraduate student drop out rates in a University Business Studies Department. *Journal of Further and Higher Education*, 27, 2, 123–141.
- BEREI Emese Beáta (2018): Krónikus betegség a felsőoktatásban? Lemorzsolódás-kockázat hátrányos helyzetű hallgatók körében. In: PUSZTAI Gabriella – SZIGETI Fruzsina (szerk.): *Lemorzolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó Debrecen University Press. 284-298.
- CEGLÉDI Tímea (2018): Reziliens sikertörténetek a Wáli István Református Cigány Szakkollégiumban. In: PUSZTAI Gabriella – SZIGETI Fruzsina (szerk.): *Lemorzolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó Debrecen University Press. 128-139.
- CSÓK Cintia – DUSA Ágnes Réka – HRABÉCZY Anett – ILYÉSNÉ Novák Ildikó – KARÁSZI Zsuzsanna – LUDESCHER Gabriella – MARKOS Valéria – NÉMETH Dóra (2018): *A hallgatói lemorzolódást befolyásoló háttértényezők feltárása egy kvalitatív kutatás*

- tükrében. In: PUSZTAI Gabriella – SZIGETI Fruzsina (szerk.): *Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó Debrecen University Press. 38-62.
- DOLL, J. J. – ESLAMI, Z. – WALTERS, L. (2013): *Understanding Why Students Drop Out of High School, According to Their Own Reports: Are They Pushed or Pulled, or Do They Fall Out? A Comparative Analysis of Seven Nationally Representative Studies*. Educational Measurement & Assessment, History & Sociology of Education. Volume: 3 issue: 4.
- FEHÉRVÁRI Anikó (2015): Lemorzsolódás és a korai iskolaelhagyás trendjei. *Neveléstudomány*, 3, 31–47.
- FENYVES Veronika – BÁCSNÉ Bába Éva – SZABÓNÉ Szőke Réka – KOC SIS Imre – JUHÁSZ Csaba – MÁTÉ Endre – PUSZTAI Gabriella (2017): Kísérlet a lemorzsolódás mértékének és okainak megragadására a Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar példáján. *Neveléstudomány*, 3, 5–14.
- FORRAY R. Katalin (2013): Cigány diákok a felsőoktatásban. *Romológia*, 1.
- FORRAY R. Katalin – BOROS Julianna (2009): A cigány, roma tehetségondozás intézményei. *Educatio*, 2, 192–203.
- KERTESI Gábor – KÉZDI Gábor (2016): A roma fiatalok esélyei és az iskolarendszer egyenlőtlensége. Budapest Munkagazdaságtani Füzetek, 2016/3. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet.
- KERÜLŐ Judit (2018): „Menni vagy maradni?” – Lemorzsolódás a felsőoktatási intézményekben, okok és megoldási javaslatok. In: PUSZTAI Gabriella – SZIGETI Fruzsina (szerk.): *Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó Debrecen University Press.
- KOVÁCS Karolina Eszter - BÁCSNÉ Bába Éva – JUHÁSZ Csaba – MÁTÉ Endre – KOC SIS Imre – FENYVES Veronika – NAGY Beáta Erika: Két tanév tantárgyainak vizsgálata sikertelen teljesítés szempontjából a DE Gazdaságtudományi Kar hallgatói körében. In: PUSZTAI Gabriella – SZIGETI Fruzsina (szerk.): *Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó Debrecen University Press. 250-262.
- MÁRHOFFER Nikolett (2018): A Wlislöck Henrik Szakkollégium útjának főbb állomásai. In: Sikerek és kihívások. Pécsi Tu-

- ományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislócki Henrik Szakkollégium.
- MOLNÁR Gyöngyvér – CSAPÓ Benő: A felsőoktatási tanulmányi alkalmasság értékelésére kidolgozott rendszer a Szegei Tudományegyetemen: elméleti keretek és mérési eredmények. *Educatio*, 2019/4, 705-717.
- PUSZTAI Gabriella (2011): *Láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmezői közösségek a felsőoktatásban*. Budapest. Új Mandátum Kiadó.
- PUSZTAI Gabriella (2018): Egy hatékony tényező a lemorzsolódás mérséklésére. In: PUSZTAI Gabriella – SZIGETI Fruzsina (szerk.): *Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó Debrecen University Press. 109-127.
- SZÉLL Krisztián – NAGY Ádám (2018): Oktatási helyzetkép: iskolai életutak, tervek és lehetőségek. In: NAGY Ádám (szerk.): *Margón kívül*. Budapest: 54-97.
- TINTO, Vincent (1993): *Leaving college. Rethinking the Causes and Cures of Student Attrition*. Chicago–London: The University of Chicago Press.
- TINTO, Vincent (2003): *Learning Better Together: The Impact of Learning Communities on Student Success*. Higher Education Monograph Series, 1. Higher Education Program, School of Education, Syracuse University.
- TRENDL Fanni (2013): A Phare-ról induló szakkollégium. *Romológia*, 1, 52–59.
- VASZARI Csaba: *A Tanulmányi Visszajelző Szolgáltatás szerepe a „Befogadó Egyetem” koncepciójában*. Szakdolgozat. Pedagógia BA. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet.

A hivatkozott szakpolitikai anyagok elektronikus elérhetősége

Fokozatváltás a felsőoktatásban 2014: <http://www.kormany.hu/download/d/90/30000/fels%C5%91oktat%C3%A1si%20koncepti%C3%B3.pdf> (letöltés dátuma: 2018.08.18.)

Fokozatváltás a felsőoktatásban 2016: <http://www.kormany.hu/>

download/3/18/e0000/20161202%20Fokozatv%C3%A1lt%C3%A1s%20%20a%20fels%C5%91oktat%C3%A1sban%20k%C3%B6z%C3%A9pt%C3%A1v%C3%BA%20strat%C3%A9gia.pdf (letöltés dátuma: 2018.08.18.)

2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100204.TV> – http://ec.europa.eu/education/policy/school/early-school-leavers_en http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework_hu https://ec.europa.eu/education/key-indicators_hu?field_country_csec_key_tid%5B%5D=213&field_country_csec_key_tid%5B%5D=264&field_year_key_value%5Bvalue%5D%5Byear%5D=2015 (letöltés dátuma: 2018.08.17.)

Nyelvtanulás, mint előnyszerzés – nyelvtanulási lehetőségek az eltérő szocioökonómiai háttér tükrében

Szakmapolitikai bevezető

Az érettségi és a felsőoktatásban való továbbtanulás során a középiskolába járó diákok mindegyikét érintő kérdés a nyelvtanulás. Egy idegennyelvből kötelező középszintű érettségit tenni, de ezen felül számos diák gondolkozik magasabb szintű bizonyítványban, hiszen ezek előnyöket biztosítanak birtokosaiknak. A szakmapolitikai elvárások megmutatják a döntéshozók preferenciáját, ugyanis a többletpontok megszerzése vonzóvá teszi a nyelvtanulást a középiskolások számára. Az egyenlőtlenségek egyik forrásává válhat így a nyelvtanulás; méltányosságot elősegítő kompenzációk nélkül a különböző szocioökonómiai származású tanulók közötti különbségek még inkább elmélyülnek.

A 2020-as Nemzeti Alaptanterv, az első idegennyelvből, így a leginkább népszerű idegennyelvből, az angolból is változásokat eszközöl. Egy tényező azonban nem változik: a 2012-es Alaptanterv, az első idegennyelv tekintetében a KER által meghatározott B1-es nyelvvizsga szint elérését tűzte ki célul (NAT, 2012), ehhez képest a 2020-as tanterv csak említést tesz arról, hogy néhány diák „elérheti” a B2-es szintet is (NAT, 2020). Az új Nemzeti Alaptanterv hangsúlyozza az egyéni tanulás fontosságát a folyamatos nyelvi fejlődés érdekében (NAT, 2020). Ebből következően a Nemzeti Alaptanterv nem kizárólag a tantermi

oktatásra épít, hanem a célok eléréséhez a diákoknak azon felüli tevékenységekre van szükségük. Az önálló nyelvtanulás kapcsán az Alapanterv hangsúlyozza, hogy a diák a „nyelvtanulási céljai érdekében alkalmazza a tanórán kívüli nyelvtanulási lehetőségeket” (NAT, 2020), ami a tanulmány vizsgálati tárgyának problémafelvetéséhez vezet el. A különböző szocioökonómiai háttérű diákok más-más mozgástérrel rendelkeznek a külső segítség igénybevételére.

Azok a diákok, akik a felvételi eljárás során nyelvtudásukról bizonyítványt szereznek, a felvételi pontszámítás értelmében többletpontokhoz jutnak. Az emelt szintű érettségiért 50 pont jár, viszont a nyelvvizsga szintjétől függően további előnyökre tehetnek szert a felvételizők; az államilag akkreditált középszintű (B2-es) nyelvvizsgáért 28 pontot, míg a felsőfokú (C1-es) nyelvvizsgáért 40 pontot kaphatnak a diákok (ÚJ FELVÉTELI KÖVETELMÉNY, 2019). Ez a szelekciós mechanizmus a nyelvtanuláshoz köthető, hiszen jelzi, hogy a NAT elvárásain felül kell a diákoknak kiemelkedő teljesítményt nyújtaniuk a nyelvekből, melyhez szükségessé válik további tőkék mozgósítása.

Láthatjuk tehát, hogy milyen előnyökkel jár az, ha egy középiskolás képes a felsőfokú intézménybe történő felvételi előtt nyelvvizsgát vagy emelt szintű érettségit szerezni, éppen ezért érdemes a szakmapolitikai döntést szociológiai szempontból is vizsgálni, hiszen ezek a szelekciók a tehetséges, viszont alacsonyabb szocioökonómiai státuszú diákokat hátrányba helyezik kortársaikkal szemben.

Szakirodalmi áttekintés

A helyzetfeltárás sikerességének érdekében figyelembe kell venni a különböző háttérű diákok életében megjelenő változókat, amik csakúgy, mint más tanulási folyamatokra, a nyelvtanulásra is hatást gyakorolnak. A két vizsgálati csoport családi háttéréből adódóan eltérően jelennek meg azok a tőkefajták, amik a nyelvtanulás során hozzásegíthetik őket az előnyök megszerzéséhez.

A gazdasági tőke (BOURDIEU, 1978) megléte és mozgósíthatósága alapvetően meghatározza a nyelvtanulás iskolán kívüli lehetőségeit, melyekhez a diákok hozzáférhetnek. Elsősorban meg

kell említeni az Információs és Kommunikációs Technológia (IKT) eszközeit, melyek biztosítják az internetes források elérését. A nyelvoktatás egyik nagy előnye, hogy az interneten anyanyelvi, autentikus anyagok elérhetőek, melyek segítik az idegen nyelv egyéni fejlesztését (FANDIÑO, 2013). Az esélyegyenlőtlenség ezeknek az eszközöknek a hiányában manifesztálódik, azaz az alacsonyabb jövedelmű családok nem engedhetik meg maguknak az eszközfelhalmozást. A gazdasági tőke a magántanárok fogadása miatt is kiemelten fontos, ugyanis kevésbé jó anyagi helyzetű diákok szülei nem rendelkeznek annyi mozgósítható gazdasági tőkével, hogy fizetni tudják a magántanár szolgáltatásait.

A kulturális tőke a vizsgált csoportok családjainak, különösképp szüleinek iskolázottságában mutatkozik meg, mely szoros összefüggésben van a családok szociológiai helyzetével is (BOURDIEU, 1978). A tanulás értéként kezelése a családban, így az idegennyelvtudás a vizsgált diákok családjában a kutatás egyik fontos fókuszpontja, mely segíti a családi – a nyelvtanulás szempontjából pozitív vagy negatív – hatások felderítését és értelmezését.

A társadalmi tőke magas jelenléte eredményezi a kiterjedt kapcsolati hálót az egyének és a családok életében (COLEMAN, 1997), ami szintén bekapcsolódik a nyelvtanuláshoz köthető esélyegyenlőtlenség értelmezési körébe. Ez a tőketípus biztosítja, a gazdasági tőke megléte esetén, hogy a tanulás szempontjából jövedelmező kapcsolatokkal rendelkező családok gyermekeiknek megfelelő magántanárt tudjanak fogadni. A társadalmi tőke megléte tehát még inkább előnyt biztosít a magasabb szocioökonómiai háttérű diákoknak, míg az alacsonyabb státuszú diákok hátrányba kerülnek ennek hiányában.

A pozitív pszichológiai tőke elemzése a sikerekben való bizakodás miatt fontos, hiszen ennek megléte, azaz az eredményességbe fektetett optimizmus, részben ellensúlyozhatja az előző három tőkefajtában megjelenő hiányokat (SELIGMAN, 1998). A megfelelő értelmezési kerethez a vizsgálatban kitérek a diákok életében részt vevő, a nyelvtanulásban segítő szereplőkre, akik révén a pozitív pszichológiai tőke kifejtheti hatását.

Vizsgálati csoportok jellemzői

A két vizsgált iskola tanulóira különböző szociokulturális háttér jellemző, szinte egységes háttérű csoportokat készítenek fel az intézményekben az érettségire. Mindkét iskola gimnázium, tehát ugyanazon kimeneti elvárások érvényesek a diákjaikra. A kutatás elemzése során a két csoport egymás kontrollcsoportjaként funkcionál, mely a szocioökonómiai összefüggések alapján teszi őket alkalmassá az összehasonlításra.

A PTE Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium, Babits Mihály Gimnáziumában többségében középosztálybeli, illetve felső-középosztálybeli diákok vannak. A tanulók felvétele a központi írásbeli vizsga eredményeinek és egy szóbeli meghallgatásnak figyelembevételével történik, ami egy szigorú szelekciót feltételez a jelentkezők között. A kulturális- és tudástőke megléte jellemző a gyakorló gimnázium diákjainak családjaira, tehát a tanulás értéként kezelése már önmagában előnybe helyezheti a családok gyermekeit (RÉGER, 2001). Fontos figyelembe venni azt, hogy vélhetően a magasabb iskolázottság, magasabb beosztással és jövedelmezőbb munkahellyel jár, ami eredményezheti a gazdasági tőke felhalmozását.

A másik vizsgált intézmény a Pécsi Gandhi Gimnázium, ahol alsóbb társadalmi osztályokból és zömében alacsonyabb iskolázottsággal rendelkező családokból származó tanulók járnak. A Gandhi Gimnáziumban magas a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű diákok száma (1997. ÉVI XXXI. TÖRVÉNY). Az intézmény cigány/roma nemzetiségi iskola, így a diákok nagyrésze cigány/roma közösségekből származik, melyekre jellemzőek a szociális hátrányok, a földrajzi és a gazdaságtörténeti összefüggések tükrében (CSERTI-CSAPÓ, 2003). Az iskola tanulói bekerüléskor felvételt nyernek az Arany János Kollégiumi Programba, ami hátránykompenzációs, méltányos támogatás, melynek kereteiben hozzásegítik a diákokat a tanulmányaik sikeres elvégzéséhez (SZEMENYEI, 2018). A kollégium, a tanulószoba és a diákok életében részt vevő nevelők és pedagógusok munkája ebben az intézményben kiemelten fontos, hiszen nagyban hozzájárulnak a diákok fejlődéséhez.

Kutatói kérdések

A tanulmányban arra kerestem a választ, hogy az eltérő szocioökonómiai háttérű diákok a szakmapolitikai döntések és elvárások értelmében a nyelvtanuláshoz köthetően milyen mértékben különböznek. Továbbá vizsgálatom során az eltérő társadalmi pozíciójú csoportok iskolán kívüli többletenergia és tőke befektetéseit vizsgáltam, azzal a feltételezéssel, hogy a nagyobb tőketartalékokkal rendelkezők több segítséggel és kiforrottabb tervekkel rendelkeznek a meglévő tőkék által biztosított mozgástérnek köszönhetően.

Mérés és mintavétel

A tanulmány alapját adó mérést online kérdőív formájában töltötték ki az intézmények tanulói. Jelen tanulmányban a kérdőív 28 kérdéséből kizárólag a családi háttérre, a nyelvtanulási lehetőségekre, célokra és eszközökre vonatkozó adatait használom. A mintavétel 2020. első felében történt, hozzáférési alapú mintavétellel. A kérdőív elemei között felelet választós és nyitott kérdések szerepeltek, illetve a kitöltők 5-fokú skálán¹ jelölték egyetértésüket a megadott kijelentésekre.

A Gandhi Gimnázium tanulói közül 32, míg a Babits Gimnáziumból 39 diák töltötte ki a kérdőívet. A mintavétel nagysága betekintést ad az angol nyelv tanulási lehetőségeihez köthető különbségekbe, a mintavétel nagysága azonban nem indokolja, hogy általánosításokat tegyünk. A megmutatkozó adatok ugyanakkor kijelölik azokat a témába illeszkedő területeket, amelyek további és szélesebb körű elemzésre érdemesek.

Eredmények

A család hozzájárulása a nyelvtanulás sikerességéhez

A válaszadók szüleinek legmagasabb iskolai végzettsége és foglalkozása a vizsgálat során bizonyította a két intézmény diákjainak családi háttérében fellelhető eltéréseit.

A Gandhi válaszadóinak szülei zömében alacsony iskolázottsággal rendelkeznek, a válaszadók édesapjai közül 18 fő csupán általános iskolát végzett, 2 fő pedig a 8 általános osztályt sem teljesítette; az édesanyák között 19 főt találunk, akik 8 általánossal rendelkeztek, illetve 4-en nem fejezték be azt. A megkérdezettek édesapjai közül csupán egy fő rendelkezett érettségivel, míg 10 fő szakiskolai végzettséget szerzett, egy fő pedig OKJ-s képzést fejezett be. A Gandhi kitöltőinek édesanyjai közül 8 fő szakiskolai végzettséggel, egy fő pedig OKJ-s végzettséggel rendelkezett. Ebből láthatjuk, hogy a válaszadók szülei közül senki sem vett részt a felsőoktatásban.

A Babits Gimnázium válaszadóinak szülei éppen ellenkezőleg nagy részben felsőoktatásban részesültek; az édesapák között 11 fő egyetemi, 10 fő főiskolai végzettséggel rendelkezett, emellett 7-en érettségit tettek. A szakiskolát végzettek 9-en voltak, míg OKJ-s képzést egy fő végzett. A válaszadók édesapjai között 1 fő volt, aki csupán 8 általánossal rendelkezett. A Babits kitöltőinek édesanyjainak végzettségei között 9 egyetemi diplomát, 8 főiskolai bizonyítványt, 15 érettségi bizonyítványt, 3 OKJ-s szakoklevelet és 4 szakiskolai végzettséget találtam.

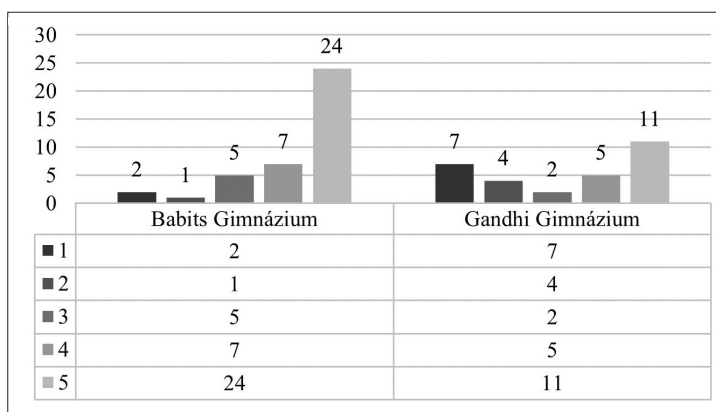
A két vizsgálati csoport szüleinek foglalkozása végzettségeik alapján eltér. A Gandhi Gimnáziumban néhány kivételtől eltekintve fizikai és manuális munkákat találunk (például: szakmunkák, gyári munkák, közmunka). A Babits Gimnázium tanulói szülei foglalkozásának prominensebb pozíciókat is megadtak a válaszadók, így erről a csoportról általánosan elmondható, hogy zömében szellemi munkát végeznek.

A nyelvtanulási célok és szokások vizsgálata miatt a kérdőív szülőkre vonatkozó szakaszában a megkérdezettek válaszoltak a szüleik nyelvismeretére. A Gandhi Gimnáziumból vett mintában a szülők alacsony számban beszélnek nyelveket, a 32 válaszadó szülei közül 25 édesapa és 28 édesanya nem beszél a magyaron kívül más nyelveket. A mintában 2 kétnyelvű családból származó diák van, 1 édesapa és 2 édesanya lovári nyelvet beszél. A kitöltők édesapjai közül (4-en) angolul beszélnek, emellett németül (2 fő), spanyolul, szerbül, finnül (1-1 fő) beszélő apákat találunk. Az édesanyák közül, 1 fő angolul és 2 fő németül beszél.

A Babits Gimnázium eredményeiben a másik mintával ellentétes adatokat rajzoltak ki a válaszok: a 39 válaszadó közül 25

édesapa és 24 édesanya beszél idegennyelveket. Kétnyelvű családból szintén kettő van a vizsgált csoportban, 1 magyar-olasz és 1 magyar-orosz bilingvális családot találtam. A világnyelvek közül a Babits diákjainak szüleinél az angol a leggyakoribb (17 édesapa, 15 édesanya), de a német is gyakori beszélt nyelv a szülők körében (12-12 a szülők között).

1. ábra. A szülők pozitív megerősítése a nyelvtanulással kapcsolatban

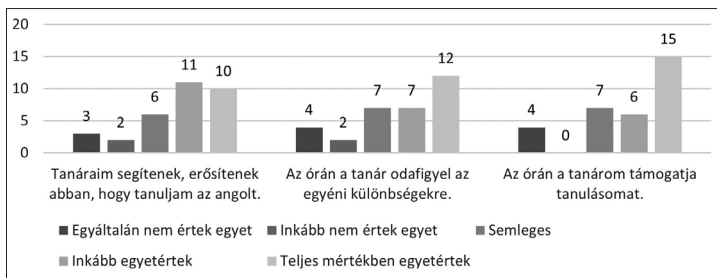

A kérdőívben a diákok a következő állításra reagáltak egy 5-fokú skálán: „Szüleim erősítenek, segítenek abban, hogy tanuljam az angolt.” (1. Ábra). A Babits válaszadói magasabb arányban érezték fontosnak szüleik támogatását és alig akad közöttük olyan kitöltő, aki kevésbé érezte az otthoni pozitív megerősítést. Ezzel szemben a Gandhi Gimnázium válaszadó diákjai között magasabb arányban érkeztek negatív válaszok, az állítással teljesen egyetértők csak relatív többségben voltak. A szülők megerősítése tehát azokban a családokban magasabb, ahol a család szociokulturális helyzete is magasabb, részben ez tulajdonítható a családi, továbbtanulással kapcsolatos elvárásoknak és az idegennyelvtudás meglétének. Láthatjuk, hogy a szülők a magasabb iskolázottságú családokban inkább hozzájárulnak gyermekük nyelvtanulás sikerességéhez.

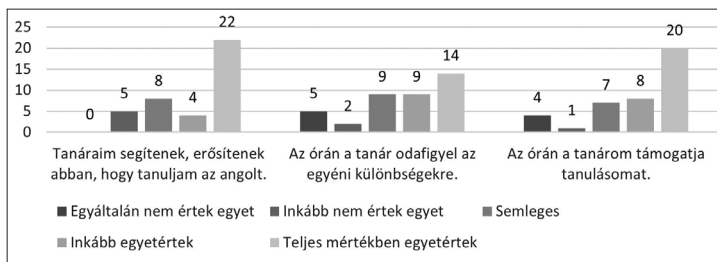
A tanárok támogatásának megítélése

A tanárok támogató szerepe azoknak a diákoknak fontos különösen, akik otthonról kevesebb támogatást kapnak a nyelvtanulásban való elköteleződésre. A tanári támogatás elősegítheti a pozitív pszichológiai tőke kialakulását. Az 2. és 3. Ábra a megkérdezett diákok tanáraikhoz köthető viszonyát mutatja be.

2. ábra. A tanárok támogatása – Gandhi Gimnázium

3. ábra. A tanárok támogatása – Babits Gimnázium

A megkérdezett diákok 5-fokú skálán reagáltak, a következő állításra: „Tanáraim segítenek, erősítenek abban, hogy tanuljam az angolt.”, ami alapján összehasonlítható a két intézmény diákjainak vélekedése a tanáraik támogatásáról. Alapvetően az adatokból látszik, hogy mindkét intézményben a válaszadók többsége úgy érzi, hogy tanárai megerősítik őket a nyelvtanulás fontosságában.

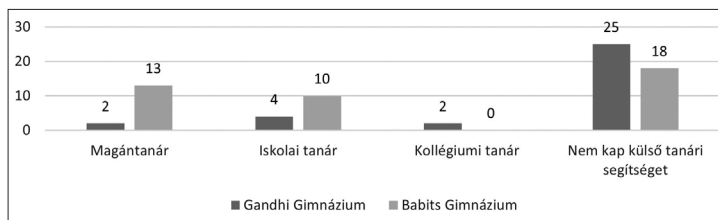
A kérdőív egy másik szakaszában a tanárok munkájával kapcsolatos elégedettséget mértem, melyben az egyéni odafigyelés fontossága rajzolódik ki. A válaszok a két intézményben hason-

lón alakultak, nem látható nagy eltérés, amit viszont érdemes kihangsúlyozni, hogy mindegyik esetben voltak olyan diákok, akik nem érezték az egyéni odafigyelést, a támogatást és a biztatást céljaik eléréséhez. Ez összefüggésbe hozva az eltérő szocioökonómiai háttérrel, megmutatja az igényt az iskolán kívüli foglalkozásokra, viszont az azokon való részvétel lehetősége egyenlőtlenül oszlik meg a két vizsgálati csoport között.

Iskolán kívüli foglalkozásokon való részvétel

Az iskolán kívüli foglalkozások az iskola keretein és elvárásain túlmutató célok eléréséhez, illetve az iskolai órákhoz való felzárkózáshoz szükségesek. Az esélyegyenlőtlenség abban mutatkozik meg, hogy az alacsonyabb szocioökonómiai háttérű családból származó diákok kevesebb és korlátoltabb lehetőségekkel rendelkeznek. A kérdőív külső segítséget mérő szakasza megmutatja, hogy mennyiben más mennyiségű és eltérő irányból érkező segítséget kapnak a két vizsgálati csoport diákjai.

4. ábra. Órán kívüli tanári segítséggel rendelkező diákok

A diákok a kérdőív ezen szakaszában több választ is megadhattak, így átfedéseket is láthatunk, hiszen vannak olyan diákok, akiknek sikeréhez több, mint egy segítő résztvevő is hozzájárul. A Gandhi Gimnáziumban 7 kitöltő kap külső segítséget a tanórakon kívül. A válaszadók közül az egyik magántanárától és iskolai tanárától is kap segítséget. A Babits Gimnáziumban külső támogatással 21 válaszadó rendelkezik. Ezekben az adatokban is láthatunk átfedést: kettő olyan válaszadót találunk a mintában, aki mind a két irányból kap segítséget. Emellett a Babits válaszadói közül tízen jelölték a barátokat, míg három fő a családját jelölte, mint az angol tanulásában való aktív résztvevőt.

1. táblázat. A nyelvtanulás sikerességével kapcsolatos optimizmus

	1	2	3	4	5	Átlag
Babits Gimnázium	1 fő	1 fő	6 fő	8 fő	23 fő	4,31
Gandhi Gimnázium	3 fő	5 fő	5 fő	5 fő	11 fő	3,22

A több irányból érkező segítség elősegítheti a sikerekben való bizakodást és az optimizmust. A kérdőív erre vonatkozó szakaszában transzparenssé vált, hogy a Babits Gimnázium diákjai inkább hisznek a saját sikereikben. Ezen az 5-fokúskálán az ennek mérésére feltett állítással; „*Úgy érzem, hogy az angol nyelvtanulásom sikeres lesz*”. A 1. Táblázatban látható adatok megmutatják, hogy mennyire eltérő arányban bíznak magukban a két intézmény diákjai. A Babits-os diákok közül 31 fő gondolkozott optimistán, az iskola átlagpontszáma a kérdésre 4,31. Míg a Gandhi Gimnázium válaszadói közül magas arányú a bizonytalanság, ebben az intézményben a kérdésre kapott átlagpontszám 3,22.

Az optimizmus és a segítettség érzése kéz a kézben jár, hiszen azoknak a diákoknak, akik rendelkeznek támogató – sok esetben több – résztvevővel a tanulási folyamatban biztonsági hálót éreznek maguk körül, így a felmerülő problémákkal nagyobb nyugalommal és a megoldásban való bizakodással néznek szembe.

Magántanárral rendelkező diákok ambíciói

A magántanári szolgáltatást igénybe vevő diákok a két intézményben eltérő számban vannak jelen. Az ő válaszaikat és ambícióikat érdemes a többi válaszadótól elkülönítve tárgyalni, ugyanis esetükben többletenergiát, illetve magasabb tőkebefektetéseket látat ez a fajta iskolán kívüli elfoglaltság. Az esetükben mindenképpen érdemes felderíteni a magántanárhoz fordulás okát, így a nyelvtanulással kapcsolatos kimeneti célokat. A diákok ambíciói a két vizsgált csoportban kiugróan eltérnek, ezért ezek az adatok is rávilágítanak az előny szerzési törekvések számos aspektusára.

A Gandhi Gimnázium két, magántanárral rendelkező válaszadója közül az egyik tanuló rendelkezik csak nyelvvizsgával, ő is csupán B1-es szinttel, céljának az angol tanulásával kapcsolatban a B2-es nyelvvizsga megszerzését, illetve középszintű érettségit adta meg. A másik tanuló középszintű érettségit szeretett volna

tenni, illetve (azzal egyenértékű) B1-es nyelvvizsgát adta meg célként. Megállapítható, hogy a két magántanárhoz járó tanuló nem rendelkezik a rájuk érvényes tantervénél kiemelkedően magasabb tervekkel az angol nyelv elsajátításával kapcsolatban (NAT, 2012).

2. táblázat. *A Babits Gimnázium magántanárhoz járó diákjainak kimeneti céljai*

Nyelvvizsga cél	Válaszok (13 fő)	Érettségi cél	Válaszok (13 fő)
B1	1 fő	Közép szintű	10 fő
B2	4 fő	Emelt szintű	2 fő
C1	7 fő	Egyik sem	1 fő
Nemzetközi vizsga	1 fő	-	-

A Babits Gimnázium 13 magántanárhoz járó tanulójának kifejezetten magas elvárásai voltak önmagukkal szemben (2. Táblázat). Közülük 5 fő rendelkezett már B2-es szintű nyelvvizsgával, az ő esetükben további bizonyítványok megszerzése indokolja a magántanár foglalkoztatását; közülük 4-en C1-es vizsgát szerettek volna a jövőben tenni, illetve az egyik válaszdónál felmerült a nemzetközi nyelvvizsga, mint kimeneti cél.

Ezek az eredmények rávilágítanak, hogy az azonos befektetések önmagukban nem jelentenek azonos kimeneti célokat, hiszen a magasabb szociokulturális háttérű diákok meglepően magas eredményeket vártak maguktól. Az előnyserzés tehát náluk a családi háttérből származó tőkefelhalmozással és a különórák alatt befektetett energiával valósul meg.

Meglévő nyelvvizsgák és további célok

Az előzőekben lebontva megjelentek a magántanárhoz járó diákok nyelvi szintek elérésével kapcsolatos elvárásai, a magasabb szintű tőkemozgósítás összefüggésében. A teljes mintavétel adatait megtekintve az előzőekhez hasonló eredmények jelentek meg. A két vizsgálati csoport nyelvvizsga szintekkel kapcsolatos eltérő elvárásai részben köthetők a szülők nyelvismeretéhez, hiszen a szociokulturális háttér meghatározhatja a diákok saját elvárásait, lévén ösztönzően hat rájuk a családon belüli nyelvismeret és segítheti őket a szülőktől átvett tapasztalatok.

A Babits Gimnázium válaszadó tanulóinak sokkal magasabb hányada rendelkezett a kérdőív kitöltésekor nyelvvizsgával, 10 főnek B2-es, 5 főnek pedig C1-es meglévő bizonyítványa volt, míg a Gandhi Gimnáziumban megkérdezettek közül egy – az előző szakaszban tárgyalt – diák rendelkezett csak B1-es nyelvvizsgával. Ezek az adatok megmutatják, hogy a magasabb szocioökonómiai és szociokulturális háttérű diák a vizsgálatban a továbbtanuláshoz már a megkérdezés során többletpontokkal rendelkeztek.

3. táblázat. A megkérdezettek nyelvvizsga céljai

	Babits Gimnázium (39 fő)	Gandhi Gimnázium (32 fő)
Nem szeretne nyelvvizsgát	5 fő	7 fő
B1	3 fő	15 fő
B2	15 fő	5 fő
C1	13 fő	5 fő
C2	1 fő	0 fő
Nemzetközi nyelvvizsga	1 fő	0 fő

A kitöltők válaszoltak arra is, hogy milyen szintű nyelvvizsgát szeretnének a jövőben angol nyelvből tenni (3. Táblázat). A két csoport különböző eredményei megmutatják, hogy a Babits kitöltői egyrésztől magasabb elvárásokkal rendelkeznek önmagukkal szemben, másrésztől pedig az elaborált tervek alapján azt jelzi, hogy a magasabb szociokulturális háttérű válaszadóknak szélesebb körű ismeretei vannak a nyelvvizsgatípusokról és azok előnyeiről.

Az érettségi vizsgával kapcsolatos célkitűzések is hasonlóan alakultak. A Babits Gimnáziumban vett mintában, 13 fő középszintű, míg 21 fő emeltszintű érettségit szeretett volna tenni, az angolból érettségizni nem vágyók száma a vizsgálatban 5 fő volt. A Gandhi Gimnáziumban 19 fő középszinten, illetve 4 fő emeltszinten kívánta az érettségit letenni, ebben a csoportban 9-en voltak azok, akik semmilyen angol érettségire nem vágytak. A két intézmény diákjai tehát az emelt érettségiért járó pontok, illetve az emelt érettségi letételére való kötelezettségben eltérő szinten állnak az angol nyelvhez köthetően.

A kérdőívben megkérdezettek válaszoltak arra, hogy miért fontos nekik az angol nyelv tanulása, melynek egyik opciója a többletpontok megszerzése volt. Ennek az instrumentális motívációnak a vizsgálata a fenti eredmények tükrében nyer fontosságot. A Babits Gimnáziumban megkérdezett diákok közül 17-en tartották fontosnak a többletpontokat, míg a Gandhi Gimnázium válaszadói közül összesen 7 fő válaszolta ugyanezt. Ebből nyilvánvalóvá válik, hogy a Babits megkérdezett tanulói sokkal tudatosabban látják saját tanulási céljaikat, így inkább tisztában vannak azzal, hogy a felvételi eljárás során előnyökhöz jutnak, ha komolyan veszik a nyelvtanulást.

Eszközök biztosíthatósága és használata

A szakmapolitikai bevezetőben említésre került, hogy az újonnan életbe lépő Nemzeti alaptanterv meghatározza célként az idegennyelv otthoni tanulását oly módon, amely épít az információs és kommunikációs eszközökre (NAT, 2020), azonban ennek a megvalósulása nagyban függ a tanulók eszközellátottságtól és technológiai eszközhasználati szokásaiktól. A vizsgálat során olyan diákok habitusait és lehetőségeit mértem fel, akikre még a korábbi Alaptanterv vonatkozik (NAT, 2012), így az ő szokásaik megtekintésével képet kaphatunk a jelenlegi helyzetről és a felmenőrendszerben bevezetendő elvárások későbbi előrevetíthető nehézségeiről.

Az eszközök meglétének felderítésére a kérdőívben a megkérdezett diákok a következő kérdésre válaszoltak: „*Milyen eszközökkel rendelkezik az iskolán kívüli nyelvtanuláshoz?*”. A prekoncepciókkal összhangban kirajzolódott, hogy az alacsonyabb gazdasági tőkével rendelkező családok gyermekei az eszközbirtoklás tekintetében hátrányban vannak a magasabb szocioökonómiai háttérű diákokkal szemben. A Gandhi Gimnáziumban egy főnek nem volt okostelefonja, viszont ez a válaszadó rendelkezett lappal/számítógéppel, ami azt jelenti, hogy nincs teljes eszközhiányban. A Babitsban minden megkérdezett diáknak volt okostelefonja, míg 35 fő emellett lappal/számítógéppel is rendelkezett, illetve 19 válaszadónak tabletje is volt. A Gandhi válaszadói közül 10 fő rendelkezett lappal/számítógéppel, míg csupán három személynek volt tabletje.

Az adatok megmutatják, hogy a magasabb gazdasági háttérű diákok közül többen és nagyobb mennyiségben rendelkeznek IKT eszközökkel, szemben az alacsonyabb háttérű diákok deficitjével. Ezeket az eszközöket a diákok használhatják saját nyelvtudásuk fejlesztésére is, az elérhető óriási számú angolnyelvű anyagoknak köszönhetően.

A mérés során 5-fokú skálán reagáltak a diákok a következő állításokra: (1) *„Azért tanulok angolul, hogy értsem az angol nyelvű filmek, dalok szövegeit.”* (2) *„Azért tanulok angolul, hogy értsem az angol nyelvű cikkeket, tartalmakat az interneten.”* A filmek és a dalok hallgatása, illetve a különböző idegennyelvű tartalmak olvasását, ha a diákok tudatosan használják őket, akkor hozzájárulhatnak a nyelvtanulás sikerességéhez (EATON, 2010). A hozzájuk köthető szokások azért fontosak, mert a válaszok megmutatják, hogy mennyire használják ki ezeket a globalizált világban az internet által biztosított anyagokat a diákok.

Az angol nyelvű filmek, dalok megértését a Babits Gimnáziumban 10 fő nagyon, míg 12 fő inkább fontosnak tartotta, 10 fő semleges választ adott, 6 fő inkább hamisnak érezte magára az állítást és 1 válaszadó egyáltalán nem értett vele egyet. A Gandhi válaszadói közül 7 fő teljes mértékben egyetértett, 6 inkább igaznak érezte magára az állítást, semleges választ szintén 6 fő adott. Magas számban érkeztek negatív válaszok: 9 fő inkább nem értett egyet az állítással, 4 fő ítélte meg teljesen hamisnak azt.

A tartalmak olvasására, a Babits Gimnáziumból érkezett eredmények között 13 teljesen egyetértő, 14 inkább egyetértő válasz volt, míg 5 semleges válasz érkezett. 6 kitöltő inkább nem értett egyet azzal, hogy fontos az angol tanulása szempontjából az internetes tartalmak olvasása, míg teljesen negatív válaszból egy érkezett. A Gandhi Gimnázium válaszadói között a következő eredmények születtek az állításra: 9 fő teljesen mértékben egyetértett, 4 fő inkább egyetértett, 5 fő semleges választ adott, 8 fő inkább nem értett egyet, 6 fő egyáltalán nem értett egyet az állítással. Az angol nyelv hasznosításának felsorolt digitális formái tehát a Babits Gimnáziumban népszerűbbek, melyek köthetők részben a szocioökonómiai háttérbeli különbségekhez, de felmerül az eszközhasználat és az eszközbirtoklás kérdése is.

Az önszabályozó tanulás tehát mind a két vizsgálati csoportban megjelenik, viszont összefüggéseket vehetünk észre a sza-

badidős tevékenységek jellege és a sikeresség között. Azok, akik magasabb szociokulturális státuszú családból érkeztek, nagyobb számban használják az eszközöket élvezeti olvasásra. Az eszközök biztosítottságának hiánya az esélyegyenlőtlenség egyik forrásává válhat.

Összegzés

A vizsgálat során láthatóvá váltak azok az alapvető családi háttérrel kapcsolatos szocioökonómiai és szociokulturális különbségek, melyek az eltérő státuszú családokból származó gimnazistákat jellemzik. A vizsgált csoportok tagjai élesen különböző nyelvvizsgaszerzési célokkal rendelkeztek az angol nyelvvel kapcsolatban; a magasabb szocioökonómiai háttérrel rendelkező diákok kiforrottabb és magasabb célokkal rendelkeztek. A kutatás során bebizonyosodott, hogy az alacsonyabb gazdasági és kulturális státuszú diákok nem csupán alacsonyabb célokkal rendelkeznek, de azok véghezviteléhez kevesebb segítséget is kapnak. A betekintés megvilágította azokat a problémákat, melyek alapvetően az esélyegyenlőség különböző dimenzióit adják a nyelvtanuláshoz köthető előnyszerzési céloknak. A családon belüli átörökített tudástőke és a gazdasági értelemben vett többlettőke befektetés eredményezi azt, hogy a magasabb kulturális háttérrel rendelkező diákok, kirívóan nagyobb célokat tűznek maguk elé, melyek a jövőjüket hosszabb távon is befolyásolják. Emellett a vizsgált két intézmény diákjai az angol nyelv tanulásához köthetően eltérő szokásokkal rendelkeznek, ezért kiváltképp szükséges az alacsonyabb szociokulturális helyzetű diákok motiválása a nyelv tanulásához köthető otthoni cselekvések bővítése érdekében.

Jegyzetek

- 1 Az 5-fokúskála válaszainak jelentése: 1: egyáltalán nem értek egyet; 2: inkább nem értek egyet; 3 : semleges; 4: inkább egyetértek; 5 : teljes mértékben egyetértek.

Felhasznált irodalom

1997. ÉVI XXXI. TÖRVÉNY a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról. In: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.TV> (Letöltés ideje: 2020.05.14.)
- BOURDIEU, P. (1978). A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Gondolat, Budapest
- COLEMAN, J. S. (1997). Család, iskola, szociális tőke. In: Kozma Tamás (szerk., 2004): *Oktatás és társadalom*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 152-156.
- CSERTI CSAPÓ TIBOR (2003). A cigány népcsoport iskoláztatása a Dél-Dunántúlon. In: *Iskolakultúra Vol. 12.* 96-102.
- EATON, S.E. (2010). *Global Trends in Language Learning in the Twenty-first Century*. Calgary: Onate Press.
- FANDIÑO, YAMITH JOSÉ (2013). English Foreign Language Classroom: A Call for More Awareness in Colombia. *Gist Education and Learning Research Journal*. pp. 190-208
- NEMZETI ALAPTANTERV 2012. Letöltve: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK14004.pdf> (Letöltés ideje: 2020.01.27.)
- NEMZETI ALAPTANTERV 2020. Letöltve: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/3288b6548a740b9c8daf918a399a0bed1985db0f/megtekintes> (Letöltés ideje: 2020.05.28.)
- RÉGER ZITA (2001). Cigánygyerekek nyelvi problémái és iskolai esélyei In: *Romák és oktatás. Iskolakultúra könyvek 8.* (szerk.: Andor Mihály) Pécs
- SELIGMAN, MARTIN E. P. (1998). *Learned optimism*. New York: Pocket books.
- SZEMENYEI MARIANN (2018). Az Arany János Programok szakmaipolitikai szabályozásai, In: Fehérvári Anikó, Varga Aranka (szerk.): *Reziliencia és inklúzió az Arany János Programokban* Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi kar, Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlisslocki Henrik Szakkollégium, Pécs, 47-64.
- ÚJ FELVÉTELI KÖVETELMÉNY a 2020. szeptemberében induló képzések felvételi eljárásától (2019). Letöltve: https://www.felvi.hu/felveteli/jelentkezes/aktualis/20A_uj_felveteli_kovetelmeny (Letöltés ideje: 2020.02.13.)

Az iskolai közösségi szolgálat 9. és 12. osztályosok szemszögéből

Bevezetés

Témám az iskolai közösségi szolgálat megítélésének elemzése 9. és 12. osztályos diákok véleménye alapján. Azért döntöttem emellett a téma mellett, mivel ez egy rendkívül fontos tényezője a középiskolai életnek – és nem mellesleg – ez is befolyásoló tényezője az érettségi megszerzésének. Kevesen foglalkoznak ezzel a témával intézményi kereteken belül, hiszen, a diákok megfelelő felkészítése egyes esetekben teljesen elmarad, így a diákokban nem tudatosul, hogy az iskolai közösségi szolgálat teljesítése milyen célokkal szolgál, az iskolákban dolgozók egy része úgy gondolja, hogy nem minden esetben kell törődniük a program ezen részével, mivel a diákok feladata az, hogy teljesítsék az általuk kiválasztott szférában az 50 óra közösségi szolgálatot (BODÓ ET AL., 2017). Azonban ez nem feltétlenül ilyen egyszerű: sokszor a diákok nem tudják pontosan vagy nincsenek tájékoztatva arról, hogy mi ez a program, mi a célja és miért hasznos.

Emiatt gondoltam úgy, hogy egy olyan általános kutatást végzek, mely bemutatja, hogy milyen problémák merülhetnek fel a tájékoztatottság hiánya terén, illetve, hogy a diákok mennyire vannak tisztában azzal, hogy milyen célt szolgál az iskolai közösségi szolgálat teljesítése. Fontosnak tartom megvizsgálni azt is, hogy a diákok mennyire ambiciózusok a közösségi szolgálattal kapcsolatban, mennyire várják, vagy tartanak a programtól.

Kutatói kérdések

Rendkívül hasznos lenne, ha az iskolai közösségi szolgálattal többen foglalkoznának az intézmények, iskolák, hiszen ennek a programnak a célja, hogy a diákok szociálisan érzékenyebbek legyenek, ezáltal ezek közösségépítő szerepet töltenének be, illetve személyiségfejlesztési szerepük is van, végül, de nem utolsósorban, a diákokat arra hivatott felkészíteni, hogy aktív állampolgárként éljék a mindennapjaikat. Azonban a legtöbb helyen tapasztaltak szerint, ez nem ilyen formában valósul meg.

Szeretném a kutatásommal kideríteni, hogy azok a diákok, akik kitöltötték az online kérdőívet, hogyan ítélik meg az iskolájukban tapasztaltak alapján, az iskolai közösségi szolgálatot, mennyire tartják felkészültnek és jól informálnak saját magukat, a koordinátorokat és a fogadó intézményeket. Tehát azt, hogy mennyire valósul meg mindaz az intézményekben, melyeknek létre kellene jönnie a törvényben leírtak szerint.

Az előzőekben leírtak alapján fogalmazódtak meg a kutatói kérdéseim:

1. Az ország különböző intézményeiben mennyire valósulnak meg azok az elvárások, melyek az iskolai közösségi szolgálatra vonatkozó törvényekben kerültek megfogalmazásra?
2. A megkérdezett diákok mennyire széles tájékoztatást kaptak, az intézmények keretein belül az iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatban?
3. Tapasztalható-e különbség a 9. és 12. osztályos diákok véleményére vonatkozóan, az iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatban, és ha igen, ez miben mutatkozik meg?

Elméleti háttér

Magyarországon, a kötelező iskolai közösségi szolgálat (IKSZ) 2011 decemberében elfogadott köznevelési törvény által, a 2016. évi tanévkezdéstől lépett életbe, amelynek következtében, minden érettségit tenni kívánó középiskolás korú diáknak szükséges lett 50 óra közösségi szolgálatot teljesíteni, ahhoz, hogy az érettségi bizonyítványukat a kézhez kaphassák. Az or-

szágban már több intézmény pedagógiai programjában megjelent a közösségi szolgálat végzése, azzal a céllal, hogy a diákok megismerjék a hátrányos helyzetben élő társaikat és segítsék őket. Mindezekben azt a célt láthatjuk, hogy a diákok sokkal megértőbbekké, empatikusabbakká, elfogadóbbakká váljanak, tehát a szociális érzékenységük elmélyítésére tesz kísérletet az iskolai közösségi szolgálat.

Az IKSZ nem csak Magyarországon van jelen, hanem a külföldi iskolák jelentős részében fellelhető ez a kötelező feladat. Matolcsi (2013a) „Iskolai közösségi szolgálat, mint pedagógiai eszköz” című tanulmányában leírja, hogy ahhoz, hogy bármiféle következtetést vonjunk le az iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatban, szükséges ismernünk annak elméleti hátterét, melyhez elengedhetetlen John Dewey filozófiájának megismerése, hiszen azt, „a közösségi szolgálat neveléseméleti gyökerének tekinthetjük.” (Matolcsi, 2013a. 70.o.)

A fent már említett köznevelési törvényben megfogalmazzák, hogy a diákok egyfajta keresztoktatásban vesznek részt az iskolai közösségi szolgálat által, mivel a saját szociális készségüket fejleszthetik a program teljesítése során. A diákok ezeket a célokat úgy érhetik el, hogy gyakorlatban teljesítik azt a feladatot, mely a személyiségükhöz közelebb áll: legyen az a szociális területen, sport vagy szabadidős tevékenységen szerzett tapasztalat, esetleg az oktatásban betöltött szerep. Dewey nevelésfilozófiájának pontosan ez volt a lényege, hogy a gyerek a tapasztalás útján tanulja meg azt, ami a személyes kompetenciáinak fejlődéséhez szükséges. Dewey nevelésfilozófiájának az a célja, hogy „valós élethelyzetben szerezzék a diák a tapasztalatot, és hogy további tanulás származzon a tapasztalattól, amihez reflektív gondolkodásra kell készíteni a tanulót” fogalmazza meg Matolcsi (2013a. 71.o.). Mindezek mellett elengedhetetlen az, hogy maga a tapasztalás, egy boldog folyamat legyen, mivel csak így képes maradandó emléket alkotni és a későbbiekben felhasználható tudássá alakulni (MATOLCSI, 2013a:71). *„A demokrácia és a modern termelési feltételek miatt nem tudjuk pontosan megjósolni, hogy milyen lesz a civilizáció húsz év múlva. Ezért lehetetlen a gyermekeket adott helyzetekre felkészíteni. Csak úgy lehet őt a jövőre nevelni, ha megtanítjuk arra, hogy ura legyen önmagának. Vagyis olyan képzést adunk neki, hogy tehetsége-*

it gyorsan és teljes mértékben alkalmazni tudja; szeme, füle és keze parancsra váró szerszámok legyenek; tudja megítélni a körülményeket; gazdaságos, hatékony cselekvésre legyen képes.” (DEWEY, 1976:98-99) A kötelező iskolai közösségi szolgálat pontosan egy olyan program, mely eleget tesz annak, amit Dewey megfogalmazott a „Pedagógiai hitvallásom” című könyvében. Mivel a közösségi szolgálat során nincs szükség tanárra, aki tanítja a diákot, nincs szükség könyvre, hanem a tapasztalás útján történik a tudás megszerzése, így teljes mértékig eleget tesz a Dewey által megfogalmazottaknak a program. Tehát, amint azt Matolcsi (2013a) is megfogalmazta, magából a közösségi szolgálatból való tanulás, konklúzió levonása, szinte teljesen biztos, hogy John Dewey nevelésfilozófiájához köthető.

Az iskolai közösségi szolgálat önkéntes munka-e, ha kötelező?

Az évek során rengetegen használták a közösségi szolgálat megnevezés helyett az önkéntességet. Azonban, ha a definíciókat jobban figyelembe vesszük, rá kell jöjjünk, hogy a kettő nem egy és ugyanaz. A Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012–2020 (2012) című dokumentumban az önkéntesség, mint fogalom úgy jelenik meg, hogy *„Az önkéntesség olyan tevékenység, amelyet a személy szabad akaratából, egyéni választása és motivációja alapján, a pénzügyi haszonszerzés szándéka nélkül végez más személy, személyek vagy a közösség javát szolgálva.”* Ebből a meghatározásból kiindulva észre kell vegyünk, hogy maga az önkéntesség egy olyan tevékenység, amelyet az egyén teljes mértékig a saját vállalkozó szellemisége alapján választ és semmiféle kötelezettséggel és elvárással nem jár, ezzel szemben a 2012-ben bevezetett kötelező iskolai közösségi szolgálat, teljesen más oldalról közelíti meg a társadalom javát szolgáló munkavégzést. A nemzeti köznevelési törvényben megjelenő definíció, a következőképpen írja le a közösségi szolgálatot: *a „közösségi szolgálat: szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység és annak pedagógiai feldolgoása”* (A NEMZETI KÖZNEVELÉSRŐL SZÓLÓ 2011. ÉVI CXCV. TÖRVÉNY, 4.§ (13) bekezdés). Tehát az önkéntesség fogalmával összevetve, az alábbi definícióban nem jelenik meg

az, hogy a diákok önkéntes módon végezhetik el a munkát ott, ahol szeretnék, mivel a törvényben megfogalmazottak szerint, a program szervezett keretek között zajlik, vagyis az iskolában és azon szervezetekben, melyekkel az adott oktatási intézmény szerződést kötött.

Hazai és külföldi vonatkozások

Magyarországon a diákok oly módon szerezhetik meg a középiskolai érettségit, hogy 50 óra közösségi szolgálatot teljesítenek egy vagy több, általuk választott, az iskolájukkal szerződésben álló szervezetnél. Azonban, szükséges figyelembe venni a közösségi szolgálat külföldről eredő vonatkozásait is és annak bevezetését az intézményekbe. „Az iskolai közösségi szolgálat bevezetésének tapasztalatai 2015.” című Bodó Márton szerkesztésében megjelent kötetben található meg az a tanulmány, amelyben Bodó a külföldön megjelenő, a magyarhoz hasonló közösségi szolgálati tevékenységeket mutatja be. A kötelező érettségi előfeltételként szervezett közösségi szolgálat jellegű programokban, Bodó (2015) által betekintés nyerhetünk az amerikai Maryland student service-be, az Ontario állambeli Mandatory- service programba és bemutatásra kerül egy holland példa is.

Az említettek közül a Maryland állambeli service learninget szeretném most röviden bemutatni, majd a magyar oktatásban megjelenő közösségi szolgálattal összehasonlítani, hogy egy átfogóbb képet kapjunk a programról és annak külföldi vonatkozásáról. Azért választottam az amerikai példát, mivel ez rendelkezik a legnagyobb visszavezethető múlttal és így láthatunk olyan gyakorlatokat, melyek Magyarországon nem feltétlenül jelennek meg. Az amerikai oktatási rendszerben a 80-as években jelent meg, egyfajta reformként a *student service*, amelynek gondolata különösképp az volt, hogy a diákoknak az elsődleges célja ne csak az anyagi jólét elérése legyen, hanem az önkéntesség is jelen legyen a mindennapjaikban, hiszen így tudnak a jövőben felelős állampolgárokká válni (BILLIG, 2000). Az Egyesült Államokban, a magyar 50 órával ellentétben, a diákoknak 75 óra teljesítendő közösségi szolgálatot kell elvégezni. Azonban a marylandi diákoknak nem kizárólag 9.-től 12-13. osztályig lehet elvégezni

a közösség javát szolgáló programot, hanem a Marylandben tanuló gyerekeknek, 8 év áll rendelkezésükre, hogy elvégezzék az adott óraszámot, így ők már 5. osztálytól megkezdhetik a *service learning*, vagyis az iskolai közösségi szolgálat elvégzését. Maryland államban nem csak az érettségit adó intézményekben kötelesek a diákok *service learning*-et végezni, hanem minden középiskolában szükséges elvégezni a 75 órát, ahhoz, hogy befejezhessék tanulmányaikat. A programot, melynek a szövetségi állam nyújtott támogatást a bevezetéshez, 10 éves felkészülési időszak előzte meg, amelyet társadalmi és konszenzusi háttértámogatás segítségével a 10. próba év után sikeresen bevezettek.

Ezzel ellentétben Magyarországon 10 éves intézményi szintű tapasztalatok adtak egyfajta keretet a kezdéshez, (pl.:Waldorf, egyházi fenntartású intézmények) majd a kezdést egy 3 hónapos úgynevezett TÁRS-program előzte meg. A próbaidő lejárta után, a kormány egyöntetűen megszavazta az iskolai közösségi szolgálat bevezetését az érettségit adó intézményekben. A Magyarországon történő bevezetést megelőző, rövid pilot program azt eredményezte, hogy az országban, az intézmények nem részesültek megfelelő tájékoztatásban, így azoknak a vezetői nem minden esetben tudták hatékonyan közvetíteni a program célját. Ebből az következik, hogy az iskolában dolgozó tanárok és az ott tanuló diákok nem értik a program pedagógiai célját.

De miért is fontos az, hogy a diákok értsék az iskolai közösségi szolgálat lényegét? „Minden, az iskolai közösségi szolgálatban résztvevő szereplőnek tisztában kell lennie a tevékenységek tanulási céljával, hiszen a szolgálat nemcsak azért történik, hogy változzon és jobb legyen a világ, hanem azért is, hogy a tevékenységbe bekapcsolódó fiatalok (és felnőttek) fejlődjenek. Növekedjenek személyes és szociális kompetenciáik, szert tegyenek az iskolapadban nem elsajátítható tudásra és készségekre” (Demokratikus Ifjúságért Alapítvány honlapja¹). A Demokratikus Ifjúságért Alapítvány megfogalmazása szerint, rendkívül lényeges az, hogy tisztázottak legyenek a kijelölt, elérni kívánt intenciók, hiszen nem csak azt kell szem előtt tartani, hogy a tanulók a közösségi szolgálat elvégzésével jól tesznek a közösségnek, hanem kulcsfontosságú az is, hogy a diákok tevékenykedni akaró, fejlett szociális készséggel rendelkező, empátikus felnőttként éljék le-életüket.

Így a köznevelési törvényben megfogalmazottak nem jutnak el a diákokhoz, nem értik a program lényegét, nem tudnak konklúziót levonni belőle. Mindezek mellett, az is kiderült „Az iskolai közösségi szolgálat bevezetésének tapasztalatai 2015.” című kötetből, hogy Maryland állam 24 tankerületre van bontva és mivel a tankerületek maguk dönthetik el, hogy a program hogyan is kerül bevezetésre, ezért nincs egységes megállapodás arról, hogy hogyan szükséges a diákoknak elvégezni a közösség javát szolgáló tevékenységeket. A marylandi gyakorlattal szemben Magyarországon 8 olyan szféra van, amelyben a középiskolás diákok elvégezhetik a kötelező iskolai közösségi szolgálatot.

A nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 133. § (2.) szerint a közösségi szolgálat elvégezhető *„egészségügyi ,szociális jótékonyági, oktatási, kulturális és közösségi, környezet- és természetvédelmi, katasztrófavédelmi, óvodáskorúakkal, sajátos nevelési igényű gyermekekkel, tanulókkal, idős emberekkel közös sport- és szabadidős tevékenység, vagy választható az egyes rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerveknél bűn- és baleset-megelőzési,* területeken. Az előzőekben leírt, 8 terület kijelölésének a célja az volt, hogy a diákok megismerkedjenek különböző helyzetekkel, tudják azokat kezelni, így saját élményeik által fejlődhet a szociális érzékenységük.

Mindezek mellett mind a két vizsgált ország esetében, az önkéntesség népszerűsítése céljából hozták létre az iskolai közösségi szolgálatot. Az „Önkéntesség Magyarországon 2018 Az önkéntességkutatás első eredményei” című kutatásból megtudhatjuk, hogy a válaszadók 32,6%-a teljesen egyetért az iskolai közösségi szolgálatot bevezetésének értelmével és a válaszadók 34,2%-a azt felelte, hogy inkább egyetért a szükségességgel. Ebből az következik, hogy a válaszadók nagy része jónak látja azt, hogy az iskolai közösségi szolgálat bevezetésre került, így népszerűsítve az önkéntes munkát.

A közösségi szolgálat bevezetésének megítélés

Dolgozatom megírása során, Bodó et al (2017) tanulmányát tekintettem kutatási alapnak. „Az iskolai közösségi szolgálat a 9. és 12. évfolyamos diákok véleménye tükrében” című írásukban egy országos kutatás eredményeit publikálták. A kiértékelés során azt tapasztalták, hogy a legtöbb diák pozitívan áll a kötelező iskolai közösségi szolgálathoz, azonban ez a kezdeti lelkesedés az évek múlásával alábbhagy valamilyen oknál fogva. A kutatásból levont konklúzió, szerint ennek az oka az lehet, hogy kevés időt és energiát fordítanak az iskolai közösségi szolgálat megszervezésére az iskolák.

Azonban Bodóék véleménye szerint, ha a humánerőforrás növekedne, több időt tudnának fordítani a programra, így azok a pontok is tudnának érvényesülni, melyek egy jobb élménnyé tennék a diákok számára a közösségi szolgálatot. Amint a kutatásból kiderült, nem csak az a probléma, hogy a diákok ambíciója az évek során alábbhagy, hanem az is, hogy a tanulók nagy része nem tudja, hogy milyen célt szolgál az, hogy elvégezze az 50 órás közösségi szolgálatot.

Az iskolai közösségi szolgálat nevelési céljaként a NAT 110/2012. (VI. 4.) azt jelöli meg, hogy az IKSZ során az érettségit tenni kívánó diákok saját, élmény alapú keresztoktatásban vehetnek részt: a program által találkozhatnak hátrányos helyzetű vagy fogyatékosággal élő társaikkal. Ebből kiindulva szükséges lenne, hogy teljesüljenek azok az elvárások, melyek megfogalmazódtak a már előzőekben említett rendeletben.

Azonban a program pedagógiai céljai nem úgy valósulnak meg, ahogy azt a program elindításakor várták. Rendkívül fontos tényezője lett volna a bevezetést megelőző időszaknak az, hogy a diákokat oktató tanárok továbbképzések során elsajátíthassák a szükséges pedagógiai módszereket. Tanáraik illetően segítségével a diákoknak a kötelező iskolai közösségi szolgálat, úgy valósulhatott volna meg, ahogy azt célként kitűzték. Szükséges lenne különböző portálokon a program népszerűsítése és az sem utolsó, hogy ne csak a tanárok felkészítése valósuljon meg, hanem a fogadó szervezeteké is, hiszen nekik még kevesebb gyakorlatuk van ezen a területen.

Azonban Markos (2018:), „A fogadószervezetek koordináto-

rainak tapasztalatai az iskolai közösségi szolgálatról” című tanulmánya alapján egy teljesen más szemszögből vizsgálhatjuk meg a tényeket. Nem a diákok, tanárok szemszögéből, hanem a fogadó szervezetek felkészültségét, a témában való jártasságát és azok tapasztalatait vehetjük szemügyre. Markos azt találta, hogy a fogadó intézmények örülnek neki, ha a diákok betekintést nyerhetnek a szervezeteik életébe, mivel bíznak abban, hogy a jövőben több önkéntes lesz az országban, amely kialakíthat egy pozitívabb attitűdöt.

A közösségi szolgálat során megjelenő pozitívumok mellett azonban, a negatív tényezők is megjelentek. Markos a megkérdezettek válaszai alapján azt a következtetést vonta le, hogy a közösségi szolgálat ellenőrizhetőségével kapcsolatban lenne szükséges újításokat hozni, hiszen számtalanszor megjelenik az, hogy a diákoknak leigazolják az óráit úgy, hogy semmilyen tevékenységet nem végeztek cserébe. A fogadó szervezetek szerint, az intézményeknek lehetne nagyobb a kapcsolati hálója a közösségi szolgálatot tekintve, mivel akkor talán a diákok is nagyobb szabadságot éreznének a programmal kapcsolatban, ha több szervezet közül válogathatnak (MARKOS, 2018).

Sikeresség

A már előzőleg megfogalmazott pozitívumok, célok mellett figyelembe kell, vegyünk a tény, hogy vannak különböző komponensek, melyek gátolják a program sikeres végbemenetelét. Bodó egy 2019-es tanulmányában felvetődik, hogy az is nehézséget okozhat, hogy a diákok az ország különböző területeiről érkeznek. Nem mindenki tudja megoldani az esetleges utazást, így sajnálatos módon nagyobb az esélye annak, hogy nem fogja tudni olyan szférában végezni az érettségéhez szükséges közösségi szolgálatot, melyben szeretné, vagy mely a személyiségéhez közel áll, így nem lesznek jó élményei az ott eltöltött idővel kapcsolatban. Mindezekből feltehetően az következik, hogy a közösségi szolgálatot végzőknek rossz tapasztalatai lesznek, így minden törekvés kudarcba fullad, amely a közösségi szolgálat értelmét képezi.

Azonban Mézesék (2017), még azt is megfogalmazták, hogy nem elegendő az, ha csak az iskolák vannak erre megfelelő mód

felkészítve, hanem a fogadóintézményekben tevékenykedő embereknek is szükséges lenne egy olyan kurzust elvégezniük, mely során megismertetik velük az iskolai közösségi szolgálatot, annak lényegét és minden pontját, amely pedagógiai szempontból fontos, a program céljának elérése érdekében.

Sárosi (2016. 177.o.) azt mondta, hogy „a nagyon heterogén tevékenységrendszer nem teszi lehetővé az általánosításokat. Minden iskolának más pedagógiai céljai és más lehetőségei vannak az IKSZ megszervezésének terén. Mindez függ az iskola arculatától, elhelyezkedésétől, az oda járó diákok beállítottságától és választásától, a pedagógusok személyiségétől és leterheltségétől.” Mindebből az következik, hogy nem lehet minden iskolába ugyanazon módon bevezetni a közösségi szolgálatot, mivel minden iskola profilja más. Eltérő személyiségű tanárok, diákok vannak jelen az iskolák életében, így tehát nagyon nehéz mindenhol ugyanolyan módon megvalósítani a törvényben elvártakat. Ahhoz, hogy az országban célravezető legyen a közösségi szolgálat gyakorlata, szükséges lenne a megfelelő anyagi finanszírozás, fontos, hogy rendelkezésre álljanak felkészült, felkészített szakemberek az intézmények falain belül és a fogadó szervezeteknél is, akik kompetenciáját különböző innovatív tevékenységekkel lenne szükséges fejleszteni.

A kutatás módszertana

A vizsgálat kutatási eszköze: kérdőív

Ahhoz, hogy választ kapjak az előzőekben már megfogalmazott kutatói kérdéseimre, kvantitatív, kérdőív alkalmazása mellett döntöttem, melyhez, Bodó és munkatársainak (2017) „Az iskolai közösségi szolgálat a 9. és 12. évfolyamos diákok véleménye tükrében” című tanulmányában alkalmazott kérdőív kérdéseit vettem alapul. Két különböző kérdőív készült, egy a 9. osztályos diákok, a másik pedig a 12.-es diákok véleményét volt hivatott feltérképezni.

A kérdőív felvétele anonim módon, hozzáférési alapon történt, így az adatok nem reprezentatívak. A kérdőívet a kitöltési időszak során 97 diák töltötte ki.

A minta jellemzői

A kérdőívet 97, 14-18 éves diák töltötte ki, a témaválasztásból eredően a mintában főképp gimnazisták, szakgimnazisták találhatók, hiszen az ő esetükben érvényes az 50 órás iskolai közösségi szolgálat teljesítése. A kérdőívre való válaszadás azonban nyitva állt a szakközépiskolások számára is, hiszen ők a szakmai vizsga után dönthetnek az érettségi követelmények teljesítése mellett, azonban ilyen intézménytípusból nem érkezett válasz.

Mivel a 9. és a 12. osztályos kérdőív kérdéseinek bizonyos tételei és az abból eredő válaszok eltérnek egymástól, így először külön fogom elemezni őket, majd azt követően végzem el az összehasonlítást. A 9. és a 12. évfolyamos diákok kérdőívében az első 11 kérdés azonos. Az első szakaszban (1-5. kérdés) az iskolákra vonatkozó információgyűjtés céljából fontos kérdések jelennek meg. Az intézmény területi elhelyezkedésére és az abban megjelenő tanuló létszámra vonatkozó adatfelvételt tartottnak szükségesnek. A 6-10. kérések a diákok családi háttérének feltárásával, a szocioökonómiai háttérrel adnak képet így ebben a részben a szülők, nevelőszülők iskolázottságának, munkahe-lyének lekérdezése történik, illetve a család megélhetéséhez fűződő kérdés található.

A kérdőíves vizsgálat eredményei I. – A válaszadók szocioökonómiai jellemzői

A kutatáshoz szükséges kérdőívet a 97 diák töltötte ki, ebből 64 nő és 33 férfi volt. A tanulók 51,5%-a gimnáziumi tanuló, 47,4%-a pedig azt jelölte, hogy szakgimnáziumi oktatásban vesz részt. Egy diák volt, aki azt jelölte, hogy sporttagozatra jár, így róla nem kapunk konkrét képet, hogy melyik képzési formában vesz részt. Magyarország 7 megyéjéből töltötték ki a kérdőívet: a legtöbb kitöltő Győr-Moson-Sopron megyei (54,6%) volt, ezt Budapest követte 17 kitöltővel, 9 Vas megyei tanulóhoz jutott el a kérdőív, Baranya és Tolna megyékből pedig 8-8 olyan diák volt, aki kitöltésével hozzájárult a kutatás sikerességéhez. Végül 1-1 kitöltés érkezett Jász-Nagykun-Szolnok és Nógrád megyékből is. A minta bemutatása során kitértem arra, hogy a mintavétel nem minősül reprezentatívnak, amit a válaszok térségi megosz-

lása is alátámaszt. Kutatásom fontossága azonban a kitöltők véleményének elemzésében keresendő, ezáltal ad betekintést az IKSZ-hez köthető véleményekről. A kitöltők iskoláinak nagyrésze olyan településen helyezkedik el, ahol a lakosság száma meghaladja a 20.000 főt (39,2%); 25 diák iskolája az ország egyes megyeszékhelyein található; és 20 olyan tanuló van, aki a fővárosban végzi a középiskolai tanulmányait. A kitöltők 12,4%-ától az a válasz érkezett, hogy az iskolájuk 20.000 alatti lélekszámmal rendelkező településen fekszik. A diákoknak 58,8%-a olyan intézményben folytatja tanulmányait, melyben 300-600-ra tehető a tanulók száma. Azonos arányszám érkezett arra, hogy 300-nál kevesebb, vagy 600-nál többen járnak az intézménybe, a középiskolások 20,6%-a választotta a két lehetőséget.

A diákok szüleinek iskolázottságával kapcsolatos kérdésre a legtöbb válaszadó azt jelölte, hogy édesanyja/nevelőanyja főiskolai, egyetemi végzettséggel rendelkezik. A válaszok alapján azok az édesapák/nevelőapák vannak többségben, akik érettségivel nem rendelkeznek, azonban szakmával rendelkeznek. A válaszadók közül 3 diák édesanyja/nevelőanyja nem rendelkezik 8 általánosnál magasabb iskolával, ugyanez az állítás 4 diák édesapjára/nevelőapjára is igaz. A munkaviszonyt illetően, a diákok válaszai alapján, a leginkább jellemző foglalkoztatottság az alkalmazotti státusz volt, azonban a férfiaknál kiemelkedően magas számot ért el a vállalkozó, önálló gazdaként való tevékenykedés. A nőknél magas számban voltak a köztisztviselők, közalkalmazottak. Ez abból adódhat, hogy míg a férfiak közül 25-en rendelkeznek felsőfokú végzettséggel, addig a női diplomások száma 32, tehát az édesanyák/nevelőanyák magasabb végzettséggel rendelkeztek

A kérdőíves vizsgálat eredményei II. – Az iskolai közösségi szolgálatra vonatkozó vélemények, tapasztalatok

Minden egyes diák más motivációval áll hozzá a középiskola megkezdteivel az iskolai közösségi szolgálatnak. A tanulóknak egy része örömmel veszi a megpróbáltatást az elején, azonban ez az ambícionizmus, a korábban bemutatott kutatások alapján,

csökkenni látszik az iskolaévek elteltével. Az általam vizsgált 9. és 12.-es diákok tapasztalatai szerint a legnagyobb probléma abban rejlik, hogy nem kapnak megfelelő, számukra kielégítő információt, gyakorlati tanácsot az IKSZ elvégzéséhez. A 9.-es diákok 11,9%-a válaszolta azt, hogy senki, és 14,3%-a közölte azt, hogy nem tudja ki a felelős az intézményében a tájékoztatásért. Ez az adat rendkívül meglepő, hiszen így a 42 válaszadóból 11 diák valószínűleg nem hiteles forrásból tájékozódott az iskolai közösségi szolgálatról, mely zavart okozhat a diáokban, így nem minden esetben alakul ki megfelelő kép a programról.

A két csoport által megtudhattuk, hogy a legtöbb intézményben az osztályfőnökök feladata a tájékoztatás adás a programmal kapcsolatban, azonban a diákok reflexiói alapján az információ átadása nem szakszerűen történt, ezért szükséges volt másodkézből is válaszokat szerezni kérdéseikre, így csak barátokra, családtagokra, egyes esetekben a diákok saját magukra voltak utalva a felmerülő problémáikkal. A válaszadás során a következő két vélemény ad betekintést az iskola tájékoztatásba: „*Látszott, hogy túl akarnak lenni rajta. 10 percig tartott kb.*”; „*Sajnos pont a praktikus tanácsok maradtak el. Például, az, hogy hogyan kezdjünk neki.*”.

Az áttekintett tanulmányok alapján, szükség van arra, hogy az állam tőke befektetése után, a tanárok szakmai felkészítésével fejlessze a programot. Mivel már az elején ilyen mértékű hibák merülnek fel, ez azt eredményezheti, hogy a diákok kényszernek élik meg ezt a feladatot, mely eredeti célja szerint, az ő személyiségük fejlődését szolgálja. Azonban, ha ez nem egy örömteli folyamat, a megszerzett tapasztalat nem válik át alakítható tudássá, így kárba vész az, amiért a diák tevékenykedett. Ezért is látható az az eredmény, hogy egyes tanulók az évek során elveszítik motivációjukat a közösségi szolgálati tevékenységgel kapcsolatban. Ennek ellenére a diákok többsége úgy gondolja, hogy a közösségi szolgálat elsősorban tapasztalatszerzési céllal van jelen a középiskolás éveikben. A 9. és 12. osztályban tanulók arányaikban ugyanúgy gondolják, vagyis, hogy pályaorientációs és gyakorlatszerzési intenciói vannak az IKSZ-nek. A 9.-es diákok 59,5%-a, míg a 12.-es diákok 76,4%-a gondolja úgy, hogy a közösségi szolgálat elsősorban a tapasztalatok gyarapítására fekteti a hangsúlyt. Ezzel összhangban a di-

ások, úgy érezték mind a két évfolyamban, hogy ha több helyen végzik közösségi szolgálatukat, több tapasztalatot szerezhetnek és a kapcsolati hálójukat ezáltal bővíteni tudják. Tehát a diákok elsősorban arra koncentrálnak a közösségi szolgálat teljesítése közben, hogy melyik az a tevékenység, ami a legközelebb áll a személyiségükhöz és a jövőben szívesen tevékenykednének abban a munkakörben; az egyik válaszadó a következőt hangsúlyozza: „*Mert szeretnék több embert és több szakmát kipróbálni*”. Fontos kiemelni ezek mellett azt is, hogy arányaiban magas számot kaptunk arra a válaszra is, hogy az IKSZ-nek a célja anynyi, hogy elvégezzék az 50 órát, de emellett jelölésre került az a válasz lehetőség is, hogy nincs semmi értelme a programnak. Mindezeknek a hátterében, valószínűsíthetően az áll, hogy a programra nincsenek az intézmények megfelelően felkészülve, nincs megfelelően levezényelve, de emellett az a tény sem elhanyagolható, hogy a diákok rendkívül leterheltek napjainkban, így nem érznek elegendő motivációt egy újabb iskolai feladat elvégzésére. Bodó és munkatársainak tanulmányában (2017), a kutatásomhoz hasonló eredményeket figyelhetünk meg. Ez alapján megállapítható, hogy a törvényben megfogalmazott személyiségfejlesztési célok, az állampolgári tudatosságra való nevelés és a szociális érzékenyítés céllal létrehozott közösségi szolgálat ezen pontjai nem olyan mértékben valósulnak meg, mint ahogyan azt, a program tervezése során elvárták volna. Ennek oka az lehet, hogy megfelelő kommunikáció hiányában a diákok nem érzékelik az elvégzett munkájuk eredményét, mivel a kutatás alapján kiderült, hogy a tanulók igényelnék a tapasztalatok megosztását, megbeszélését, azonban ez intézményi keretek között nagyon ritkán valósul meg: a 12.-es diákok 65,5%-a adta azt a választ, hogy az élményeiket semmilyen formában nem dolgozták fel az évek során. Azonban fontosnak tartom kiemelni, hogy voltak olyan intézmények, ahol a diákok a munkájukért cserébe dicséretet, oklevelet kaptak ezzel jelezve feléjük, hogy rendkívül fontos és jó munkát végeztek.

A diákok szerint az önkéntesség népszerűsítése is cél volt, azonban a felmérés alapján a 12. osztályos tanulók csak nagyon csekély része gondolta úgy (14,5%), hogy a középiskolai tanulmányait követően fog önkéntes munkát végezni. Ennek okai kereshetők abban, hogy az intézményében mennyire valósultak

meg az IKSZ élményszerűvé tételére a gyakorlatok, hogy volt-e lehetősége olyan területen végezni az óráit, amely személyiségének fejlődéséhez leginkább hozzájárul. Továbbá azt is szükséges figyelembe venni, hogy vannak olyan emberek, akik alapvetően elutasítóan tekintenek az önkéntes tevékenységekre.

A kérdőív utolsó kérdése szabadon választható volt a 12.-es tanulók számára, mely arra kérte őket, hogy értékeljék a közösségi szolgálatot. Egyesek úgy vélik, hogy jó hatással van a korosztályukra, ha nem csak olyan munkát végeznek, amely az anyagi jólétet támogatja, hanem elsősorban a közösség javát szolgálja.

„Szerintem alapvetően jó ötlet lenne, hogy buzdítsuk a fiatalokat az önkéntes alapon működő segítségnyújtásra, de a kivitelezés több sebből vérzik. Eleve sokakat elriaszt, hogy ez hiába önkéntes - elvileg - mégis kötelező. Több ismerősömnél is volt tapasztalatom, hogy elsunnyogták a munkát. Például szülő olyan helyen dolgozik, egyben leigazolja neki. Vagy jóval több órát írnak neki alá, mint amennyit teljesített. Szerintem nem mindenki éli meg a segítségnyújtás örömét, és ismeri fel a közösségi szolgálat által, hogy ennek mekkora jelentősége van. Ha másért nem, saját magukért. Egy kis önismeretre is tehetnének szert, és a munkák során nagyon sok készségük, képességük fejlődne.”

Ezen válasz alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a diákok nem minden esetben vannak tisztában azzal, hogy a közösségi szolgálat gyakorlata nem összetévesztendő az önkéntes munkavégzéssel. Úgy gondolom tehát, hogy az intézményekben szükséges lenne, hogy a diákok megfelelő tájékoztatást kapjanak és az iskolai közösségi szolgálat fogalmát definiálják számukra, így elkerülhetők a tévedések. Az intézmények sajnos nem minden esetben tudják megfelelően ellenőrizni, hogy a diákok órái valóban úgy kerülnek leigazolásra, hogy elvégezték a feladatot. Ez a probléma már többször megfogalmazásra került az IKSZ kapcsán, azonban ezt a gondot még nem sikerült korrigálni szakszerűen.

A 9.-es diákok kitöltése alapján megtudhattuk, hogy a diákok egymás közötti kommunikációja megtörténik az IKSZ-szel kapcsolatban, azonban kevesen állnak hozzá pozitív gondolatokkal, hogy az iskola mellett 50 óra közszolgálatot szükséges teljesíteniük. A diákok a középiskola utolsó évében azt nyilatkozták, hogy meg voltak elégedve a közösségi szolgálattal, azonban sok olyan tanuló volt, aki közömbösen állt az iskolai közösségi szol-

gálat gyakorlathoz. Az alábbi vélemények adódhatnak abból, hogy a diákok az iskolában eltöltött évek során rendkívül leterheltek: a rengeteg tanulás, a saját iskolán kívüli programokon való részvétel mellett, nem feltétlenül tudnak elegendő energiát befektetni a közösségi szolgálatba, így az elérni kívánt célok sem tudnak megfelelően teljesülni.

Jelen összehasonlítás eredményeként elmondható, hogy a diákok 9. osztályban nagyobb motiváltságot éreznek az iskolai közösségi szolgálat kapcsán, mint azt a 12. osztályos válaszadók-nál tapasztaltam. Az évek során történő attitűd változás, véleményem szerint annak köszönhető, hogy az országban az IKSZ bevezetése rendkívül gyors ütemben történt, így nem volt elég idő annak szakszerű kivitelezésére. Az iskolákban tanító tanárokat, az intézményvezetőknek szükséges lenne szakmai programokon, továbbképzéseken való részvételre buzdítani ahhoz, hogy sikeresen megvalósíthassák azokat a pontokat, melyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy az IKSZ eredményesen legyen jelen a középiskolások tanulmányai alatt.

Összegzés

A bevezetésének megszavazását követően mindössze egyes intézmények tapasztalataira támaszkodva, egy rövid pilot programot követően megjelent az érettségit adó intézmények körében a kötelező iskolai közösségi szolgálat. A programot azzal a céllal hozták létre, hogy a diákok, akiknek kötelességük az 50 órát teljesíteni, az évek során olyan tevékenységeket végeznek el, melyek a szociális érzékenységükre hatással lesznek, emellett az állampolgári tudatosságukat is fejlesztik (NEMZETI KÖZNEVELÉSRŐL SZÓLÓ 2011. ÉVI CXCV. TÖRVÉNY, 4.§ (13.) bekezdés). Azonban a megfelelő szakmai tapasztalat hiányában, a tanárok, intézményvezetők nem tudtak professzionális módon felkészülni a program levezénylésére (BODÓ ET AL., 2017). Ebből az következik, hogy mivel egyes iskolákban a szakmai felkészültség hiányos, a diákok megfelelő tájékoztatása is elmarad. Ennek rövid távú következménye az, hogy a diákok nem megfelelő forrásból gyűjtik össze az IKSZ ismeretéhez szükséges tényeket, amelyből adódik, hogy nem lesznek tisztában azzal, hogy a munkájuk mi-

lyen célt szolgál. Jelen kutatás hosszútávú következtetésének az mondható, hogy a diákok motiváltsága a középiskola utolsó éveire jelentősen csökken, a kezdeti pozitív attitűdhöz képest. Mivel nem minden iskolában figyelhető meg az a jelenség, hogy a diákoknak lehetőségük adódik az élmények feldolgozására intézményi kereteken belül, így a törvényben megfogalmazottak egy része a gyakorlatban nem látszik megvalósulni, a felmérések szerint. Továbbá egyes diákok beszámoltak arról, hogy iskolájukban osztályfőnöki óra, vagy esetleg írásos beszámoló alapján szükséges volt egyfajta reflexiót közölniük az elvégzett óráikról, így az az állítás nem igaz, hogy egyetlen intézményben sem valósul meg a rendeletben megfogalmazottak. Ezek mellett egyes diákok beszámolója alapján kétségesnek tűnik az IKSZ ellenőrizhetősége. Ezalatt az értendő, hogy a beszámolók szerint bizonyos esetekben a középiskolások egy része egyáltalán nem, vagy csak egy bizonyos óraszámot teljesít, melyet kiegészítenek a fogadó szerveknél tevékenykedő rokonok, barátok. Így tehát jelen diákok esetében az IKSZ-ben megfogalmazott célok semmilyen formában nem teljesülnek.

Azonban mind ahhoz, hogy a közösségi szolgálat sikeresen megvalósulhasson, szükséges a fogadó szervezetek részéről tanúsított nyitottság és megbízhatóság. Némelyik diák beszámolója alapján a fogadó szervezetek egy része remekül felkészült a gyerekek érkezésére és élményekkel, tapasztalatokkal tudják befejezni a közösségi szolgálatot (*„Nagyon szuper volt. 2017-es nyaram legjobb 50 órája volt,,*). A felmérés alapján, a közszolgálat számos diák pályaválasztására hatással volt a fogadó szervezet segítőkészségének, felkészültségének köszönhetően (*A közösségi szolgálatom nagy részét egy gyerektáborban töltöttem, ennek hatására jelentkeztem óvónői egyetemre.*)

Összegezve a tapasztalatokat a diákok egy része rendkívül pozitívan áll a közösségi szolgálat gyakorlásához, azonban bizonyos tanulók negatív tapasztalatokról számolnak be. Ezen vélemények következhetnek az egyéni hozzáállásból és adódhatnak azon okból is, hogy a program egyes intézményekben rosszabb minőségben valósul meg. Magyarországon a tapasztaltak szerint a közösségi szolgálat bevezetésére nem érkezett negatív visszhang, azonban a vélemények megoszlanak a programot illetően. A diákok egy része hasznosnak tartja és úgy gondolja,

hogy szüksége van a korosztálynak arra, hogy megtapasztalják a segítség örömeit. Azonban a program ellenőrzési nehézségeit figyelembe véve ez nem valósul meg mindegyik diáknál ugyanolyan formában. Tehát az iskolai közösségi szolgálat jelenléte a középiskolások életében rendkívül hasznos szerepet tölthet be. Azonban ahhoz, hogy a program szakszerűen megvalósulhasson az intézményekben és a diákok jelentős része érezze az IKSZ fontosságát, reformokra van szükség a tájékoztatást, az ellenőrizhetőséget és a kommunikációt illetően. Ha ezek a fejlesztések megtörténnek, akkor az iskolai közösségi szolgálat egy remek kiegészítésévé válhatna a diákok középiskolai oktatásának, mely a tapasztalás útján való tanulást és a személyiség fejlesztést egyaránt elősegítheti.

Jegyzetek

- 1 <http://iksz.i-dia.org/p/iskolai-kozossegi-szolgalat.html>

Irodalom

- A nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 133. § (2.)
- Billig, S. H. (2000): Research on K-12 School-Based Service-Learning: The Evidence Builds. In: Phi Delta Kappan 82. 658-664. Letöltés (2020.01.05.): http://www.educationreporting.com/resources/CLP_Billig_article.pdf
- BODÓ Márton (2014): A közösségi szolgálat 2011-es bevezetése és tanulságai. *Új Pedagógiai Szemle*, 64.évf. 3-4. sz., 47-68. Letöltés (2020.01.05.): <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-kozossegi-szolgalat-2011-es-bevezetese-es-tanulsagai>
- BODÓ Márton (2016): A pedagógusszerep és az iskolai közösségi szolgálat. *Kapocs*, 15. 69.sz., 3-14.
- BODÓ Márton, MARKOS Valéria, MÉZES József, SÁROSI Tünde, SZALÓKI Mihály(2017): Az iskolai közösségi szolgálat a 9. és 12. évfolyamos diákok véleménye tükrében. In: *Új Pedagógi-*

- ai Szemle, 67.évf. 9-10.sz., 41-71.* Letöltés (2020.01.05.): <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/az-iskolai-kozossegi-szolgalat-a-9-es-12-evfolyamos-diakok-velemenye-tukreben?links#main-content>
- BODÓ Márton(2019): Az iskolai közösségi szolgálat, avagy a kutatás, a kritériumok és a fogadó intézményi gyakorlatok találkozási pontjai. 82-85. In: BODÓ Márton (szerk.). Szociálpedagógia. Vác, Apor Vilmos Katolikus Főiskola Demokratikus Ifjúságért Alapítvány honlapja: <http://iksz.i-dia.org/p/iskolai-kozossegi-szolgalat.html>
- DEWEY, J. (1976): Pedagógiai hitvallásom. In: A nevelés jellege és folyamata, szerk. Molnár Magda, Tankönyvkiadó, Budapest, 98–99.
- MARKOS Valéria (2018): A fogadószervezetek koordinátorainak tapasztalatai az iskolai közösségi szolgálatról. In: *Iskolakultúra, 28.évf. 2018/3-4. sz. 12-27.* Letöltés (2020.01.05.): http://epa.oszk.hu/00000/00011/00214/pdf/EPA00011_iskolakultura_2018_03-04_012-027.pdf
- MATOLCSI Zsuzsa (2013a): Iskolai közösségi szolgálat, mint pedagógiai eszköz. In: *Neveléstudomány, 1. 4. sz., 70-83.* Letöltés (2020.01.05.): http://nevelestudomany.elte.hu/downloads/2013/nevelestudomany_2013_4_70-83.pdf
- MATOLCSI Zsuzsa (2013b): Az iskolai közösségi szolgálat bevezetése. In: *Új Pedagógiai Szemle, 63.évf. 3-4.sz. 74-80.* Letöltés (2020.01.05.): http://epa.oszk.hu/00000/00035/00157/pdf/EPA00035_upsz_2013_03-04_074-080.pdf
- NEMZETI KÖZNEVELÉSRŐL SZÓLÓ 2011. ÉVI CXCV. TÖRVÉNY, 4.§ (13.) bekezdés
- SÁROSI Tünde (2016): Az Iskolai Közösségi Szolgálat sikerességét befolyásoló tényezők. Többlet: filozófiai folyóirat, 15. 21.sz., 172-182. Letöltés (2020.01.05.): <http://www.logoterapia.hu/files/Tobblet2016Logoterapia.pdf>
- Önkéntesség Magyarországon 2018 Az önkéntességkutatás első eredményei

RAYMAN JUDIT

Különböző szerek és reprezentációik Magyarországon

Elméleti háttér

Szociális reprezentáció, társadalmi norma

Vizsgálatunk során két fontos tudományos megközelítésekre támaszkodunk a témánkkal összefüggésben, ezek a szociális reprezentációk elmélete és a társadalmi normák. A szociális reprezentációk elmélete a szociálpszichológia egyik alapvető és nélkülözhetetlen építőköve, mely elméletet Serge Moscovici dolgozott ki az 1980-as évek környékén. Megértéséhez – Moscovici (1984) szerint – tudnunk kell a különbséget a primitív gondolkodás és a tudományos gondolkodás között. A primitív gondolkodás valójában nem más, mint hit abban, hogy az emberi elme korlátlan ereje képes a realitást alakítani, képes áttörni és aktiválni azt, továbbá meghatározni az események menetét. Ez a megközelítés szöges ellentéte a modern tudományos gondolkodásnak, miszerint a tárgyaknak van korlátlan ereje, mely képes átalakítani a gondolatokat, azoknak fejlődését teljes mértékben meghatározza, majd ezeket internalizálja az elmében – az elme segítségével. Mivel a két attitűd szimmetrikus, ezért azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ugyanaz az okuk, ami miatt használjuk őket. Ez pedig nem más, mint az ember ösztönös félelme azoktól az erőktől, melyeket nem tud leigázni, továbbá a törekvése arra, hogy kompenzálja ezt a tehetetlenséget a képzelőerejével. Az egyetlen különbség

a félelem tárgyában van – a primitív elme a természet erejétől, a tudományos elme a gondolat erejétől retteg. Ezek alapján elmondható, hogy a szociálpszichológia egyértelműen a tudományos gondolkodás megnyilvánulása. A szociálpszichológia szerint a mindennapokban jelenségekre, emberekre vagy történésekre reagálunk, pontosan ugyanúgy, ahogy például egy tudós vagy egy statisztikus is teszi. Fontos továbbá, hogy a világ megértése az információ-feldolgozáson nyugszik, melyből következik a reprezentáció jelentése. A reprezentáció valójában a világ információinak átkeretezése, a körülöttünk lévő valóság egyfajta definiálása. Ezen belül beszélünk szociális reprezentációról. A szociális reprezentáció az emberek elméjében létrehoz egy társadalmi valóságot, mely az egyének közötti kommunikáció során kialakul és a mindennapi életből származó magyarázatoknak az összessége. Ezek napjainkban egyenértékűek a társadalmi hiedelemrendszerekkel. A szociális reprezentációkat egyfajta környezetként értelmezhetjük, mely kapcsolatban áll az egyénnel vagy a csoporttal, továbbá specifikusnak mondhatók a társadalmunkhoz (MOSCOVICI, 1984). Maguknak a szociális reprezentációknak négy fő funkciója van: identitásfunkció, magyarázófunkció, informatívfunkció, irányítófunkció. Az identitásfunkciót a csoportkohézió határaiban tudjuk értelmezni, melyek kölcsönösen függenek a tagok közös valóságértelmezésétől. A csoport kohéziója attól függ, hogy milyen szintű a tagok közötti konszenzus a világ értelmezéséről, ezzel összefüggésben pedig, ha erős a csoportkohézió, akkor nagy lesz a valószínűsége annak, hogy a csoporttagok a valóságot hasonlóképpen értelmezik. A magyarázófunkció határozza meg a csoport társadalmi életének, mindennapi szokásainak, viselkedéseinek lehetséges okait. Ahhoz, hogy egy szociális reprezentációt elemezzünk és értelmezzünk, fontos megértenünk az egyének kapcsolatát, a társadalmi szokásokat, továbbá a csoportok közötti viszonyok magyarázatát. Az informatív funkció által a reprezentációk bemutatják, értelmezik és magyarázzák a valóságot. Végül az irányítófunkció tereli az egyéneket a szociális interakciók, a mindennapi élet diszkurzusai és a társadalmi szokások felé. Ezutóbbi funkció valójában előírja, milyen viselkedésformák elfogadottak a csoportban. (BONARDI, ROUSSIAU, 1999 idézi BIGAZZI, 2015).

A szociális reprezentáció elmélete mellett támaszkodunk a társadalmi normákkal kapcsolatos ismeretekre. A társadalmi

normák egyfajta magatartás-előírások, melyek meghatározzák egy csoportnak, hogy mi a helyes és követendő viselkedési elvárás. A társadalom és a társadalmi normák együtt működnek, mivel az egyik nélkül nincs a másik. A normákkal tudjuk befolyásolni egy csoport viselkedését leghatékonyabban. Ehhez hasonló befolyásoló tényezők például az előítéletek, sztereotípiák, szimbólumok, ideológiák, érdekeltségi-ösztönzési viszonyok... stb. (KÖNIG, 1979). Mivel világunk tele van olyan jelenségekkel, melyek kiismerhetetlenek, ezáltal sokféle értelmezésre adnak lehetőséget a társadalom számára. A nézetek ezek között a jelenségek közötti normatív megkülönböztetést, elkülönítést tesznek lehetővé. A nézetek a csoporttagok belsőleg létező és meggyőződésükkel megegyező megismerési sémái, és valójában szükségletek kielégítésére kialakult egyfajta kognitív eszközök. Ezeknek a nézeteknek társadalmilag általánosan elfogadott részei a normák (CSEPELI, 1997). Az embercsoportok társas normákat alakítanak ki, melyeket később átadnak utódaiknak is. A társas normák az érzelmek, a gondolkodás és a viselkedés társadalmilag általánosan elfogadott módjainak összessége. Ezek mind-mind tükrözik a konkrét csoportnak önmagáról, társairól és világról alkotott képét, továbbá erőteljesen befolyásolják viselkedésüket. Az esetek többségében a csoport tagjai nem egyfajta kényszerből követik ezeket a normákat, hanem azért, mert ők maguk is ezt akarják (SMITH, MACKIE, 1995). A normákkal kapcsolatban fontos megemlítenünk öt tény. Az első tény az, hogy egy csoportban előfordulhat, hogy a normák egymással ellentmondásban vannak. A második az, hogy a normák a történeti fejlődés során, az idő előrehaladtával változnak. A harmadik tényből fakad, hogy különböző csoportokban előfordulhatnak egymástól teljesen eltérő normák. A negyedik szerint attól függetlenül, hogy egy csoportban egy norma elfogadott, nem jelenti azt, hogy az előnyös a csoport fennmaradásának és fejlődésének szempontjából. Az utolsó pedig az a tény, hogy a normák változásával a csoport is fejlődik (ANDORKA, GYURGYÁK, 2006).

Dolgozatunkban – a fentiekben röviden leírt tudományos jelenségekkel, fogalmakkal összefüggésben – az a kérdésünk, hogy vajon az alkohol, mint legális szer, továbbá az alkoholizmus reprezentációjának hatására normatív tényező lett-e társadalmunkban.

Marihuána, amfetamin

Kérdőívünkben három fő szer kap hangsúlyt, a marihuána, az amfetamin és az alkohol. A marihuána, más néven kannabisz a leggyakrabban használt pszichoaktív szerek közé tartozik. A marihuána a *Cannabis sativa* vagy *Cannabis indica* kender növényből származik, de napjainkban természetesen úgy nevezett hibrid növényeket (*Cannabis sativa* és *Cannabis indica* keresztezésével) is. A marihuánában található pszichoaktív anyag a THC (delta-9-tetrahydrocannabinol). A kannabiszt a fogyasztók leggyakrabban cigaretta formájában szívják el, de étel vagy ital formájában is fogyasztható (IVERSEN, 2000).

Amfetamin-típusú stimulánsnak, röviden ATS-nek nevezzük azokat a szerkezetükben rokon, általában szintetikus anyagokat, melyek megfelelő dózisban fogyasztva élénkítő (más néven stimuláló), étvágycsökkentő (anorexigén) vagy társas kapcsolatokat könnyítő (más szóval entaktogén) hatást váltanak ki a fogyasztóban. A leggyakrabban használt amfetamin-típusú stimulánsok az amfetamin, metamfetamin és az MDMA. Korábbi kutatásoknak köszönhetően nem csak a tudatmódosító hatásának módját ismerjük ezeknek a szereknek, hanem rávilágítottak arra is, hogy a széleskörű használatuk miatt az abúzusuknak mind rövid, mind hosszútávú hatását is láthatólag sokan alábecsülik (UJVÁRY, 2000).

Függőség, alkoholizmus

A függőséget sokféleképpen definiálhatjuk, attól függően milyen szakterület szemszögéből tekintünk rá. Az egyik legelterjedtebb és legelfogadottabb magyarázat a következő: a függőség egy krónikus állapot, melyben az érintett személyt egy ismétlődő, erős motiváció hajtja olyan jutalmazó viselkedésben való részvételre, melynek jelentős potenciálja van arra, hogy nem szándékos kárt okozzon. A függőségnek különböző fokozatai vannak. Ezt többek között három főbb pillér alapján határozhatjuk meg. Elsőként, hogy az érintett személynél milyen súlyosan jelenik meg szubjektív késztetés vagy sóvárgás a tevékenység iránt. Továbbá pedig milyen gyakorisággal és intenzitással jelenik meg az a viselkedés, mely kárt okoz. Végezetül milyen gyakorisággal és

intenzitással lehetünk szemtanúi a káros tevékenység limitálására vagy megszüntetésére való próbálkozások kudarcának (WEST, 2013). A függőség esélyének megállapítása a következő tényezők megjelenésének alapján történik: egészségügyi, pszichés, szociális, legális, munkahelyi vagy anyagi problémák jelenléte, melyek a szer fogyasztásához köthetők. Ezenfelül megerősítő jegeknek számítanak a függőségre jellemző megjelenési formák jelenléte, ezek a szer beszerzésével való elfoglaltság és ahhoz kapcsolódó szorongás, kényszeres használat, szer használatának mellőzése utáni visszaesés (GOLD, VEREBEY és DACKIS, 1985).

Az alkoholizmusnak négy főbb szakaszát különböztetjük meg. Az első szakasz az alkoholizmus előtti szimptomatikus szakasz, mely elég kezdetleges, emiatt nehéz megkülönböztetni benne a későbbi alkoholistákat a normál ivóktól. Ebben jelenik meg először, hogy a személy hamarosan jutalmazó megnyugvást fog tapasztalni az alkoholizálásai során, ami ebben a szakaszban ezt a megnyugvást csak ritkán keresi. A következő (második), már ténylegesen vizsgálható szakasz a mértéktelen ivás szakasza, ennek jellemzője az erős emlékezetkiesés, mely által a személy képes bármiféle intoxikációra utaló jel nélkül párbeszédet folytatni vagy komplikált tevékenységeket végezni anélkül, hogy arra másnap emlékezne. Gyakran megjelenő viselkedési formák a titokban ivás, alkohollal való elfoglaltság, mohó vagy mértéktelen ivás, büntudat érzése az alkoholizálással kapcsolatban, emiatt pedig beszélgetésekben igyekezik elkerülni az alkohol említését (afféle szőnyeg alá besöprés féleképpen), továbbá a korábban említett emlékezetkiesések gyakoriságának megemelkedése. A harmadik szakaszt válságos szakasznak nevezik, melynek jellemzője a kontroll elvesztése, ami az ivás szenvedélyé válását okozza, majd az alkoholizálási szokások racionalizálása (ez általában kifogáskeresésben nyilvánul meg), fokozottan megjelenik egyfajta szociális nyomás a személyt körülvevő körből. Továbbá megjelenhet agresszív magatartás a szociális nyomás hatására. Mivel a személy kezdi érzékelni, hogy valamiféle problémája van az alkohollal, tarthat teljes absztinensből álló periódusokat, amiből általában következik az, hogy szerinte nem az alkohollal van a probléma, hanem azzal, hogy milyen módon fogyaszt, ezért megváltoztatja az ivási szokásait (például szabályt állít arra, hogy bizonyos óra előtt nem fogyaszt alkoholt). A szenvedés erőssége

során rosszindulatú lesz környezetével szemben, emiatt elveszítheti barátait és munkahelyét, utóbbi általában önszántából történik egyfajta előzetes védekezéséppen. Ezek után viselkedése alkohol-centrikussá válik, elveszít minden érdeklődést más dolgokkal szemben, önsajnálatba burkolózik. Végül eljutunk a negyedik fázishoz, ami a krónikus szakasz, ebben a személyt egyre jobban elhúzódoó részegség, megfogalmazhatatlan félelemérzet (néha pszichotikus tünetek) és remegés jellemzi, továbbá az alkoholtolerancia elvesztése, mely által korábbi adagjának fele is ugyanannyira lerészegíti. Eljut arra a pontra, hogy gondolkodása zavarossá válik, az alkohollal szembeni magatartását már nem próbálja racionalizálni (JELLINEK, 1952).

Az alkoholizmus mérésére a 70-es években kifejlesztésre került egy kérdőív a CAGE Questionnaire. Elnevezése a Cut down (mennyiségcsökkentés), Annoy (idegesítés), Guilty (bűntudatosság), Eye-opener (angol kifejezés arra a jelenségre, amikor valaki ébredés után alkoholt fogyaszt) kifejezésekből adódik, ezekhez kapcsolódóak a kérdőívben szereplő kérdések. A kérdőívben használt kérdések a következők csoportosítás szerint. Cut down: Érezte már valaha azt, hogy csökkentenie kéne az alkoholfogyasztásának mennyiségét? Annoy: Előfordult már, hogy idegesítették az emberek Önt azzal, hogy kritizálták az alkoholfogyasztását? Guilty: Előfordult már, hogy rosszul érezte magát vagy bűntudata volt az alkoholizálása miatt? Eye-opener: Történt már valaha olyan, hogy reggel felkelés után első dolga volt alkoholt fogyasztani, hogy rendbe hozza idegeit vagy megszabaduljon másnaposságától? (EWING, ROUSE, 1970).

Szerhasználat Európában és Magyarországon

Az Európai Unió a világ legerősebben alkoholizáló régiója, átlagosan évi 11 liter tiszta alkohol fogyasztásával. Ennek a számnak a 44%-át sörben, 34%-át borban és 23%-át magasabb alkohol tartalmú szeszes italban fogyasztják (ANDERSON, BAUMBERG, 2006). A magyarországi szocializmus idején egyre növekvő mennyiségben fogyasztottak alkoholt szerte az országban¹, míg a rendszerváltás után létrejött demokratikus, teljesítménycentrikus társadalmi helyzetben az egy főre jutó alkoholfogyasztás fokozatosan csökkenő tendenciát mutat (KISS, GÁBOR, n.a.). Mindezek elle-

nére az Európai Unióval összehasonlítva még 2010-ben is Magyarország a magas alkoholfogyasztású országok közé tartozott, összetételében a férfiak évi 20.4 literes, illetve a nők 7.1 literes tiszta alkoholra átszámított fogyasztásával (KOVÁCS, BÁLINT, 2015). A 2016-os WHO (World Health Organisation) adatai az alkalmi nagyivással kapcsolatosak, melyről akkor beszélünk, ha egy személy minimum 60 gramm vagy annál több tiszta alkoholt fogyaszt. Ezen adatok szerint a teljes magyar populációban a férfiak 53.0%-ánál, a nők 16.3%-ánál, továbbá az alkoholfogyasztó férfiak 66.3%-ánál és alkoholfogyasztó nők 29.7%-ánál fordult elő az elmúlt 30 napban alkalmi nagyivás. Ha csak a 15-19 éves teljes magyar populációt nézzük, akkor a férfiak 51.7%-ánál, a nők 16.2%-ánál, továbbá alkoholfogyasztó férfiak 75.9%-ánál és alkoholfogyasztó nők 40.2%-ánál fordult elő alkalmi nagyivás az elmúlt egy hónapban.²

Egy 2015-ös magyarországi szerhasználattal kapcsolatos kutatás alapján elmondható, hogy napjainkban a 18-64 éves kor közötti populációból minden tizedik ember (9.9%), és 18-34 éves korosztályban majdnem minden ötödik (17.7%) fogyasztott már valamilyen illegális szert. A legnépszerűbb fogyasztási szernek a marihuána minősült, azt követve az ecstasy (MDMA), a szintetikus kannabisz (biofű) és az amfetamin. A leggyakrabban használt szerek nagy részét több mint kétszer annyi fiatal (18-34 éves) használta, mint a teljes populáció összesen (18-64 éves) (PAKSI ET AL, 2018). Ezen felül a TDI (Treatment Demand Indicator) eredményei alapján Magyarországon a kábítószer használók, akik valamilyen kezelésbe belépnek (például szociális járóbeteg ellátásban, drogambulancián, addiktológián, pszichiátrián), elsődlegesen kannabiszhasználat, másodlagosan stimulánshasználat indoka miatt teszik azt. 2018-as adatok alapján a marihuánahasználat miatt jelen lévő betegek az összes kezelést igénybe vevő kábítószer-használók 67.4%-át teszik ki. Stimulánshasználaton belül legnagyobb arányban elsődleges szerként az amfetamin típusú stimulánsokon belül is az amfetamin jelölik meg, majdnem ötször annyian, mint az azt követő MDMA és származékait bejelölők.³

Vizsgálat célja és kutatási kérdései

Vizsgálatunk célja, hogy feltárjuk a különböző szerek és azok használóinak megítélését, reprezentációikat, illetve, hogy mindezek milyen módon és milyen mértékben épülnek be a társadalmi normákba. Elemzésünk során főképp a már korábban leírt Moscovici féle szociális reprezentáció elméletére építünk, továbbá figyelembe vesszük a társadalmi normákkal kapcsolatos ismereteket. További kutatási célunk a generációs különbségek áttekintése, és ha léteznek ilyenek, annak vizsgálata, hogy az eltérések milyen módon nyilvánulnak meg. A szerekekkel kapcsolatos kutatási eredmények áttekintése során láthattuk, hogy a legális és az illegális szerek használata egyaránt széles körben elterjedt, emiatt nem hagyhatjuk figyelmen kívül egyik jelenlétét sem a társadalmi megítélésben. Mivel a témára vonatkozóan korábban nem zajlott vizsgálat, ezért feltáró kutatás céljából hipotézisek és predikciók felállítása helyett kutatási kérdések alapján dolgozunk.

1. *kutatási kérdés:* Hogyan ítélik meg a szereket Magyarországon? / Melyik szer a legelfogadottabb társadalmilag?
2. *kutatási kérdés:* Vannak-e generációs különbségek a szerekek megítélésben, elfogadottságában?
3. *kutatási kérdés:* Mennyire adnak függőséggel (szer elhagyásával) kapcsolatos tanácsot az emberek attól függően, hogy milyen szerről van szó?

Módszer

Minta és eljárás

A kérdőívünket a résztvevő személyekkel online kérdőív formájában töltöttük ki. A kérdőív kitöltői véletlenszerű kiválasztással kerültek a mintába, a kitöltés pedig önkéntes volt. Az adatfelvétel 2020. márciusában történt.

Az eljárásban összesen 526 ember vett részt (átlagéletkor = 39.2 év; min = 15 év; max = 76 év), melyek közül 391 nő (átlagéletkor = 40.6 év; min = 16 év; max = 75 év) és 135 férfi (átlagéletkor = 35.1 év; min = 15 év; max = 76 év).

Mérőeszközök

A dolgozatban egy általunk kidolgozott online kérdőívet használtunk a statisztikai adatok gyűjtésére. A kérdőív elején a kitöltő alapadataira kérdeztünk rá (nem, életkor, iskolai végzettség, lakhely). A kérdőívben három történetet használtunk, mely egy kitalált magyar személy (Viktor) egy átlagos napját mutatja be. A különbség a három történetben, hogy a szereplő stresszlevezetesképp más szert használ – az első történetben marihuánát, a másodikban amfetamint, a harmadikban pedig alkoholt fogyaszt. A kérdőívet kitöltők a három történet közül csak egyet olvashattak, a három történetet az alapján osztottuk szét, hogy a válaszadó melyik hónapban született. (Januártól ápriliséig az első történetet, májustól augusztusig a másodikat és szeptembertől decemberig születettek a harmadikat kapták.) A kapott történet elolvasása után a kitöltőnek különböző szempontok alapján kellett a történet szereplőjét megítélnie egy öt-fokú skálán, majd lezárásképp szöveges válaszban kellett neki tanácsot adnia. A kérdőívben szereplő történet a következő volt, mely a vastagon szedett részekben volt eltérő.

*„Viktor egy 33 éves egyedülálló magyar férfi. Budapesten szerzett közgazdaságtudomány mester diplomát. Jelenleg Budapesten dolgozik egy külföldi multi cégnél logisztikusként. Mostanában munkahelye miatt sokat aggódik, mivel főnöke le akar építeni néhány beosztottat, ezért próbál minél keményebben dolgozni. Reggel hatkor kel, elkészülődik, majd metróval eljut munkahelyére. Viktor általában délután 6-ig dolgozik, majd hazamegy. **Otthon a vacsora után teker magának egy füves cigarettát, majd az esti filmnézéshez elfogyasztja / felszív egy csík speedet, majd leül a TV elé filmet nézni / megiszik egy pálinkát, majd az esti filmnézéshez elfogyaszt egy-két sört.** A filmezés után lefürdik, majd lefekvés előtt elolvasa az e-mailjeit, megnézi a hírportálokat és a közösségi média felületeit. Nagyjából éjfélkor elalszik.” (kérdőív részlet)*

A történet utáni kérdések a következők voltak:

Ön szerint Viktor mennyire megbízható? Ön szerint Viktor mennyire okos? Ön szerint Viktor mennyire ellenszenves? Ön mennyire lenne Viktor barátja? Ön mennyire lenne Viktor főnöke? Ön mennyire lenne Viktor családtagja? Ön szerint Viktor mennyire jó ember? Ön szerint Viktor mennyire tisztó? Ön szerint Viktor mennyire kedves? Ön szerint Viktor mennyire kompetens? Ön szerint Viktor mennyire jó társaság? Ön adna valamilyen tanácsot Viktornak? (Ha nem adna, írja azt, hogy Nem.)

Alkalmazott statisztikai eljárás

Statisztikai elemzésünkhöz először megnéztük a generációs különbségeket független mintás varianciaanalízissel, mellyel feltártuk, hogy hogyan vélekednek a különböző történetben szereplő férfiről különböző korcsoportokban, ezt a négy korcsoport mindegyikére egyesével lefuttattuk. Ezenkívül alkalmaztunk független mintás chi-négyzet próbát, mellyel megvizsgáltuk, hogy milyen tanácsot adtak a kitöltők annak függvényében, hogy melyik történetet kapták.

Eredmények

Az eredmények megvitatása előtt fontos megemlíteni a tanácsok kódolását. Ez nehéz feladatnak bizonyult, mivel széles spektrumú válaszok érkeztek a nyitott kérdésre. Végül a következőképpen állapotunk meg a helyes értelmezési lehetőség érdekében: 0 = egyáltalán nem adott tanácsot, vagy humoros, elfogadhatatlan választ adott (például marihuána fogyasztó történetéhez tanácsként „Kettőt tekerjen!” javaslatot tette). 1 = valamilyen élettanácsot adott (például keressen hobbit, sportoljon, járjon társaságba, váltson munkahelyet). 2 = tanácsban megemlítette a szer használatának abbahagyását vagy csökkentését (például ne speedezzen, tartsa a mértéket és csak hétvégeente igyon, függőségét vizsgáltsa ki). Eleinte a kódolásban alkalmaztunk egy harmadik kategóriát is, melyben a kitöltő nem csak a szer használatának elhagyását javasolta, hanem egyéb élettanácsot is adott, viszont statisztikailag számunkra a

legfőbb kérdés, hogy megemlítette-e a kitöltő, hogy problémás a mértéktelen, napi rendszerességű szerhasználat, emiatt a harmadik kategóriát egyesítettük a másodikkal.

A korcsoportok a következőképpen kerültek besorolásra. Első korcsoport: 25 év alattiak, második korcsoport: 26-40 év közöttiek, harmadik korcsoport: 41-55 év közöttiek, negyedik korcsoport: 56 év felettiak. Ezáltal jó rálátást kaptunk az esetleges generációs különbségekre, mivel a fiatal felnőttektől az idősebbekig szinte minden korosztályt vizsgáltunk.

Az első korcsoport értékeiben nem találunk szignifikáns különbségeket a szerhasználóról alkotott véleményben. Átlagértékek alapján néhol az alkoholfogyasztót (Jó ember skálán alkohol Mean=3.60; Kedves skálán alkohol Mean=3.45), bár legtöbb esetben a marihuánafogyasztót (Ellenszenves skálán marihuána Mean=2.11; Barát skálán marihuána Mean=3.22) ítélik meg kissé pozitívabban. Majdnem minden skálán elmondható, hogy az amfetaminfogyasztó megítélése leginkább negatív, ez alól kivétel a Megbízhatóság skála.

A második korcsoportnál már találunk három skálát, melyben tapasztalható szignifikáns eltérés (Megbízható $p=0.007$; Okos $p=0.003$; Ellenszenves= 0.021), illetve egy tendencijellegű különbség (Jó társaság $p=0.049$). Ezek mindegyikénél a marihuánafogyasztót tekintik legelfogadottabbnak, azt követően az alkoholfogyasztót, végül pedig az amfetaminfogyasztót, mely egyébként nem csak a szignifikáns különbségű skálákra igaz, hanem az összesre. Ez alól kivételt képez a Jó társaság skála, melyben az alkoholfogyasztó van a legrosszabb fényben feltüntetve (Jó társaság alkohol Mean=2.76).

A harmadik korcsoportnál találkozhatunk a legtöbb kimutatottan szignifikáns különbséggel, összesen hét skálánál tapasztalhatjuk ezt (Megbízható $p=0.007$; Ellenszenves $p<.001$; Főnök $p=0.017$; Családtag $p=0.006$; Jó ember $p=0.018$; Taszító $p=0.006$; Jó társaság $p=0.041$). Átlagértékek alapján hasonló eredményeket tapasztalunk, mint korábban, mivel nem csak az említett hét skálában mutatkozik meg az, hogy a marihuánafogyasztó a legpozitívabban és az amfetaminfogyasztó a legnegatívabban megítélt, hanem minden más skálán is. Ez alól a Barát skála az egyedüli kivétel, mivel itt az alkoholfogyasztónak lennének legkevésbé barátai a kitöltők (Barát alkohol Mean=2.88).

A negyedik korcsoportnál tapasztalhatunk korábbiaktól eltérő eredményeket. Bár szignifikáns különbség az eredményekben nem mutatkozik, az átlagértékek alapján elmondhatjuk, hogy az alkoholfogyasztó szinte minden esetben a legelfogadottabb ebben a korosztályban (például: Megbízható alkohol Mean=3.94; Ellenszenves alkohol Mean=2.37). Ezzel szemben néhány skálánál a marihuánafogyasztót ítélik meg pozitívabban (például: Taszító marihuána Mean=2.06; Kompetens marihuána Mean=3.44). Korábbi korcsoportokban tapasztalt eredményekre reflektálva itt is kimutatható volt, hogy az amfetaminfogyasztót ítélik meg legnegatívabban (Ellenszenves amfetamin Mean=3.03; Taszító amfetamin Mean=2.49).

Az összmintán végzett eljárások eredményeiben mutatkozik a legtöbb szignifikáns eltérést, két skála kivételével az összesben tapasztalhatjuk ezt (például: Megbízható $p=0.001$; Okos $p=0.017$). A legtöbb skála átlagértékeiből láthatjuk, hogy a marihuánafogyasztó a legelfogadottabb, utána az alkoholfogyasztó, és a legkevésbé elfogadott az amfetaminfogyasztó. Kivételt képez ez alól a Kedves és Jó ember skálák, melyekben az alkoholfogyasztóra adott válaszok értéke a legmagasabb (Kedves alkohol Mean=3.31; Jó ember alkohol Mean=3.60), illetve az Ellenszenves skálán az alkoholfogyasztó értéke a legmagasabb (Ellenszenves alkohol Mean=2.49). Érdekes ezen felül megemlíteni, hogy az összmintában a Megbízhatóság skálán az amfetaminfogyasztó és az alkoholfogyasztó ugyanolyan eredményekkel áll az első helyen, míg a marihuánafogyasztót értékelték a legkevésbé megbízhatónak (Megbízható alkohol és amfetamin Mean=3.79).

Ezen felül az összes korcsoportnál, illetve az összmintán is láthatjuk, hogy az átlagértékek nem drasztikusan alacsonyak vagy magasak egyik esetben sem, nagyjából középszerűek. A negatív konnotációjú jellemzésekre adott válaszok értékei a legalacsonyabbak (Ellenszenves, Taszító). Érdeemes megjegyezni, hogy azokon a skálákon, melyeken a kitöltőnek valamilyen kapcsolata van a történetben szereplő személlyel megmutatkoznak a különbségek. Legtöbb esetben a kapcsolat mélységének, közelségének függvényében változik az eredmény is, tehát a Főnök skálán kaptuk a legmagasabb eredményeket, a Barát skálán a közepeseket, és a Családtag skálán a legalacsonyab-

bakat (összmintában Főnök alkohol Mean=3.49; Barát alkohol Mean=3.03; Családtag alkohol Mean=2.73).

1. táblázat. Összmintán futtatott független mintás chi-négyzet próba eredményei, számban és százalékokban megadva. Névmutató: Tanács oszlopok jelentései – 0=Nem adott tanácsot, 1=Élettanács, 2=Szerhasználatra vonatkozó tanács

Szer	Tanács			Összesen
	0	1	2	
Marihuána	74	60	46	180
%	41.1%	33.3%	25.6%	100%
Amfetamin	68	42	60	170
%	40.0%	24.7%	35.3%	100%
Alkohol	81	61	34	176
%	46.0%	34.7%	19.3%	100%
Összesen	223	163	140	526
%	42.2%	31.0%	26.6%	100%

Független mintás chi-négyzet próbával vizsgáltuk, hogy milyen tanácsot adtak a kitöltők a történetben szereplő személynek attól függően, hogy melyik történetet olvasták. (1. táblázat) Ez alapján elmondhatjuk, hogy mindhárom történetre a legtöbben nem adtak tanácsot (Alkohol 46.0%; Marihuána 41.1%; Amfetamin 40.0%). A legtöbb élettanácsot az alkoholfogyasztónak adták (Alkohol 34.7%; Marihuána 33.3%; Amfetamin 24.7%), illetve a legtöbb szerrel kapcsolatos tanácsot az amfetaminfogyasztónak (Amfetamin 35.3%; Marihuána 25.6%; Alkohol 19.3%). A chi-négyzet próba alkalmazásával szignifikáns különbséget találtunk a tanácsok és a szerek között ($p=0.014$).

Diszkusszió

Kutatásunkkal azt céloztuk, hogy feltárjuk a különböző szerekhez és használóihoz való hozzáállást egy történethez kötődő személypercepciók kérdőívvel. Kutatási kérdéseink a különböző

szerek és használóik megítéléséről, generációs különbségekről, illetve a függőségek társadalmi kezeléséről szoltak. Eredményeink alapján azt az érdekes tényt állapíthatjuk meg, hogy a legkevésbé negatívan megítélt szer a marihuána, mely az első három korcsoportunknál (25 év alatt, 26-40 év között, 41-55 év között) nyilvánult meg legerősebben. Abból következtethetünk erre, hogy a marihuánafogyasztó szereplőről adták a legpozitívabb visszajelzést a kitöltők. Őt tartották majdnem minden esetben az alkoholfogyasztóval és az amfetaminfogyasztóval összevetve a legmegbízhatóbbnak, legokosabbnak, legkevésbé ellenszenvesnek, a marihuánafogyasztó szereplőnek lettek volna leginkább barátai, főnökeik, családtagjaik, őt tartották a legjobb embernek, legkevésbé taszítónak, legkedvesebbnek, legkompetensebbnek és legjobb társaságnak. Mindez a legidősebb életkorúak (56 év feletti) esetében más volt, ők a 11 jellemzőből 7-re válaszaik átlagának alapján az alkoholfogyasztót ítélték el legkevésbé. Ez alapján elmondhatjuk, hogy tapasztalhattunk generációs különbséget a szerek megítélésében. Statisztikailag szignifikáns különbséget nem találtunk a negyedik korcsoport válaszaiban, melyet az alacsony elemszám is okozhat. Átlagértékeket tekintve viszont látható a különbség az utolsó korcsoport válaszaiban. Az összmintán tapasztalt apróbb eltérések az első három korcsoporttól (Kedves, Jó ember, Okos skálán az alkoholfogyasztó magasabb pontszámot kapott, illetve a Megbízható skálán kapott amfetaminfogyasztó és alkoholfogyasztó magasabb pontszáma) valószínűleg pontosan ebből az életkorbeli különbségből fakadnak.

Bár kutatási kérdésünk nem irányult erre a témára, de érdekes eredményként megemlíthetjük, hogy a legtöbb esetben az átlagértékek eredménye fokozatosan csökken, minél inkább számára közelebbi személyként értékeli a kitöltő a történetben szereplő férfit. Tehát a legtöbb kitöltő előbb lenne Viktor főnöke, mint a barátja, illetve előbb lenne a barátja, mint a családtagja (összmintában Főnök alkohol Mean=3.38; Barát alkohol Mean=3.08; Családtag alkohol Mean=2.51). Ez az eredmény egyértelműen a társadalmi távolságtartás megnyilvánulása. Arra következtethetünk, hogy amíg egy függővel olyan kapcsolatban állunk, hogy azt könnyen kezelhetjük (például főnökeként, mely hierarchikus szerepből adódóan, ha megelégedjük viselkedésével, akkor megszüntethetjük vele a kapcsolatot – „kirúgom”), addig

nem okoz nekünk nehézséget a vele való kapcsolat. Baráti viszonyban mindez már kevésbé egyszerű, bár még mindig kedvezőbb társas helyzet, mint egy családban lenni a függővel. A baráti kapcsolat ugyanis – bár a munkahelyinél szorosabb, érzelmi töltetű és mellérendelő szerepű, mégis – megszakítható, még ha nem is olyan büntudat- vagy érelemmentesen, mintha egy alkalmazott elbocsátásáról van szó. A családban tapasztalható és megélt függővel kapcsolatos problémák a legnehezebben kezelhetők, a konfliktusból kilépés pedig alig képzelhető el trauma nélkül. Ebben szerepet játszhat a függők lehetséges agresszivitása és esetleges anyagi nehézsége, mely szerint, ha egy függő ilyesfajta viselkedésmintázatokat mutat, akkor az általában a számára legközelebbi személyek felé irányul (tehát családtagjai felé). Ezek a nagyon nehéz élethelyzetek a függő környezetére, legfőképp családjára is nagyon erős khatással vannak. Valószínűleg ez a gondolatmenet a fő tényezője a társadalmi távolságtartást jelző eredményeinknek.

Végül elértünk a kutatásunk legfőbb fókuszához, hogy milyen tanácsokat adtak kitöltőink a történet szereplőjének. Történetünkben próbáltuk kiemelni azt, hogy bár Viktor munkája miatt folyamatos stresszhelyzetben van, a fő probléma mégis a rendszeres szerhasználat. Sajnos mindhárom történetnél elmondható, hogy sok ember nem adott semmilyen tanácsot, mely fakadhat abból is, hogy sokan nem szeretnek önálló gondolatokat megfogalmazni kérdőívekben, viszont számunkra fontos volt az, hogy a kitöltők ne általunk előre megadott válaszok közül válogassanak. Szempont volt a kérdőívünkben az, hogy a kitöltők maguktól észlelik-e azt, hogy a szereplő lehetséges függő, vagy ha még most nem is az, erősen azon az úton halad, hogy hamar azzá váljon. A tanácsadás kérdése erre irányult – látják-e a kitöltők, hogy segítségre van szüksége? A nemleges válaszoknál viszont a másik kettő jóval fontosabb, mivel megmutatja, hogy majdnem másfélszer annyian tanácsolják a marihuánafogyasztónak, illetve majdnem kétszer annyian az amfetaminfogyasztónak, hogy hagyja abba a szer használatát, mint az alkoholfogyasztónak. Felmerül ezzel kapcsolatban a kérdés – mégis miben különbözik az alkoholista a marihuána- vagy amfetamin-függőtől?

Összegezve eredményeinket elmondhatjuk, hogy a fiatalabb generáció kezd elfogadóbb lenni a marihuánafogyasztással, és

ezzel összefüggésben kezd elítélőbb lenni az alkoholfogyasztással. Ezzel szemben a könnyű- (kannabisz), illetve nehézdroggal (amfetamin) kapcsolatos addikciókat komolyabban veszik minden korcsoportban, mint az alkoholizmust. A fő különbség ezekben a szerekben az, hogy míg az alkohol legális Magyarországon, addig a marihuána és az amfetamin nem. Ezek alapján arra következtethetünk, hogy a legalitás egyfajta normaként működik, mely beivódik a társadalom felfogásába. Mint már azt korábban írtuk, az alkoholfogyasztás nem csak Magyarországon, de Európa szerte is magas szinten folyik (ANDERSON, BAUMBERG, 2006; KOVÁCS, BÁLINT, 2015), a vizsgálatok azonban azt is kimutatták, hogy az illegális szerhasználat szintén erősen jelen van a populációban (PAKSI ET AL, 2018). Mindez arra utal, hogy az illegalitás nem akadályozza meg a szerhasználatot. Más oldalról megközelítve az a kérdés, hogy vajon a legalitás fokozza-e a szerhasználatot? Erre a portugál példát szolgálhat egyfajta válaszul. Portugáliában 2001-ben hoztak egy törvényt, mely szerint az addig illegális szerek fogyasztása és birtoklása (személyes használatra) dekriminalizált tevékenység lett. Ez nem jelenti azt, hogy a drogfogyasztást legálissá tették. Lényege az, hogy személyes használatra birtokolt vagy fogyasztott tiltott szerek miatt nem zárhatnak fogyasztókat börtönbe. Dílerekre, kábítószer előállítókra, illetve csempészekre továbbra is érvényes a börtönbüntetés. A törvény hatására nem ugrott meg magasan a szerhasználók száma, sőt például a heroinhasználók száma lecsökkent. A kannabiszhasználat kissé megemelkedett, ami Európa szerte jelentkező történés volt akkoriban. A fontosabb hatása másban mutatkozott meg, mivel jelentős növekedést mutatott a lefoglalt kábítószer mennyisége, ami valószínűleg annak a következménye, hogy a rendőrök az apróbb utcai üzletek helyett a nagy mértékű droggereskedelemre fektették energiájukat és erőforrásaikat (HUGHES, STEVENS, 2007). Ezen felül Portugália nagyon gyorsan kiterjesztette a drogkezelések ellátását. Például a valamilyen szerhelyettesítő (például heroin helyettesítésére methadon) kezelésben résztvevő páciensek száma 1999-ben 6040 volt, míg 2003-ban 14877-re ugrott, ami 147%-os növekedés. Ezzel összefüggésben a drogok miatt bekövetkezett halálozások száma több mint a felére lecsökkent, mely nagyrészt a heroinhasználók kezelésbe való beiratkozásának a következ-

ménye (TAVARES ET AL, 2005). E mellett a detoxikálók és terápiás közösségek száma is növekedést mutatott, továbbá gyarapodott azoknak az iskoláknak száma is, melyek különböző szerekkel kapcsolatos oktatást vagy prevenciót biztosítottak diákjaik számára (HUGHES, STEVENS, 2007).

A bemutatott problémakezelési példát megismerve fontos kiemelni, hogy nem a szerhasználatra való ösztönzés volt a portugálok célja, és láthatóan – a statisztikai adatok alapján – az eredmények sem vezettek erre. A portugál példa arra mutat rá, hogy annak elfogadása, hogy az illegális szerek is ott húzódnak a társadalomban, segít a probléma kezelésében.

Elméleti hátterünkre visszautalva a reprezentáció mindaz a magyarázat, melyet környezetünkben lévő jelenségekre adunk, mely által jobban megérthetjük a világot (MOSCOVICI, 1984), így a szerekről, illetve a függőségről is van egyfajta szociális reprezentációnk: egy társadalmi valóságot hozunk létre magunkban azáltal, hogy miként vélekedünk a szerekről, a szerhasználókról, továbbá a függőségekről. Mindez abban gyökerezik, hogy az egyének a kommunikáció során, továbbá személyes életükben megélt tapasztalataikkal megmagyaráznak bizonyos jelenségeket (MOSCOVICI, 1984). Eredményeink alapján látható, hogy az amfetaminfogyasztó megítélése a legnegatívabb szinte minden esetben, míg például a marihuánafogyasztással kapcsolatban megengedőbbek a válaszadók. Ez egyfajta szociális reprezentáció – hiszen milyen információkat kapunk ezzel kapcsolatban másoktól? Bemutatják a hírekben, hogy lefoglaltak egy kilogramm amfetamint a rendőrök, vagy esetleg iskolákba bejön egy rendőr drogprevenció előadást tartani a diákoknak, és elmondja, hogy az amfetamin rossz és illegális. Alapvetően a rendőrök egyfajta védelmezőként, a „rossz/helytelen” tevékenységek elleni segítőként vannak reprezentálva társadalmilag. Ebből vonhatjuk le azt a következtetést, hogyha ilyen tapasztalatunk van (rendőr prevenciót tart, rendőr lefoglal drogokat), akkor az illegális szer eredendően negatívan kerül reprezentálásra. Mivel a szer negatívabban van megítélve, ezáltal a használója is negatívabban lesz megítélve. Akkor miért nincs a marihuána (eredményeink alapján) szintén negatívan feltüntetve? Ennek egyik magyarázata lehet az, hogy napjainkban egyre több helyen legalizálják a marihuána használatát (FISCHER, KUGANESAN,

ROOM 2015; HUGHES ET AL., 2017), továbbá a kannabisz letagadhatatlan negatív hatásairól szóló írások mellett megjelentek olyan tanulmányok is, melyek nem csak az említett negatív hatásokat, hanem a pozitívokat is felsorakoztatja (KEYHANI ET AL., 2018; GREENWELL, 2012). Mindezek a köztudatban szintén jelen vannak, mely befolyásolhatja a marihuánáról alkotott szociális reprezentáció pozitív irányú alakulását. Mindez eredményeinkben a legidősebb generációban (56 éves kor felett) nem jelent egyedül meg, mivel válaszaik alapján legtöbbször az alkohol jelent meg legelfogadottabbnak. Ez eredhet abból, hogy életüket úgy élték le, hogy például a marihuána legalizációja vagy tudományosan alátámasztott pozitív hatásai nem voltak erősen jelen a társadalomban, ezáltal fiatalabb generációkhoz képest reprezentációjuk erről a szerről negatívabb. Mélyen gyökerező felfogásuk a világról és a szerekről ezáltal nehezebben megváltoztatható, mint a fiatalabb korcsoportokban. Ebből következik, hogy az alkohol, mint legális szer, továbbá használója, akiket ismernek és gyakran látnak a való életben is pozitívabban van általuk megítélve, mint az illegális szerek. A tanácsokkal kapcsolatos kutatási eredményeink normativitást jeleznek az alkoholfogyasztásban magyarországi viszonylatban, mely lehetséges, hogy a legalitás miatt tapasztalható jelenség. Ez a normativitás indokolhatja, hogy az alkoholizmus kevésbé jelenik meg problémaként a társadalomban.

Vizsgálatunk megerősítette, hogy az illegális szerek és használatuk nem elfogadott, a hozzájuk fűződő társadalmi norma alapvetően elutasító. Az alkoholizmussal kapcsolatban azonban egyáltalán nem ilyen egyértelmű képet kaptunk. Eredményeinkkel célunk az problémájára és komolyságára való figyelemfelhívás azt hangsúlyozva, hogy egyik szer sem jobb, vagy rosszabb a másikinál, mely ugyanúgy igaz használójukra is.

Jegyzetek

- 1 Jól fejezi ki ezt a helyzetet: „A létező szocializmus idején az a mondás járta, hogy az értelmiség előtt két út áll, az egyik az alkoholizmus, a másik járhatatlan.” (Lackfi János: Alkohol haladóknak. Forrás: <https://www.lackfi-janos.hu/alkohol-haladoknak/> (letöltve: 2020. 04. 18.)
- 2 Forrás: https://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/profiles/hun.pdf?ua=1 (letöltve: 2020. 04. 13.)
- 3 Forrás: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_jelentes_2019_HU.pdf (letöltve: 2020. 04. 13.)

Irodalomjegyzék

- ANDERSON, P., és BAUMBERG, B. (2006). Alcohol in Europe. *London: Institute of alcohol studies, 2, 73-75.*
- ANDORKA, R., és GYURGYÁK J. (2006). Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest, 568-569.
- CSEPELI, G. (1997). *Szociálpszichológia*. Osiris.
- EWING, J. A., és ROUSE, B. A. (1970). Identifying the hidden alcoholic. In *29th International Congress on Alcohol and Drug Dependence, Sydney, Australia* (Vol. 3).
- FISCHER, B., KUGANESAN, S., és ROOM, R. (2015). Medical Marijuana programs: implications for cannabis control policy—observations from Canada. *International Journal of Drug Policy, 26*(1), 15-19.
- GREENWELL, G. T. (2012). Medical marijuana use for chronic pain: risks and benefits. *Journal of pain & palliative care pharmacotherapy, 26*(1), 68-69.
- GOLD, M. S., VEREBEY, K., és DACKIS, C. A. (1985). Diagnosis of drug abuse, drug intoxication and withdrawal states. *Psychiatry Letter, 3*(5), 23-34.
- HUGHES, B., QUIGLEY, E., BALLOTTA, D., és GRIFFITHS, P. (2017). European observations on cannabis legalization. *Addiction, 112*(7), 1136-1137.

- HUGHES, C. E., és STEVENS, A. (2007). The effects of the decriminalization of drug use in Portugal. Discussion paper. The Beckley Foundation, Oxford
- JELLINEK, E. M. (1952). Phases of alcohol addiction. *Quarterly journal of studies on alcohol*, 13(4), 673-684.
- KISS, J., GÁBOR, E., és Országos Egészségfejlesztési Intézet. Az alkoholfogyasztás hazai tendenciái a 80-as évektől napjainkig I.
- KEYHANI, S., STEIGERWALD, S., ISHIDA, J., VALI, M., CERDÁ, M., HASIN, D., ... és COHEN, B. E. (2018). Risks and benefits of marijuana use: a national survey of US adults. *Annals of internal medicine*, 169(5), 282-290.
- KOVÁCS, K., és BÁLINT, L. (2015). Az alkoholfogyasztás és következményei nemzetközi összehasonlításban. *Korfa*, (3).
- KÖNIG, R. (1979). A jog a társadalmi normarendszerek összefüggésében. *Jog és szociológia*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 261-264. o.
- MOSCOWICI, S. (1984): The Phenomenon of Social Representations. In R. Farr and S. Moscovici (Eds), *Social Representations*, pp. 3-69, Cambridge, Cambridge University Press.
- PAKSI, B., DEMETROVICS, Zs., MAGI, A., és FELVINCZI, K. (2018). A magyarországi felnőtt népesség droghasználata – az országos lakossági adatfelvétel az addiktológiai problémákról 2015 (OLAAP 2015) reprezentatív lakossági felmérés Alapján. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 73(4), 541-565.
- SMITH, E. M., & MACKIE, R. (1995). DM (2004): Szociálpszichológia. *Osiris Kiadó, Budapest*, 545-547.
- TAVARES, L. V. (2005). *External and independent evaluation of the " National Strategy for the fight against Drugs" and of the " National Action Plan for the Fight Against Drugs and Drug Addiction*. Instituto Nacional de Administração (INA)
- VARGA, A., FORRAY R, K., MELEG, C., BIGAZZI, S., KOZMA, T., BORECZKY, Á., ... és HUSZÁR, Á. (2015). A nevelésszociológia alapjai - idézi Bonardi, C. és Roussiau, N. (1999): *Les Representations Sociales*. Dunod, Paris.
- WEST, R., és BROWN, J. (2013). *Theory of addiction*. John Wiley & Sons.

II. FEJEZET –
SZEMELVÉNYEK A SZAKKOLLÉGIUM
KÖZÖS KUTATÁSÁNAK
EREDMÉNYEIBŐL

VARGA ARANKA

Tudományos kutatás a roma szakkollégiumban

Bevezetés

A következő fejezet írásai - melyekhez keretet nyújt az alábbi tanulmány - egymásra épülően adnak teljes képet egy komplex kutatásról. A kutatást - „Esélyegyenlőség és befogadás” elnevezéssel - két közösség kezdeményezte: a Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégium (PERSZE-E) és a Pécsi Tudományegyetem Wlislócki Henrik Szakkollégiuma (PTE WHSz). A fejezetben olvasható írások szerzői döntően egyetemi hallgatók, lektorai az őket segítő oktatók, kutatók. A tanulmányok egy barcelonai terepmunka pillanatképeit mutatják be, melyek mögött egy tudományos közösség egyéves munkája húzódik meg. Ezt a közös munkát és az együttműködő közösséget szeretnénk az alábbiakban az olvasókhöz közelebb hozni.

A kutatóközösség szervezeti háttere

„A Wlislócki Henrik Szakkollégium (WSz) azzal a céllal alakult meg 2002-ben a Pécsi Tudományegyetemen, hogy az egyetem minden karáról a romológia iránt érdeklődő különböző szakos egyetemi hallgatókat összefogja. A szakkollégisták közül sokan roma/cigány közösségekből érkeztek, és szintén többen hátrányos családi környezetben nőttek fel. Így érthető, hogy a szakkol-

légisták egyetemi tanulmányaik elvégzéséhez is kapnak egyéni és közösségi támogatásokat, melyet kiegészít a magasabb szintű tudományos tevékenységekbe való részvételük, hozzájárulva szakmai kiválóságukhoz, tehetségük kibontakoztatásához. Egyéni tudományos munkát is végeznek a szakkollégiumban a hallgatók, illetve kapcsolódhatnak társaikhoz vagy tapasztaltabb kutatókhoz. (TRENDL és VARGA, 2018:16)

„A fenntartó Magyarországi Evangélikus Egyház közéleti feladatvállalása keretében 2018. szeptember 1-től a Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégiumi program keretében (PERSZE) segíti a Pécsi Tudományegyetemen tanuló hátrányos helyzetű cigány/roma fiatalokat. Számukra biztosít sokrétű tanulmányi, közösségépítő és spirituális támogatást sikeres egyetemi tanulmányaik folytatáshoz. A 2019/2020-as tanév első szemeszterétől 30 fő nagy részben halmozottan hátrányos helyzetű főként cigány/roma egyetemi hallgató nyert felvételt az intézménybe. Az intézmény törekszik arra, hogy a hallgatói emberségük minden dimenziójában fejlődjenek.” (Pedagógiai Program, PERSZ-E, 2018:5)

A két szakkollégium szakmai-tudományos együttműködése sokrétű. Egyik legfontosabb területe a hallgatók tudományos életben való előrehaladásának segítése. Ez a kötet egy olyan tudományos folyamat mérföldköve, mely folyamat a közös kutatásra való felkészüléstől a terep- és utómunkán keresztül és az elemzéseken át az eredmények leírásáig, majd sokféle megosztásáig ível.

Kooperatív elvű kutatócsoport mint pedagógiai eszköz

A felsőoktatási térben a szakkollégiumok kiemelt célja a hallgatók tudományos előrehaladásának támogatása. A közös tudományos munka során végzett tevékenységek, együttműködések a szakkollégistákat olyan kulturális, társadalmi tőkével ruházzák fel, melyet a későbbiekben a munkaerőpiacon is tudnak kamatoztatni. A PERSZ-E és a WHSz közössége számára is kiemelten fontos a hallgatók tudományos életbe való bekapcsolódásának támogatása, melyhez tudományos-módszertani felkészítést, illetve többféle gyakorlati lehetőséget is biztosítanak. A szakkollégisták kutatómódszertani képzéseken sajátíthatják el a tu-

dományos vizsgálatokhoz szükséges tudást, és konkrét kutató-sokhoz kapcsolódóan is részt vehetnek célzott felkészítéseken. E mellett támogatást kaphatnak egyéni és kiscsoportos hallgatói kutatásra, bevonódhatnak oktatókkal és más kutatókkal közös vizsgálatokba, részt vehetnek konferenciákon szervezőként, előadóként és szakkollégiumi tanulmányutak résztvevői lehetnek. A tudományos élet kínálta lehetőségek széles tárházából a PERSZ-E és a WHSz szakkollégistái egyetemi szakjukhoz, leterheltségükhöz, érdeklődésükhöz mérten válogathatnak. A WHSz tapasztalata, hogy a hallgatói tagsági idejük növekedésével nem csak egyre aktívabb formálóivá válnak a közösségnek, hanem egyre több tudományos szerepet is vállalnak (DOBÓ – KŐSZEGI-VARGA, 2018).

Ezekre a tapasztalatokra építve valósult meg az „Esélyegyenlőség és befogadás” című kutatói év, illetve működtek azok a kölcsönös tanuláson alapuló támogatási formák, melyek a szakkollégisták tudományos előrehaladását, mint tehetséggondozást megvalósítva a WHSz-ben próbálták ki és szilárdították meg az elmúlt 10 évben. A tudományos élet fontos szegmensei voltak a WHSz-ben a különböző „partnerkutatások”, melyek a benne résztvevők kölcsönös tanulásához kiváló lehetőséget nyújtottak. Működési elvük, hogy a választott tématerületekre heterogén összetételű, együttműködő, mikrocsoportos struktúrára építő kutatócsoportok szerveződtek, és komplex kutatási rendszerként működtek. A rendszer lényege, hogy a különböző életkorú, tapasztalatú tagokból (oktatók, kutatók, PhD-hallgatók, szakkollégisták) álló kutatócsoport közösen végzi a feladatokat, mindenki számára megtalálva a kompetenciáinak megfelelő szerepet a kutatási folyamatban, egymástól tanulva és rálátva a kutatás egészére. A kooperatív elvek szerint működő (ARATÓ, 2011; VARGA, 2011) kutatócsoport tagjai egyéni szinten fogalmazzák meg kutatói kérdéseiket, tematikus csoportba rendeződve saját kutatói eszközöket dolgoznak ki vagy más tematikus csoportokkal közös eszközt állítanak össze. A következő lépésben megvalósítják a kutatást – egyeztetve tematikus csoportjukkal és nagycsoportos szinten is. Végezetül egyéni vagy többszerzős írások születnek – közös tudományos kötetbe szerkesztve. A teljes – mozaikosan felépült – folyamat során érvényesül valamilyeni résztvevő egyéni felelőssége az építő egymásrautaltságból

adódóan, megsokszorozódik az elemzések száma és nézőpontja a párhuzamosságok révén, és mindenki – az oktatók, PhD-hallgatók, szakkollégisták – személyre szabott (maga választott) módon és mértékben válik elengedhetetlen alkotótagjává a kutatócsoportnak. A kutatási folyamat nem csak a vizsgálat tárgyára vonatkoztatva hoz eredményt, hanem a résztvevők – köztük szakkollégisták – tudományos fejlődését is támogatja.

Példa erre az a két – komplex kutatási modellben lebonyolított - WHSz-es vizsgálat, melyben a szakkollégisták a fentiekben leírt módon vettek részt. Az egyik az a 2014/2015-ös tanévben megvalósított kutatás¹, mely során a szakkollégistákhoz hasonló - hátrányos helyzetű, jórészt cigány/roma - fiatalok életútját, támogató háttérét, sikereit/kudarcait és mindezek okait vette górcső alá a kutatóközösség². A vizsgálat ezzel összefüggésben egy, az 1990-es évek közepén tevékenykedő és tanodát működtető civil szervezet mibenlétének feltárását célozta. A dokumentumelemzést, résztvevő megfigyelést, kérdőíves és interjú adatfelvételt egyaránt alkalmazó kutatás eredményeit a kutatócsoport tagjainak tanulmányaiból szerkesztett kötet foglalja össze (VARGA szerk., 2015). E sikeres vizsgálat folytatásaként tekinthetünk a Reziliencia és inklúzió az Arany János Programokban című kutatásra³. E vizsgálat fókuszában szintén hátrányos helyzetű, roma/cigány közösségekben felnövő fiatalok személyes sorsának alakulása, továbbá a tanulói sikeresség (reziliencia megléte) és a támogató programok (inkluzív környezet) összefüggéseinek feltárása állt. A kutatócsoport makrostatisztikai elemzéseket és térstatisztikai ábrázolásokat végzett, továbbá összegyűjtötte és reflektíven feldolgozta a témában eddig született tudományos kutatásokat, forrásokat, valamint az oktatáspolitikai, jogszabályi kontextust. E mellett online kérdőíves adatfelvétel, és terepmunka során fókuszcsoportos és életútinterjúk rögzítése történt az ország 38 helyszínén. A kutatócsoport tagjai az egyes tevékenységeket a fent leírt kooperatív munkával végezte el, és az eredményeket is egy sokszerzős tanulmánykötetben összegezte (FEHÉRVÁRI és VARGA, szerk. 2018).

A kutatócsoport alakulása és működése

Az előzőekben röviden bemutatott kutatások tapasztalataira építve, azok szemléletét és gyakorlatát adaptálva valósult meg az „Esélyegyenlőség és befogadás” című komplex kutatás a 2019/2020-as tanévben. Az alábbiakban azokat a főbb momentumokat vesszük számba, melyek a kutatócsoport kialakulását, felkészülését, tudományos tevékenységeit eredményezték.

Kiindulópont volt az a 2019 őszén meghirdetett PTE-s szabadon választható szeminárium⁴, mely azt célozta, hogy a résztvevő hallgatók az iskola és társadalom összefüggéseit egy-egy témakör⁵, közös megvitatásával lássák át, továbbá lehetőségük legyen tudást és tapasztalatot szerezni a kutatásban is. A kurzus résztvevőinek majdnem fele a PERSZ-E és a WHSz hallgatói voltak⁶, akik közül egy fő a kurzus részeként önálló kutatást végzett, négyen két kiscsoportban választottak olyan mikrokatatást, amelyet meg is valósítottak. A kurzuson részt vett szakkollégisták így az iskola és társadalom összefüggései mellett elméleti ismereteket szerzettek a társadalomtudományi kutatás módszertanáról, illetve egy saját mikrokatatás során ki is próbálhatták a tanultakat. A kurzus zárásakor mindannyian úgy nyilatkoztak, hogy folytatni kívánják a vizsgálódásukat, bekapcsolódva az „Esélyegyenlőség és befogadás” elnevezésű komplex kutatásba.

2020 januárjában egy tematikus nappal folytatódott a közös kutatásra való felkészülés. A PERSZ-E által szervezett tudományos kutatómódszertani felkészítés célja volt, hogy a szakkollégisták – érdeklődésük, tapasztalataik mentén – elmélyítsék a tudásukat a tudományos kutatás területén. A képzési program figyelembe vette, hogy a résztvevő hallgatók előzetes tudása, tapasztalata eltér a tudományos kutatás területén. Így a felkészítő nap egy részében heterogén csoportban történő tudásmegosztás zajlott, míg a nagyobb felében három differenciált csoportban dolgoztak a résztvevők, melyet érdeklődésük, előzetes tudásuk közül választhattak ki.

A felkészítést követően az érdeklődő szakkollégisták olyan – egyéni vagy csoportos - tudományos kutatási pályázatot adhattak le, mely kapcsolódik az „Esélyegyenlőség és befogadás” témájú komplex kutatáshoz. A nyertes pályázókból jött létre a kutatócsoport hallgatói köre, akik aktívan vettek részt a barcelo-

nai terepmunka előkészítésében és lebonyolításában, majd az eredmények elemzésében és megosztásában.

A kutatócsoport 18 szakkollégistája közül legtöbben a Bölcsészettudományi Karon tanulnak (10 fő), de sokan (7 fő) a Természettudományi Karon végzik tanulmányaikat, és van egy hallgató a Műszaki Informatikai Karról is. Képzési szint szerint 11-en BA-sok, hat osztatlan tanári szakos és egy fő az MA-t fejezi be. Az egyetemi tapasztalatok szerint is nagyon vegyes a kutatócsoport hallgatói összetétele. Négy hallgató a kutatás szemeszterében kezdte az egyetemet, legtöbben (7 fő) második évfolyamon tanulnak, hárman felsőbb évfolyamosok az osztatlan tanárképzésben és négy végzős (BA, MA, osztatlan tanáris) diák is tagja a kutatócsoportnak. Hasonló a megoszlás a vizsgálatot megelőző tudományos tapasztalatokban is: vannak, akik már kutattak, publikáltak, konferencián vettek részt – akár önállóan is -, illetve olyanok is, akik először kezdtek tudományos munkába. A „kezdő” kutató szakkollégisták egy része önálló területet választott vizsgálata tárgyául, és voltak, akik kisebb kutatócsoport tagjaiként vizsgáltak egy-egy tématerületet. A kutatásban már tapasztaltabb hallgatók egy kivétellel különböző kutatócsoportokat létrehozva végeztek vizsgálatot, segítve tapasztalatlanabb társaikat. Az egyénileg és kiscsoportban kutató hallgatókat a választott kutatási tématerületen járatos tanár segítette, akik a vizsgálatokból készült tanulmányok lektori feladatait is ellátták.

A kutatócsoport céljai, kérdései, vizsgálódási lehetőségei

A kutatás tartalmi fókuszja a különböző szempontból egyenlőtlenségben élők társadalmi befogadásának vizsgálata. A kutatócsoport figyelembe vette a tagjai eddigi kutatásait, választott vizsgálati területeit, és ezekre építve alakította ki komplex tevékenységét. A komplex kutatás több kisebb, egymással összefüggő kutatási részből épült fel, melyeket a kutatásban résztvevők érdeklődésük szerint előzetesen alakítottak ki, majd a terepmunka után kiigazítottak. Az egyes, egymással összefüggő résztémákat egyénileg vagy kiscsoportban vizsgálták a tagok. A kutatócsoport vizsgálati terepként a barcelonai területet jelölte ki.

A választás azért esett erre a területre, mert a WHSz-nek évekre visszanyúló kapcsolata van olyan kutatókkal és szervezetekkel, akik Barcelonában és környékén a cigányságra fókuszálnak. Az előzetes ismeretek alapján az is megállapítható volt, hogy sok olyan párhuzamosság van a cigánysággal kapcsolatban a magyar és a katalán területen, amely lehetővé teszi az összevetést. Mivel a kutatócsoport vizsgálatai eddig főként Magyarországra korlátozódtak, célként jelent meg a nemzetközi összehasonlításra lehetőséget nyújtó vizsgálati terület kiválasztása.

A kutatói alapkérdés, hogy a vizsgált területen élő cigány/roma személyek, csoportok számára a társadalmi befogadás milyen mértékben és formában érhető tetten? Milyen élethelyzetben vannak azok, akik spanyol/katalán identitásuk mellett a cigánysághoz is tartoznak? További kérdés, hogy Barcelona és környéke cigány közösségeinek mi a történetisége, területileg hogyan helyezkednek el – szegregált vagy integrált a lakhatási lehetőségük? Milyen társadalompolitikai törekvések és állami beavatkozások figyelhetők meg a vizsgált térségben? A civil kezdeményezések milyen szerepet töltenek be a cigány közösségek életében, hogyan segítik a kölcsönös befogadás szélesítését? Az iskoláztatás szempontjából milyen jellemzők tapasztalhatók, különös tekintettel a fiatalabb korosztályra? Miféle támogató programok érhetőek el, és mi jelent sikereket az iskolai előrehaladásban? A hagyományos mesterségek és a jelen munkaerőpiaci kihívások milyen változásokat eredményeztek a katalán területen? További kérdések irányultak a reziliencia faktoraira, a sikeres cigány felnőttek esetén, valamint a helyi kutatócsoportokra, egyetemekre a cigányságra vonatkozó ismeretek, vizsgálatok területén.

A kutatói kérdések mentén a komplex vizsgálat egy – mozaikdarabokból összerakott - pillanatképet kíván nyújtani Barcelona és térsége cigány közösségéről az esélyegyenlőség és a társadalmi befogadás szempontjából. A pillanatkép alkalmas más területek, így Baranya hasonló fókuszú vizsgálati eredményeivel való összevetésre.

A kutatócsoport adatfelvételének, a barcelonai terepmunka tervezése 2019 telén zajlott különböző barcelonai személyekkel, szervezetekkel és egyetemekkel történő kapcsolatfelvétellel. A tervezést egy olyan kutató segítette, aki sokéves tereptapasztalattal rendelkezik a vizsgálni kívánt területen és témában. 2020. február

végére a hat napra tervezett terepmunka már 16 olyan program-
elemet kínált, melyeken való részvétel az egyéni és csoportos ku-
tatások lebonyolításához szükségesek és elégségesnek látszottak.

A tervezési időszakban a hallgatók, egyénileg és csoporto-
san, folyamatosan készültek a szerveződő barcelonai hatnapos
programra és terepmunkára. A terepmunkát megelőző hetek-
ben kutatóműhelyeken az egyes részkutatási tervek egyeztetése
zajlott – az átfedések kiküszöbölése és a terepmunka-lehetősé-
gek minél szélesebb kiaknázása érdekében. A hatnapos terep-
munka eredetileg napi 2-3 programot tartalmazott, azonban a
járványügyi helyzet miatt a terepmunka első 4 napján néhány
kockázatosnak ítélt program, míg az utolsó két napon a kuta-
tócsoport valamennyi előzetesen leszervezett terepmunkája el-
maradt. Azon elhagyott program esetén, ahol lehetséges volt,
a személyes találkozók helyett a terepmunkát követően online
módon történt a kutatási adatfelvétel.

A terepmunkát követően az egyénileg és kiscsoportban kutató
szakkollégisták véglegesítették kutatási terveiket a támogató ta-
nárok segítségével. A tervek a már elvégzett feladatokra épül-
tek és tartalmazták a további tevékenységeket. Ezek, valamint az
eredmények feldolgozásai folyamatosan megvitatásra kerültek
a tavaszi-nyári kutatóműhelyeken a témák összehangolása és az
egymástól-tanulás érdekében. A kutatómunka előrehaladásának
nyomon követését, a felmerülő problémák megoldását, a közös
munka koordinációját a kutatásvezető végezte. E mellett a szak-
kollégisták (egyéni, illetve csoportos kutató) munkáját - a későbbi-
ekben lektori feladatokat is ellátó – tanárok segítették mindvégig.

A kutatás pillanatképeiről röviden

A kötetben a fentiekben részletezett egytanéves közös munka
tudományos produktumait olvashatjuk. A kötetet kinyitva bizo-
nyára elsőként a fotókon akad meg a szemünk, melyek a terep-
munka során készültek, és készítője, Bogdán Sámuel szubjektív
látásmódján keresztül vezet végig a barcelonai tapasztalatokon.
A fényképes dokumentációhoz készült tanulmány - Bogdán Sá-
muel és támogató tanára Schaffer János - ehhez a nézőponthoz
ad kapaszkodókat.

A bevezető tanulmány a kutatómunka két vezetőjének - Bereményi Ábel és Varga Aranka - írása a magyar és spanyol cigányság történetéről, helyzetéről - társadalompolitikai megközelítésben - ad rövid bemutatást, összevetést, kontextualizálva az ezt követő hallgatói írásokat. Ezt remekül egészíti ki Pálmai Péter társadalomföldrajzi megközelítésű írása, mely makrostatisztikai adatokra támaszkodva, kartográfiai elemzéssel hozza közel a vizsgált csoportot, a spanyolországi cigányokat, a gitanokat.

Innen haladunk tovább az egyik – gitanok lakta - barcelonai területre, La Minába, melynek történetét Józsa Ferenc mutatja be tanulmányában tudományos írásokra és tereptapasztalatokra támaszkodva. Az itt élő gitano közösség gyerekeinek oktatási helyzetét, iskolai támogatását vette górcső alá a Végh Zoltán vezette kutatócsoport, melynek tagjai: Drubina Zoltán Gábor, Horváth Rajmund és Pálmai Péter. A La Mina városrész iskolájáról írt tanulmányuk személyes látogatás élményeire, az oda járó gitano fiatalokkal készített fókuszcsoportos beszélgetésre és két mélyinterjúra támaszkodva elemzi az iskolai támogatás egy lehetséges modelljét.

A következő írás szintén egy kutatócsoport tollából született. A szerzők egy az El Prat településrészen működő civil szervezet által megvalósított komplex támogató programot mutatnak be és vetik össze egy baranyai település, Gilvánfa hasonló célú programjával. Kőszegi Krisztián társadalomföldrajzi felvezetését remekül egészíti ki Csonka Dániel oktatásra vonatkozó elemzése, majd Laboda Lilla munkaerőpiaci szempontú vizsgálódásai, illetve Heindl Katica közösségfejlesztésre vonatkozó összevetései.

El Prat után a Mercat de Sant Adrià de Besòs nevű vásárba visz bennünket Rayman Judit tanulmánya. Az írás először a cigányság hagyományos mesterségeit, munkalehetőségeik alakulását mutatja be szakirodalmakra támaszkodva, majd egy helyi gitano férfi piaci kalauzolását felidézve ad képet a barcelonai vásározás lehetőségeiről, alakulásáról.

A kötet támogató programokat elemző, cigánységért dolgozó személyeket bemutató írásokkal zárul. Turay Mariama és Nagy Vivien két életútinterjút feldolgozva ad betekintést a barcelonai gitanok személyes történeteibe, jelenlegi élethelyzetébe. Az általuk megkérdezett személyek olyan civil kezdeményezéseket működtetnek, melyek saját gitano közösségükért dolgoznak.

Fücsök Ádám, Kotroczó András, Sárközi József és Zselinszky Zsaklin alkotta kutatócsoport szeretett volna interjú és kérdőív felmérés eredményei alapján írni a barcelonai gitano egyetemistákról. Az adatfelvétel meghiúsulása miatt a gitano egyetemistákat támogató civil szervezet elemzésére vállalkoztak a kötetben elhelyezett tanulmányukban.

Hasonlóképpen - a járványügyi helyzet miatt - maradt el Orsós István tervezett kérdőív felvétele az egyetemi befogadás mikéntjéről. Így Orsós István - Vezdén Katalin tanárral közösen - egy olyan tanulmányt készített a kötethez, melyben egy barcelonai - többek között migráns háttérű egyetemistákat segítő - szervezetet vizsgál dokumentumaik alapján. Írásukban kirajzolódik, az a sokrétű tevékenység, melyet a szervezet a befogadás növelése érdekében tesz.

Záró gondolatok

A kötet szerkesztőjeként örömmel ajánlom figyelmébe az írókat minden olyan olvasónak, aki kutatócsoportunk szemén keresztül szeretne bepillantani a „színpad mögé”, Barcelonát egy más oldalról látni. Szeretnénk a tanulmányokon keresztül megmutatni, hogy Barcelonában olyan csodák, mint a Sagrada Família, Güel Park, La Rambla, Gaudi ház stb. között éppúgy jelen van a társadalmi egyenlőtlenség, mint bárhol másutt a világon. Kutatócsoportunk a helyzetfeltáráson túl leginkább arra fókuszált, hogy milyen lehetőségek vannak az egyenlőtlenségek ellensúlyozására, és ennek példáit igyekeztünk írásba foglalni. Kétségtelen, hogy számtalan ok miatt szűkre szabottak voltak a terepmunka során a lehetőségeink, de ennek ellenére talán sikerül a kötettel a benyomásaink, tapasztalataink alapján Barcelonáról valami újat megmutatni.

Jegyzetek

- 1 A Kutatás eredményét szerkesztett kötet foglalja össze: https://wlislocki.pte.hu/sites/wlislocki.pte.hu/files/oldal_mo/00_amrita_beliv_print.pdf

- 2 A kutatócsoport tagjai: bevont kutatók és PhD-hallgatók: Boros Julianna, Kovács Júlia, Pálmai Dóra, Pápai Boglárka, Schäffer János, Serdült Sára, Szabó Dóra, Trendl Fanni, Dr. Varga Aranka, Vezdén Kata. Résztvevő szakkollégisták: Búzás Géza, Bogdán Melinda, Gergye Eszter, Horváth Ivetta, Kőszegi Krisztián, Kőszegi Márió, Kőszegi Sándor, Orsós János, Petrovics Dalma, Rigó Bálint, Laboda Lilla, Végh Zoltán.
- 3 A kutatócsoport tagjai: bevont kutatók és PhD-hallgatók: Dr. Fehérvári Anikó, Dr. Híves Tamás, Mártonfi György, Oláh Anita, Pápai Boglárka, Schäffer János, Szűcs-Rusznak Karolina, Trendl Fanni, Dr. Varga Aranka, Vezdén Kata, Vitéz Kitti. Résztvevő szakkollégisták: Azizov Dóra, Dobó Tibor, Drubina Zoltán, Horváth Rajmund, Kalányos Péter, Kőszegi Krisztián, Kristály Christopher, Laboda Georgina, Laboda Lilla, Orsós István, Siftár Mária, Szegedi József, Végh Zoltán.
- 4 A kurzus neve: Iskola és társadalom (NETI0425), mely heti rendszerességgel zajlott a Romológia Tanszék könyvtárában.
- 5 Témakörök: Az esélyegyenlőség alapfogalmai és a társadalmi együttélési stratégiák rendszere, hátrányos helyzetű csoportok és jellemzők - a reziliencia faktorai, tőkefajták (kulturális, szimbolikus, szociális, pozitív pszichológiai) hatása az iskolai sikeresség, társadalomtudományi kutatómódszertani alapismeretek - vizsgálati példák tükrében, inklúzió a köznevelésben és a felsőoktatásban.
- 6 Drubina Zoltán, Józsa Ferenc, Nagy Vivien, Orsós István, Turay Mariama

Irodalom

ARATÓ Ferenc (2011: A kooperatív tanulásszervezés paradigmatis jellege in Kozma Tamás – Perjés István szerk Új kutatások a neveléstudományokban 2010, MTA Neveléstudományi Bizottságának sorozata, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 11-22.

Pedagógiai Program, PERSZ-E, 2018

DOBÓ Tibor – KŐSZEGI Krisztián – VARGA Aranka (2018): Tudományos közösség a szakkollégiumban. IN: Schäffer-Szemenyei

- (szerk.): Sikerek és kihívások A pécsi roma szakkollégiumi program összegzése. PTE BTK NTI, Pécs. 123-144. P.
- FEHÉRVÁRI Anikó – VARGA Aranka (2018, szerk.): Reziliencia és inklúzió az Arany János Programokban. Pécs: Pécsi Tudományegyetem BTK NTI–Wlisslocki Henrik Szakkollégium.
- TRENDL Fanni-VARGA Aranka (2018): Tehetséggondozás a roma szakkollégiumban. Romológia folyóirat, 6. évf. 2.(15.) sz. 8-33.p.
- VARGA Aranka (2011): kooperativitás és inklúzió. in Arató Ferenc szerk. Kooperatív tanulásszervezés a felsőoktatásban. PTE BTK. http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/koop_tan_fo/1_varga_aranka_kooperativits_s_inklzi.html#auto_top
- VARGA Aranka (szerk.) (2015): Amrita az ezredforduló előtt. Pécs: Pécsi Tudományegyetem BTK Neveléstudományi Intézet –Wlisslocki Henrik Szakkollégium.

BEREMÉNYI ÁBEL – VARGA ARANKA

Jegyzetek a cigányság helyzetéről, lehetőségeiről egy spanyolországi tanulmányút keretezéséhez

Bevezetés

Írásunk alapvetően áttekintés, rövid helyzetkép a cigányságról – kiemelten a spanyolországi és a magyarországi cigányságról – azzal a céllal, hogy keretet teremtsünk a kötet második fejezetében olvasható tanulmányai számára.

Fontos röviden szólnunk arról, hogy a cigányság gyűjtőfogalma mögött milyen csoportok, ön- és külső megnevezések terjedtek el a két vizsgált országban, illetve nemzetközi szinten. Ezt a részt arra szánjuk, hogy a fejezet későbbi tanulmányaiban előkerülő és a cigányságra vonatkozó megnevezések tisztázottak legyenek. A cigányság spanyolországi és magyarországi jelenlétének vizsgálatához megkerülhetetlen tartjuk történetiségük rövid felvázolását is.

Az írás fő része az utóbbi 30-40 év változásait részletezi társadalompolitikai megközelítésben, fókuszálva a cigányság iskolázottságára, az oktatáspolitikai beavatkozásokra és modellprogramokra – mindkét vizsgált országban. A fejezetben található, mikrokutatásokon alapuló írások, az áttekintő tanulmányunk tartalmához illeszkednek, és az itt említett témákat hivatottak kibontani nagyobb részletességgel.

A cigányság csoportjai, megnevezései

A cigány közösségek megnevezésére vonatkozóan sokféle terminus él, eltérőek az önmegnevezési formák attól függően, hogy mely közösségről van szó, de különbözik a külső megnevezés történelmi, földrajzi, emberjogi, társadalompolitikai stb. kontextusban is.

A roma szervezetek londoni, 1971-ben megtartott Első Roma Világkongresszusán a különböző cigány közösségek képviselői elfogadták, hogy a világ összes cigány emberének a közös és hivatalos elnevezése legyen a „rom” szó többes számú alakja, azaz a „roma” forma (ORSÓS, 2015a:153). Magyarországon a rendszerváltás utáni időszakban terjedt el a „roma” megnevezés használata (pl. jogi, stratégiai szövegekben) egyfajta politikai korrektségre, semlegességre való törekvésként a pejoratívnak tartott cigány szó helyett (CSERTI CSAPÓ, 2015a:80). A nemzetközi szinten megjelenő társadalompolitikai szövegek (ld. Pl. EU és nemzeti roma stratégiák), beavatkozások és vizsgálataik (ld. Pl. Roma Évtized Program, Roma Inklúziós Index) és szervezetek (ld. Pl. ERRC, REF, ERIAC) már megnevezésében is a „roma” szót használják, e gyűjtőfogalom alá sorolva a különböző cigány csoportokat. *Ezt a megközelítést elfogadva a kötetben a „roma” megnevezést használjuk, ha nemzetközi szinten teszünk megálapításokat a cigány közösségekre.*

„A jelenleg is használt elnevezésekben figyelemmel kísérhetjük a különböző bevándorlási hullámokban megjelenő, és így alapvetően elkülöníthető cigány csoportokat. Így Spanyolországban jelenleg a legrégebben érkezett roma közösségek tagjait „gitano”-nak nevezik (ejtsd „hitánó”), amely az „egiptanó”, „egyiptomi” szóból ered, emléket állítva a középkorban, tévesen elterjedt egyiptomi eredet mítoszának. A köznapi szóhasználatban azonban nagyon jellemző a „calé” vagy „caló” elnevezés is.. A következő nagy bevándorlási hullám Spanyolország vonatkozásában a XIX. század végén, a XX. század elején zajlott, főként az Osztrák-Magyar Monarchia, illetve a Román Királyság egykori területeiről. Őket elsősorban „húngaros”-nak, azaz magyarnak nevezték az érkezési irányuk és valószínűsíthetően az akkor beszélt (egyik) nyelvük alapján. A harmadik bevándorlási hullám a kelet-európai rendszerváltozás után indult meg. A jobb élet re-

ményében, főként Románia területéről érkeztek nagyobb számban új roma bevándorlók. A régebben itt élők, magukat erősen megkülönböztetve és elhatárolódva tőlük „romániai cigányoknak” nevezik őket.” (KÁLLAI, 2015:27) De a spanyol városokban gyakran találkozhatunk bolgár roma közösségekkel is, vagy a hatvanas-hetvenes évek bevándorlási hullámában nyugatabbra húzóódó portugál vagy galeco-portugál romákkal is. Természetesen, az eredetük és nyelvhasználatuk szerinti megkülönböztetés csak egyike a megannyi szempontnak, amik alapján a caló-k, gitánók, (katalán) zsitánók, romák és cingárok másnak tartják magukat elhatárolódva a többi spanyolországi roma csoporttól. A kötetben, a spanyolországi romák leírására az egyszerűség kedvéért a szerzők a „gitánó”-t fogják használni.

Magyarországon általánosan elterjedt „cigány” elnevezés eredete a feltételezések szerint a görög „atszinganosz” szó, amely a latin nyelvbe „cingarus” változatban került át. A cigányság XIV – XV. századi nyugat-európai vándorlására vezethető vissza az angol nyelvterületen elterjedt „Gipsy” elnevezés, melynek magyarázata, hogy Kis-Egyiptomból származó zarándoknak hitték őket, innen az egyiptomi eredet, a „fáraó népe” mítosza (KÁLLAI, 2015:20). A nyelvi szempontú felosztás szerint a magyarországi cigányok három nagy csoporthoz tartoznak: a magyarul beszélő romungrókhhoz, a magyar és romani nyelvet egyaránt használó oláh cigányokhoz, valamint a szintén kétnyelvű (magyart és archaikus románt beszélő) beás cigányokhoz. Ez a felosztás akkor tekinthető a különböző közösségek identitása szempontjából megfelelőnek, ha figyelembe vesszük, hogy vannak olyan kétnyelvű beszélők, akik a nyelvi asszimiláció során ugyan egynyelvűvé váltak, azonban történeti, kulturális szempontból, és az önbesorolás alapján is, az oláh cigány vagy beás közösség tagjai (ORSÓS, 2015a:152). A külső megnevezéskor a magyarországi cigányok többnyire elfogadják a „cigány” népvetet. Eltérés abban mutatkozik, hogy míg az oláh cigányok a fent leírt, nemzetközi - közéleti és politikai - szóhasználatban elterjedt „roma” megnevezést is vonatkoztatják magukra, addig a romungrók és a beások többsége „cigánynak” nevezi magát (ORSÓS, 2015a:153). Láthatóan Magyarországon is vannak eltérések a kulturális, társadalmi szempontból is különbözőséget mutató és csak „kívülről”, a többségi társadalom oldaláról egységesnek tekintett közösség megnevezésében.

Így tehát, kötetünk tanulmányaiban a cigány/roma megnevezést használjuk, amikor magyarországi kontextusban beszélünk a vizsgált csoportról, és gitánó-ként beszélünk a spanyolországi környezetben vizsgált csoportokról. Összefoglaló jelleggel roma névvel illetjük valamennyi csoportot, ha európai szinten utalunk valamelyik vagy az összes alcsoportra.

Cigányság jelenléte – Spanyolország

Eredet, migráció, vidék-város

A történelmi források szerint az első cigány csoportok 1415 környékén érkeztek az Ibériai félszigetre és történetüket a kíméletlen királyi rendeletek, tiltó törvények és helyi pogromok kísérték a 20. századig (SÁNCHEZ ORTEGA, 1987). Ezek célja felváltva a cigány népség teljes elpusztítása, határokon túlra szorítása vagy a végleges asszimilálása volt. Az 19. századi migráción keresztül, majd a világháborúk borzalma elől menekülve Kelet- és Közép-Európából és a Balkánról nagyobb cigány népség érkezik, mely az évtizedek során a városi szegény spanyol cigány lakossággal keveredik, jöllehet a mai napig vannak családok, akik magukat „húngaros”-nak (magyarok) vallják (többnyire dél-szláv vezeték-névvel). A spanyol polgárháború borzalmai után, de különösen az 50-es 60-as években, a *gitano*-k a többségi társadalmat követve a dinamikusan fejlődő nagy városok, ipari termelési központokba vándorolnak, és itt a városi szegény negyedek előbb bódévárosaiiba majd panelrengetegébe integrálódnak. A késő frankói diktatúra rossz minőségű lakótelepei etnikailag vegyes lakosságnak adtak otthont, de innen a motiváltabb, sikeresebb családok továbbjutottak, míg helyüket szegényebbek, gitánók vagy a 90-es évektől egyre gyakrabban bevándorlók foglalták el, így alakultak ki a jól ismert „gettóként” elkönyvelt külvárosi telepek nagy arányú gitánó lakossággal (SAN ROMÁN, 1994).

Heterogén identitás, nyelv, akulturáció-integráció

Természetesen a spanyolországi gitánó népség sokszínű, heterogén, gazdag és gyakran területenként eltérő kulturális refe-

renciákkal rendelkezik. A megkülönböztetett csoportokat származás szerint, (pl. andalúzok, kasztíliaiak, katalánok, galíciaiak, portugálok, 'húngaros', stb.) tartják számon (SAN ROMÁN, 1994), ami távolról sem jelenti azt, hogy a katalóniai „andalúz gitánók” etnikai identitása az andalúziai gitánók kulturális referenciáival megegyezne. Az akkulturáció és gazdasági integráció vizsgálata valójában csak kontextualizálva, konkrét közösségekben értelmezhető (ARDÈVOL, 1986). Mégis, meg lehet állapítani általános trendeket, amik kétségtelenül felgyorsultak az elmúlt harminc év gazdasági konjunktúráiban és globális kapitalizmusában.

Közösségek kapcsolódása, család, vallás

A helyi gitánó közösségek, egymástól független, autonóm és gyakran érdekellentétben álló patrilineáris nagycsaládokból szerveződnek, mindenféle agglutináló struktúra nélkül. A nagycsaládok tagjai szétszórta, különböző városnegyedekben vagy egymáshoz közeli településeken élnek, de a személyes kapcsolattartás közöttük gyakori és intenzív. Nem ritka egy család dominanciája a többi család fölött, ami a vélekedésekkel ellentétben nem a hagyományos gitánó „politikai” szerveződési szokásokból fakad, hanem pontosan a családok kényszerű együttéléséből, vagyis - közvetett módon - a lakáspolitikának köszönhető (ARDÈVOL, 1986; SAN ROMÁN, 1984). Hasonlóképp, a „cacique” vagy „patriarca”, magyarul közösségi vezető (vajda, bíró) nem a belső szerveződés, hanem a helyi adminisztráció kiválasztottja, aki a gyakorlatban az önkormányzat szándékait hivatott közvetíteni a helyi gitánó lakosság felé.

Az elmúlt évtizedekben a pünkösdista hitközösség transzverzális rendezőelvet ékelt a hagyományosabb családi tagozódásba. A nagycsaládhoz tartozás mellett a keresztény hitvallás is fontos identitáselemmé és szervező principiummá vált, ahol szoros érdekközösségek - házasságok, barátságok - fonódnak családok között (MÉNDEZ, 2005).

Munka

A '70-es évektől az egyik legfontosabb munkaformává a heti vásárolás és a színesfémgyűjtés vált egyre rendezettebb és

hivatalosabb keretek között. Ennek köszönhetően sok gitánó család utolérte a környék munkásosztályának a fogyasztási lehetőségeit és viszonylagos anyagi biztonságba került, ami az utóbbi két nagy recesszióban a visszájára fordult. Ezen kívül betanított munkásként az építőiparban, illetve a turizmushoz, vendéglátáshoz fűződő tevékenységi körökben dolgoznak sokan generációkra visszamenőleg. De az elmúlt évtizedekben a gyártó/feldolgozó (gyárak, üzemek) és szolgáltató (takarítás, tömegközlekedés, boltok, stb.) iparágban is tömegével helyezkedtek el gitánó munkások. A statisztikák szerint (FSG és EDIS, 2012) a gitánók rosszabb munkafeltételekkel dolgoznak, mint a „payo” (vagyis nem gitánó) spanyol dolgozók: rövidtávú szerződésekkel, félmunkaidővel, alacsonyabb munkabéért.

Szociális helyzet, lakhatás, diszkrimináció

Végezetül fontos megemlíteni, hogy a spanyol gitánó lakosság az átlagnál rosszabb anyagi, szociális, lakhatási helyzete és nehezebb hozzáférése a jó táplálkozási és egészségmegőrzési szolgáltatásokhoz és szokásokhoz, alacsonyabb várható életkort, rosszabb egészséget eredményez (LAPARRA, 2011).

Egy mondatban kijelenthetjük, hogy a spanyol gitánók munkaerőpiaci, oktatási, lakhatási és egészségügyi helyzete elmarad a spanyol lakosság átlagától, míg az élet minden pontján szembesülnek sztereotípiákon alapuló diszkriminatív bánásmóddal.

A spanyol integrációs modell

A spanyol gitánók integrációs modelljét gyakran példaszerűként értékelik az európai integrációs politikák összehasonlításában. A fő érv az, hogy a jóléti politikák a legrászorultabb rétegeket, állampolgári jogon és nem etnikai vonalon tartják az elszegényedés szintje felett, míg a gitánókat célzó programok a generalista állami ellátórendszerekhez mindössze hozzásegítik a gitánó állampolgárokat.

Spanyolország a 80-as évek közepétől dolgozott ki átfogó gitánó terveket, politikákat a hagyományos beavatkozási területeken: lakhatás, oktatás, munkaerőpiac és oktatás. Példának okáért:

- A nagyvárosokhoz közeli bódévárosok felszámolása példamutató utánkövetéses mentor projekteken keresztül át vezetett, és az Iris munkacsoport a 90-es és 2000-es években, nem csak a családok lakhatását, hanem az együttélés, munkaerőpiaci beilleszkedés és a többi intervenciós területet folyamatát is évekig kísérte.
- A munkaerőpiaci integráció terén a komplex képzési és munkaerőpiaci beilleszkedést célzó ACCEDER program (Fundación Secretariado Gitano) keltett általános elismerést a nemzetközi megfigyelők körében.
- Az iskolák területén számtalan projekt jött létre, némelyik már hosszútávúnak mondható. Katalóniában például a Siklavipen Savorença (Fundació Pere Closa), a Pormociona (Fundación Secretariado Gitano), vagy a regionális gitánó promóciós projekt (katalán kormány) támogató, tehetséggondozó programok fontos munkát végeznek.

Azonban az említett területen ezek a célzott programok nem mondhatók sikeresnek, amennyiben nem érték el a gitánó lakosság jelentősebb részét, valamint átfogó értékelés nem készült e programok hatásáról a teljes gitánó lakosságra tekintve, vagy területi bontásban. Ezek a nagyon fontos közpénzen finanszírozott programok, amikben kis részben a helyi önkormányzatok is szerepet vállalnak, csak igen félénken kérdőjelezik meg a problémák gyökerét, az állam egyre szerényebb szerepvállalását a strukturális társadalmi igazságosságot célzó rendszerek működtetésében: az oktatásban, az egészségügyben vagy a lakhatást biztosító politikákban.

Ezzel párhuzamosan Spanyolország az ezredforduló után Európa egyik leggyorsabban fejlődő államává vált elsősorban az építőipar és a turizmus húzó ágazatainak köszönhetően. Mindkét iparágra a képzetlen vagy alacsonyan képzett munkaerő tömeges alkalmazása volt jellemző, és a képzési szinteket nem tükröző, viszonylag magas fizetések. Ezek nem csak a társadalmi mobilitás lehetőségéhez vezettek, hanem az oktatási rendszertől is elterelték a fiatalokat. A 2008-ig tartó gazdasági konjunktúra a legszegényebb spanyolok tömegeit is eltávolította a mélyszegénységtől, munkához, lehetőségekhez juttatta őket.

Illetve az előbb említett szociális ellátó rendszerben navigálva találtak anyagi biztonságot, hogy a mély pénzügyi-gazdasági válságok újra mély árkat húzzanak a legalacsonyabban képzettek és legrosszabb körülmények között dolgozók és a társadalom többsége között.

A 2012-ben útjára indított Spanyol Nemzeti Gitánó Stratégia (NRIS) számos kritikát kapott, amiért az ambiciózus elvárásai nem számoltak a válsággal, gazdasági visszaeséssel járó realitásokkal. Az értékelése szerint nehéz bármilyen téren megnyilvánuló javuló tendenciát, az NRIS-hez fűződő közpolitikával kapcsolatba hozni (LAPARRA és mtsai. 2013). Hasonló kritikák érték a Roma Integráció Évtizede programot (2005-15) is, melyhez Spanyolország késve, 2008-ban csatlakozott, de tulajdonképp a már létező szegénységi/kisebbségi politikájában semmilyen változást nem eredményezett a fenti programok kapcsán.

A frankói diktatúrában a gitánókat érintő kérdésekkel kizárólag szociális témaként a katolikus egyház karitatív szárnya foglalkozott. Ez a funkciója később „NGO-sodott” és a mai napig fennáll, „gitánó apostolat” formájában. Az egyháztól szervezetileg függetlenül, 1985-ben jött létre az első „A Gitánó Lakosság Nemzeti Fejlesztési Terve” című dokumentum, melynek kivitelezését egy „gitánó-ügyi hivatal” intézte. 1989-ben a spanyol autonóm területek költségvetési pénzből regionális gitánó akció terveket kezdtek kidolgozni, melyek a 90-es évekre területi integrált gitánó tervekké fejlődtek ki. A Katalán Gitánó Lakosság Integrált Terve (PIPGC) 2003-tól folyamatosan megújul, szerény büdzsével, kis létszámú személyzettel, de egyre több gitánó fiatal bevonva működik. Működésének nagyrészt szimbolikus jelentősége az elismerés politikákban, a emlékezet politikában, a fiatalok tehetségtámogatásában nyilvánul meg.

SANT ROC (Szent Rókus) – a Barcelona térség egyik jól ismert „gitánó lakótelepe”

Szent Rókus lakótelep blokkjai 1966-ben készülnek el, hogy szállást adjanak a nagy árvizekben otthontalanná vált, és az autópálya építése kapcsán kitelepített embereknek. Badalona város Barcelonához legközelebbi csücskében kaptak helyet a hírhedt Somorrostro és Montjuïc nyomornegyedek lakói is, köztük jelentős számú gitánó

család. A gitánók itt sosem kerültek többségbe, bár a térhasználati szokásaik miatt szembetűnő a jelenlétük. A rossz minőségű építőanyagok, az elhúzódozó tereprendezés, az átláthatatlan lakáskiutalások, és a drogkereskedelem folyamatos konfliktusokhoz vezettek, amiről a sajtó etnikus színezettel szokott beszámolni. Jellemző módon Szent Rókusból az anyagilag stabilizálódó családok elvándorolnak, és helyüket a legszegényebbek foglalják el, gyakran szociális lakásprogram keretében vásárlással, máskor lakásfoglalással, ami a negyedek nem csak Badalona város, de a Barcelona környék legrászorultabb és legkonfliktusosabb környékévé változtatta. A folyamatos infrastrukturális fejlesztések, épület rehabilitációknak köszönhetően urbanisztikai értelemben semmiképp sem marginális terület, Barcelona környékének egyik legnagyobb, rendkívül heterogén gitánó és roma közösségének ad otthont. Az iskolarendszer dilemmáiból fakadóan, a negyed állami és egyházi iskolái szegregálódtak, nagyrészt gitánó és bevándorló családok gyerekeit oktatják. A rendszert jobban átlátó és magasabb aspirációkkal bíró családok a lakóhelyüktől távolabb iskoláztatják a gyerekeiket. A módszertani projektek, a külsős szakemberek alkalmazása, a civil szervezetek masszív jelenléte segít féken tartani a lemorzsolódást és a korai iskolaelhagyást, de csak szerény eredményeket ér el a társadalmi mobilitás előmozdításában. A gitánó tanulók az iskolai hiányzások és lemorzsolódás főszereplői, nagyrészt szegregált intézményekben. Őket külön gitánó mediátorok, tehetség-gondozó projektek is támogatják. A tanári kar képzésére, az iskolaszervezésre, a befogadó szemlélet fejlesztésére és az iskolaválasztásból fakadó egyenlőtlenségekre viszont szinte nem jut figyelem. Ebből fakadóan, a középfokú szakképzést vagy gimnáziumot csak elenyésző számú gitánó fiatal fejezi be. Nagy részük viszont fiatalon betanított munkásként alacsony presztízsű munkát végez, kedvezőtlen feltételek mellett: gyárakba, üzemekben, szolgáltató iparban, vagy szüleiket követve egyéni vállalkozóként nagyrészt az egyre kevesebb haszonnal járó heti vásárokon. Az egymást követő válságok Szent Rókusban

is emelték a fiatalkorú munkanélküliek számát, az alkalmazásba soha nem álló aktív népesség és az inaktivitás aránya az egekbe szökött, magasan maga mögött hagyva a város más negyedeit.

Az alábbiakban az állami ellátórendszerek közül csak az iskolarendszerre fordítunk figyelmet, mert a kiadvány írásainak nagy része is ezzel foglalkozik.

Iskolarendszer

A spanyolországi demokratizálódó iskolarendszer egy fontos mérföldköve az 1990-es oktatási törvény, amely - egyebek közt - bevezeti a különbözőséghez (diverzitás) való pozitív hozzáállást, szakítva a deficit-szemléletekkel. A törvény megszünteti a 'híd-iskolákat', a roma gyerekeknek szánt 'felzárkóztató modellt', és az együttoktatás, a befogadó iskola mellett foglal állást. Egy újfajta tanárképzési modellt vizionál, az iskolát külső fejlesztő szakemberek bevonásával demokratikusabb működésben képzelel el. Sajnos azonban az eredeti gondolatok koherens megvalósítására a mai napig nem jutott pénz és ezt leginkább a hátrányos helyzetű tanulók és családjaik érzik meg. A későbbi konzervatívabb törvények (LOE 2006, LOMCE 2013) meggyengítik a progresszív elképzeléseket, a vegyes fenntartású intézmények további kedvezményekhez jutnak, amik értelemszerűen szegregálódáshoz vezetnek. Azonban, a spanyol iskolarendszer még így is megőrzi a magyarnál némileg rugalmasabb jellegét, átjárást biztosítva képzési formák és szintek között. Így például megkönnyíti a szakképzéshez jutást, vagy a 25 évesnél idősebbek szabad belépését az egyetemre.

A javulás jelei és a továbbgördülő nehézségek

Az utóbbi három évtized oktatási expanziója kétségtelenül pozitív jeleket mutat a spanyolországi gitánók iskoláztatásában, oktatásában. Az iskola első 6 évfolyamát gyakorlatilag minden fiatal elvégzi, de az általános iskola elvégzéséről bizonyítványt (GESO) csak a negyede szerez, ami jóval magasabb, mint a 90-es években. A 20-24-es korosztályban 2,2% rendelkezik felsőoktatási

végzettséggel, ami pozitív eredmény a korábbi generációkhoz képest (FSG és CEET, 2013). Ennek ellenére az „etnikai szakadék” nem szűkült. Míg az iskoláztatás teljessé vált, az írástudatlanság, az elvégzett iskolaévek száma, a hiányzás, a lemorzsolódás, illetve a korai iskolaelhagyás, továbbtanulás mind olyan mutatók, amik a spanyol gitánók esetében jóval kedvezőtlenebb képet mutatnak, mint a nem gitánók között (LAPARRA és mtsai. 2013; FSG és CEET, 2013). Például a 16-19 éves korosztályban a romák 25%-a eljut az általános iskolai bizonyítvány megszerzéséig, de onnan nem tanul tovább. Ez a teljes népességre vetítve 47%. A kétéves gimnáziumot vagy szakképzést elvégző gitánó fiatalok (16-19) aránya mindössze 7,4% szemben a 24,7%-kal az azonos korú többségi társadalommal. Az idősebb korosztályban (20-24) ez utóbbi távolság már 31%-ra nő, nem beszélve a felsőoktatási adatokról (FSG és CEET, 2013).

Kutatások arra mutatnak, hogy a gitánó diákok és a családjaik az iskolát gyakran ellenséges, vagy nem befogadó légkörű helynek találják. A (részben megalapozott) félelmek, előítéletek és az oktatási rendszer felszínes ismerete, valamint a gitánó családok egy részében súlyosbodó elszegényedés (különösen az 2008-as válságot követően) megnehezíti, hogy a családok közép- és hosszútávon ambíciójukat az oktatás felé irányítsák (LAPARRA és mtsai., 2013; ABAJO és CARRASCO, 2004; GARCIA PASTOR, 2005). Másrészt az oktatási reformok ellenére az iskola (különösképp a felső tagozattól) intézményi, oktatásszervezési és pedagógia szinten is lassan hangolódik át egy befogadó és interkulturális szemléletre (BEREMÉNYI, 2007, 2011b, 2011a). A tanárképzésben a gitánó és roma csoportok történelme, kultúrája, illetve a romák generációkra visszanyúló szegregációs tapasztalata, valamint egy átfogó interkulturális szemlélet csak nyomokban van jelen. A helyzet paradoxona az, hogy a 80-as évek interkulturalitásról szóló, izzó pedagógusvitái gyakorlatilag a gitánók iskoláztatásáról szóltak, míg az elmúlt évtizedekben a bevándorlás, a spanyol nemzeti és kisebbségi identitásainak belső diverzitása, a kulturális homogenizáció és más aktuális kérdések mentén kibontakozó diskurzusok a gitánókról teljesen elfeledtek. (LLUCH, 2013) Spanyolországban a gitánók helyzete és különösképp a gyerekek oktatása nem központi kérdés (BEREMÉNYI, 2011a), marginális téma, annak dacára, hogy több éves

szociológiai felmérés is kimutatta, hogy itt a gitánók továbbra is a legelutasítottabb társadalmi kategória a bevándorlókat és a börtönviselteteket megelőzve (CIS - Centro de Investigaciones Sociológicas, 2005).

Oktatással kapcsolatos célzott programok, projektek, civilek

Míg az általános iskolában csak nyomokban vannak jelen a kulturális diverzitást elismerő és a társadalmi egyenlőtlenségeket kompenzáló elemek, megszorodtak az oktatással kapcsolatos etnikailag célzó (azaz gitánó) programok, projektek. Ezek közül fontos megemlíteni a Fundación Secretariado Gitano nevű, az egész spanyol államot lefedő NGO közfinanszírozású *Promociona* programját, ami 2009 óta az alsó tagozatból a felső tagozatba segíti át a gitánó diákokat, illetve támogatást nyújt az általános iskola befejezéséhez. Katalóniában a Fundación Pere Closa, az előbbihez hasonló támogató és tehetséggondozó *Siklavipen Savorença* programja segíti azokat a kezdeti sikereket felmutató diákokat, akiknél családi bátorítás is áll a háttérben. Az Integrált Katalán Gitánó Terv részéről közpénzekből finanszírozzák az *iskolai gitánó promotorok* (azaz mediátorok) munkáját, akik az iskola által kijelölt diákokkal, illetve a családjával végeznek külön munkát a hiányzás csökkentése és az iskolai sikerek növelése érdekében. Számos más regionális vagy helyi szervezet, egyetemi kötődésű projekt-csapat végez ehhez hasonló, etnikailag célzott munkát, tipikusan azokban a városnegyedekben, ahol magas a gitánó gyerekek aránya.

Katalóniában, a középiskolák szintjén viszont már megritkulnak a támogatási formák, a gitánó fiatalok, ha nem csatlakoznak etnikai szervezetekhez, nemigen számíthatnak segítségre. A felsőfokú képzéshez vezető úton, illetve az egyetemen feltűnik egy néhány éve alakult csoport, a Campus Rom, ami állami támogatással és részben a Gitánó Terv keretében nyújt védett, etnikailag homogén, befogadó környezetet, lelki és szakmai támogatást a gitánó fiataloknak.

Az elemzések figyelmét gyakran elkerüli az a tény, hogy a gitánó fiatalok néhány év kiesés után, idősebb korokban nagy arányban visszatérnek az oktatásba különböző programokon, aktív munkaerőpiaci képzéseken, felnőttképzésen keresztül (FSG

és CEET, 2013). Erre többnyire nem etnikai célzású, helyileg elérhető munkaerőpiaci, ifjúsáspolitikai vagy oktatási szervek adnak lehetőséget.

Kétségtelenül nagy az előrelépés előző évtizedekhez képest, mégis a legszegényebb településrészek iskoláiban a változás lassú és az eredmények ingatók. A 2020-as kutatást során meglátogatott negyed, a La Mina iskolája is erről árulkodik: a kreatív, odaadó tanárgárda és megannyi helyi szervezet koordinált munkája tucatnyi egyéni sikertörténetet tud felmutatni. Azonban strukturális változások még nem rajzolódnak ki az oktatásban, vagy az iskolából a munkába való átlépésben.

Cigányság jelenléte – Magyarország

Eredet, migráció, vidék város – heterogén identitás, nyelv,

A 2010-es népszámlálási adatok szerint 317 ezer fő vallotta magát cigány nemzetiségűnek. Különböző kutatások, cigány szervezetek 650 ezer és 1 millió közé teszik a létszámadatokat (CSERTI CSAPÓ, 2015a). A cigány/roma lakosság Magyarország észak-kelet és dél-nyugat tengelyén koncentrálódik, felülreprezentált a számuk a leszakadó térségekben és a falvakban, sokan szegregált környezetben élnek.

A cigánysággal kapcsolatos viszonyulásokra Magyarországon is erőteljes hatással volt a történelmi helyzet és az aktuális politikai szemlélet (DUPCSIK, 2015), mely sok ponton hasonlóságot mutat a spanyol jellemzőkkel. A szükség esetén elfogadástól, a jóindulatú vagy erőszakos asszimiláción keresztül az üldözöttségig, minden társadalmi együttélési/kirekesztési formát megtapasztaltak a magyar területekre az elmúlt 600 évben - több hullámban - érkezett cigány/roma közösségek.

A magyarországi cigányság legnagyobb csoportja, a romungrók (magyar cigányok), a keleti irányból bevándolt és a Nyugat-Európából - többek között Spanyolországból - a Kárpát-medencébe visszaszorult cigány csoportokból alakult ki (MEZEY, 1986:7). A törökökkel szembeni háborúk (XV., XVI. Század) időszakában ezek a csoportok fontos szerepet tölthettek be a magyar társadalomban, foglalkozásaik - építkezési munkák,

fémművesség, fegyvergyártás, lókereskedés stb. - nélkülözhetetlenek voltak, és a különböző uralkodóktól privilégiumokat kaptak (KÁLLAI, 2015:25). A XVIII. század felvilágosult abszolutizmusában a cigány csoportokat letelepedésre kényszerítette, és az erőszakos asszimilációs kényszer nyelvcsereével, kulturális beolvadással járt.

Az 1800-as évek második felében új bevándorlási hullám indult, és ekkor jelentek meg a hagyományaikat és nyelvüket – a romani nyelv különböző nyelvjárásait - megőrző „oláhcigány” csoportok. Ezek a vándorló életmódot folytató közösségek egészen a XX. század második feléig –fenntartják, ha helyváltoztatásukat nem is, „szerző-mozgó” életformájukat. (HAVAS, 1982)

Az 1900-as évek elején érkező harmadik hullám egy újabb cigány csoport megjelenését eredményezte. Ők az Erdélyben nyelvváltáson átesett cigány közösségek, akik az archaikus román nyelv változatát beszélik és magukat beásnak nevezik (ORSÓS, 2015a). Hagyományos mesterségeik közé a kosárfonás, teknővadás tartozott, de nagyon hamar betagozódtak a falusi társadalom alsó rétegeibe, asszimilációjuk szinte pár évtized alatt lezajlott.

A II. világháborút követő és a rendszerváltozásig (1989) tartó szocialista korszak folyamatos változást hozott a magyarországi cigányság mindhárom nagy csoportja számára. 1961-es párttáborzat szemlélete a társadalom peremén, mélyszegénységben élő cigány/roma közösségekre vonatkozóan (KÁLLAI, 2015:36) asszimilációs politikát képviselt. Ebben a helyzetben egyes cigány/roma csoportok „szerző-mozgó életformája” úgy tudott fennmaradni, hogy alkalmazkodott a társadalmi-politikai környezet lehetőségeihez. A kétnyelvűség fenntartása eszközként szolgált, együtt járt a tradicionális családi viszonyok megtartásával, azonban rengeteg üldöztetés kísérte a politikailag kívánatos „szocialista embertípus”-tól való hatalmas eltérés. A cigányság nagyobb része a szocialista gazdaság munkakerőpiaci szükségleteihez igazodva az építő-, bányá-, és nehézipar, valamint a mezőgazdaság alacsony iskolázottságot igénylő munkaköreiben tudott elhelyezkedni, és létbiztonságuk ugyan javult, de továbbra is a társadalom alsó szegmenseibe tartoztak mind élethelyzetük, mind külső megítélésük alapján (HAVAS, 1982).

Összességében elmondható, hogy a rendszerváltást (1989) megelőző évtizedekben a cigány/roma lakosság felnőttkorú

férfiainak foglalkoztatottsága egyre inkább megközelítette az összlakossági adatokat, lakhatási körülményeik a cigánytelepek egy részének felszámolásával, a városokba költözéssel javultak, iskolázottsági mutatóik némiképp emelkedtek, azonban a társadalmi távolság a többségi társadalom és a cigány/roma népesség között lényegében változatlan maradt (KEMÉNY-JANKY-LENGYEL, 2004).

„Ki a cigány?”

A magyarországi cigányságra vonatkozó kutatások, társadalompolitikák nem kerülhetik meg azt a kérdést, hogy kit tekintenek cigánynak? A két megközelítés - akit a környezete valamilyen jellemző alapján annak tart, illetve aki saját magát annak vallja - egyidejűleg van jelen, és okoz különbségeket nem csak jogi megközelítésben, hanem pl. a lélekszám meghatározása vagy a nemzetiségi jogok biztosítása szempontjából (CSERTI CSAPÓ, 2015a:81).

A másik jelen lévő problémakör, hogy a cigányság jelentős része a társadalom alsó decilisébe tartozik, melynek fentiekben leírt történeti okokra vezethető vissza. Ennek (is) következménye, hogy a közbeszédtől a társadalom-, oktatáspolitikán keresztül sokszor a tudományos vizsgálatokig egybecsúzó, egymással szinonimaként használatos fogalomként jelenik meg a hátrányos helyzetű és a cigány/roma megnevezés. A szinonimaként történő használat figyelmen kívül hagyja a cigányság társadalmi rétegzettségét, a teljes közösség eltérő - kulturális, társadalmi - jellemzőit szociális problémává téve. Ez a megközelítés kisebb-nagyobb hangsúllyal tetten érhető a cigányság történetében, és határozottan jelen volt a kádári (1960-as éveket követő szocialista) időszakban is. Az utóbbi évtizedekben a „hátrányos helyzetű, kiemelten roma tanulók/népesség” megnevezés használatos, mely egyrészt megerősíti a két fogalom összekapcsolását, másrészt nem számol azokkal, akik társadalmi helyzetük alapján nem, azonban diszkriminációs atrocitások miatt kerülnek egyetlen helyzetbe.

A rendszerváltást (1989) követően a kisebbségi jogok törvényi biztosítása (1993) szükséges, de nem elégséges feltétel a nyelv, a kultúra, az önszerveződés stb. támogatására, és akár a

cigány kisebbségi oktatási programok, akár a roma önkormányzatiság kevésbé váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Ugyanígy a 2003-as diszkriminációt tilalmát szabályozó törvény¹ ellenére mind a mai napig nagyrészt látenszen, de nem egyszer explicit módon is jelen vannak a cigánysággal kapcsolatos előítéletek, kirekesztő magatartások az iskolától a munkaerőpiacon át a lakhatásig.

Emancipációs időszak: kisebbségi törvény és felzárkózáspolitiká

A rendszerváltást követő politikai-társadalmi változások kettős hatással voltak a cigányságra. A kisebbségi törvény (1993) ugyan nemzetiségi jogokat biztosított a cigányság számára, azonban a piacgazdaság kiépülésével a megelőző időszakban indult mobilitás megakadt, a cigányság a „rendszerváltás igazi vesztese” (KERTESI, 2005:17), mivel az alacsony iskolázottságú munkaerőt, így a cigány foglalkoztatottak jórészét „felszívó” szocialista munkapiaci ágazatok szűntek meg először. Számadatok mutatják ennek következményeit: a cigány/roma férfiak 76,1%-a, míg a nem cigány/roma lakosság 84,6%-a dolgozott a rendszerváltás előtti időszakban, és egy 1993-as adatfelvétel szerint a munkaerőpiacról a cigány/roma férfiak 37,7%-a, a nem cigány/roma férfiak 9,7%-a szorult ki (KERTESI 1995:21). A cigány lakosság nagyobb aránya (1971:78,4%, 1993:60,5%) Havas-Kemény vizsgálatai szerint (1995:4) már a rendszerváltás előtt is kistelepülésen lakott, illetve ipari térségekben. A munkalehetőségek megszűnése után - főként Magyarország észak-keleti és dél-nyugati részén - a lakosság ki- és beáramlása felgyorsult, és a „bentragadó” szegény és iskolázatlan népesség, köztük a cigányság, gettósodó városrészek, falvak, térségek lakóivá váltak, folyamatosan romló lehetőségekkel. Az így kialakuló települési hátrány tovább fokozta az ott élő cigányság leszakadását.

Iskola, oktatás

Az iskolázottság szempontjából a cigányság helyzete jelentősen javult a kilencvenes évekre, különösen a fiatalabb korosztályban. 25 év alatt egyharmadról kétharmadra nőtt a nyolc osztályt befejezettek aránya, és megjelent egy 10%-nyi szakmunkás vég-

zetségű réteg is. Az érettségizettek, diplomások elenyésző aránya azonban változatlan maradt (KEMÉNY-HAVAS, 1996:356). A cigányság iskolázottságának pozitív elmozdulása a rendszerváltást követően nem bizonyult elégséges tőkének, mivel az összlakossági iskolázottsági mutatók feljebb csúszásával relatíve nem jelentett munkaerőpiaci előnyt. A cigány közösségek számára azonban a tartós munkanélküliséget hozó időszakban kitörési lehetőséggel kecsegtetett gyermekeik iskoláztatása. Nem véletlen, hogy számtalan innováció - főként civil szervezetek által indított - célozta a cigány/roma gyerekek sikeres iskolai előrehaladását.

A Gandhi Gimnáziumot szervező Gandhi Alapítvány alapítói egy hat és félosztályos, középfokú, érettségivel záruló intézményt képzeltek el, olyan cigány gyerekek számára, akik elsőként indulnak el a magasabb iskolázottság megszerzésére családjukból. Abban az életkorban kívánták Pécsre, kollégiumba hozni és középfokra beiskolázni ezeket a diákokat, amikor még van lehetőség azoknak az esetleges lemaradásoknak a pótlására, melyek elengedhetetlenek az érettségi megszerzéséhez, az egyetemi továbbtanuláshoz. A gimnázium tanári kara egyidőben alakította ki a cigány nemzetiségi intézmény pedagógiai programját, tantervét, és a Dél-Dunántúl kistélepléseit járva kutatta fel a tehetséges cigány tanulókat. Már az első időszakban kialakultak az intézményi alapelvek: a családokkal való intenzív és folyamatos kapcsolat, a diákok tanulmányi, szociális, lelki és kulturális támogatása, az innovatív pedagógiai módszerek hangsúlyos megjelenése.

1994 februárjában 56 diák kezdte meg a Gandhiban a tanulást, és azóta is évről évre megközelítően ennyien nyerne felvételt. Időközben az intézmény áttért a 4 évfolyamos szervezetre, illetve belépett az Arany János Kollégiumi Programba (FEHÉRVÁRI-VARGA, 2018), mely egy előkészítő évet és 4 gimnáziumi évfolyamot vár el. Az intézmény jellemzője, hogy a szerkezeti, fenntartói változások mellett folyamatosan megújult pedagógiai szempontból is, hogy reflektálni tudjon a tanulói igényekre. A negyedszázados működés stabilizálta az intézményt, modellértékűen segítve egyidejűleg a szociális hátrányok iskolai kompenzációját és a cigány identitás fejlesztését. Az intézményből kikerülő diákok egy része érettségi után szakmát szerez, más részük

a felsőoktatásban halad tovább. Az intézmény célzottan járul hozzá a cigány értelmiség kialakításához.

A Gandhi Alapítvány háttérével és az ott dolgozó szakemberek kezdeményezésére további intézmények jöttek létre Baranyában: az Amrita OBK Egyesület a későbbi tanodák elődjeként működött 1994 és 2002 között, 1996-ban indult a Collegium Martineum elnevezésű, alapítványi fenntartású cigány középiskolai kollégium (TAKÁCS, 2009). Ugyanekkor sorra szerveződtek az iskolán túli időben segítséget nyújtó civil szervezetek Pécssett, mint például az állami gondozásban élők számára létrehozott Faág BK Egyesület vagy a cigány/roma egyetemisták által alapított Khetanipe Egyesület. Mindezen innovációk elindulásában jelentős szerepet játszott, hogy ebben az időszakban a Soros Alapítvány - közoktatás-fejlesztési programjának részeként - Roma Oktatási Programot működtetett. Ez a jelentős forrásokkal rendelkező program pályázati úton segítette a baranyai kezdeményezéseken túl pl. a tanoda típusú (iskola utáni komplex támogatást nyújtó) intézmény modellé építését, vagy a patronáló tanár-diák ösztöndíjjal cigány/roma tanulók és pedagógusai együttműködését. Ezzel párhuzamosan a mainstream oktatásban „cigány felzárkóztató oktatás” néven és tanulói fejkvóta támogatással hátránykompenzációs pedagógiai tevékenységek zajlottak - kevés sikerrel. A tízéves időszakban a társadalmi változások társadalmi polarizációs hatásai az iskolarendszerben is megmutatkoztak, egyre nőtt a szegregálódó általános iskolák száma, ahol az oktatás színvonala messze elmaradt a többi iskoláétól. (HAVAS-LISKÓ, 2005).

EU csatlakozás előtti és utáni időszak integrációs politikája, különös tekintettel az oktatásra

A '90-es évek végétől egyre erőteljesebben zajlott Magyarországon az EU csatlakozásra való felkészülés. A „Phare programok” ezt a célt szolgálták jelentős előcsatlakozási-forrásokkal, melynek részeként olyan hátránykompenzálást elérni kívánó oktatási programok is forráshoz jutottak, melyek az előző időszak innovációinak folytatásai, mivel többek között azok eredményeire, tapasztalataira építettek a pályázati kiírók. Így terjedtek el a hátrányos helyzetű és/vagy cigány/roma tanulók iskolán kívüli támogatását

szolgáló programok, illetve indultak el a felsőoktatásban cigány/roma tanulókat támogató kezdeményezések. Pécsen 2002-ben a Wlislöckyi Henrik Szakkollégium köszönhette alapítását Phare támogatásnak és az azt megelőző években létrejött Romológia Tanszéknek. A WHSz cigány/roma egyetemisták segítésére jött létre, és megjelentek benne olyan támogató elemek is, melyek a hasonló céllal - 2000-ben, Soros Alapítványi támogatással - létrehozott Romaversitas Alapítványnál működtek.

A 2000-es évek fontos jellemzője az oktatási integráció térhódítása az EU stratégiákkal összhangban. A mainstream oktatási rendszert átható integrációs fejlesztések - óvodától középfofokig - alapjául Havasék átfogó vizsgálata szolgált, mely kimutatta, hogy 770 iskolában van jelen a cigány/roma tanulók szegregációja (HAVAS-LISKÓ, 2005). Ennek ellensúlyozására jogszabályi háttérrel indult 2004-ben az Integrációs Pedagógiai Rendszer (IPR) bevezetése a közoktatásba, mely 2012-ig jelentős forrással működve az iskolák majdnem felében bevezetésre került (VARGA, 2016). A jogszabály a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulókat nevesítette az IPR célcsoportjaként, lehatárolva ezt a jogi kategóriát (iskolázatlan, alacsony jövedelmű szülők gyermeke) az oktatásra vonatkoztatva. Sokhelyütt főként cigány/roma gyerekek, tanulók kerültek a hátrányos helyzetű kategóriába, fenntartva azt a kettősséget, amit a fentiekben tárgyaltunk. Az IPR majd évtizednyi működése alatt beépült az iskolák világába, kimutatható tanulói előrehaladást eredményezett, azonban a szegregáció növekedése ellen - kellő jogszabályi erő és szankció hiányában - nem tudott hatni. (HAVAS-ZOLNAY, 2011)

A 2004-es EU csatlakozást követően két EU-s pályázati kör (HEFOP, TÁMOP) is jelentős pályázati forrásokkal célozta a „hátrányos helyzetű, köztük roma” tanulók integrálásának fejlesztéseit. A közoktatás IPR-es fejlesztése mellett az extracurriculáris támogatás fontosságának felismerése eredményezte a tanoda-rendszer kiépülését ezekből a forrásokból. Szintén ekkor adaptálták az Angliában sikerrel működő, és a korai gyermeki fejlesztést végző Biztos Kezdet Házakat magyarországi hátrányos helyzetű térségekbe. Középfokon - Arany János Programok néven - 2000-től, több alprogrammal bővülve, kollégiumi ellátással támogatják a hátrányos helyzetű diákokat. E mellett többféle ösztöndíjjal serkentették a tanulási hajlandóságot alapfoktól az

egyetemig, a Soros Programtól átvett tanár-diák patrónus rendszerben (VARGA, 2015). Ezutóbbi a cigány/roma tanulók számára önbevalláson alapuló ösztöndíjpályázatot (MACIKA) is jelentett.

Ebben az évtizedben az oktatásügyben kiépült egy teljes rendszer, mely a születéstől a felsőfokig kínált méltányos oktatási támogatásokat - nevesítetten a hátrányos helyzetűeknek, de e jogi kategóriához legtöbbször a „kiemelten cigány/roma” kiegészítést hozzátéve. A kiépített támogató rendszer összhangban volt az EU Lisszaboni elveivel, integrációt célzó oktatási stratégiáival. Jogi keretbe helyezte a hazai beavatkozásokat, uniós forrásokat rendelt hozzájuk és olyan komplex támogatásokkal „keretezte”, mint az LHH (leghátrányosabb helyzetű térségek) fejlesztése munkaerőpiaci, lakhatási stb. területen. A várt hatás azonban csak részlegesen teljesült, mely visszavezethető az EU-s források töredezettségére, a rövid időtávra, és azokra az osztársadalmi ellenhatásokra, melyet a programok és jogszabályok nem tudtak ellensúlyozni.

2011 után az EU-s oktatási stratégia horizontális szempontja a korai iskolaelhagyás csökkentése lett, meghatározva az elvárt mutatókat, befolyásolva az oktatási rendszer fókuszait (FEHÉRVÁRI, 2015). Ezzel összefüggésben az oktatásfejlesztés EU-s pályázati forrásainak (EFOP) kisebb része került címkézetten, hátránykompenzálást szolgálva például a tanodafejlesztéshez vagy a roma szakkollégiumi hálózat kiépítéséhez. E két program esetén nevesítetten jelennek meg a cigány/roma diákok, mint közvetlen célcsoportja a pályázatoknak. Mindkét program (tanoda, roma szakkollégium) mára az állami támogatási rendszerbe került, és onnan biztosított a működésük. Jelenleg több mint 300 tanoda működik az országban - hátrányos helyzetű, főként cigány/roma általános iskolásokat segítve. 11 roma szakkollégium közel 300 egyetemistát segít az ország különböző egyetemlein, egyházi és világi fenntartásban. Modellértékűnek mondható, hogy a kétféle iskolafokon (alap- és felsőfok) két évtizeddel ezelőtt civil kezdeményezéssel indított programok EU-s forrással támogatva megerősödtek, elterjedtek, hálózatosodtak, majd bekerültek az állami rendszerbe jogszabályi is finanszírozási szempontból is.

Az azonban elgondolkodtató, hogy miért nem a mainstream oktatás integrációt-inklúziót szolgáló programjai mentek végig egy ilyen folyamaton. Az IPR-t egy jóval egyszerűbb és finanszíro-

zás nélkül maradt program helyettesíti, az Arany János Program éppen napjainkban bizonytalanodik el: megszűnik a legnagyobb arányban cigány/roma tanulókat fogadó alprogramja, és kiürülnek a további programok is a szakképzés átalakítása, vonzó ösztöndíjai miatt. Egy másik jellemző, hogy a 2012-től folyamatosan megújuló köznevelésben egyre nagyobb szerepet vállalnak az egyházi fenntartók. Az általuk fenntartott iskolák egy része szegmentálja társadalmi szempontból a tanulókat: vagy a magasabb társadalmi státuszú szülők számára kínálnak alternatívát a település állami fenntartású iskolájába „ragadó” alacsonyabb státuszú családokkal szemben, vagy bevállalnak és fenntartanak teljesen szegregált intézményeket felekezeti oktatás címén. (FEJES-SZÚCS, 2018) Szintén a szegregáció fenntartását okozza, hogy a falusi kisiskolák egyik „túlélési stratégiája” az iskolabezárás ellen a cigány nemzetiségi program bevállalása, mert akkor alacsonyabb osztálylétszámokkal is fennmaradhat (ANDL, 2015) A cigány nemzetiségi programok jogszabályi háttere és tartalmi vizsgálata, valamint a nemzetiségi programot működtető iskolák körében lezajlott kutatás rámutat arra, hogy sem a pedagógusok felkészültsége, sem a jogi szabályozók és tananyaghordozók nem garantálják a minőségi oktatást. (ORSÓS, 2015b)

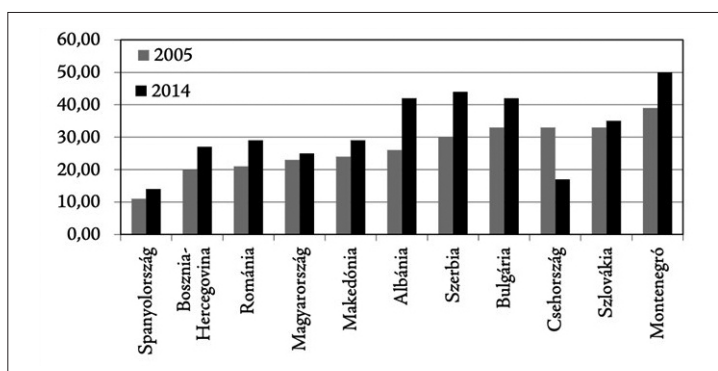
EU Roma stratégia és magyarországi adaptációja és a Roma Inklúzió évtizede

Röviden érdemes kiemelni, hogy az ezredfordulót követően egyre nagyobb figyelem irányult a romákra az Európai Unióban. Magyarországnak az EU csatlakozást megelőzően is voltak a cigány/roma népességre vonatkozó jogi, társadalompolitikai dokumentumai, programjai, mely az Unió Magyarországgal kötött csatlakozási partnerségi megállapodás részeként a roma népesség integrációjának biztosításának feladatával egészült ki (CSERTI CSAPÓ, 2019).

Az Európai Bizottság 2013. júniusi beszámolója szerint - többek között - Magyarország még nem teljesítette az ajánlások egy részét, így például kiemelték oktatási szegregáció problematikáját (CSERTI CSAPÓ, 2019). A Roma Integráció Évtizede eredményeinek áttekintésére értékelésére alkotott számítás (index) szerint Spanyolország és Magyarország roma népességének tár-

sadalomhoz viszonyított lemaradása kisebb mértékben növekedett, és Spanyolország megtartotta az élen a helyét a legkisebb társadalmi különbségek tekintetében. Magyarországon nőtt a szegregáció, emelkedett a középfokot be nem fejező roma tanulók aránya.

1. ábra. A roma népesség többségi társadalomhoz viszonyított lemaradásának változása az oktatás területén a Roma Integráció Évtizede program résztvevő országaiban (2005–2014) (Forrás: Cserti Csapó 2019:68)

Az EU 2010-ben vezette be a Nemzeti Roma Integrációs Stratégia EU keretét, amiben közös integrációs célok elérése érdekében az EU tagállamokat egy nemzeti roma felzárkóztató stratégia kialakítására szólította fel. Magyarország ezt ma a Nemzeti Társadalmi Felzárkóztató Stratégia keretében teszi. A magyarországi civil társadalom résztvevői rendszeres értékelést adnak ki a politikák hatásáról a roma lakosságra. Ami a köznevelést illeti a legutóbbi Civil társadalmi jelentés (2018) szerint:

- A többségi oktatáspolitikája alakulása kifejezetten negatívan hatott különösen a hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű cigány/roma diákokra, ezen kategóriákba kerülés (és így támogató strukturákhoz való hozzáférés) megnehezítésével illetve az iskolák közötti és iskolán belüli szegregációs folyamatok indikátorainak a megváltoztatásával (Civil Monitor 2018:48).
- Míg a „gettósodó iskolák” száma csökkent, a „gettóiskolákká” vált intézményeké határozottan emelkedett 2008

és 2016 között (Civil Monitor 2018: 50). Ez a folyamat kapcsolódik a fenntartóváltáshoz (egyházi terepszerzés), a roma tanulók korai elkülönítéséhez és települések, illetve településrészek roma lakosságának (vagyis területi szegregációjának) a növekedéséhez is. A köznevelés rendszerének a központosítása az esélyegyenlőségre pozitív hatással is lehetne, de ilyen jellegű határozott állásfoglalásra nem került sor (Civil Monitor 2018: 53). A deszegregációt követelő nyertes pereket az állam negatívan értékeli és azoknak rendszerszintű hatása nem volt az elmúlt évtizedben (Civil Monitor 2018: 53).

- Az iskolaköteles kor leszállítása 18-ról, 16 évre is éles vitát váltott ki, különösen a közmunka hozzáférhetővé tételével a fiatalok számára, jól lehet ez utóbbi változott az elmúlt években (Civil Monitor 2018:49).
- A 3 éves óvodai oktatás kötelezővé tétele 2015-ben és a Biztos Kezdet programok viszont pozitív hatásokat vetítettek elő (Civil Monitor 2018: 49 és 55).
- Az általános iskolai, illetve szakképzési Hídprogramok is további szelekciós pontot jelentenek a magyar oktatási rendszerben és hatékonyságukat sok kritika érte (Civil Monitor 2018:53).

A civil társadalmi szervezetek 2018-as áttekintése a már korábban is említett kritikákat erősíti meg és bár egy-két ponton biza-kodó (óvodai képzés, tanoda hálózat), a rendszer egészét nézve és a romló statisztikák tükrében igen borúlátó az iskola szerepével kapcsolatban a társadalmi kohézió és az esélyegyenlőség szempontjából.

A vizsgált három évtized magyarországi jellemzője, hogy a társadalmpolitika kiemelten foglalkozott a cigánysággal, ennek mentén számtalan kezdeményezés, program indult hazai és EU-s támogatással. A rendszerváltást követően, több mint tíz év kellett, hogy a cigányság iskolázottságának emelését célzó civil kezdeményezések átgyűrűzzenek az állami szektorba. További egy évtized telt el, míg rendszerszinten kiépültek azok az integrációs szemléletű, a születéstől a köznevelésen keresztül akár a felsőoktatás befejezéséig ívelő méltányos támogatások, melyek a

szociális szektorral együttműködésben, civil kezdeményezésekkel partnerségben valósultak meg, és áthatották a mainstream oktatást is. Bár célzottan a szociálisan hátrányos helyzetű gyerekeket, tanulókat nevesítették ezek a programok, kiemelt figyelem irányult a cigány/roma diákokra. Az utóbbi évtizedben a kiépült rendszer egyes elemei megerősödtek, mások megszűntek. Látványosan gyengült a köznevelés szerepe a cigányságra irányuló integrációs törekvésekben, és az oktatáspolitikai korai iskolaelhagyás megelőzését célozza az EU-s elvárásokkal összhangban. És bár kutatások szerint a korai iskolaelhagyók között felülreprezentáltak a cigány/roma tanulók, a rájuk vonatkozó adatgyűjtés hiányosságai miatt a beavatkozások egy része sem tud célirányosan hozzájuk eljutni. Napjainkban döntően iskolán kívüli programok (pl. tanoda) működtetésével célozzák a cigány/roma tanulók iskolai sikerességének növelését, a köznevelés inkluzivitásának fejlesztése azonban még várat magára.

Zárszó

Izgalmas és tanulságos egy magyar kutatónak a spanyol gitánók világába belepillantani. A roma integráció modelljeként számon tartott ország számos meglepetést okozott. Barcelona határában három - gitánó lakosairól elhíresült - lakótelepet tudtunk megvizsgálni. Jó minőségű utak, fejlett közösségi közlekedés, gazdagon dotált közösségi szolgáltatások, jól ellátott, modern iskolaépületek és a befogadó, demokratikus iskolamodellhez tartozó szókinccsel használó pedagógusok, szociális munkások, mediátorok beszámolóiban mégis kérdéseket vetnek fel bennünk a spanyol gitánó gyerekek és fiatalok rossz iskolai statisztikáinak tükrében. Az iskolai szegregáció, lemorzsolódás, nagyarányú évisméltés, alacsony aspirációk, elégtelen továbbtanulási arány, korai iskolaelhagyás és végső soron *prekárius* munka körülmények mind arról árulkodnak, hogy a „spanyol modell” - különösképpen az utóbbi 12 év gazdasági válságaiban - magára hagyta a legszegényebb társadalmi rétegeket, köztük a gitánó lakosság jelentős részét. Ezt a negatív képet árnyalják a személyesen is megismert gitánó fiatalok sikeres életútjai, akik a rendszer adta lehetőségeket kihasználva, és a rendszer támasz-

totta akadályokat legyőzve, a társadalmi mobilitás útján nagy lépéseket tettek meg.

De nem csak a „spanyol modell” belső ellentmondásaiból tanultak a szerzők, hanem a magyarországi tapasztalatokkal való összevetésből is. Még ha a „magyar modell” rendszerszinten nem is feltétlenül előremutató, az elmúlt évtizedek Baranya megyei innovációi, intézményi és módszertani fejlesztései (amiket a kutatócsoport tagjai több szempontból is ismernek) semmiképp nem törpülnek el a támogatások, *top-down* innovációk és gazdasági válságok között kikristályosodó katalán integrációs tapasztalat mellett. Így tehát ez a szöveggyűjtemény azon túl, hogy kísérletet tesz a spanyolországi terepmunka tanulságainak leírására, a szerzőknek egy mérföldkő jelentőségével bír, amelyben egy újabb nézőponttal gazdagítja az értelmezési keretüket, kritikai szemléletüket és módszertani érdeklődésüket.

Jegyzetek

- 1 Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló CXXV. törvény.

Irodalom

- ABAJO, José Eugenio, és SÍLVIA CARRASCO. 2004. *Experiencias y trayectorias de éxito escolar de gitanas y gitanos en España. Encrucijadas sobre educación, género y cambio cultural* (Madrid: CIDE/Instituto de la Mujer)
- ANDL Helga (2015): A kisiskolák és nemzetiségi oktatás összefüggésrendszerének néhány aspektusáról. *Romológia* folyóirat. 9. szám. 36-55.
- ARDÈVOL, Elisenda. 1986. „Vigencias y cambio en la cultura de los gitanos”, in *Entre la marginación y el racismo. Reflexiones sobre la vida de los gitanos*, szerk. Teresa San Román (Madrid: Alianza Editorial), o. 61–108
- BEREMÉNYI, Bálint Ábel. 2007. „Relaciones y experiencias de los gitanos y los rom con la escuela. Una aproximación comparativa”, *Perifèria. Revista de recerca i formació en*

- antropologia*, 6.Julio: 1–25 <<https://doi.org/10.5565/rev/periferia.167>>
- BEREMÉNYI, Bálint Ábel. 2011a. „Equal schooling opportunities for Spanish Gitano students? Obstacles and possible solutions”, in *Some still more equal than others? Or equal opportunities for all?*, szerk. Serdar M. Değirmencioglu (Brussels: Council of Europe Publishing), o. 43–52
- BEREMÉNYI, Bálint Ábel. 2011b. „Intercultural policies and the contradictory views of teachers: the Roma in Catalanian schools”, *Intercultural Education*, 22.5: 355–69 <<https://doi.org/10.1080/14675986.2011.643134>>
- CIS - Centro de Investigaciones Sociológicas. 2005. La percepción de la inmigración. Avance de resultados. Estudio nº 2625. Noviembre 2005 (Madrid)
- CSERTI CSAPÓ Tibor (2015a): A cigány csoportok helyzete a modern társadalomban – szociológiai megközelítések és azok problematikája. In: Orsós Anna (szerk. 2015): A romológia alapjai. PTE, Pécs. 79-116
- CSERTI CSAPÓ Tibor (2015b): Az uniós roma oktatáspolitikája – magyar tanulságok. *Educatio* 28 (1), pp. 58–74
- DUPCSIK CSABA (2015): Képek, keretek, korszakok vázlat a magyarországi cigányok történetéhez. In: Orsós Anna (szerk. 2015): A romológia alapjai. PTE, Pécs. 49-78
- FEHÉRVÁRI A. & VARGA A. (2018) (eds) Reziliencia és inklúzió az Arany János Programokban. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlislöcki Henrik Szakkollégium.
- FEHÉRVÁRI Anikó (2015): Lemorzsolódás és a korai iskolaelhagyás trendjei. *Neveléstudomány* 3. szám. 31-47.
- FEJES József-SZÚCS Norbert (szerk., 2018): Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról. Motiváció Oktatási Egyesület, Szeged.
- FSG, és CEET. 2013. *El alumnado gitano en secundaria: un estudio comparado* (Madrid: Fundación Secretariado Gitano, (CNIIE) Ministerio de Educación, Cultura y Deporte)
- FSG, és EDIS. 2012. Población gitana, empleo e inclusión social. Un estudio comparado: Población gitana española y del este de Europa (Madrid: Fundación Secretariado Gitano)

- GARCIA PASTOR, Begoña. 2005. „La educación de la infancia gitana en la ciudad de Valencia. Del barrio a la escuela” (Universitat Jaume I.)
- HAVAS Gábor és ZOLNAY János (2011): Sziszifusz számvetése – Az integrációs oktatáspolitiká. Beszélő, 6, 24–49.
- HAVAS, Gábor 1982. Foglalkozási stratégiák különböző cigány közösségekben. In Andor Mihály (szerk.): Cigányvizsgálatok. Művelődéskutató Intézet, Budapest, 181–202.
- HAVAS Gábor, és Liskó Ilona (2005): Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában. Kutatási közben 266. Felősktatási Kutatóintézet, Budapest.
- HAVAS Gábor – Kemény István: A magyarországi romákról. *Szociológiai Szemle*, 1995, 3. sz., 3–20.
- KÁLLAI Ernő (2015): Cigány csoportok Európában és Magyarországon In: Orsós Anna (szerk. 2015): A romológia alapjai. PTE, Pécs. 19-48.
- KEMÉNY István – JANKY Béla – LENGYEL Gabriella (2004): A magyarországi cigányság 1971–2003. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Budapest.
- KEMÉNY István–HAVAS Gábor (1996): „Cigánynak lenni” in: Társadalmi riport 1996, Andorka Rudolf, Kolosi Tamás, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Századvég. Pp. 352–380.
- KERTESI Gábor (2005): A TÁRSADALOM PEREMÉN. Romák a munkaerőpiacon és az iskolában. Osiris Kiadó, Budapest.
- KERTESI Gábor: Cigány foglalkoztatás és munkanélküliség a rendszerváltás előtt és után. *Esély*, 1995, 4. sz., 19–63.
- LAPARRA, Miguel (szerk.). 2011. Diagnóstico social de la comunidad gitana en España. Un análisis contrastado de la Encuesta del CIS a Hogares de Población Gitana 2007 (Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad)
- LAPARRA, Miguel, Carolina Fernández, Marta Hernández, Jesús Salinas, és Maria Inés CEDRÓN. 2013. Updated Civil Society Monitoring Report on the implementation of the National Roma Integration Strategy and Decade Action Plan in 2012 and 2013 in Spain (Budapest: Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation)
- LUCH, Xavier. 2013. „Educación intercultural y pueblo gitano”, *Revista Gitanos*, 66–67: 72–81

- ORSÓS Anna (2015a): A beás nyelv. In: Orsós Anna (szerk. 2015): A romológia alapjai. PTE, Pécs. 151-180
- ORSÓS Anna (2015b): Cigány/roma nemzetiségi oktatás (A romani és /vagy beás nyelvet oktató intézmények helyzete a 2014/15-ös tanévben) Romológia folyóirat. 9. szám. 71-91.
- Roma Civil Monitor (2018) Civil társadalmi jelentés a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia megvalósulásáról Magyarországon. A strukturális és szerkezeti előfeltételekre fókuszálva a stratégia sikeres megvalósítása érdekében. Brüsszel: Európai Bizottság. Jogérvényesülési és Fogyasztó-politikai Főigazgatóság
- SAN ROMÁN, Teresa. 1994. La diferència inquietant: vells i noves estratègies culturals dels gitanos, Cultura popular (Alta Fulla: Fundació Serveis de Cultura Popular)
- SÁNCHEZ ORTEGA, Maria Helena. 1987. „Evolucion y contexto histórico de los gitanos españoles”, in *Entre la marginación y el racismo. Reflexiones sobre la vida de los gitanos*, szerk. Teresa San Román (Madrid: Alianza Editorial), o. 13–61
- TAKÁCS Géza (2009): Kiútkeresők - Cigányok iskolai reményei. Osiris Kiadó, Budapest.
- VARGA Aranka (2015): Az inklúzió szemlélete és gyakorlata. PTE, Pécs.
- VARGA Aranka (2016): A hazai oktatási integráció – tapasztalatok és lehetőségek. Neveléstudomány. 1. szám.71-91.

BOGDÁN SÁMUEL

Képernyő által homályosan

Gondolatok egy kutatói terepmunka dokumentációjához

A 19. században kezdődött korunk egyik legmeghatározóbb technológiai fejlődése, ami teljes egészében kihat az életünkre: a hihetetlen léptékű információ- és kommunikációtechnológiai fejlődés. A hagyományos képi értelmezést egy új váltotta fel, ami a fényképezés létrejöttével erősödött meg, és amin keresztül a test lenyomatot hagy maga után. „A festészet tovább élt a fényképeken, a filmek a tévében, a tévé pedig abban, amit ma a vizuális művészetben új médiumoknak hívunk. Ez nem csak azt jelenti, hogy a képeket a médiumokban észleljük, hanem azt is, hogy a médiumoknak a képét észleljük minden olyan alkalmalmmal, amikor a régi médium megszűnik elsődleges funkcióját betölteni, és ha újból szemügyre vesszük, olyan módon válik lát-hatóvá, ahogy korábban még soha.” (Belting, 2008)

Az új vívmányok, mint pl. a telefon és a rádió, lehetővé tették a valós idejű kommunikációt akár nagy távolságokon keresztül is. Ezek az innovációk a digitális forradalom előfutárai voltak, aminek egyik legnagyobb eredménye a 20. században a személyi számítógép invenciója volt (Szabó, 2018). A számítógépek és a lokális, illetve internetes hálózatok rohamos fejlődése új kapukat nyitott meg az adattárolás és információmegosztás előtt. A Moore-törvény szerint ez a fejlődés oly mértékű, hogy nagyjából 18 havonta a számítástechnikai eszközök teljesítménye

körülbelül a duplájára nő. Ez az állítás 50 évvel ezelőtt, pontos predikciónak bizonyult, visszatekintve az eddigi fejlődésre. Ennek eredménye is, hogy ezek az apparátusok sokkal elérhetőbbekké, kompaktabbakká és hordozhatóbbakká váltak. A technikai fejlődés nagymértékben felgyorsult, és a társadalom tagjai életének szerves részét képezi. Az ember és viszonya a világhoz, önmagához, átalakult és átértékelődött. A gépek tömegszerű gyártása, az urbanizálódás, az embert elidegenítette önmagától és másoktól. A tömeghírközlés elterjedése információs robbanást eredményezett, ami átrendezte a fogyasztási szokásokat. A modern mobiltelefon, azaz az „okostelefon” is ezen technológiai előrehaladás egyik fontos vívmánya, ami gyökeresen megváltoztatta a szokásainkat és mindennapi viselkedésünket. Lehetőséget nyújt arra, hogy folyamatosan dokumentáljuk a velünk és környezetünkben történő események részleteit akár képekkel vagy videókkal. A legtöbb embernek megvan a lehetősége arra, hogy az állandóan magával hordozott mobiltelefonjával megörökítsen és dokumentáljon szinte bármit, legyen az egy objektum, önmaga és mások, vagy bármilyen esemény, aminek a részese. Kedve szerint akár össze is állíthatja egy kollázsba vagy vágott videóba az okostelefonjával, ami mára egy „mainstream” dologgá vált és egyre inkább elérhető, fejlettebb. Felmérések alapján 2020-ban 3,5 milliárd ember, azaz az emberek több mint 45%-a okostelefon tulajdonos (Statista, 2020). A fejlett országokban a felnőttek nagy része, míg Magyarországon 2019 harmadik negyedévében a felnőttek 89%-a rendelkezik okostelefonnal, azaz hazánkban 5,3 millió fő (eNET, 2019). Vannak azonban profi eszközökkel felvett és profi csapatokkal, stábbal készített dokumentációk is, amiket dokumentumfilmeknek és dokumentumfotóknak nevezünk. Ezen dokumentumfilmek, fotók sok előkészületet, tapasztalt dolgozót és magas szintű technikai hátteret igényelnek. Sok esetben csak nagyobb stúdiók tudják biztosítani ezeket a feltételeket, mindezt annak az érdekében, hogy a lehető legmegfogóbb és leghitelesebb formában tudják átadni a dokumentációikat. Egy egyszerű okostelefonnal rendelkező embernek, előkészületek nélkül, aki csak megfigyelőként van jelen, nem pedig rendezőként is, vajon módjában áll-e hasonló dokumentumfilmeket és -fotókat készíteni? Lehet-e egy ilyen csapat és eszköz nélkül megközelíteni a profi dokumentumfilmek és

-fotók szintjét, amik a valóságot részletesen próbálják átadni? Minőségileg és tartalomban helytálló vajon? Mi kell a valóság helyes megismertetéséhez?

Márciusban a Barcelonában zajlott kutatási terepmunka során az volt a feladatomban, hogy dokumentáljam mindazt, aminek a témája Barcelona perifériáján élő emberek helyzete, ezen belül is a barcelonai romákat. A célom az volt, hogy a lehető legjobban próbáljam ezt bemutatni, egy valódi szociofotográfiai és dokumentumfilmszerű hatást keltve. A kutatás közben következő kérdések merültek fel, hogy vajon a fotó vagy a film tud nagyobb hatást kelteni a nézőben? Melyik képes a nézőnek hitelesebben átadni a valóságot, illetve, hogy melyiket lehet könnyebben kivitelezni? A kutatáshoz kapcsolódóan a felvételeket mobiltelefonnal rögzítettem, illetve a felvételek utómunkán is át estek.

A kérdések megválaszolásához először is körül kell határolnunk, hogy mi is számít szociofotográfiának és mi számít dokumentumfilmnek. Szociofotográfiának nevezzük a dokumentumfotózás azon fajtáját, amely a társadalommal foglalkozik, a társadalom problémáit, illetve egy réteg helyzetét ragadja meg a fotók által abból a célból, hogy ezen szociális körülményekre rálátást nyújtson, és elősegítse ezen körülmények javítását és megváltoztatását. Vizuális visszacsatolással segít értelmezni és perspektívát nyújtani a körülöttünk lévő világra. Általánosságban a hátrányos helyzetű rétegeket mutatja be és azok problémáira világít rá, esetleges megoldásokat keresve. A kép és a kép szoros összefüggésben áll egymással. A kép önmagában nem létezik, kell egy viszonyrendszer, amiben létezése történik. Kép az ember testét tölti ki, kiszolgáltatva a testet a kép okozta idomulásnak, ami egy médiumon keresztül nyeri el jelentését. A kép jelenléte a test távollétét feltételezi: az emlékezés útján keresztül testesül meg az emberben. Az ember hozza létre, az ember jeleníti meg, alakítja, és mozgásban tartja. „Testünk mindig hordoz egy kollektív identitást, mivel egy adott kultúrát képvisel a nemzetiségi hovatartozás, az iskolázottság és az adott vizuális környezet által. A reprezentáló testek azok, amelyek előadják önmagukat, míg a reprezentált testek különálló vagy független képek, amelyek testeket reprezentálnak.” (Belting, 2008) Szociofotográfiáról akkor beszélhetünk, ha a szociológiát ötvözzük a fotográfiával. Howard S. Becker (1974), amerikai

szociológus fogalmazása alapján a kamerát értelmezhetjük egy írógépként is, mivel hasonlóan működik a kommunikáció. A képet a befogadó hozza létre önmagában, a befogadóban kijelölődő identitásképző hely és a képek tere kölcsönösen egymásra utalódik. A fotográfia kezdete óta, a fotók a társadalom megismerését és megismertetését szolgálták. Habár a legtöbb szociológus elfogadja, hogy a kamera objektívan kapja lencsevégre azt, amit maga előtt lát, bárki is legyen az, aki kezeli a kamerát. Ez persze nem igaz, hisz akik jártasok a fotózásban tudják, hogy akkor nyomjuk le a felvétel gombot, amikor úgy érezzük, hogy megfelelő a képbeállítás. Egy profi fotós a képeit úgy állítja be, ahogy csak szeretné, akár a fotó mondanivalóját megváltoztatva ezzel (Becker, 1974: 3-11). Alapvetően, tehát erre gondolhatunk a szociofotózás fogalma kapcsán.

A dokumentumfilm viszont, habár hasonló alapokra épül, mégis kissé más, mivel a fotózás és a filmezés között egyértelmű különbség van. A legnagyobb különbség a természetükből adódik. Míg a fotó egy pillanat kiragadása a valóságból, addig a film a valóság folyamatosságát rögzíti. Bíró Yvette (1996), magyar filmesztéta és filmkritikus ezt nagyon jól meg tudta fogalmazni és azt is megjegyzi, hogy a fotográfia hajnalán, a fotográfia azért volt különleges mert az a valóság megkérdőjelezhetetlen, pontos mását képezi le egy bizonyos szemszögből. A dokumentumfilm viszont több új dimenziót is meg tud jeleníteni, amit egy fénykép nem. Például az idő múlását és a tér mélységét. (Bíró, 1996: 110-120) Ezért annyira alkalmas a dokumentációra a fotográfia és a filmezés, de talán a filmezés a plusz dimenziók miatt sokkal inkább. Erre a válasz azonban korántsem ilyen egyszerű, mivel a kép és a film esetében is a fotós vagy a rendező által komponált és utómunkán átesett, vágott, de legalábbis szerkesztett terméket kapjuk meg. „(...) lerombolja a valóság közvetlen megismerhetőségének illúzióját, és arra buzdít, hogy gondolkodjunk el a folyamaton, amelynek során a montázs eszközeinek alkalmazásával maga az illúzió megkonstruálódik.” (Nichols, 2009: 35) Ezért nem lehet objektív igazságként felfogni azt, amit a dokumentumfotó és dokumentumfilm akar szemünk elé tárni, annak ellenére, hogy mindkettő ezen igazság megmutatására törekszik. Viszont ettől függetlenül a dokumentumfilmek és -fotók valóságértékét csak ritkán vagy egyáltalán nem kérdőjelez-

zük meg, és éppen ezért mondja Francois Truffaut, francia filmrendező és kritikus azt, hogy „A leghamisabb film a dokumentumfilm”. (Bikácsy, 1996: 04) Az, hogy a fotó vagy a film kelt nagyobb hatást a nézőben, az a néző és a mű kapcsolatától is függ, leginkább attól, hogy van-e személyes tapasztalata a nézőnek a művel. Például egy fotó, aminek készítésénél jelen voltunk, több emléket tud felidézni, amiknek a részleteiben el tudunk veszni. Egy filmet vagy videót viszont, amihez nem tudunk előzetes személyes élményt társítani, már nehezebben tudunk megragadni. Azonban mégis, véleményem szerint, a filmnek nagyobb az esélye ezt a hatást elérni, mivel könnyebben behelyezi a nézőt a képernyőn látott szituációba, a tér, idő, mozgás és hang segítségével. Viszont egyik sem tudja átadni az igaz valóságot.

A barcelonai terepmunka dokumentációja tehát az események, helyszínek és interjúk kamerával, pontosabban mobiltelefonnal való rögzítésében valósult meg. Technikai szempontból minőségileg elfogadható felvételeket lehetett produkálni legtöbb esetben, de sajnos nem mindegyikben, ami kissé hátráltató volt. Egy minőségi kamera, mint céleszköz, ezeket a problémákat könnyen kiküszöbölhetővé tenné, mivel egy kamera sokkal flexibilisebb, pontosabban állítható és rengeteg kiegészítővel rendelkezhet. A telefonkamera ennél jóval kompaktabb és praktikusabb. Lényegük a „point and shoot”, ami leegyszerűsíti a felvétel beállítás igényét, nagyrészt automatizált, de limitáltan ad lehetőséget a manuális beállításokra. Habár manapság a telefonkamerák is meglehetősen kifinomultak, nehezen veszik fel a versenyt a modern kamerákkal. Egyes esetekben igenis versenyképesek, azonban ebben az esetben kevésbé. Dokumentumfilmeknél és -fotóknál elvárunk egy adott minőséget, ami azt feltételezi, hogy a kép és a kompozíció megfelelően át tudja adni azt az információt, amire maga a film fókuszál. Tehát jól láthatónak, egyértelműnek és zavaró tényezőktől mentesnek kell lennie, ami nem csak az operatőrtől és a kompozíciójától függ, hanem a kamera képességétől, beállításától is az adott jelenetre, pl. expozíció, mélységélesség etc.

Szociofotós és operatőr szerepben tehát a barcelonai kisebbség helyzete és valóság megismertetése volt a cél. A terepmunkának nem a dokumentumfilm volt az elsődleges célja és nem volt egy külön, erre összeállított csapat, továbbá nem ennek

mentén kerültek megszervezésre a programok. Ez a helyzet jóval inkább a szituációhoz való alkalmazkodást igényelte, ellentétben egy forgatókönyvvel rendelkező dokumentumfilmmel, ami a körülményeket a legtöbb szempontból és nagy részletességgel próbálja bemutatni. Ezért a videó- és képanyagból is jóval kevesebb készülhetett. Visszanézve a nyers felvételeket pedig sokkal inkább egy videóriport, -interjú érzetét keltette, mivel az anyag nagy része interjúkból állt. A fotók helyzetében is hasonló volt a helyzet, annyi különbséggel, hogy a képeket a videókból is ki lehet emelni, ami ebben az esetben egy jó alternatívát jelentett. A fotókat viszont más gondolkodásmód alapján kell megközeleíteni, mint a filmet, mivel a kettő között határozott különbség van. Azonban a fotókat is fel lehet használni „videóként”, ha találunk egy megfelelő képet és igényesen meganimáljuk, viszont ez jóval több munkával is jár, mint az ellentétes esetben, ha a videóból egy képkockát emelünk ki. Jelen helyzetben a fotókkal sokkal inkább meg lehet elégedni, hisz kevesebb rendezést igényelnek, mint a filmek, de a filmnél a legnagyobb kihívást az utómunka jelentette. Az utómunka során elsődleges cél a minőség feljavítása volt, hogy a telefonkamera és egy rendes kamera közötti különbséget le lehessen kicsinyíteni. Majd összevágni egy rövid, rendezett, megragadó dokumentumfilmszerű videóba. „Ma a művészeknek három feladatot kell megoldaniuk ahhoz, hogy a látás nyelve befolyásolhassa életünk újjáalakítását. Meg kell ismerniük és fel kell használniuk a képalkotó rend törvényeit, hogy ez által az alkotás ismét egészséges alapokra épüljön. Alaposan el kell mélyedniük korunk plasztikai tapasztalataiban, hogy létre tudják hozni a mai tér-idő történések vizuális ábrázolását. Végül pedig fel kell szabadítaniuk a teremtő képzelet minden tartalékát, és ki kell fejleszteniük a dinamikus kifejezési formákat, azaz a modern, dinamikus ikonográfiát.” - írta Kepes György (1975: 337).

A rögzítési folyamat többé-kevésbé sikeresnek, de igazi kihívásnak bizonyult. Egy minőségi, rengeteg előkészületet maga mögött tudó dokumentumfilm, aminek interjúi mellé számos, helyszíni és eseménybéli felvétel társul, sokkal prezentálhatóbb formában át tudja adni a valóságot. Ennek ellenére úgy érzem sikerült megközeleíteni a célt, és tapasztalataim alapján megválaszolhatóvá válik a kérdésem. Lehet-e profi csapat és eszköz nél-

kül megközelíteni a valódi dokumentumfilmek és -fotók szintjét, csupán az átlagember rendelkezésére álló eszközökkel is? Röviden a válasz az, hogy igen, lehetséges, de jóval nehezebb egy dedikált csapat és eszköz hiányában ezt elérni.

Irodalomjegyzék

- Becker, H. S. (1974): *Photography and Sociology*. 1 (1), 3-26. <https://repository.upenn.edu/svc/vol1/iss1/3> [2020.08.24.]
- Belting, Hans (2008): *Kép, médium, test: az ikonológia új megközelítésben*, Fordította: Matuska Ágnes. <http://apertura.hu/2008/osz/belting> [2020.09.19.]
- Bikácsy Gergely (1996): *Kecske, füst, érzelem*. Filmvilág. 1996. Vol. 5. 04-07. http://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=288 [2020.08.24.]
- Bíró Yvette (1996): *A rendetlenség rendje*, Cserépfalvi Kiadása, Budapest
- eNET (2019): *5,3 millió okostelefon-használó hazánkban* <https://enet.hu/hirek/53-millio-okostelefon-hasznalo-hazankban/> [2020.09.19.]
- Intel, *Over 50 Years of Moore's Law* <https://www.intel.com/content/www/us/en/silicon-innovations/moores-law-technology.html> [2020.09.19.]
- Kepes György (1975): *A látás nyelve*, Gondolat, Budapest
- Nichols, Bill (2001): *What Types of Documentary Are There?* In: *Introduction to Documentary*. Bloomington: Indiana University Press, 2001. 99—138.
- Statista (2020): *Number of smartphone users worldwide from 2016 to 2021* <https://www.statista.com/statistics/330695/number-of-smartphone-users-worldwide/> [2020.08.24.]
- Szabó Gábor (2018): *Forradalom küszöbén* <https://pte3d.hu/blog/post.php?s=2018-01-10-forradalom-kuszoben> [2020.09.19.]

PÁLMAI PÉTER

A barcelonai terepgyakorlat bemutatása

Általános tudnivalók Barcelonáról

A város Spanyolország észak-keleti részén fekszik a Földközi-tenger partjánál. Földrajzilag Katalóniában található Barcelona, ez az autonóm tartomány fővárosa. A város számít az ország legnagyobb kereskedelmi és ipari központjának és a Földközi-tenger legfontosabb kikötőjének. Barcelona nem utolsó helyen áll Európa turisztikai desztinációi közt. A katalán főváros csak 120 km-re fekszik a francia határtól.

Barcelona területe 100,4 km². A város öt hegyen található, amelyek a városi területek nevét adják. Barcelona két folyó torkolata között helyezkedik el - északról a Besos és délről a Llobregat. Nyugatról a katalán fővárost a Sierra de Collserola hegyvonulata védi, és keletről nyitott a Földközi-tengerre.

2019-ben a város lakossága 1,6 millió fő volt. Ez számít a Földközi-tenger legnépesebb városának, Spanyolországban pedig a másodiknak (Madrid után) és a kilencediknek az Európai Unióban.¹A hivatalos nyelv a katalán, de szinte az összes helyi beszél spanyolul.

Általánosságban, mivel egy tengerparti városnak megfelel, a barcelonai éghajlat mediterrán, a tél rövid, hűvös, átlagos hőmérséklete 10 °C körül mozog a téli hónapokban. A nyár hosszú, meleg és száraz, az átlaghőmérséklet nem éri el a 30 °C fokot a Földközi-tenger széles adottsága miatt.

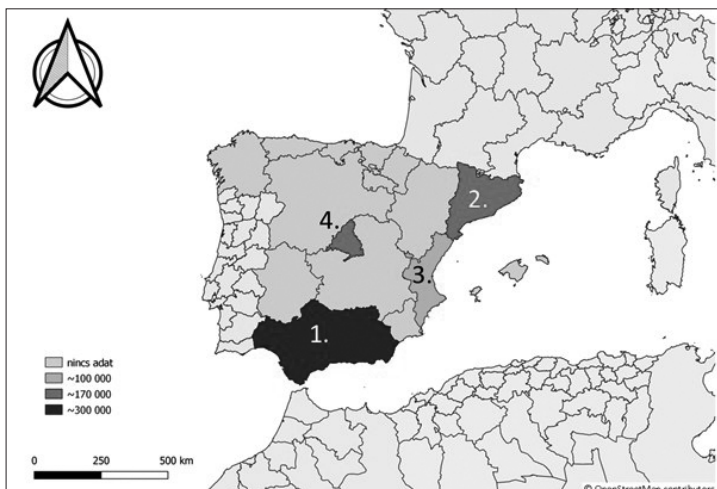
Barcelonát a rómaiak alapították mintegy 2000 évvel ezelőtt. Először a modern város helyén a Barkeno nevű ibériai falu jelent

meg. A terület egy partvidéki síkság volt, amelyet egy hegygerinc vett körül. Napjainkban a város fontos szerepet játszik Közép-Európa és az Ibériai-félsziget kapcsolatában.

A Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégium terepmunkájának állomásai

A Pécsi Evangélikus Roma szakkollégium 2020 tavaszán tanulmányútra ment Barcelonába, hogy az ott élők roma közösségéről ismereteket szerezzen és ezeket a magyarországi tapasztalataival összevesse. Napjainkban Spanyolország területén a roma lakosság lélekszáma körülbelül 500-800 ezer fő az Unió Romani² szervezet becslése szerint. Ez a barcelonai székhelyű roma érdekvédelmi szervezet egyben az International Union Romani tagja is. Hivatalos statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre a roma lakosság lélekszámát tekintve, mert Spanyolországban nincs ilyen jellegű etnikai alapú statisztikai felmérés. Az országos népszámlálás során etnikai hovatartozásra vonatkozó adatokat nem szerepeltetnek az adatbázisban. A spanyolországi *gitano* népesség csaknem fele, mintegy 40%-a Dél-Spanyolországban, **Andalúziában (1.)** él, míg a többiek lakóhelye elsősorban **Katalóniában (2.)**, **Valenciában (3.)** és **Madridban (4.)** található. (MINORITY RIGHTS GROUP INTERNATIONAL, 2020). (1. ábra) „A spanyolországi roma lakosságot érdemes alcsoportokra bontani, úgy, mint andalúziai, román és portugál romák. Az Andalúziában élők alkotják a legnépesebb csoportot: ők teszik ki ma Andalúzia lakosságának mintegy 4%-át, Spanyolország romáinak pedig a felét” (SZENTE-VARGA, 2010:4)

1. ábra: A spanyolországi gitano-k lakossága az ország területén (fő) (becsült adat – Unión Romani) (saját szerk.)

(Forrás: OpenStreetMap; Unión Romani, 2020)

2. ábra: Barcelona és vonzáskörzete – a programterv menete területi ábrázolással (saját szerk.)

(Forrás: Google Earth, 2020)

A 2020. márciusi barcelonai terepmunka öt fontos és egyben meghatározó programegységét szeretném kiemelni és térstatisztikailag bemutatni.

Megvalósult programtervünk első napján meglátogattunk egy szervezetet, amely **El Prat de Llobregat (1.)** településen tevékenykedik. Ez Barcelonától délnyugatra található, területileg Barcelona tartományba tartozik El Prat, viszont a katalán főváros híres folyója, az El Llobregat elszigeteli a területet Barcelonától. A város területe 31,4 km². El Prat-ot 1720 és 1740 között alapították, amikor is a település közlekedési csomóponttá vált.

El Prat népessége körülbelül 65 ezer fő, a területen élő lakosság nemzetiségi, etnikai összetétele meglehetősen heterogén, köszönhetően a főképp afrikai országokból érkező bevándorlóknak, illetve a már említett kisebbségként elfogadott gitanoknak. A bevándorlás kérdésével a tanulmányban azonban továbbiakban nem foglalkozunk. Az El Prat területén élő gitánok San Cosme városrészén koncentrálnak.³ Itt egy interaktív szemináriumon vettünk részt, ahol megismertük a civil szervezet programját. Ezek után, a szervezet által felajánlott helyi idegenvezetéssel körbejárhattuk a városnegyedet.

Következő programegységünk **Badalona (2.)** meglátogatása volt. Itt a Mercat de Sant Adrià de Besòs nevű vásárra látogattunk el. Badalona a barcelonai agglomeráció északkeleti részéhez tartozik. Badalona területe 21,2 km², az itt élő lakosok száma 220 440 fő. Itt egy helyi *gitano* férfi segítségével körbejárhattunk és érdekes információkat kaptunk a badalonai piacról.

A terepmunkánk harmadik napján a Badalonához közeli **La Mina (3.)** városnegyedbe látogattunk. Mivel a városrészt a turizmus felfedezte kedvező fekvése miatt, ezért nagy szállodasor épült a területen, komoly építkezésekbe fogtak, rövid idő alatt parkok, üzletláncok, éttermek és hotelek lepték el a negyed tengerhez közel álló szélét.

Ebben a városnegyedben található a Casal Cívic de la Mina nevű civil szervezet, ahol egy előadáson vettünk részt, majd a helyi La Mina iskola életébe csöppenhattünk bele. Az iskolában az igazgatónő által tartott interaktív előadásból tájékozódhattunk az iskola mindennapjairól és a helyi diákoknak tehetünk fel interjúkérdéseket. Délután az iskola sportpályájára rendezett focimeccsen ismerkedhattunk a katalán diákokkal. La Mina városnegyed északi szomszédságában található a Fagig Egyesület (4.). Ez a programelem az éppen alakuló vírushelyzet miatt elmaradt.

A térképen a következő pont alatt a **Barcelonai Egyetem (5.) UAB Campusa** található. Az UAB mindössze 25 perc alatt elérhető tömegközlekedéssel Barcelona központjából. Ide a szakkollégium vezetője látogatott el és a helyi egyetem vezetőivel kapcsolatfelvétel és kapcsolatépítés történt.

Jegyzetek

- 1 <https://hu.vision1cyclings.com/puteshestviya/98207-barselona-klimat-geograficheskoe-polozhenie-chasovoy-poyas-ploschad.html>
- 2 https://unionromani.org/pueblo_in.htm
- 3 Statal Institute of Catalonia <https://www.idescat.cat/emex/?lang=en&id=081691> (2020.08.15)

Irodalom

SZENTE-VARGA Mónika (2010): Cigányság a mai Spanyolországban. In: Szente-Varga Mónika (szerk.): Mediterrán Világ 16/2010, pp. 59-68.

Internetes források

<https://www.kulfoldimester.hu/egyetemek/Spanyolorsz%C3%A1g/Universidad-Aut%C3%B3noma-de-Barcelona/> [2020.08.20.]

Statal Institute of Catalonia <https://www.idescat.cat/emex/?lang=en&id=081691> [2020.08.15.]

<https://hu.vision1cyclings.com/puteshestviya/98207-barselona-klimat-geograficheskoe-polozhenie-chasovoy-poyas-ploschad.html> [2020.08.22.]

https://unionromani.org/pueblo_in.htm [2020.08.15.]

JÓZSA FERENC

So keres, La Mina? – A barcelonai romák/ gitanok története, élete, kihívásai

La Mina Barcelona romák lakta negyede, de valójában több ennél: a kerület egy olyan korszaknak a szociális és történeti szelete, amely híven reprezentálja nemcsak a katalán fővárosban, hanem a teljes Spanyolországban élő roma népesség (továbbiakban: gitanok) viszontagságokkal teli, szélsőséges életét. Az itt élőknek nap, mint nap szembe kell néznie a velük és a környékkel szemben kialakult előítéletekkel, a munkanélküliséggel és a szegénységgel, az iskolázatlanság okozta hátrányokkal, a piaci kultúra hanyatlásával. A negyed lakói ma már tisztán látják, hogy a gyermekeik jövője a tanulásban rejlik, és már ennek fényében nevelik fel őket, hogy egy tisztességes, biztos megélhetést biztosító végzettséget szerezzenek. Kutatásom La Mina bemutatását célozza, az itt élő roma emberek életének megismerésével, illetve feltárja a mindennapos harcukat a diszkriminációval, a szegénységgel, a kilátástalansággal szemben. Végig járja a kerület és lakóinak történetét a Spanyolországon belüli bevándorlási folyamatoktól kezdve maga La Mina létrehozásán át egészen a különféle országos, illetve regionális integrációs törekvésekig. Célom az, hogy az olvasó számára közelebb hozzam ezt a nyomorral tarkított, ámde rendkívül értékes és kulturális vonatkozásában rendkívül inkluzív kerületet, La Minát.

A cigányság Spanyolországban

Az, hogy Spanyolország lakosságának mekkora részét teszi ki a helyi cigány közösség (vagy ahogy hívják magukat: gitanok vagy calok), nehéz pontosan meghatározni, mivel a magyar mellett a spanyol törvények is tiltják a regisztrációt. Szociológiai kutatások kb. 630 - 800 ezer fölé becsülik a gitano állampolgárok számosságát. Ha az utóbbi adatot vesszük alapul, kijelenthető, hogy Európa egyik legnagyobb roma közössége Spanyolországban található. Európa országaihoz hasonlóan Spanyolországban is a XV. században jelentek meg először, többségük Andalúzia területén telepedett le. A spanyol gitano kisebbség igen heterogénnek számít, különböző közösségekből, eltérő képzettségű és életvitelű személyekből tevődik össze. Az Európa Tanács Rasszizmus és Intolerancia elleni Bizottságának (ECRI) megállapítása szerint a többségi nemzettől (nemzetektől) elszenvedett diszkrimináció, marginalizáció és kirekesztettség, ami az élet minden területén kihat rájuk.

Az 1950-es és 70-es évek között Spanyolországon belül komoly bevándorlási hullám zajlott, mely folyamat a Francisco Franco tábornok vezette katonai diktatúra alatt történt. A vándorlók többségben gitanok voltak, akik jelentős része Andalúziából indult, otthagynak az otthonukat, állataikat, viszonylagos jólétüket a jobb élet reményében. A rezsimnek nem tetszett a romák vándorlása a nagyobb városokba, elrettentésképp Franco törvényben megtiltotta a gitanok számára, hogy városokba költözzenek és ott kezdjenek új életet. A karhatalom engedélyt adott Guardia Civil számára, hogy szükség esetén erőszakkal akadályozzák meg a romák urbanizációját. Ha a hatóság emberei észrevették a vonatokon, buszokon utazó gitanokat, megverték őket, majd leszállították a járműről. Az addigra beköltözött roma családokat pedig azonnal kitoloncolták a városok szélére, s kénytelenek voltak bódéházakban lakni nyomor és szenvedés közepette. 1975-ben Franco meghalt, helyét korábban megjelölt örököse Juan Carlos de Borbón herceg vette át, akit I. János Károly néven Spanyolország királyának koronáztak. Végig felügyelte Spanyolországot a demokratikus monarchia felé válás útján, szabadon engedte a politikai foglyokat. 1978-ban betiltotta a szélsőjobboldali, falangista pártot, a Falange-t és meghirdette

az új spanyol alkotmányt, amely a kisebbségek kérdésére olyan választ adott, amely egyedülállónak tekinthető. „Összekötötte ugyanis az állam területén alapvetően kompaktan élő kisebbségek ügyét a közigazgatás területi beosztásának, illetve hatásköri decentralizációjának kérdésével” (SZAJBÉLY, 2003:695).

A spanyolországi roma lakosság 45 százaléka Andalúziában él, de az olyan nagyobb városokban, mint Madrid, Barcelona vagy Valencia, nagy arányban élnek gitano/calo származású emberek. A kirekesztettség és a diszkrimináció miatt magas a munkanélküliség és a korai iskolaelhagyás körükben. Többségük (50-80%-uk) házalással és kereskedelemmel foglalkozik, vagy alkalmi, időszakos munkákból tartja el magát és családját. Csupán kb. 10-16 százalék azok aránya, akik hivatalos alkalmazottként, státuszban dolgoznak. Alapvetően a piaci kereskedelem számít a gitanok körében az elsődleges bevételi forrásnak, ám az olcsó és silány minőségű kínai áruk megjelenése, az illegálisan megszerzett tárgyakkal házaló, főképp afrikai származású kereskedők, valamint a különféle internetes áruházak, piacok, mint az E-Bay, az AliExpress vagy a Wish a korábbi piaci kultúra lassú megszűnését hozták magukkal. Mindezt kísérőnk mondta el, miközben bemutatta nekünk a helyi piacot, illetve felhívta a figyelmünket a piaci kultúrában történő változásokra.

A gitano gyermekek nagy része 14 éves korában elhagyja az iskolát, a fiúk 70, a lányok mintegy 90 százaléka dönt tanulmányaik korai befejezése mellett. Ennek okai többek közt a ginato családok az oktatási rendszertől való idegenkedésében, a diszkriminációban és a kedvezőtlen szelekcióban keresendő. Jelentős anyagi okai is vannak, mint pl. a drága taneszközök, a folyamatos utazás az iskola és a lakhely között. Vannak iskolák, ahol vegyes társadalmi helyzetű csoportokból állnak az osztályok, amikben a roma fiatalok a folyamatos diszkrimináció és a velük szembeni érdektelenség hatására motivációjuk alábbhagy, majd otthagyják az iskolapadot. Azt is fontos megemlíteni, hogy a gitano fiatalok többsége szegregált intézményekben tanul. Ennek oka az, hogy a szülők úgy érzik, a roma kerületekben biztonságban vannak a gyermekeik a negatív előítéletekkel, diszkriminációval szemben, másrésztől szem előtt vannak. Nagyon jó példa az az óvoda a barcelonai La Minában, aminek udvara jól belátható a tömbházakból, és így a szülők figyelni tudják gyermekeiket.

Nagyon alacsony azon gitano fiataloknak az aránya, akik egyetemen tanulnak tovább és diplomát szereznek. Többségében a lányok közül kerülnek ki a diplomások, ami jelentősen szembe megy azzal a képpel, amit a helyi és európai közösségek tradíciói építettek ki az évszázadok során. Már az is nagy dolognak számít, ha valaki szakképesítést szerez, s el is tud helyezkedni a munkaerőpiacon (HELLGREN - GABRIELLI, 2016).

A korai iskolaelhagyással egyenesen arányosan magas az írástudatlanok aránya. Ennek az aránya pontosan ugyanannyi a 16 év felettek körében, mint amekkora az iskolaelhagyóké. Az is jellemző, hogy a gitano fiatalok nehezen tudják elfogadtatni magukat. Zenia Hellgren és Lorenzo Gabrielli egy 2016-os kutatás keretében azt vizsgálták, hogy a szülők el tudnák-e fogadni azt, hogy a gyermekeik osztályába gitano gyerekek is járnának. A megkérdezett szülők mintegy 25 százaléka nem hajlandó gitano gyerekekkel egy osztályba járatni gyermekét, ami ugyan kicsi aránynak tűnhet, valójában azonban lelombozó és aggasztó egyszerre. Ugyan a gitanok elutasíttósága viszonylag jelentősnek számít, hiszen egy szélsőjobboldali politikai párt csak a gitanoellenességgel komoly szavazótábor tudna építeni az elutasító szülőkből (HELLGEN - GABRIELLI, 2016).

Az Európai Unió több olyan kezdeményezésben vesz részt, valamint programot támogat, melyek azt a célt szolgálják, hogy visszaszorítsák és megállítsák a gitano gyerekek fokozatos lemorzsolódását és kihullását az oktatási rendszerből, s olyan képesítést szerezzenek, amellyel stabil jövőt építhetnek fel maguknak. Az egyik ilyen kezdeményezés a Fundación Secretariado Gitanóval közösen indított „When I grow up, I want to be” kampány, amely a továbbtanulás fontosságát igyekszik népszerűsíteni a gitano fiatalok körében. A program keretében 38 város 200 családjának bevonásával mintegy 2800 gyermeket érnek el országszerte. A másik jelentősebb projekt „A Roma with an education, Roma with a future” kampány, amely az iskolaelhagyás ellen veszi fel a harcot. Spanyolország 21 városában csaknem 300 gitano gyermek vesz részt a programban, közülük negyvenen mentorálást is kapnak (HELLGREN - GABRIELLI, 2016). A kampány tíz, nagynevűnek számító spanyol vállalat bevonásával igyekszik mindennemű támogatást biztosítani a gitano gyerekek számára. Tanszereket, írószközöket, étkezést kapnak, áll-

ják számukra a folyamatos ingázás költségeit, továbbtanulást és a pályaválasztást népszerűsítő programokat szerveznek számukra. Vajon a „gitano kérdés” hogyan jelenik meg Barcelonában és annak egyik külvárosi negyedében La Minában?

Sant Adriá de Besos és La Mina

Sant Adriá de Besos Barcelona keleti városrészében, a Besos folyó partján található, a Földközi-tenger közelségében. A települést hat, kisebb-nagyobb kerület alkotja: Sant Adriá Nord, Sant Joan Baptista, Montsolís – Trajana, La Catalana, El Besos és La Mina. A település 3,27 km²-nyi területen helyezkedik el, lakosainak száma 33.223 fő. Az első írásos források egyike Sant Adriá de Besos létezéséről 1012-re datálható. A település és annak mezőgazdaságának fejlesztésének érdekében még a XVIII. században lecsapolták a Besos folyó mocsarait, viszont az ipari forradalom alatt a város ipari fejlődése igencsak szerény volt. Az 1860-as Cerra Plán (Barcelona területnövelési terve) következtében Sant Adriá de Besos az így kialakult agglomeráció részévé vált. Célja egy olyan embrionális városi hálózat kialakítása, amely elősegíti Barcelona, mint katalán főváros képének megalakítását. Sant Adriá de Besosban két cég által létrehozott erőmű is található, ami munkalehetőséget biztosít az itt élők számára: a FECSA (Fuerza Eléctricas de Catalunya SA) és a La Catalana (COLANTONIO, 2010).

La Minát 1969-ben alakították ki, és mind a mai napig Barcelona, valamint Sant Adriá de Besos legszegényebb negyedének számít. Lakosságát többségében roma emberek alkotják, de szép számmal találkozni marokkói, pakisztáni és Afrika különböző régióiból érkezett bevándorlókkal is. Kezdetben La Minát ötemeletes épületeket alkották, az 1970-es évek közepétől kezdődően pedig magasabb, tíz-tizenkét emeletes tömbházak épültek, így biztosítva új lakásokat a beköltözők számára. Azonban hiába épültek újabbnál újabb tömbházak, az építések irama, valamint az átgondolatlan építkezés következtében a kerület elvágta magát Barcelonától. Mindezt tovább súlyosbította az 1992-es barcelonai nyári olimpia, melynek előkészületei során egy falat létesítettek La Mina köré, hogy elrejtse a sportolók, a szurkolók, a politikusok

és a média szemei előtt a szegény negyed, helyette Barcelona pozitív presztízképét mutatták. A 90-es években ugyan voltak törekvések arra vonatkozóan, hogy a kerületet kiemeljék a szegénységből, a munkanélküliségből és hogy a romák társadalmi integrációja megtörténjen, azonban minden ilyen próbálkozás (ugyan voltak kisebb sikerek) kudarccal ért véget. A most, 2020-ban kapott támogatás hatalmas segítséget nyújt a La Minában élők számára, hogy felzárkózzanak és védelmet biztosítsanak egymásnak a koronavírus-járvány alatt.

La Mina két részre osztható fel: La Mina Vellára, ahol 1969-ben hozták létre a kerületet és csak ötemeletes házak épülhettek, valamint az „Új La Minára”, ami 1975-ben kapta meg mai arculatát. A negyed zsúfolásig tele van lakóházakkal, melyeket '75-ben építettek fel, mint ahogy fentebb írtam, magasságuk akár 10-12 emelet is lehet. Ha az ember tesz egy sétát a kerületben, láthatja, hogy La Mina mennyire el van zárva hermetikusan San Adriá de Besos többi kerületétől. Az itt élő gitánok és bevándorlók többsége nyomorban éli mindennapjait. Életüket a diszkrimináció és a sztereotípiákkal szembeni küzdelem mellett a kilátástalanság jellemzi. Lakásaikat maguk bérlik a helyi önkormányzattól, amiért havonta ki kell fizetniük egy jelentős összeget, ám ha lehetőségük van rá, akkor akár meg is vehetik. Viszont jellemző az is, hogy amikor kiüresedik egy lakás, azonnal új lakók veszik birtokba és kezdenek új életet. A gitánok mind a mai napig gyakorolják a hagyományaikat, jelentős tiszteletet mutatnak ezek iránt, múltjukat folyamatosan őrzik és ápolják annak érdekében, hogy megmutassák másoknak: attól, hogy nem különböznek a spanyol/katalán emberektől, mégis mind a mai napig elnyomják őket és nem képviselhetik az érdekeiket (COLATNONIO, 2010).

Maga a negyed igencsak negatív megvilágításban él az emberek szemében. Úgy tartják, La Mina nem csak San Adriá de Besos, hanem Barcelona legkétesebb kerülete. A vélekedés szerint, La Mina a bűnözés központja, ahol szervezett keretek között történik a prostitúció, az autólopás, a kábítószer kereskedelem. Részben betudható a romákkal szemben fennálló sztereotípiáknak, de a média súlyosabb szerepet játszik ennek kialakulásában. Sok olyan film készült, amely úgy mutatta be a környéket, mint a helyi bűnbandák fellegvárát, ahol lebonyolítják a külön-

féle illegális ügyleteiket. Emiatt La Mina mind a mai napig ennek a negatív hírnévnek a súlyát nyögi, a spanyol emberek jelentős része egyszerűen ingyenélő bűnözőknek nézik a gitanokat. Különböző civil szerveződések tűzték zászlójukra az előítéletekkel szembeni harcot. Az olyan alapvető városi és szociális struktúrák hiánya, mint a tömegközlekedés, a piacok, az orvosi központok, a fiatal bevándorlók és az ottélők oktatási lehetőségeinek hiánya, analfabetizmus, valamint a kulturális diverzitás és a folyamatosan romló közösségi élet a legégetőbb kérdések közé tartoznak La Mina kapcsán. Egészen az 1990-es évekig lokális, regionális és nemzeti politikai szinten elhanyagolták La Mina fontosságát, a kérdést elbagatellizálták. A 1990-es évek végén a barcelonai városvezetés jelentős összeget különített el La Mina felzárkóztatására (COLANTONIO, 2010).

Ahogy fentiekben írtam, a La Minában élő gitanok minden napjait a nyomor és a kilátástalanság határozza meg. Nagyon nehezen tájékozódnak és találnak állást a munkaerőpiacon. Ugyan papíron számukra is akad sok olyan munkahely, ahol szükség lenne rájuk, de a tömegközlekedés iránya és a gitanokkal szembeni bánásmód miatt egész egyszerűen elvesznek a nyílt munkaerőpiac rendszerében. Sok esetben az is előfordul, hogy láthatatlanok maradnak az álláskeresők közt. Bár mára valamelyest javult a helyzet, a La Mina-i gitanok többsége a piacozásból tartja el magát. Mindennapi munkájuk során San Adriá piacán töltik el napjaik nagy részét, sok esetben már a fiatalokat is magukkal viszik árusítani, ami elsődleges oka a korai iskolaelhagyásnak. Ugyan a gyerekek megtanulják, hogy s miként kell kereskedni, az olyan fontos készségeik, mint a számolás, az olvasás vagy az írás szép lassan elfelejtődnek egy idő után, aminek következtében a gyermekek jelentős hátrányokat szenvednek el. Nem beszélve a szülőkről, akik a piaci kultúra lassú ütemben lezajló hanyatlása miatt folyamatosan távolodnak el a kereskedelem világától, viszont felismerték: gyerekeiknek és a következő generációknak csak akkor lesz esélye a jobb életre, ha folyamatosan képzik magukat (HELLGEN - GABRIELLI, 2016).

A La Mina-i gitano fiatalok tehát egy olyan támogató környezetbe kerültek, amely eredményeként, ha lassan is, de fokozatosan növekszik a végzettséget szerző gitanok aránya. E célok teljesítésében a negyed óvodája, iskolája teljes mértékben part-

nerként működik közre. Az iskola amellett, hogy magába foglalja az általános és középiskolát, szakmai gyakorlatot, illetve ehhez megfelelő helyszínt biztosít, továbbá olyan programokat szerveznek számukra, amelyek a tanulás folytatását, a gitánok álmainak megvalósítására szánt törekvéseket célozza meg, ezáltal népszerűsítve a továbbtanulást a fiatalok körében. A tanulók jelentős része kereskedelmi szakon tanul, emellett az olyan szakmák, mint az autószerelő és szerkezetlakatos is hatalmas népszerűségnek örvendenek. Időközben fokozatosan növekszik a gitánok megjelenése a felsőoktatásban, ami akár pozitív jövőt is előrevetíthet számukra. A gitano tanulók mögött a támogató szülők állnak, akik folyamatosan hajtják gyerekeiket annak érdekében, hogy valamilyen keresett szakmát szerezzenek és el tudjanak benne helyezkedni. Ők azok, akik a piacozás „halálában” és a környék szociális és társadalmi problémáiban azonnal felismerték a változás fontosságát, s gyerekeiket ebben a hitben nevelik.

A La Minában dolgozó civil szervezetek nagy szerepet töltenek be a gitano emberek életében. A különböző segélyprojekteken és felnőttoktatáson túl jelentős szerepet játszanak a roma kultúra megőrzésében és az egészséges életmód népszerűsítésében. Fontos számukra a gitano identitás folyamatos erősítése mellett, az álláskeresésben való segítségnyújtás, sőt a munkaerőpiacon megjelenő diszkriminációval szembeni jogvédelem. Támogatják a gitano fiatalokat, hogy minél olcsóbb és könnyebb legyen az iskolakezdés, ezáltal levéve a szülők válláról ezt a súlyos terhet, emellett ingyenes étkezést biztosítanak számukra. A civil szakemberek és szociális munkások tisztán látják azt, melyek azok a területek, ahol segíteni tudják a gitano családokat, hogy jelentős változás álljon be az életükben, emellett nagy hangsúlyt fordítanak a gitano közösségen belül az álláskeresésre, pénzügyi és magánéletbeli tanácsadásra, étkeztetés biztosítására. A gitano közösségben egyre erőteljesebben jelen van annak a gondolata, hogy a lányoktól már nem elvárt a korai iskolaelhagyás és az anyává válás. A gitano lányok aránya igen csak magas az egyetemen, motiváltak és kitartók tanulmányaik során, amit kapnak, abból igyekeznek minél többet visszaadni a közösségüknek.

Összegzés

Ugyan La Mina előtt hatalmas lehetőségként áll, hogy a különféle sztereotípiákat, előítéleteket leküzdjék és elérjék az egyenlő bánásmódot, a jövőjük igencsak bizonytalan. A kerület földrajzi elhelyezkedése nagyon is kedvezőnek mondható, mivel igencsak közel van a Földközi-tengerhez. Ezt kihasználva, valamikor az 1990-es évek környékén a nagyobb szállodaláncok elkezdtek szállodáik építését, így kialakítva egy gazdagok számára kialakított negyedet La Mina közelségében. Ugyan reménykeltő lehet, hogy a kereskedelem a helyzethez igazodva újra stabil, biztos megélhetést fog biztosítani az itt élő gitanok számára, azonban maga a La Mina sorsa erősen kérdéses. Ha a szállodahálózatok még erőteljesebb terjeszkedési politikába fognak kezdeni, 10-20 éven belül a gitano kisebbség még inkább ki fog szorulni Barcelona peremvidékére, ami súlyosan érintené őket. Mivel a turizmus terén nincs tapasztalata a gitanoknak, talán az lehet a legkézenfekvőbb, ha a fiatalok elkezdenek ismerkedni vele és annak pozitív, illetve negatív hatásaival. Munkaerőpiaci lehetőség lenne számukra, ha La Mina identitását és értékét be tudnák mutatni a látogatók számára, ezzel nemcsak, hogy elégtételt kapna a barcelonai gitano közösség, hanem az európai roma történelem egy sikertörténetévé is válna, amely példamutató lenne a kontinens roma közösségei számára.

Irodalom

- SZAJBÉLY Katalin (2004): Kisebbségi helyzet Spanyolországban. Kisebbségkutatás, 12. évf. 4. szám (2004). 695-705. oldal, <https://epa.oszk.hu/00400/00462/00020/pdf/03tan03.pdf>
- Sanna COLANTONIO (2010): The regeneration of La Mina – San Adriá de Besos. Urban Regeneration & Social Sustainability. 122-142. o. https://www.researchgate.net/publication/296673695_The_Regeneration_of_La_Mina_-_Sant_Adria_de_Besos
- Fact sheet on the situation of Roma in Spain (2010): European Roma & Travellers Forum
http://www.presenciagitana.org/The_situation_of_Roma_in_Spain_06012016.pdf

HELLGREN, Z. & Lorenzo GABRIELLI (2018): Promoting realistic expectations: Roma inclusion in the Catalan education system. GRITIM Promoting Brief.
https://www.researchgate.net/publication/341902562_Promoting_realistic_expectations_Roma_inclusion_in_the_Catalan_education_system

VÉGH ZOLTÁN – DRUBINA
ZOLTÁN GÁBOR – PÁLMAI
PÉTER – HORVÁTH RAJMUND

BCN- La Mina Általános és Középiskola
oktatási rendszerének bemutatása.
A roma diákok integrációja

Bevezetés

Az elmúlt évtized Európai Unió-s oktatáspolitikai irányultságában kiemelt helyet kapott a romák oktatásának fejlesztése, a minél befogadóbb társadalmak elérésének kialakulását célozva. Az oktatás ügyén felül preferencia az egészségügyi és a szociális szolgáltatásokhoz való hozzájárulás kiszélesítése, valamint fókuszba került a lakhatási problémák és a foglalkoztatás kérdéseinek kezelése is. (TORGYIK, 2012) Kutatásunk egy olyan oktatási intézményt vizsgál, amely a mindennapokban küzd a szegregátumban élő roma diákok iskolai előremenetelének minél szélesebb körű biztosításáért, programjaik részletezése a következő alfejezetben történik. Számos tudományterület is rávilágított arra, hogy a romák integrációjában kulcsfontosságú az oktatásban való felzárkóztatás. Európa szerte, arányaiban a roma populáció iskolai végzettségének szintje összességében messze elmarad a többségi társadalom szintjétől. A kötelező oktatásban a roma gyermekek jóval kisebb arányban vesznek részt, mint a nem romák. Az FRA jelentése alapján (FRA 2011:12) a vizsgált háztartásokban a még tanköteles korban lévő gyermekek csaknem 14%-a -, míg a nem roma gyermekek mindösszesen 3%-a nem vesz részt az oktatásban. „A jobb oktatás magasabb végzettséget és jobb

esélyt jelent a pénzkereső foglalkoztatás megszerzésére, amelynek segítségével az emberek kiemelkedhetnek a szegénységből, az előnyök pedig messze túlmutatnak ezen a jobb munkaerőpiaci versenyképességen. Az oktatásnak eredendő belső értéke van: megakadályozza, hogy az emberi tehetség veszendőbe menjen. Együtt jár a jobb szociális készségekkel, a nagyobb fokú rugalmassággal és a dinamikusan változó világhoz való alkalmazkodás képességével.” (FRA, 2011:7) Az idézett szöveg kapcsán úgy gondoljuk bátran kijelenthető, hogy az iskolázottságnak a tárgyi tudáson felül számos más hozadéka ismert, mint az érdekérvényesítő készség, a munkapiacra elfoglalt helyzet, a lakhatási körülmények javulása és még sorolhatnánk. Azok a hátrányos helyzetű emberek, akik képesek iskolai végzettséget szerezni, ezt gyakran az életük egyéb területén is a társadalmi mobilitás irányába tudják hasznosítani. Ennek okán lényegi kérdés, hogy miként állnak az európai tagállamok ehhez a kérdéskörhöz. Érdeklünkben áll-e egy ekkora lélekszámú kisebbséget integrálni az oktatás útján? Akarják-e, hogy a roma populáció iskolázottsági szintje arányaiban megváltozzon és több legyen a tanult, szakmát vagy felsőfokú végzettséget szerző roma ember, mint a tanulatlan, alacsony iskolai végzettséggel rendelkező, és így a neoliberális munkaerőpiac legkiszármányolhatóbb szegmensét feltöltő rétege maradjon?

Jelen írásunkban egy potenciálisan pozitív példát mutatunk be, ahol egy szegregált területen lévő általános és középiskola akart és akar is a mai napig tenni a helyben lévő romák életminőségének javulásáért. Barcelona tözsomszédságában, egy külvárosi részen található a La Mina Általános Iskola, ahol 2020 tavaszán a Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégium és a Wlislöcki Henrik Szakkollégium oktatóival, hallgatóival Barcelonába látogatva végeztünk kutatómunkát. A terepmunka során alkalmunk nyílt betekintést nyerni a helyi civilszervezetek munkássága mellett egy külvárosi, szegregált terület általános iskolájának oktatói munkájába, amely iskola kutatásunk témáját képezi. Öt gitano (spanyolul cigány) fiatallal készítettünk fókuszcsoporthoz interjút, tolmács közreműködésével. A beszélgetésekből kiindulva körvonalazódott kutatásunk tárgyköre, amely a La Mina-i Általános Iskola hátrány-kompensálására és a gyermekek támogatására tett lépések feltérképezését vette célul. Kutatásunk

eredményei az említett fókuszcsoportos interjúra, online sajtóra és két mélyinterjúra támaszkodnak. További részletek a kutatás eszközei fejezetben kerülnek kibontásra. Hangsúlyozzuk, hogy terepmunkánkat a COVID-19 megjelenése félbevágta, így rövid empirikus tapasztalatunk nem annyira a válaszok kidolgozásában, mint a kérdések elmélyítésében segített, és mint ilyen, a hasonló munkát végző magyarországi iskolákról szerzett ismereteinket egy összehasonlító vizsgálatként gazdagította.

La Mina Általános Iskola

Kutatásunk középpontjában lévő általános iskolát 1974-ben alapították. 2005-ig bezárólag az alsó- és a felső tagozat külön épületben volt. Egy széleskörű reform keretében a régi épületeket lebontották és egyesítették a két tagozatot. Ezek azóta lényegében egy iskolaként működnek, jóllehet továbbra is két épületrészben. A 90-es évek végi oktatási reform előtt a magyarhoz hasonló 8 osztályos iskolát szétválasztotta alsó tagozatra (lényegében 3-tól 12 éves korig) és felső tagozatra (13-tól 16 éves korig). Ez utóbbi középiskolai képzést is biztosít. Ennek számos pozitív hatása mellett a legalacsonyabb képzettségű családoknál a változás nehezen nyert elismerést, és a felső tagozatot hajlamosak voltak optatív fokozatként értékelni. A korai intézményváltás lemorzsolódást generált, másfelől a felsőtagozat és középiskola egyesítése, vagyis széles korosztályok együttléte nagy bizalmatlanságot váltott ki a roma szülők körében, akik így nem látták biztosítottnak a gyermekeik, elsősorban lányaik védettségét. Ezt felismerve határoztak úgy a hatóságok és a pedagógiai kar, hogy a két tagozatot összevonják, ezzel biztosítva minden általános iskoláskorú gyereknek a gördülékeny továbbhaladást a felső tagozatba. Az iskolába jelenleg több mint 500 diák jár. Egy épületben van az óvoda, az általános iskola és a szakközépiskola. A diákok etnikai összetétele alapján az iskola közössége korántsem mondható heterogénnek, mivel a tanulók túlnyomó többsége, százalékos arányban 90%-a gitano kisebbségbe tartozó. (Ivan Cortez, iskolai mentor szóbeli közlése, 2020) Ez messze meghaladja a roma lakosság arányát a városnegyedben. A tehetősebb, magasabb

ambíciókkal rendelkező és nem gitano családok igyekeznek a körzeten kívüli, gyakran vegyes fenntartású intézményekbe iskolázni gyerekeiket.

Katalán iskolarendszer

Az iskola rendszerére vonatkozóan további adatokat a kutatásunk helyi (Barcelonában élő) vezetője, Bereményi Ábel által elmondottak alapján vázoljuk fel. A magyar általános iskolai rendszertől teljesen eltér a katalán főváros tőszomszédságában található La Mina általános iskola. A 90-es évek második felétől Spanyolországban 14 éves korról 16 éves korra emelték az iskolai tankötelezettségi korhatárt. Ezzel párhuzamosan a hagyományos 8 osztályos struktúrát elhagyva két lépcsős iskolai rendszert alakítottak ki. 1-6. osztályig alsó tagozat és 7-10-ig pedig a felső tagozat. Az *institut* (vagyis felső tagozat) a kötelező 7-10-ik osztályon túl nem kötelező gimnáziumi vagy szakképzést is biztosít, különböző második esély programok mellett. Az óvodák az alsó tagozatos iskolákban kaptak helyet 3-5 éves korig. Ez utóbbi, jól-lehet nem kötelező, a gyakorlatban szinte 100%-ban általános lefedettségű. A katalán iskolarendszer átjárhatóbb, mint a magyar. Abban az esetben, hogyha valaki nem végzi el a felső tagozatot (7-10-ig), lehetőség van beiratkozni ingyen igénybe vehető kurzusokra, amin keresztül megszerezhető az általános iskolai végzettség, illetve továbbtanulást biztosít úgy a gimnáziumba, mint a szakképzésbe. Ezzel távolról sem sikerült kiküszöbölni a korai iskolai lemorzsolódást, de mindenképp fontos, hogy a rendszer minden szintjén esély nyílik az újbóli belépésre. A gimnáziumba kerülés nem felvételihez kötött. Amennyiben egy adott helyre sok a jelentkező, az általános iskolából hozott jegyek alapján szelektálnak. Így tehát mindenkinek megvan az esélye arra, hogy gimnáziumban folytassa tovább a tanulmányait, még abban az esetben is, hogyha a hozott jegyei nem a legjobbak. Ez egy lényegi különbség a magyar középfokú oktatási rendszer felépítéséhez képest, a gimnáziumi szintekre ugyanis nagyon nagy a verseny, és jellemzően a hozott jegyek és az előfelvételi eredmények alapján lehet bekerülni a nevesebb intézményekbe. Természetesen a szelekció a katalán iskolarendszerben is fel-

lelhető. Három típusú gimnáziumi program választható annak függvényében, hogy milyen iskolai pályaképe van a fiataloknak. Lehetőség van humán, reál/technológiai és szociális tudományos programban részt venni, valamint ezen felül van művészeti képzés is. A szakközépiskolai programok hasonlóan a magyar rendszerhez társadalmilag nem igazán elismertek, de egy-egy szakma elvétele lehet vonzó és népszerű (programozó, kórházi segédápoló stb.), de általánosságba véve nincs nagy reputációja a szakképzéseknek. Alapvetően a szakképzések két szinten történnek. Van egy 2 éves alapképzés (középfokú szakképzés), ami jellemzően az általános iskolák felsőtagozatával egy épületben kap helyet. A másik 2-3 éves úgynevezett felsőfokú szakképzés, nálunk jelenleg FOSZK (felső oktatási szakképzés), ami szintén történhet általános iskolában vagy egyéb képző központokban. Nagyon fontos tény, hogy a képzési paletta eloszlása korántsem egyenletes, még a különböző városnegyedek között sem. Ebből fakadóan a vonzóbb középfokú képzésekért gyakran távolra kell utazni, míg a kevésbé versenyképes gimnáziumi vagy szakképzés megtalálható a közelben is. Ez kétségtelenül további egyenlőtlenségeket generál a szegényebb és jobbmódú területek között. További fontos tulajdonsága a spanyol oktatási rendszernek a fenntartó szempontjából, hogy vannak állami fenntartású és vegyes fenntartású iskolák. Ez utóbbiak nagyrészt az egyházi iskolák állami finanszírozásra váltásából alakultak ki. Az állami iskolák teljes mértékben a katalán kormányhoz tartoznak, míg a vegyes fenntartású iskolákat, amik jellemzően, de nem kizárólag egyházi irányítás alatt működnek, körülbelül 20 éve az állam dotálja, cserébe rájuk is hasonló szabályozások vonatkoznak, mint az állami iskolarendszer intézményeire. A szelekciók jelensége itt is fellelhető. Elviekben a vegyes finanszírozású iskolák ingyenessék, azonban annyi járulékos kiadással jár az iskoláztatás, hogy ezek végeredményeként az állami iskolákba terelődnek a szegényebb és alacsonyabb képzettségű családok, míg a vegyesbe a magasabb társadalmi csoportba tartozók. Ennek okán az állami fenntartásban lévő iskolák heterogénebb csoportot alkotnak, a diákok összetétele etnikailag sokkal vegyesebb, mint a nem állami fenntartásban lévőké. Kibontva a vegyes finanszírozású iskolákban kevesebb a gitano, a bevándorló és a hátrányos helyzetű családok gyereke. Visszatérve az általunk vizsgált iskolára,

ez egyfajta minta iskolaként működik a környéken lévő hasonló összetételű iskolák számára. Forrásaink alapján kirajzolódott, hogy a La Mina Általános Iskola az utóbbi években sok külön forráshoz hozzájutott, aminek köszönhetően haladó, elfogadó és együttműködő iskolává vált. A források között ki kell emelni az oktatók humán kapacitását és felkészültségét. Az igazgatóság, más iskoláktól eltérően, lehetőséget kapott a tanári kar jelentős részének a kiválogatására, míg a tanárok utánpótlása más intézményekben egy sorsolásos rendszeren alapszik. Jellemző az is, hogy a La Mina iskola különösen nyitott a helyi családokra és közösségeire. Minden eszközt bevet azért, hogy valódi változást tudjanak elérni a hozzájuk járó gyermekek életében, amely által képesek legyenek a későbbiekben jobb életkörülményeket teremteni. (BEREMÉNYI SZÓBELI KÖZLÉSE, 2020)

Kutatói eszközök

Alapvetően a jelenlegi kutatásunk 2 interjúra, egy fókuszcsoportos interjúra és internetes forrásokra támaszkodik, amik az iskolával kapcsolatban jelentek meg. Kutatásunk során körvonalazódott számunkra, hogy az iskolával kapcsolatban nem találunk konkrét esettanulmányt vagy egyéb kutatást, ami illeszkedett volna az általunk előzetesen felvetett témakörbe. Kutatói eszközeink a forrás elemzés, az interjú elemzés és szubjektív véleménynyilvánítás. Mindannyiunk számára meghatározó élmény volt az iskolában tett látogatás. A továbbiakban ezeket az élményeket és tapasztalatokat fogjuk leírni, reflektálva az előzőekben olvasottakra.

Személyes benyomás, tapasztalat

A jelenlegi kutatást összesen 4 fő, a Pécsi Tudományegyetemen tanuló hallgatók bonyolították le. A kutatómunkát Végh Zoltán vezette, aki szociális munkát hallgat a Bölcsész- és Társadalomtudományi Karon. További 3 kutató, Horváth Rajmund, gépészmérnök hallgató, Műszaki és Informatikai Karon, Pálmai Péter, földrajz szakos hallgató, Természettudományi Karon és Drubina Zoltán Gábor, földrajz-történelem tanári szakon van a Bölcsé-

szet- és Társadalomtudományi Karon. Ebben a fejezetben az olvasó megismerheti, hogy a 4 egyetemi hallgató saját és szakterülete szemszögéből miként értelmezi a Barcelonában végzett kutatást, fókuszban a La Mina Általános Iskolával.

Végh Zoltán

Szociális munkás hallgatóként az oktatás ügyével eddigi tanulmányaim során érintőlegesen találkoztam. Tudásom legjavát a szakkollégium tanárainak és az oktatás területén tanuló hallgatóknak köszönhetem. A szegregátumban való életről és annak hátrányairól mind tanulmányaim, mind pedig saját életem során szert tettem tapasztalatokra. Azt gondolom, az oktatás talán az egyetlen lehetséges kivezető út a hátrányos helyzetben lévő gyermekek számára. Barcelonai látogatásunk során egy példaértékű oktatói munkát folytató iskolával ismerkedhettünk meg. Véleményem szerint módszerük, a problémához állásuk és kezelésük adaptálható lehetne mindazon intézmények számára, akik hasonló területen hasonló munkát végeznek. Személyes benyomásom a kutatás folyamán egyre inkább pozitív irányt vett. A látogatás során megnézhattuk az iskola épületét, beszélgettünk az igazgatóval, majd készítettünk az ott tanuló diákokkal (5 fő) egy fókuszcsoporthoz interjút. Az iskola igazgatója egy nagyon lelkes és tenni akaró ember, akinek valóban célja az iskolájába járó gyermekek integrációjának elősegítése. Személyes bevonódásán túl szakmai felkészültsége megkérdőjelezhetetlen, hiszen korábban maga is a katalán oktatási hivatalban a befogadó iskolaszemlélet rendszer szintű megteremtésén dolgozott koordinátorként. A programok, amiket megvalósítottak ez ideig és a jövőben terveznek, mind azt a célt szolgálják, hogy az oda járó diákok bent maradjanak az oktatásban és szerezzenek egy olyan végzettséget, amivel sikerül majd a munkaerőpiacon elhelyezkedniük. Az iskola struktúrája bár sok mindenben eltér a magyartól, úgy gondolom abszolút működőképes és hatékony. Figyelembe veszi a helyi sajátosságokat és reagál az ott élő családokra és azok gyermekeire. Mindenképp szeretném kiemelni az iskolában dolgozó gitano mentor tanárt (katalánul *promotor-t*), akivel online interjút készítettünk. Helyi lakosként segíti az ott élő gyerekeknek. Az interjúból érződött, hogy valóban szívügye

ez a munka. Bámulatos volt hallgatni azt az elszántságot, ami a mondanivalóját övezte. Egy újabb olyan példával találkozhatunk, aki képes volt a többlépcsős generációk közötti mobilitásra és minden hátránya ellenére tudott változtatni az alapvető társadalmi beágyazódásán. Mindemellett a megtapasztalt társadalmi mobilitás ellenére a saját közegében maradt és ezzel megkérdőjelezhetetlen példát mutat a közösség felnőttjeinek és a fiatalabb generációknak is.

Drubina Zoltán Gábor

Ahogy a fejezet bevezetőjében olvasható, jelenleg tanár szakos hallgató vagyok a Pécsi Tudományegyetemen. Ebből adódóan, számomra nagyon jó szakmai gyakorlat és tapasztalat volt a barcelonai kutatás, különösképpen az iskolában tett látogatás. A hazai egyre inkább centralizált és merev oktatási rendszer merőben más, mint a decentralizált és valamivel flexibilisebb katalán. Nem célozom kritikát megfogalmazni egyikkel szemben sem, inkább a tanulságok levonására törekszem. A szemlélet- és felfogásbéli különbséget szeretném hangsúlyozni. A kutatás során tapasztaltakból kiemelném, hogy számomra a pedagógiai munka lehetőségeinek kiszélesedése a fő követendő példa. Betekintve az iskola munkásságába azt láttam, hogy megannyi program, projekt van, amik mindazt célozzák, hogy a gyerekek és nem elhanyagolható módon hozzátartozóik képesek legyenek az oktatási rendszeren zökkenőmentesen végig haladni. Nagyon pozitív élmény volt számomra látni, hogy az iskolában dolgozó tanárok igazán szívvel, lélekkel végzik a munkájukat, ami mellé még beletartozik a szülőkkel való kapcsolattartás is. Kutatói munkám során sikerült jobban belelátnom az iskola oktatóinak munkájába. Egy dolgot ki is emelnék, ami számomra nagyon példaértékű és követendő példaként szolgált: az intézménynek sikerült olyan felzárkóztató programot létrehoznia és működtetnie, hogy később több volt diák is visszatért mentortanárként vagy tanársegédként az iskolába. Ez a fajta szemlélet úgy vélem, mindenki számára követendő lehetne. Annak hatalmas ereje van, hogyha egy helyi kezd el a korábbi közösségében tanítani. Nagyon jó példát mutat mind az ott élők, mind pedig az iskolába járó gyerekek számára. Összegezve tanári pályámnak egy jó

szakmai tapasztalatának tekintem a Barcelonában tett látogatás során megismert La Mina Általános Iskolát.

Pálmai Péter

Eddigi egyetemi pályafutásom során nem volt alkalmam és lehetőségem sem önállóan, sem résztvevőként kutatásban szerepelni. Számomra a tudományos világ ezen területe eddig teljesen új és ismeretlen volt. Kezdő kutatóként a kutatás előkészítésében, az interjú kérdések kidolgozásában és a források keresésében és elemzésében vettem részt. Átkanyarodva az iskolára, azt gondolom, hogy a La Miná városnegyedben található általános és középiskola nagyon fontos tevékenységet folytat. Az ott zajló felzárkóztatási programok nagyon széles körűek és közvetlenül igyekeznek reagálni a hátrányos helyzetben lévő tanulók problémáira. Az iskola igazgatójával folytatott beszélgetésből érezhető volt a pozitív, problémamegoldó hozzáállás. Az mentor tanárral készített interjú nagyon barátságos hangvételű volt, melyből kiderült, hogy egy helyi férfiről van szó. Ami becsületre méltó, hogy felnőtt korában, a munka világából került vissza az oktatásba, és azt követően elkezdett dolgozni abban az iskolában, amiben ő maga is tanult. Hasonlóan a többiek véleményéhez, azt gondolom ennek nagyon nagy ereje lehet és fontos lenne, hogy minél több ilyen ember legyen, aki jó példával tud szolgálni környezetében.

Horváth Rajmund

A Pécsi Tudományegyetem Műszaki és Informatikai Karának tanulójaként tudásom és ismeretem teljesen más, mint azon hallgatóké, akik valamely bölcsészettudományi szakon vannak. A kutatás előkészítésében, az interjú kérdések és a források elemzésében vettem ki leginkább a szerepemet. A kutatás folyamata nagyon izgalmasnak bizonyult, örülök, hogy ebbe a tudományterületbe is betekintést nyerhettem a kutatócsoport tagjaként. A kutatott iskola egy jól működő oktatási intézmény, ami sok hátrányos helyzetű diáknak segít az életük megváltoztatásában. Számomra a legnagyobb tapasztalattal a kutatás során megoldott helyzetek jártak. Sokat tanultam abból, hogy hogyan zajlik egy nevelésszociológiai kutatás. Az iskolával kapcsolatban

hasnólóan a kutató társaimhoz pozitív benyomást nyertem és úgy vélem egy jó példát láttunk az iskolai lemorzsolódás lehetséges megoldásáról. Összességében sok új tapasztalattal gazdagodtam a pár hónap alatt, amit a kutatással töltöttünk.

Zárszó és egy további kutatás kérdései

Kutatásunk egy mikrokutatás, ami kevés tudományos forráson alapszik. Alapvetően élmény alapú, amiket igyekszik rendszerbe foglalni. Az előzőkben leírt benyomásainkat az tereplátogatást követően kérdésekkel próbáltuk kiegészíteni. Saját iskolai tapasztalataink, illetve az ide vonatkozó szakirodalomra támaszkodva összegyűjtöttük azokat a szempontokat, amiknek az ismerete szükségszerű volna a megalapozottabb kritikai szempontú összegzéshez.

- A megismert befogadó szemlélet milyen pedagógiai és iskolaszervezési gyakorlatokban manifesztálódik és ezek milyen eredményeket értek el? A diákok jól-létén túl, a szemlélet, hogyan segíti elő a társadalmi mobilitásukat? A meggyőződésen túl, erről milyen ismereteik és tapasztalataik vannak az oktatóknak és a szakpolitikusoknak? Ha ez az iskola egy pozitív példát jelent, akkor milyen egy „átlagos” katalán iskola egy szegregált városnegyedben?
- Melyek azok a mutatók, amik alapján eldönthetjük, hogy egy szegregált városnegyed szegregált oktatási intézménye valóban „jól” és „eredményesen” működik? Az igazgatóság befogadó, kulturálisan nyitott szemlélete elegendő a változáshoz? Milyen értékelési folyamatok tájékoztatják az iskola dolgozóit, a családokat és a diákokat a minőség és az eredmények változásáról?
- Hogyan folyik a diákok után követés és milyen mechanizmusok segítik a gyerekek bennmaradását, illetve visszateherelését az állami iskolarendszerbe? Illetve, milyen támogatások segítik a kompetitívebb magánrendszerbe kerülést?
- Az iskolában dolgozó szakemberek törekvései hatással vannak rendszer szintű faktorokra is? Például: van-e megfelelő állami iskolai választék a körzetben? Van-e reális alternatívája a családoknak óvodától a középszintű oktatásig?

- Mik azok a tényezők, amik az alacsonyan képzett családokat továbbra is egy a társadalmi mobilitást nem feltétlenül biztosító iskola felé terelik? A családok milyen szempontok szerint választanak iskolát és az iskola hogyan segíti őket ebben?

A kutatás folyamata, a felkészüléstől az információ rendezéséig, a résztvevő hallgatók számára egy tanulási lehetőséget biztosított a kutatás műfajának felépítéséről és annak buktatóiról. A La Mina általános és középiskolával kapcsolatban lehetne még jobban árnyalni a képet, további forráskutatás és személyes interjúk útján. A rendelkezésünkre álló anyagokból a fentebb olvasható konzekvenciákat sikerült levonni. Mint a bevezetőben említettük, az empirikus tapasztalat legfőbb eredménye a kérdések elmélyítése volt, ami lehetővé tenné egy koherensebb összehasonlító kutatás tervezését.

Ezúton is köszönjük a két szakkollégiumnak, a Wlisslocki Henrik és a Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégium tanárainak a részvételünk biztosítását. Úgy véljük mindannyiunk számára nagyon hasznos volt az eltelt időszak.

Irodalom

- FRA European Union Agency Fundamental Rights (2011): Oktatás: a romák helyzete 11 uniós tagállamban, Felmérés a romákról Középpontban az adatok http://publications.europa.eu/resource/cellar/5db33bbf-e951-11e8-b690-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2
- TORGYIK Judit (2012): A romák oktatásának fejlesztési törekvései az Európai Unióban. Iskolakultúra 2012/3. 1.o
- VARGA Aranka szerk. (2015): A nevelésszociológia alapjai <https://wlisslocki.pte.hu/content/nevelesszociologia-alapjai> [Letöltve: 2020. szeptember 9.]
- VARGA Aranka (2015): Az inklúzió szemlélete és gyakorlata <https://wlisslocki.pte.hu/content/az-inkluzio-szemlelete-es-gyakorlata> [Letöltve: 2020. szeptember 9.]

Egyéb forrás

https://www.metropoliabierta.com/el-pulso-de-la-ciudad/ong-chef-jose-andres-ateriza-en-mina_27762_102.html [Le-töltve: 2020. 09. 06.]

Ivan Cortez, iskolai mentor, La mina Általános iskola, online interjú, (2020.04.15.)

Bereményi Ábel, kutatás fő szervezője, online interjú, (2020.06.15.)

KŐSZEGI KRISZTIÁN – LABODA LILLA – CSONKA DÁNIEL – HEINDL KATICA

Civil szervezetek hátránykompenzációs tevékenységeinek összehasonlító vizsgálata

Bevezetés

Tanulmányunk a Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégium és a Wlisllocki Henrik Szakkollégium közös kutatási pályázata által jöhetett létre. Kutatómunkánk az előzetes forráselemzést követően, egy spanyolországi terepmunkával vette kezdetét, melynek keretei között oktatási intézményeket és civil szervezeteket nyílt lehetőségünk meglátogatni. Kutatásunk fókuszában egy spanyolországi gitano közösségben működő, illetve egy magyarországi cigány/roma közösségben tevékenykedő civil szervezet munkájának bemutatása, összehasonlító elemzése állt.

Támaszkodtunk azokra a kutatásokra, melyek a közösségszervezői, munkaerőpiaci és iskolai integrációs programokat vizsgálták (FÜZI, 2016; VARGA, 2015a; VARGA 2015b; VARGA 2015c; MOLNÁR-PETÁK-VERCSEG, 2014). Esettanulmányunkban ezekre építve elemeztük a vizsgálat középpontjába állított két szervezet működését és jól bevált gyakorlatait.

Vizsgálatunk kvalitatív; célja, hogy olyan civil szervezeteket helyezünk górcső alá, melyek munkája létfontosságú szerepet játszik a társadalom marginalizált tagjainak támogatásában.

A kutatás kontextusa

A civil szervezetekről hazánkban rendszerváltást követően számtalan könyv, tanulmány és szócikk jelent meg. A legtöbb írás működésük és gazdálkodásuk jellegzetességeit rendszerei és elemzi. Tanulmányunk újszerűsége abban rejlik, hogy esettanulmány formájában két olyan szervezetet vizsgál, amelyek különböző országokban és kultúrákban működnek, de a két szervezet alapvetően az Európai Unió-s szabályozás alapelvei mentén működik. Érdemes megfigyelni azonban, hogy ez az értékrendszer, hogyan valósul meg a programjaikban, milyen hasonlóságok és különbségek figyelhetők meg (GESZTI, 2003:83-104).

Mielőtt azonban megkezdjük a szervezetek részletes elemzését, meg kell határoznunk a munkánkban használt általános fogalmi keretet.

A *civil szervezet* fogalmát nehéz feladat megjelölni, mivel az európai országok ezt eltérően határozzák meg. A tanulmányunkban az egyszerűség kedvéért általában a „civil” megjelölést úgy fogjuk használni, ahogy az a magyar terminológiában leginkább elterjedt (KÁKAI, 2009). Magyarországon a 2012. januárjától hatályban lévő Civil Törvény új gyűjtőfogalomként vezette be a magyar jogrendszerbe a civil szervezetet. Ez a kategória a civil társaságot, az egyesületet, valamint az alapítványt foglalja magába (KAPRINAY, 2015: 94-111). A demokratikus berendezkedésű országokban a civil szervezetek fontos szerepet töltenek be a társadalomban, hiszen aránylag gyorsan tudnak reagálni különböző társadalmi problémákra, illetve a specifikus igényekre fókuszálnak. Az általunk vizsgált szervezetek fő profilja a hátránykompenzáció. Célcsoportjaik elsősorban a spanyolországi gitánok, illetve a magyarországi cigányok/romák (SZABÓ, 1998: 93-110). E szervezetekre jellemző, hogy célcsoportjuk tagjainak bizonyos, a társadalomba való beilleszkedéshez és előrehaladáshoz szükséges tőkéje hiányos.

A romák hátrányos helyzetű többségéhez tartozó csoportjai a többségi társadalom átlagához képest csekélyebb *kulturális tőkét* birtokolnak. Azaz hiányos az a szükséges tudáskészletük és habitusuk, amelyek segíthetnék őket az iskolarendszerben való előrehaladásban és a munkaerőpiacra való beilleszkedésben. *Társadalmi tőkéjük* szintén csekély, azaz nem rendelkeznek

olyan mennyiségű és minőségű emberi kapcsolatokkal, amelyek segíthetik őket az előbb említett színtereken a sikeres előrehaladásban (BOURDIEU, 1978).

A romákkal foglalkozó civil szervezetek legfontosabb feladata a célcsoport tagjainak bikulturális szocializációja során felmerülő kihívások megoldása, a két szocializációs mező közelítése. A bikulturális szocializáció általánosan jellemző a kisebbségben élő cigányok/romák szocializációs folyamatára. A cigány/roma fiatalok elsődleges szocializációs környezete a család, ahol indirekt módon sajátítják el a közösségük általános normáit és állandónak tekinthető értékeit. Míg másodlagos szocializációs környezetükben, az oktatási intézményekben a többségi társadalom normáit, értéktrendjét sajátítják el, részben szintén indirekt módon, de nem kis részben célzott ismeretátadás útján, azaz direkt módon (VARGA, 2015d:248).

Ahogy Gilvánfán, úgy El Pratban, a roma lakosok szegregált közösségben, alacsony életszínvonalon élnek, így az elsődleges és a másodlagos szocializációs környezet kulturális tartalma kis átfedést mutat. Az általunk vizsgált civil szervezetek explicit célja, hogy az elsődleges szocializációs környezet, azaz a család, és a másodlagos szocializációs környezet, azaz az oktatási rendszer között közvetítőként működve segítsék az általuk támogatottak előrehaladását az életben (FORRAY–HEGEDŰS, et al., 1998:391.).

E hátrányos helyzetű személyekkel foglalkozó civil szervezetek munkájában általánosan fellelhetőek továbbá az „empowerment” és az „enablement” kialakulását elősegítő tevékenységek. A két fogalom egy folyamat két szakaszát jelöli. Az „enablement” – melyet „képesse tételnek” fordíthatunk – a folyamatnak azon szakaszát jelöli, amelyben az egyén szintjén történnek változások és „az egyén felismeri saját belső erőforrásait, önbizalma megerősödik, képessé válik saját szükségleteinek/vágyainak artikulálására, saját elképzeléseinek megvalósítására”. Az „empowerment” – azaz a „hatalommal történő felruházódás” – a folyamatnak azon szakaszát jelöli, amely a közösségre vonatkozik. Az „empowerment” szakaszában a közösség az önmeghatározás és a valahová tartozás fázisát megélve „nyíltan felvállalja érdekeit/céljait, tárgyalóképesse válik más hatalmi csoportok képviselőivel szemben, felismeri saját hatalmi pozícióját, és él ennek a hatalomnak az eszközeivel a közösség érdekében.” (MOLNÁR, et al., 2014:34)

A roma közösség mind Spanyolországban, mind Magyarországon kisebbségben él. Tagjaik társadalmi és történelmi okokból kifolyólag a társadalom perifériájára kerültek, így mindkét országban fontos feladat inklúziójuk megteremtése.

A romák, cigányok *inklúziójának* elősegítésében mindkét országban nagy szerepet vállalnak a civil szervezetek. Az inklúzió, olyan társadalmi stratégia, amely az esélyegyenlőség és a méltányosság szemléletén keresztül segíti elő a közösség és a többségi társadalom között a kölcsönös befogadás kialakulását. Az inklúzió megközelítés és gyakorlat célja, hogy a perifériára szorult csoportoknak valódi hozzáférése legyen olyan méltányos és személyre szabott szolgáltatásokhoz, amelyek segítik a kisebbség és a többségi társadalom együttélését (VARGA, 2015b:241-273.).

A jól működő segítő szervezetek nem csupán az *esélyegyenlőség* (equality) elérésére, azaz egyenlő bánásmódra törekednek, hanem nagy hangsúlyt helyeznek a *méltányosság* (equity) társadalmi szintű kialakítására is. A méltányosság elvei alapján a valódi esélyegyenlőséghez nem elég csupán a társadalmi szintű megkülönböztetés megtiltása szükséges, hanem elengedhetetlen az is, hogy a jelenlévő társadalmi egyenlőtlenségeket aktív intézkedésekkel – egyebek között a civil szervezetek munkájához hasonló aktív programokkal – ellensúlyozzák (VARGA, 2015b:241-273.).

A vizsgált szervezetek sajátosságai közé tartozik, hogy olyan településen, településrészen folytatják tevékenységüket, ahol a *szegregáció* állandó jelenség. A szegregáció egy olyan stratégia, amely az *asszimilációval* ellentétben nem az egyéni és csoport-sajátosságok beolvadására törekszik, hanem az elkülönítést használja a társadalmi együtt létezés alapvető eszközéül. Az elkülönítés alapja lehet az egyének vagy csoportok vélt vagy valós tulajdonságaikon alapuló elkülönítése (VARGA, 2015b:23.). Általánosságban a hátrányos helyzetű személyekkel foglalkozó szervezeteknek fontos feladata, hogy a szegregált környezet felszámolásával integrált környezet megteremtésére törekedjenek. Az integráció, azaz beilleszkedés egy olyan stratégia, amely a különböző helyzetű csoportok együttélését hivatott elősegíteni. Az integrált közegben a *reziliencia* folyamata is sikeressé válhat. A reziliencia, az egyén sikeres megküzdési képességét és lelki rugalmasságát jelöli, melynek kialakulását elősegíti, ha a gyermekkori fejlődés inkluzív környezetben zajlik (VARGA, 2015b:241-273.).

A kutatás eszközei

Munkánkat szociológiai, romológiai és nevelésszociológia irodalom elemzésével kezdtük meg. Nehézséget okozott, hogy a gilvánfai civil szervezet munkájáról kevés, míg az El Prat-i civil szervezet munkájáról szinte semmilyen objektív külső szemmel vizsgálódó tudományos anyag nem jelent meg, így a két szervezet önmagát bemutató írásait vizsgáltuk meg. Ezt követően Barcelonában végeztünk terepmunkát. Majd a katalán fővárossal határos El Pratban a Fundación Secretariado Gitano (FSG) és az önkormányzat közös munkájában résztvevő munkatársakkal, idehaza Gilvánfán pedig a Számá Dă Noj – Vigyázz Reánk Egyesület (SzDN) vezetőjével egy előre megírt kérdéssor alapján félig strukturált interjút készítettünk. A forráselemzés, a terepmunka és a félig strukturált interjúk kielemezett anyagát jelen tanulmányunkban összegezzük.

A kutatás kérdései

Vizsgálatunk során arra kerestünk választ, hogy a jól működő civil szervezetek miféle hátránykompenzációs tevékenységeket végeznek, vannak-e bevált „jó gyakorlataik” és ezek miként adaptálhatók? Feltételeztük, hogy mind a magyarországi, mind pedig a spanyolországi szervezet komplex programokkal reagál az adott terület specifikumaira, és hogy a programok hatékonyságot eredményező hasonlóságai megragadhatók.

Társadalmi-történeti kontextus

Munkánkban tehát két civil szervezet hátránykompenzációs tevékenységének összehasonlítására vállalkozunk. Ahhoz azonban, hogy megértsük a szervezetek működésének okait, meg kell ismernünk azt a környezetet, ahol tevékenykednek, és ismernünk kell a két település szocioökonómiai sajátosságait.

Gilvánfa települése Baranya megye délnyugati-alföldi részén található. A honfoglalás előtt a település már lakott lehetett, ám a magyarság csak a X. század utolsó harmadában települt be. A

település elnevezése feltételezhetően egy régi magyar személynévre (Gilván) vagy egy gomba fajtára utalhat, az „gilva” szónak van egy „búb” jelentése is egyes régi magyar nyelvjárásokban, ezzel rokon a „golyva” szó is. A térségben több földrajzi név utal arra, hogy a települések itt az egykor mocsaras vidék dombjaiban épültek. Maga az „Ormánság” vagy „Ormányság” szó is erre utal: olyan térség, ahol az ember megtelepülésre alkalmas helyek a mocsárból kiemelkedő „ormokon” vannak. De egy mocsárból kiemelkedő szárazulatot jelöl a Gilvánfával szomszédos „Besence” (tájnyelven „Besenci”) neve is, ami a település egykori „besáncolt” jellegére utal. (A körbesáncolás védte a házak körül a talajt a magas talajvízszintből fakadó elmocsarasodástól.) A fentieket figyelembe véve a Gilvánfa név eredhet onnan is, hogy a falu valamikor a mocsárból kiemelkedő egyik „búbon” épült. (A „gilván” taghoz kapcsolódó „fa” szó mindenhol a „falva” szó rövidülése ezen a vidéken. Pl.: Kisasszonyfa, Gyöngyfa, Rózsa-fa, Katádfa stb.) A település név terminológiájára, tehát több elmélet is létezik az, azonban bizonyos, hogy a faluról az első írásos feljegyzés először Károly Róbert uralkodásának idején jelent meg a pápai tizedjegyzékben (1232-1235). A település a későbbi török korban is lakott maradt, majd a török uralom végén a sellyei uradalom részévé vált. Az itt élő magyar nemzetiségű jobbágy családok főleg mezőgazdasági munkálatokat végeztek, de iparúzésre is akadt példa (PÖRÖS, 2013:118-177).

A XIX. század második felében a faluhoz tartozó erdőben cigány/roma családok jelentek meg. A román nyelv egy, a nyelvtudomány szerint már önálló nyelvvé vált archaikus nyelvjárását beszélő cigányok (önelnevezésük szerint: beás cigányok, vagy beások) főleg famegmunkálással (teknő, lapát készítése) foglalkoztak, de bekapcsolódtak a mezőgazdálkodási munkálatokba is (PÁLMAINÉ, 2007). A század végén a beás cigányok egy része beköltözött a falu peremére, ahol kialakítottak a Kálmán-, a Géza-, majd a Varga-telepet, azonban a faluba nem léphettek be, sőt az 1930-as évektől a lakóhelyüket sem hagyhatták el engedély nélkül. A mélyszegénységben, kunyhókban élő beások a jövedelmüket a parasztok részére végzett alkalmi munkákból, maguk készítette termékek eladásából (teknő, kosár, lapát, kanál) vagy koldulásból tudták biztosítani. Munkájukért cserébe pénzt azonban nem kaphattak, általában élelmiszerért dolgoztak.

Az 1950-es évektől a nem cigány/roma lakosság fiataljainak jelentős része elköltözött, így a faluban a lakosság elöregedett. A negatív népesedési folyamat hatására a nem cigányok kénytelenek voltak a beás cigányokat alkalmazni, ami által több család is bekerült a településre. 1960-as évekre Gilvánfa lakosságának már a felét a beások tették ki, és akik nem költöztek be a faluba, azok a már említett Varga-telepre koncentráltak. 1972-ben tanács összeírások szerint már a település 71% beás cigány származású volt. A telepi beás családok beköltözése a faluba a nem cigány lakosság folyamatos elköltözését eredményezte. Emiatt és az egyre inkább gépesített mezőgazdaság munkaerő igényének csökkenése miatt Gilvánfa állandó népessége csökkent (Pörös, 2013:118-177).

A faluban található iskola bezárását a nagymértékű elvándorlás, az ellehetetlenülő tárgyi feltételek és az oktatási szolgáltatások jelentős mértékű hiányosságai eredményezték (VARGA, 2018). A településen a jelenlegi nemzetiségi viszonyokat vizsgálva a Központi Statisztikai Hivatal felmérése alapján a Gilvánfán élők 100%-a, azaz 380 ember vallotta magát magyar nemzetiségűnek, azonban a népesség 65% a magyar mellett a cigány/roma nemzetiséghez tartozásáról is nyilatkozott. A 2011-es népszámlálás adatai alapján a 7. életévüket betöltött népességet vizsgálva kirajzolódott az, hogy a diákok iskolai előrehaladása támogatásra és fejlesztésre szorul. A számok beszédesek, hiszen 14 személy az első évfolyamot sem végezte el, 29 személy rendelkezett szakmai oklevéllel, mindössze 6 személynek sikerült érettségit szereznie, és 1 személy rendelkezett egyetemi vagy főiskolai végzettséggel. A vizsgálat 2011-es adatokat elemez, így nem fedi le pontosan a mai viszonyokat, ám az vitathatatlan, hogy az itt működő civil szervezet közösségfejlesztésére, munkaerőpiaci és pedagógiai munkájára meglehetősen nagy szükség van.

El Prat de Llobregat a barcelonai agglomerátum részének tekinthető; Barcelonától a Llobregat -folyó választja el. El Pratot 1720 és 1740 között alapították, amikor is a település közlekedési csomóponttá vált. Az itt élő lakosság a 19. századig hagyományos mezőgazdasággal foglalkozott. A 20. század elején kezdődött meg a település infrastrukturális alapjainak kiépítése. Ezt követően 1923-ban kezdték el építeni az önálló repülőtérrel, majd az 1940-es években befejeződött a nemzetközi repülőtér

kiépítése. A környékbeli lakosságnak a legtöbb munkalehetőséget ma a reptér biztosítja (MARSHALL, 2007:395-414).

A 20. század közepétől Nyugat és Dél-Spanyolország irányából érkeztek szegény, főleg gitano családok a területre, akik a 60-as évekig fából, deszkából készült, ideiglenes tartózkodási helyül szolgáló bódékban laktak. A Franco-féle rendszer alatt életbe lépett egy nagy volumenű lakhatást fejlesztő politikai irányvonal, ám az El Prat-i városrészben felhúzott lakóházak komoly infrastrukturális hiányosságokban szenvedtek (ROTHEA, 2014). A helyi lakosoknak, a civil szervezeteknek, romáknak és nem romáknak egyaránt azóta is az egyik legfőbb célja a rossz minőségű épületek rekonstrukciója. Az azonban elmondható, hogy a lakhatási politikának és a munkaprogramoknak köszönhetően a korszakban a gitánok beáramlása a városokba egyre intenzívebbé vált, a cigányság városi urbanizációja jelentősen felgyorsult (ALFARO, 2008).

Jelenleg El Prat népessége körülbelül 65 ezer fő. A területen élő lakosság nemzetiségi, etnikai összetétele meglehetősen heterogén, köszönhetően a főképp afrikai országokból érkező bevándorlóknak, illetve a kisebbségként elfogadott gitánoknak. A bevándorlás kérdésével tanulmányunkban azonban továbbiakban nem foglalkozunk. Az El Prat területén élő gitánok San Cosme városrészén koncentrálnak.

Oktatás

Az általunk vizsgált két civil szervezet munkájában kiemelkedő szerepe van az oktatási programoknak. Mindkét szervezet leszakadó térségekben, kisebbségi társadalmi körben működik. Egy ilyen jellegű környezetben az oktatási programok támogatása kulcsfontosságú, mivel az oktatást támogató programok explicit módon segítik a célcsoport munkaerőpiaci elhelyezkedését, és ezen keresztül a rezilienssé válását.

A két civil szervezet döntően tanoda-jellegű, extrakurrikuláris foglalkozásokon keresztül valósítja meg az iskolai mentorálást, egy külön erre a célra kialakított és fenntartott épületben. Az extrakurrikuláris alapokon működő rendszer célja az, hogy a diákokat nem csupán az esélyegyenlőség, hanem a méltányosság

szempontjait is figyelembe véve, a csoport igényeihez igazodva segítse sikeresen beilleszkedni a hagyományos iskolarendszerbe. Mint korábban már utaltunk rá, ezekben a segítő környezetekben fontos szerepet kap a tőke-birtoklásban rejlő differenciák kiegyenlítése. Ennek szükségessége a fiatalok családi hátterére vezethető vissza, melyben a magasabb iskolázottság elérésére és az oktatásban való részvételre vagy nem irányul jelentős törekvés, vagy pedig nem áll rendelkezésre olyan kulturális és társadalmi tőke, melyekkel e cél elérését a család támogatni tudná. A gilvánfai és az El Pratban működő civil szervezetek köztes szereplőkként működnek az oktatási rendszer és a családi környezet metszetében azzal a céllal, hogy segítséget nyújtsanak a roma, cigány diákoknak a bikulturális szocializációjuk során őket érő kihívások leküzdéséhez.

Az extrakurrikuláris foglalkozások ezeket a kihívásokat figyelembe véve töreksenek adekvát, működő programokat nyújtani. Olyan módszereket használnak, melyeknek az alkalmazása a közoktatásban rendre elmarad, mivel az intézmények és pedagógusok nem rendelkeznek azokkal a személyi vagy tárgyi feltételekkel, amelyek a gyerekek összetett problémáihoz alkalmazkodó oktatáshoz elengedhetetlenek (SzŐKE, 1998). A két civil szervezet számára lényeges feladat tehát a szülőkkel való kapcsolattartás és az ő bevonásukkal megvalósuló oktatás, mivel ez kiemelt fontosságú sikeres működésük szempontjából. A szülői, családi tér a szocializáció elsődleges tere, ezért az nagyban befolyásolja az individuum társadalmi normákhoz való alkalmazkodását, illetve ezzel párhuzamosan az egyéni és közösségi identitás létrejöttének folyamatát (PTE-BTK WHSZ, 2015c). A szülőkkel való kapcsolattartás azonban egyelőre nem jut kiemelkedő szerephez sem a magyar, sem a spanyol hagyományos oktatási rendszerben. Így a hátrányos helyzetű diákokkal foglalkozó civil szervezetek e szempontból hiánypótló szerepet töltenek be. Ahogy a szakirodalom is alátámasztja: „Semmilyen speciális, hátrányos helyzetű, ill. cigány gyermekek számára kitalált oktatási–nevelési program önmagában nem lehet sikeres, csakis a szülők segítségével, a programba történő bevonásukkal. Enélkül ugyanis, a szereplők (gyerek-szülő-pedagógus) nem képesek hatékonyan együttműködni, és segíteni azt a célt, hogy a gyerekek eredményesek legyenek az iskolában, esély legyen a középisko-

lai továbbtanulásra, valamint a későbbi sikeres munkaerőpiaci elhelyezkedésre is.” (BALATONI, 2015:20)

Az SzDN gilvánfai működésének legfontosabb tevékenységi körét a beás cigány nemzetiségű közösség számára létrehozott hiánypótlási programok alkotják. Céljuk a társadalom periferiáján élő társadalmi rétegnek a méltányosság elvein alapuló integrációja és a társadalmi mobilitás elősegítése.

A helyi cigány/roma fiatalok bikulturális szocializációja nehézséget okozhat számukra a másodlagos szocializációs környezetben, az iskolában, mivel az otthonról hozott tradicionális normák és az iskola által felállított elvárások gyakran szembe mennek egymással: „(...) iskolai sikerességük (...) nagymértékben múlik családjuk tanulást támogató hozzáállásán, az ott dolgozó szakemberek és a helyiek bizalmi kapcsolatán, amely képes elhithetni a szereplőkkel, hogy együtt képesek ezt a hosszú folyamatot sikeresen végig csinálni, s ezzel felülírni azokat a rövid távú érdekeket, melyek szerint minél hamarabb jövedelemszerző tevékenységbe kell kezdeni a családtagoknak a mindennapok túlélése érdekében.” (BALATONI, 2015:26) Egy mélyszegénységben élő cigány/roma családban gyakori elvárás, hogy a munkaképes fiatal anyagilag támogassa családját. Azonban munka mellett a fiataloknak nehézséget okoz az iskolában való bennmaradás, és bár a családalapítás ideje fokozatosan egyre inkább kitolódik, a faluban még mindig jellemző a fiatalok korai családalapítása. A szervezet gyakori jelenséggé vált, ami emléti meg a továbbtanuló beás nők pártalálási nehézségeit. A továbbtanulást választva ezek a nők kicsúsznak a közösségben átlagos pártalálási időből. Magasabb képzettségük miatt idegenen hatnak a tradicionális férfi-női szerepek között szocializálódott, környezetükben élő alacsonyabb képzettségű cigány/roma férfiakra, a többségi társadalomban viszont gyakran súlyos diszkriminációval kell szembenézniük a párkeresés folyamán.

Az egyesület szociális munkásai szoros kapcsolatot ápolnak a helyi családokkal, és rendszeres család-, illetve iskolalátogatásokkal segítik a két szocializációs környezet sima együttműködését. Az SZDN által fenntartott Kászá Dásztyszä – Nyitott Ház Tanoda munkájának a kezdetektől fogva legfontosabb eleme a fiatalok iskolai lemorzsolódásának megakadályozása. E cél elérésében a gyerekeket a tanodában mentorok segítik. A diákok-

nak lehetőségük nyílik délutánonként arra, hogy mentoraikkal közösen tanulhassanak, továbbá igényeikhez igazított specifikus korrepetálásokon vegyenek részt. Azonban ez a fajta tanulás a tanoda irányelvei szerint önmagában nem elég.

Az egyesület tudatosan törekszik arra, hogy a diákok szociális-, és társadalmi tőkájének hiányosságait pótolja. Rendszeresen szerveznek mozilátogatásokat, színházlátogatásokat és kirándulásokat, melyeken a diákok a tanodában végzett aktív közös munkáért cserébe vehetnek részt. Ezek a programok egyrészt tehát jutalmazza az elvégzett iskolai munkát, másrészt megismertetik a fiatalokkal azt a kulturális és társadalmi tudás-készletet, amely egy középosztálybeli, értelmiségi fiatal számára általában része az elsődleges szocializációs környezetben tapasztalt alapvető élményeknek.

Az El Prat városnegyedben működő Fundación Secretariado Gitano civil szervezet munkája egész Spanyolországra kiterjed. A civil szervezet El Pratban végzett oktatással kapcsolatos tevékenysége többségében a városrész gitano lakosságára irányul. Az El Pratban élő gitánok mintegy kétharmadára jellemző, hogy nem jutnak el a hatéves általános iskolai képzés befejezéséig. Ezért a szervezet különösen nagy hangsúlyt fektet a diákok iskolai életébe való beavatkozásra, mely jellemzően az általános iskola ötödik, hatodik évében történik meg. Az ekkor történő beavatkozás különös fontossággal bír, mivel Spanyolországban az általános iskola 6. osztályának elvégzésekor szűnik meg az iskolakötelezettség, amely a hátrányos helyzetű gitano lakosság körében gyakran vezet a munkaerőpiacon kamatoztatható végzettség nélküli iskolaelhagyáshoz.

A gitánoknak gyakran kell szembenéznük a rasszizmus jelenlétével az oktatási rendszerben. Egy felmérés kimutatta, hogy a spanyol szülők 25% nem kívánja, hogy gyermekei gitano diákokkal járjanak egy osztályba. A nem gitano lakosság nem hajlandó a gyermekeit olyan iskolákba küldeni, ahol magas a gitano tanulók száma, ugyanakkor azokban az iskolákban, ahol sok a gitano diák, az oktatás színvonala fokozatosan romlik (EUROPEAN ROMA AND TRAVELLERS FORUM, 2016).

Spanyolországra jellemző a gitano diákok szegregált oktatása, bár az ilyen jellegű oktatást az Emberi Jogok Európai Egyezménye tiltja. Általános probléma, hogy az iskolarendszerben jelen-

lévő, a gitano fiatalokat érő negatív diszkrimináció szintén elősegíti az iskolai lemorzsolódást bekövetkeztét, és az esetek nagy többségében a pedagógusok nem rendelkeznek megfelelő eszközökkel az ilyen jellegű előítéletek kezelésére (DISCRIMINATION AND THE ROMA COMMUNITY, 2019).

A spanyolországi gitánok és a többségi társadalom tagjai közötti iskolázottsági egyenlőtlenségek mértéke számos kutatással alátámasztható. „Tanárok interpretációja a kulturális sokszínűségről a Gitánok alapvetően negatív társadalmi reprezentációjában gyökerezik és az oktatóknak azon korlátozott képességéből fakad, hogy saját szociokulturális kontextusukat elemezzék, és ez gyakran eredményez olyan gyakorlatokat, amelyek az akadályokat emelik, ahelyett, hogy megszüntetnék őket.” (BEREMÉNYI, 2011).

A vizsgált programban résztvevő diákok nagyobb arányban lesznek képesek rezilienssé válni. Ehhez hozzájárul az is, hogy magasabb szinten folytatják tanulmányaikat, mely során az FSG nyomon követéssel segíti őket. A program sikerességét tükrözi, hogy az FSG diákjai a dolgozók elmondása szerint napjainkban 80-90%-os sikerrel képesek elvégezni az általános iskolai képzést. Jelenleg El Pratban a legidősebbekből álló csoportjuk diákjai kilencedikesek, többségükben lányok. E diákoknak most az egyetemi felkészülésben segítenek. A szervezet ezeket az eredményeket a diák, az iskola és család közös munkája eredményeként határozza meg, a családok pedig fokozatosan egyre támogatóbban fordulnak gyermekeik egyetemre küldésének lehetőségére felé.

Amennyiben lehetőségük nyílik rá, az FSG egyetemet végzett gitano fiatalok bevonásával motiválja az El Prat-i fiatalokat a továbbtanulásra. A szervezet mentorprogramjában jelenleg 600 diák vesz részt, akikkel 20 mentor foglalkozik. Ez a típusú mentorálás körülbelül 20-25 fős csoportfoglalkozások keretein belül zajlik.

Az általunk megvizsgált két civil szervezet tehát az oktatás színterén hasonló szerepet tölt be. Hiánypótló, tanoda-jellegű, iskolán kívüli intézmények keretei között segítik a helyi romák iskolai lemorzsolódásának csökkentését. Ezt a korai beavatkozással és a család-diák-szervezet szoros munkájával valósítják meg, nagy hangsúlyt fektetve arra, hogy a roma fiatalok bikulturális

szocializációból fakadó nehézségeit kezeljék. A két szervezet munkájára jellemző továbbá, hogy a fiatalok iskolai támogatása mellett a felnőttek oktatásával is foglalkoznak; erről részletesebben a szervezetek munkaerőpiaci segítségnyújtását vizsgáló fejezetben fogunk beszélni.

Munkaerőpiac

A történelem számos olyan helyzetet eredményezett, melyek hatással vannak jelenünkre. Az egykori intézkedések nem mindig voltak megfelelőek, sőt sokszor egy-egy korszak nehézségei hosszú távra is kiható módon negatívan érintették a romák munkaerőpiaci helyzetét.

Magyarországon a cigányok/romák foglalkoztatásának kérdése a foglalkoztatáspolitikai egyik központi elemeként folyamatosan jelen van. Számos országos, regionális és kistérségi koncepció, stratégia próbált megoldást találni a probléma kezelésére. S bár sikeresen megvalósított programokat is fel lehet mutatni ezen a területen, még mindig számos település és térség van, amelyeket segíteni szükséges további programokkal.

Az általunk vizsgált két civil szervezet jelenlegi munkaerőpiaci integrációs programja az adott környezetben nélkülözhetetlen. E programok célja, hogy reagáljanak a területük specifikus problémáira és segítsék célcsoportjuk sikeres munkaerőpiaci beilleszkedését. Kutatásunk során információt szereztünk a szervezetek munkaerőpiaci integrációs módszereiről, technikájukról, azoknak személyre szabottságáról és a nyomon követés stratégiájáról.

A Fundación Secretariado Gitano legkiterjedtebb programja a munkaerőpiaci elhelyezkedés elősegítése a helyi gitanok körében. A szervezet személyre szabott szolgáltatási programot biztosít a hozzájuk fordulónak, melyet bárki, nemzetiségtől függetlenül igénybe vehet. Munkába elhelyezésük folyamata többlépcsős. Először a kliensről diagnózist vesznek fel. Így értesülnek iskolai végzettségéről, eddigi munka tapasztalatairól, kompetenciáiról és terveiről. Ezen információk tudatában egyéni tervet alakítanak ki számára. A kliensnek segítenek felépíteni azon kompetenciáit, amelyek a munkakereséshez szükségesek.

Amennyiben felismerik azt, hogy a kliens érdeklődési területen kevés munkalehetőség van, akkor együtt megtervezik azt, hogy milyen egyéb kompetenciákat szükséges fejleszteni ahhoz, hogy jobban részt vehessen a munkaerőpiacon és a munkakeresésben. A szervezet az említett lépésekkel próbálja elősegíteni klienseiben az „enablement” kialakulását.

Spanyolországban még nagyon gyakori az, hogy az emberek kinyomtatott önéletrajzzal járnak az esetleges munkahelyeket, dacára annak, hogy a tapasztalatok azt mutatják: a hagyományos, papír alapon jelentkezés ma már kevésbé eredményes. A szervezet munkatársai ezért elsősorban az internetes munkakeresésre való átállásban segítik az embereket. Különböző internetes portálokon ajánlják a jelentkezést. Tény, hogy a közösség tagjainak nehézséget okoz annak felismerése, hogy a munkakeresés folyamata átkerült az internetre. Hiányzik ugyanis számukra erre vonatkozóan az a tudáskészlet, mely a többségi társadalom kulturális tőkéjének a része. A klienseket személyre szabottan készítik fel az állásinterjúkra, emellett biztosítanak számukra az adott állással összefüggő kompetencia-fejlesztő kurzusokat. Az egyik céljuk az, hogy a hagyományos, egyre kevésbé jövedelmező gitano munkakörökből (piacozás, vasazás stb.) áttérlejk őket olyan területekre, amelyek eddig kevésbé voltak ismertek a gitano lakosság körében.

A szervezet sikerei közé tartozik, hogy nem csak a munkaerőpiacon tudtak nagyon sok gitano munkavállalót elhelyezni, hanem számos fiatalot vissza tudtak csábítani az iskolapadba az állami rendszerbe és különböző képzésekre. Jelenleg a helyiek többsége befejezi a kötelező oktatást, de magas azoknak a száma, akik a tanulmányaikat nem folytatják tovább középiskolai szinten. Nem elhanyagolható azonban, hogy egyre többen vannak a gitano lakosságon belül a városnegyedben azok, akinek már egyetemi, felsőfokú végzettsége is van.

A szervezetenél nagyon sok a visszatérő kliens. Gyakori probléma, hogy 2-3 hónap múlva a munkakeresők munkaszerződésének véget értevel ismét segítséget kérnek. Spanyolországra jellemző specifikus probléma, hogy a munkaszerződések határozott időre szólnak.

El Pratban is megjelenik továbbá a diszkrimináció és az előítélet problémája. Az az általános tapasztalat, hogy ha egy mun-

kakeresőn észrevehetőek a népcsoportra általánosan jellemző külső ismertetőjegyek, akkor szinte szabályszerűen mutatkozik nehézség az álláskeresés során. Jellemző, hogy bizonyos cégek miután gitanoként azonosítják az állásra jelentkezőt, megtagadják tőle az interjút, vagy úgy döntenek, hogy nem alkalmazzák annak ellenére, hogy rendelkezik az állás betöltéséhez szükséges képességekkel (EUROPEAN ROMA TRAVELLERS FORUM, 2016).

Dokumentáltak olyan munkahelyi eseteket is, ahol a gitano dolgozókat sztereotip megjegyzésekkel illették vagy bullyingnak – zaklatásnak – voltak kitéve faji megkülönböztetés miatt. Ezekre a problémákra megoldást keresve a szervezet számos érzékenyítő programmal szolgál cégek számára, amelyek között vannak visszatérő kliensek is. Továbbá olyan specifikus programokat dolgoznak ki, amelyek során diszkriminációs eseteket mutatnak be.

A Fundación Secretariado Gitano különböző hosszúságú, saját kurzusokat és képzéseket tart a tanulni kívánó célcsoport számára. Rövid kurzusaik általában 2-3 hónapig tartanak. Ezek első része elméleti második része gyakorlati jellegű. Hosszabb kurzusaik évi egy alkalommal valósulnak meg és 6 hónapig tartanak. Ez 5 hónap gyakorlatot jelent egy-egy cégnél és utána egy hónap elméletet, melynek ideje megoszlik a kurzus folyamata alatt. A kereskedelmi szakmák, például a bolti eladó, a legnépszerűbbek a helyiek körében. A repülőtér az elmúlt jó pár évtizedben sok munkát adott a helyieknek, de jelenleg egyre inkább záródik be ez a piac és már szinte senki nem dolgozik ott a helyi gitanok közül. A településhez közeli sörgyár a képzetlen munkaerőt felszippantva sokak számára nyújt biztos munkahelyet. A kilencvenes évektől 2006-ig tartó gazdasági jólét sokat segített a gitanoknak a munkaügyi piacon való érvényesülés és a megfelelő lakhatási feltételek megszerzésének szempontjából, azonban a 2008-as gazdasági válság visszafordította ezt a pozitív folyamatot. A gitanok számára elérhető munkahelyek száma jelentősen csökkent; az általuk elvégzett munkák jelentős részét egyre inkább az alacsony presztízsű, kevésbé állandó munkák tették ki. A spanyol munkaerőpiac 2008 után fokozatosan egyre összetettebbé, azonban a gitanokkal szemben egyre zártabbá vált (EUROPEAN ROMA TRAVELLERS FORUM, 2016).

Az SzDN Dél-Baranyában nem csak Gilvánfán működik, de több más olyan településeken is, ahol nagy számban él szegény körülmények között cigány/roma lakosság. Kutatásunkban azonban csak a gilvánfai programot vizsgáljuk. Itt kezdetben kizárólag gyermekprogramokat valósítottak meg, és később, a felnőttek kérésére kezdték meg munkaerőpiaci programjukat. Az évek során így alakult ki két fő tevékenységi területük: egyfelől a gyerekekkel és fiatalokkal történő foglalkozás, másfelől a felnőttek munkába segítése, képzettségi szintjének emelése, és ezzel a társadalmi tőkékükben fennálló hiányosságaik fejlesztése.

Gilvánfán úgynevezett „Komplex telep-program” valósul meg, melynek fő célkitűzése a „szegregált lakókörnyezetben, mélyszegénységben élő hátrányos helyzetű emberek társadalmi felzárkózásának és integrációjának segítése”. (TÁMOP KOMPLEX TELEP-PROGRAM)

„A komplex telep-program rész céljai között a felnőttek képzettségi és foglalkoztatási lehetőségeinek javítása, a gyermekek oktatási rendszerben történő kiteljesedése (óvodáztatási arány, iskolai előrelépési lehetőségek és szabadidős programok), valamint a telepi környezetben történő szolgáltatások szintjének és körének növekedése fogalmazódik meg.” (TÁMOP KOMPLEX TELEP-PROGRAM)

Gilvánfán egészen 2013-ig nem megoldott problémaként jelent meg a munkába járás. Mivel a térségben a tömegközlekedés ritka, buszközlekedéssel nem oldható meg a dupla műszak vállalása. Ugyanakkor a lakosok jelentős része nem rendelkezik autóval. Kezdetben a Komplex program segítségével a szervezetnek 2013-2014-ben volt lehetősége mikrobusszal munkába szállítani az embereket. A szervezet munkatársai a munkakeresésben is segítettek (mint ahogy segítik ma is) a helyieket. A helyzet eleinte nem volt könnyű, mivel gyakran már a jellegzetes beás cigány nevük alapján utasították el őket a munkáltatók. Ilyen még ma is előfordul. Azonban az utóbbi években olyan mértékűvé vált a térségben a munkaerőhiány, hogy a helyieknek ma az előítéletek ellenére is könnyebb már munkához jutniuk. Időközben az is gyakori jelenséggé vált, hogy többen összeálltak és egy autóval oldották meg a munkába járást. A helyi beás közösségre is jellemző, hogy a családban a lakóhelytől nagyobb távolságra inkább csak férfiak vállalnak munkát.

A gilvánfaiak közül sokan dolgoznak Pécssett a Honsa nemzetközi autóiipari beszállítónál és a Kacsótán található tejüzemben. A tejüzem közelsége miatt ide nők is nagyobb számban járnak. A faluból többen szereztek hivatásos jogosítványt, így számos férfi dolgozik kamion- és teherautósofőrként. Ugyanakkor a távoli munkavégzés a családok számára azzal a hátránnyal jár, hogy hosszú időre elszakítja egymástól a családtagokat. A falusiak közül többen dolgoznak fakitermelésben. Néhányan már szakképzett hegesztőként vagy kőművesként keresik a kenyerüket. Jellemzően minden családból van legalább egy, de gyakran már két pénzkereső is. A falu számára azonban még mindig problémát jelent a mobilitás hiánya.

A Gilvánfán futó Komplex telep-programon belül a Számá Dă Noj Egyesület helyben dolgozó civil szervezetként négy szociális munkást alkalmaz. A telep-program családkísérő szociális munkásai segítik az embereket önéletrajzaik elkészítésében és a munkahelyen való bentmaradásban. A szociális munkások gyakran látogatják meg patronáltjaik munkahelyét, felvállalva a konfliktuskezelő mediátor szerepét is.

A telep-program kritériumai közé tartozik, hogy 78 helyi lakost képzésbe kell vonni. A szervezet törekszik arra, hogy ne tömegképzéseket valósítson meg, hanem a falubeliek igényeit próbálják kiszolgálni. Jelenleg 7 fő számára dajka, 13 fő számára konyhai kiségitő, 5 fő számára hegesztő, 8 fő számára hivatásos jogosítvány és buszsofőr, 15 fő számára földmunkagép kezelő képzést valósítanak meg. Ezek a képzések elősegítik a helyiek általános képzettségi szintjének, és munkaerőpiaci értékének emelkedését, azonban az általános alacsony képzettség még mindig nagyban jellemzi a falu lakosságát. A telep-program jövője 2021. áprilisáig biztosított. A szervezet a program folytatását a Belügyminisztérium „Felzárkózó települések hosszú távú programjának megalapozásáról” címet viselő projektjében látja.

A működő gazdaság folyamatosan változó munkaerőigényekkel lép fel, mind mennyiségi, mind tartalmi, azaz szakmai tekintetben. A civil szervezeteknek folyamatosan lépést kell tartaniuk az aktuális igényekkel és figyelni kell a gazdaság betöltetlen réseit. Megfelelő működésükhöz szükséges, hogy tisztában legyenek a gazdaság által fontosnak tartott képességekkel és attitűdökkel, és ezeket át tudják adni kliensek számára. Emellett

olyan programokat kell tudniuk biztosítani, melyek elősegítik a kliensek fejlődését.

A vizsgált szervezetek tevékenységüket eltérő módszerekkel valósítják meg, azonban közös jellemzőjük, hogy nagy hangsúlyt fektetnek a korai beavatkozásra, illetve, hogy felnőttképzésekkel segítik a helyi hátrányos helyzetű romák beilleszkedését a munkaerőpiacra. Fontos hangsúlyozni továbbá, hogy mindkét szervezet törekszik az „empowerment” kialakítására az egyénben.

Közösségfejlesztés

A kutatásunkban vizsgált két civil szervezetnek hasonló közösségfejlesztési kihívásokra kell választ találnia, azonban a szervezetek e téren működő programjai alkalmazkodnak a helyiek területi és szociális helyzetéből adódó specifikus igényeihez.

Egy jól működő civil szervezet komplex programjának feltétlenül szükséges része a kidolgozott közösségfejlesztő program. Fontos megjegyezni azonban, hogy „... a közösségfejlesztés önmagában nem tudja a strukturális problémákat kezelni, de hozzájáruló szakmaként, más szakmákkal együttműködve, képes változásokat előidézni a helyi közösségekben.” (VARGA, MOLNÁR, PETÁK, 2014:4) A közösségfejlesztés elsődleges célja nem a fizikai vagy infrastrukturális fejlesztés, hanem az emberi erőforrás fejlesztése. „Emberi erőforrás alatt értjük magát az embert – képességeit, tudását, szellemi és fizikai állapotát, társadalmi kapcsolatait révén kialakult tulajdonságait és mikrokörnyezeti kapcsolatait.” (VARGA, MOLNÁR, PETÁK, 2014:7)

A megfelelő, komplex, a terület specifikumaihoz alkalmazkodó közösségfejlesztési program hosszútávon elősegíti az „empowerment” és az „enablement” kialakulását a közösségben, és pótolja a társadalmi és kulturális tőke hiányosságait (BOURDIEU, 1978).

A gilvánfai és az El Prat-i célcsoportot elsősorban az izolált környezetben való együttélés határozza meg, ezért lényeges megjegyezni, hogy a közelségben élés nem feltétlenül jelent közösségben élest. „A köztük lévő viszonyok, kapcsolatok és informális hálózataik teszik őket közösséggé: családok, barátok, szomszédok, a civil élet és más variációi.” (VARGA, MOLNÁR, PETÁK, 2014:7)

A mintegy 400 lelket számláló ormánsági Gilvánfát földrajzi helyzete eredendően izolálja a társadalom többi részétől. Gilvánfa infrastrukturális szempontból szerencsétlen helyzetben van. Mint már említettük: a falu tömegközlekedés által nehezen megközelíthető, s a ritka buszközlekedés erősen megnehezíti a lakosainak munkába járását, iskolába járását, a közeli megyeszékhely által nyújtotta szórakozási lehetőségeiben való részvételt – összességében a falu elhagyását.

A községben nincs megfelelő közösségi tér: a kocsmát rég bezárták, a kisboltot felváltották a mozgóboltok, így a közösségi élet színterévé alapvetően az utca vált. A falu lakossága beás cigányokból áll és a többségi társadalom elfogadásának hiánya nagymértékben megnehezíti a helyiek beilleszkedését a többségi társadalomba. A falu lakosai szinte mind hátrányos helyzetű mélyszegénységben élő emberek.

Gilvánfa jelenlegi gazdasági helyzetének történelmi okai vannak. Az 1990-es évek elején a falut is magába foglaló egész tájegység – az Ormánság – válságba került. „A rendszerváltás követő gazdasági változások következményeként Magyarországon 1990 és 1993 között 1,2 millió munkahely veszett el.” (PÖRÖS, 2013:118-177) Megszűntek a helyi lakosoknak nagy számban munkát adó pécsi és komlói szénbányák, valamint a megyeszékhely nagy állami építőipari vállalatai. Ezekből a hirtelen gazdasági változások okozta nehézségekből próbál Gilvánfa azóta is kilábalni, ami azért különösen nehéz feladat, mivel, mint ahogy Heindl és Pörös fogalmaz: „...a vidéken élő gilvánfaiakat a kiélesedő munkaerő piaci versenyben a szakképzetlenségen és a bejárás költségein túl még a romákkal szembeni előítélet is sújtotta.” (PÖRÖS, 2013:118-177)

A falu életében a munkanélküliség alapvető törést okozott az otthon maradt lakosok között lassan bezártak az utolsó szociális térként szolgáló intézmények is. Ez a szegregálódott lakóhelyi környezetbe került itt élők még alacsonyabb társadalmi státuszát, az iskolázatlanság továbbörökítését és a közösség negatív külső megítélését eredményezte. Ezek a faktorok nagyban elősegítették azt, hogy Gilvánfán egy erősen fragmentálódott szociális háló jött létre. A gilvánfaiak részéről mind a település lakóin belül kialakuló, mind a külső környezet tagjaival együtt alkotott közösségek fejlesztésére igen nagy igény van.

A 2009-ben megnyílt tanoda épülete a gyermekek számára már kezdettől fogva, az idősebbek számára pedig az igényeik kielégítése során fokozatosan vált közösségi színterré.

A tanoda rendszeresen meghívja diákjai családtagjait a közösen készített nagyobb ünnepekhez kapcsolódó műsoraira. Ezek az alkalmakon a családtagoknak lehetőségük nyílik megünnepelni gyermekeik sikereit, illetve találkozni és egy új perspektívából megismerni a falu többi lakóját. Ezek az események segítik a családokban az „enablement” kifejelesztését, illetve nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy falu családjai között erősödjenek a pozitív szociális kapcsolatok. A szervezet állandóan alkalmaz helyi cigány/roma származású munkatársat, aki segíti a helyiek és az Egyesület kapcsolatának megerősítését.

A diákok számára a tanodában való részvétel feltételekhez kötött. A tanodás diákoknak kötelező a képességeikhez mérten sikeres iskolai teljesítmény elérése és a délutánonkénti rendszeres tanulás. A tanoda számos extrakurrikuláris program, kirándulás, illetve mozi és színházlátogatás lehetőségét nyújtja a beiratkozott diákoknak. Ezzel egyrészt motiválja őket a programban és így az iskolában való bentmaradásra, másrészt pótolni próbálja a gyerekek számára a kulturális és társadalmi tőke hiányosságait. A tanoda rendszeresen szervez nyári és tematikus táborokat (utóbbiak közt kézműves-, matek- és dráma-táborokat) a gyerekek számára a falun belül, illetve azon kívül, ezzel elősegítve az „empowerment” kialakulását.

A tanoda a helyi önkormányzattal jó kapcsolatot ápol, a két intézmény kölcsönösen segíti egymást. A falu nagyobb ünnepeinek általában a tanoda ad otthont, és ők intézik az ünnepek lebonyolításához szükséges logisztikai kihívások megoldását, míg ezekhez az önkormányzat a nevét adja és anyagilag támogatja őket. A tanoda tehát számos módon támogatja a közösségben az „enablement” megvalósulását a közösségben.

A társadalmi szolidaritás megvalósulásának céljából az egyesület egy budapesti magániskolával szoros kapcsolatot ápol. A gilvánfai diákok rendszeresen vesznek részt látogatásokon a budapesti iskolában, míg a fővárosi diákok gyakran utaznak le az Ormánságba, hogy ott közös táborokban vegyenek részt a helyi diákokkal, ezzel erősítve a falu kapcsolatát a többségi társadalommal.

El Prat de Llobregat város 65.0000 lelket számláló közösségében az önkormányzattal együttműködő Fundaci3n Secretariado Gitano (FSG) közösségfejlesztési programja részben hasonló kihívásokra keres megoldásokat. A civil szervezet önmagát mintegy mediátorként határozza meg, amely segíti az önkormányzat és a helyi gitano lakosság kapcsolatát. Az FSG állami támogatásból, pályázatokból és adományokból tartja fent magát. A szervezet El Prat de Llobregatben végzett munkája olyan szinten összefonódik az önkormányzat munkájával, hogy nehézséget okoz különválasztani és emiatt nehézséget okoz külön beszélni a kettőr3l.

Közös munkájuk közösségépítési vonalát az általuk tartott jellemzően tematikus foglalkozások határozzák meg, amelyekben egyaránt részt vesznek a város gitano és nem gitano lakosai is; ezzel segítik a gitano lakosságban az „empowerment” és a különböző közösségek harmonikus együttélésének kialakulását.

Az FSG nagy hangsúlyt fektet a nemi egyenl3tlenségek, gender kérdések és a gitanok kulturális és társadalmi elismertségének segítésére. Hangsúlyozzák, hogy programjaik komplexek, tehát ha egy gyerekkel foglalkoznak, akkor nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a családdal és az iskolával is szoros kapcsolatot tartsanak fenn, ezzel segítve a gitano gyerekek bikulturális szocializációjából ered3 nehézségeinek megoldását.

A szervezetnél dolgozó szociális munkások munkájának túlnyomó része a közösségi tereken zajlik; a szociális munkások a városrészt járva alakítanak ki közeli személyes kapcsolatot a családokkal. Legfontosabb módszerüknek a bizalomépítést tartják. Segítik a családokat a mindennapi problémáik megoldásában, a közösségen belüli kapcsolataik gördülékeny m3ködtetésében, továbbá segítik az iskolával való kapcsolattartást is. Gyakorta felmerül3 probléma, hogy a helyiek nem rendelkeznek a szükséges érdekérvényesít3 képességekkel ahhoz, hogy akadálytalanul intézhessék ügyeiket a hatóságoknál. Az ezen képességek hiányából ered3 problémák alapvet3en az El Pratban él3 hátrányos helyzetű lakosok kulturális és társadalmi t3kebeli hiányosságaira vezethet3k vissza. A szociális munkások gyakran nyújtanak jogi segítséget ilyen jellegű esetekben. A FSG a tevékenységét bemutató szövegben azt is fontosnak tartotta kiemelni, hogy: „... az is gyakori jelenség, hogy a romák gyakran nem jelentik az 3ket ért diszkriminációs eseteket a hatóságoknak.” (DISCRIMINATION AND

THE ROMA COMMUNITY, 2019). Ez a probléma szintén a helyiek hiányos érdekérvényesítési képességeiből fakad.

A szervezet dolgozóinak munkáját a folyamatosan együtt-dolgozás és rendszeres koordinációs ülések is nagyban jellemzik. A részvétel fontos pillére a munkájuknak. Arra sarkallják az embereket, hogy vegyenek részt a városnegyed fejlesztésben; ahogy a szórakozásban, úgy a különböző közösségi munkákban, fejlesztésekben és a döntéshozatalban is. Rendszeresen szerveznek ünnepeket és éves karnevált, amelynek szervezésében és megvalósulásában a lakosok is részt vesznek, ezzel segítve a közös munka és a kooperáció megvalósulását, amely része az „enablement” kialakulásának. Fontosnak tartják, hogy a helyieket a városrész minden közös ügyébe bevonják. A városnegyed mindenki számára elérhető eseménynaptárral tájékoztatja a lakosokat az abban az évben előre megtervezett eseményekről, amelyek külsős látogatókat is bevonzanak; ezzel segítik a közösség társadalmi elfogadottságának szélesítését és az „empowerment” kialakulását.

A Gilvánfán működő SzDN és az El Pratban tevékenykedő FSG munkájában tehát közös pozitív elemként határozhatjuk meg azt, hogy mindkét szervezet közösségfejlesztési programja beépül és aktív része egy komplex hátránykompenzációs programnak. Mindkét szervezet munkájában fontos szerepet játszik a helyi önkormányzattal való szoros együttműködés, amely a civil szervezetekre és az önkormányzatra is kölcsönösen pozitív hatással van. A két szervezetre egyaránt jellemző, hogy a helyiek közösségfejlesztési igényeire és elvárásaira specifikus, rugalmas programmal reagálnak.

A tanulmány összegzése

Megállapíthatjuk tehát, hogy az általunk vizsgált két civilszervezet komplex és rugalmas programmal reagál célcsoportjuk problémáira. Mindkét szervezet nagy hangsúlyt fektet oktatási, munkaerőpiaci, és közösségfejlesztési programjára. Egyaránt jellemző rájuk, hogy nagy hangsúlyt fektetnek a roma célcsoport bikulturális szocializációjából eredő kihívásainak megoldására. Jellemzi őket továbbá, hogy hídként szolgálnak a célcsoport és a

többségi társadalom között, és hogy hiánypótló szerepet töltenek be az oktatás, a munkaerőpiaci integráció, és a közösségfejlesztés szempontjából. A két szervezet munkájának közös sajátossága, hogy szoros kapcsolatot ápolnak a helyi önkormányzattal, amellyel kölcsönösen támogatják egymást anyagi és kulturális szempontból, és legitimálják egymás jelenlétét a közösségen.

El Prat (FSG)	A két vizsgált település és szervezet közös jellemzői	Gilvánfa (SZDN)
TÖRTÉNETI, TERÜLETI JELLEMZŐK		
A 20. század közepétől Nyugat és Dél-Spanyolország irányából érkeztek szegény, főleg gitano családok a területre.	Ahogy Gilvánfán, úgy El Pratban, a roma lakosok szegregált közösségben, alacsony életszínvonalon élnek.	A XIX. század második felében a faluhoz tartozó erdőben cigány/roma családok jelentek meg.
OKTATÁSI PROGRAM		
Az El Pratban működő szervezet oktatási programjának egyedi jellemzője, hogy egyetemet végzett gitano fiatalok bevonásával ösztönzi a helyi gitano fiatalokat a továbbtanulásra.	Mindkét szervezet kiemelt figyelmet fordít a hátrányos helyzetű lakosság iskolázottsági szintjének növelésére. Tanoda-jellegű programjaik extrakurrikuláris mentorálás keretei között segítik a diákok számára a hiányzó tőkék megszerzését. Jelentős a szerepe a programokban a család-diák-iskola kapcsolatának erősítése.	A SzDN gilvánfai munkájára jellemző, hogy a diákok iskolai sikereit különböző szabadidős programokkal jutalmazza, amelyek motiválják a diákokat a tanulásra, illetve megerősítik a diákok különböző tőkeit.
MUNKAERŐPIACI PROGRAM		
Az FSG többlépcsős munkába-állítási folyamatot valósít meg. Közös elkészített diagnózis alapján egyéni tervet alakítanak ki a kliens számára. A szervezet saját érzékenyítő programokat dolgozott ki, melyekkel segíti a gitánokkal szembeni diszkrimináció és előítéletek lerombolását a társadalomban.	A két szervezet egyedi módon reagál területük specifikus munkaerőpiaci problémáira. Céljuk a hátrányos helyzetű emberek társadalmi integrációjának segítése. Nagy hangsúlyt fektetnek a korai beavatkozásra és széleskörű felnőttképzés megvalósítására. Mindkét szervezet törekszik az „empowerment” kialakítására az egyénben.	Gilvánfa földrajzilag izolált település, így a munkába járás segítése elsődleges szempont az SZDN számára. A családokat hozzájuk rendelt szociális munkások segítik, akik gyakran látogatják meg patronáltjaik munkahelyét, felvállalva akár a konfliktuskezelő mediátor szerepét is.

KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉSI PROGRAM		
Az FSG közösségfejlesztő programjának integráns része a szervezet által megvalósított tematikus foglalkozások, illetve az önkormányzattal közösen készített éves eseménynaptár elkészítése, melyben a városrész teljes programját bárki számára elérhetővé teszik.	Mindkét szervezet közösségfejlesztési programjának aktív része egy komplex helyspecifikus program. A szervezetek szoros, kölcsönösen támogató kapcsolatot ápolnak a helyi önkormányzattal, közösségfejlesztő projekteiket jellemzően együtt valósítják meg.	Gilvánfa izolált földrajzi helyzetéből eredően infrastruktúrája nem megfelelő, illetve a faluban szinte egyáltalán nincsenek közösségi színterek. Az SzDN által működtetett tanoda szolgálja ki részlegesen a falu közösségi színtérre való igényét.

Irodalom

- 1404/2019. (VII. 5.) Korm. határozat a „Felzárkózó települések” hosszú távú programjának megalapozásáról http://njt.hu/cgi_bin/ [2020.08.15]
- ALFARAO, A.G. (2008): Un manuscrito del Conde de Torrepalma dedicado al origen de los Gitanos. Elucidario, Madrid
- BALATONI Tamásné (2015): A világ közepén-Gilvánfa a Számá Dă Noj tevékenységeinek tükrében. Pécs.
- BEREMÉNYI Ábel (2011): „Equal schooling opportunities for Spanish Gitano students? Obstacles and possible solutions.”. Some still more equal than others? Or equal opportunities for all. Council of Europe Publishing. 43-52.
- BOURDIEU, P. (1978): Egyszerű újratermelés és ciklikus idő. In.: P. Bourdieu A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Gondolat. Budapest.
- DISCRIMINATION AND THE ROMA COMMUNITY (2019). Fundación Secretariado Gitano. Madrid.
- EUROPEAN TRAVELLERS FORUM (2016): Fact Sheet on the Situation of Roma in Spain.
- Foglalkoztatáspolitikai lépések a cigányok munkaerőpiaci helyzetének javítására http://www.revalap.hu/tavoktatasi_tananyagok/2008 [2020.08.15]
- FORRAY R. Katalin, HEGEDŰS T. András (1998): Cigány gyermekek szocializációja. Aula Kiadó, Budapest.
- GENERALITAT OF CATALONIA <http://aplicacions.municat.gencat.cat/index.php> [2020.08.15]

- GESZTI Judit (2003): Civil Társadalom, civil szervezetek és az Európai Unió. EU Working Papers, 83-104.
- KÁKAI László (2009): Kik is vagyunk mi? Civil szervezetek Magyarországon. Publikon Kiadó, Pécs.
- KAPRINAY Zsófia (2015): A civil szervezet, mint új fogalmi kategória, és annak lehetséges megközelítései. Miskolci Jogi Szemle, 10, 1. szám. 94-111.
- MARSHALL, T. (2007): Barcelona and the delta: metropolitan infrastructure planning and socio-ecological projects. Journal of Environmental Planning and Management, Vol. 37, Issue 4. 395-414.
- MOLNÁR Aranka et al. (2014). Közösségi lehetőségek a mélyszegénység elleni küzdelemben: Önszerveződés és szakmai együttműködés. Európai Unió, Európai Szociális Alap, Budapest.
- PÁLMAINÉ Orsós Anna (2007): A magyarországi beás nők és férfiak nyelvhasználata. Educatio. 4. évf. 612-622.
- TÁMOP KOMPLEX TELEP-PROGRAM. Pályázati útmutató a Társadalmi Megújulás Operatív Program Komplex telep-program, komplex humán szolgáltatás hozzáférés biztosítása c. pályázathoz. <https://www.palyazat.gov.hu/doc/3367> [2020.08.15]
- PÖRÖS Béla (2013): „A munka nélkül maradt falu” Vázlat Gilvánfa község társadalmának és gazdaságának történetéhez. In: Arató Máttyás, Cserti-Csapó Tibor (szerk.): Romológia „akkor és most” romológusok második szakmai konferenciája. Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológiai Tanszék – Romológiai Kutatóközpont – Wlislócki Henrik Szakkollégium. Pécs. 118-177.
- ROTHEA, X. (2014): Construcción y uso social de la representación de los gitanos por el poder franquista 1936-1975. Revista Andaluza de Antropología, Issue 7. 7-22.
- STATICAL INSTITUTE OF CATALONIA <https://www.idescat.cat/emex/?lang=en&id=081691> [2020.08.15]
- SZABÓ Tamás (1998): Az EU és a civil szervezetek. Politikatudományi szemle, 7,3.szám. 93-110.
- SZŐKE János (1998). A Józsefvárosi Tanoda. Soros Alapítvány, Budapest.
- VARGA Aranka (2015a): „Az inklúzió szemlélete és gyakorlata”. Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológiai Tanszék - Wlislócki Henrik Szakkollégium. Pécs. 23.

- VARGA Aranka (2015b): „Esélyegyenlőség és inklúzió az iskolában”. Tankönyv: A nevelésszociológia Alapjai. Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológiai Tanszék - Wlilocki Henrik Szakkollégium. Pécs. 241-273.
- VARGA Aranka (2015c): Amrita az Ezredforduló Előtt. PTE BTK NI RNT WHSZ, Pécs.
- VARGA Aranka (2015d): Esélyegyenlőség és inklúzió az iskolában. In: Varga Aranka (szerk.): A nevelésszociológia alapjai. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Neveléstudományi Intézet. Romológia és Nevelésszociológia Tanszék. Wlilocki Henrik Szakkollégium. Pécs.
- ARGA Aranka (2018): A rendszerváltás gyermekei. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlilocki Henrik Szakkollégium, Pécs.

RAYMAN JUDIT

Feljegyzések a barcelonai gitanok vásározási szokásairól

Társadalmi helyzet és foglalkoztatás

A romák társadalmi helyzetére vonatkozóan számos kutatás adhat támpontot. Ezek közül az EU-MIDIS II. tanulmánya (FRA, 2016) összesen kilenc európai uniós tagállamban (Bulgária, Cseh Köztársaság, Görögország, Spanyolország, Horvátország, Magyarország, Portugália, Románia, Szlovákia) 2014 és 2016 között végzett vizsgálatok eredményeit mutatja be. Ezen vizsgálatok rávilágítanak, hogy az érintett tagállamokban a roma lakosság 80%-a a hazájára érvényes szegénységi küszöb alatt él; egyharmadának otthonában nincs vezetékes víz; egytizedük otthonában elektromos áram sincs; 27%-uk, illetve a roma gyermekek 30%-a olyan háztartásban él, ahol a felmérést megelőző hónapban legalább egyszer előfordult éhezés. Foglalkoztatás terén az EU-MIDIS II. azt állapította meg, hogy a felmérés idején a 16 év feletti romák mindössze egynegyede volt „foglalkoztatott” vagy „önfoglalkoztató”. Emellett a roma nők esetében lényegesen alacsonyabb foglalkoztatási rátákról (16%) számoltak be, mint a férfiak esetében (34%). Az eredmények összességében azt mutatják, hogy a 20-64 év közötti romák körében 43% a fizetett munkát végzők aránya. A fiatalok helyzete ennél lényegesen rosszabb, mivel a felmérés időszakában a 16–24 éves roma népesség átlagosan 63%-a nem állt foglalkoztatásban, ezzel egyidejűleg nem vett részt oktatásban vagy képzésben sem. Ez

utóbbi korcsoportban jelentős nemek közötti különbség is megfigyelhető: a fiatal roma férfiak 55%-a nem foglalkoztatott és nem részesül oktatásban vagy képzésben sem, míg ez az arány a fiatal roma nőknél 72% (FRA, 2016).

A spanyolországi cigányok (gitanok) helyzete némileg eltér a fentebb leírtaktól. Egy 2011-es tanulmány (ESF, 2012) alapján – melyben egy, a 16 éves kor feletti, munkavégző, illetve munkakereső személyekre irányuló vizsgálat eredményeit mutatják be – elmondhatjuk, hogy a gitanok foglalkoztatási aránya egészen magasnak mondható (68,9%), emellett 8,9%-kal meghaladja az általános populációt. Ez annak tudható be, hogy a gitanok átlagéletkora alacsonyabb, illetve korábban lépnek be a munkaerőpiacra, mint az általános spanyol populáció. Ezzel szemben az alacsony iskolázottság és a szakképzettség hiánya miatt leginkább a rosszul megfizetett, ideiglenes foglalkoztatáshoz férnek hozzá, és bizonytalan munkakörülmények jellemzőek. Egy másik szignifikáns eltérést a foglalkoztatottak, illetve az egyéni vállalkozók arányában találhatunk, ezen felül pedig a családi gazdasági tevékenységekben résztvevők magas számában. A gitanok körében az egyéni vállalkozók aránya 35%, ami a teljes népességre vetítve csupán 16,4%. Ezzel együtt a foglalkoztatottak aránya a teljes népességben 83,6%, míg a gitanoknál mindössze 37,6%. Végül a családi vállalkozásban résztvevők száma a gitanok esetében 26%, ami jóval magasabb, mint az általános populációra vonatkozó 0,7%-os adat (ESF, 2012). Fontos ezen felül megemlítenünk egy 2005-ös tanulmány alapján, hogy a gitanok nagyon magas arányban voltak foglalkoztatottak a mobilis (mozgósítható) kereskedelmi szektorban (FSG, 2005).

Egy 2018-as spanyol tanulmány (FSG, 2018) szintén a gitanok társadalmi helyzetét, iskolázottsági mutatóit, munkaerőpiaci állapotát írta le. Eszerint a gitanok jellemzően alacsony iskolai végzettsége az egyik fő meghatározója munkaerőpiaci helyzetüknek, társadalmi hátrányaiknak, általában véve a szocioökonómiai szempontból egyenlőtlen állapotának. A 16 év feletti gitanok összesen 17%-a végzett el középfokú iskolát, ami az általános spanyol populáció 80%-ához képest nagyon alacsony. Ez a faktor a leginkább felelős azért, hogy a gitanok életszínvonala a teljes spanyol népesség életszínvonalához képest lényegesen alacsonyabb. Egy további eredmény szerint a gitanok alacsony munkaerőpiaci

jelenléte (a munkanélküliségi mutatójuk 52%, ami csaknem háromszorosa a teljes népesség 14,5%-os értékének) a bizonytalanság és a gyenge kisebbségvédelem eredménye. A gitano nők minden területen további hátránnyal küzdenek a kettős státuszuk miatt, őket különösen sújtja az interszekcionális helyzet (VINCZE, 2012; SEBESTYÉN, 2016), melynek következménye a kiugróan magas (84%) munkanélküliségi rátájuk (FSG, 2018).

Magyarországi kutatások (KOTICS, 2012) szerint a cigányok/romák megélhetési szempontból való foglalkoztatása igen sokrétű. Az ezekből származó bevételt két főbb kategóriára tudjuk elkülöníteni: formális- és informális munkaerőpiacról származó jövedelemre. A formális munkaerőpiaci jövedelem lényegében a legális, bejelentett munkákból befolyó bevételt jelenti. Kotics József 2012-ben végzett vizsgálatot azzal kapcsolatban, hogy a magyarországi cigány/roma háztartások milyen bevételekkel rendelkeznek. Eredményei alapján – az általa vizsgált magyarországi cigány/roma háztartásokban – a formális munkaerőpiacról származó jövedelem igen kis arányban jelent meg. Szám szerint 35 háztartásból 2 olyat talált, ahol a családfőnek bejelentett és tartós munkája volt. Ez azzal magyarázható, hogy rendkívül nehéz munkahelyet találni számukra, nagyrészt a piacképes szakképzettség hiánya, az alacsony iskolai végzettség, a közlekedési lehetőségek korlátozottsága, illetve az etnikai alapú diszkrimináció miatt. A vizsgált háztartásokban az összes megkérdezett, minden esetben igénybe vette azt az évente néhány hónapot jelentő közmunka lehetőséget, melyet az önkormányzat kínált fel. Mindezek miatt azok a cigányok/romák, akiknek lehetősége nyílik rá, az informális munkaerőpiacon (szürke- és feketegazdaság) próbálnak jövedelemhez jutni, például mezőgazdasági tevékenységeket végeznek, vagy segédmunkásként helyezkednek el az építőiparban. Emellett minden vizsgált településen megjelent a környezetben vadon termő növények saját felhasználásra, vagy eladásra szánt gyűjtése, melyek bár időszakos lehetőségek, de néhány esetben jelentősen megnövelhetik a pénzügyi bevétel mennyiségét. Ezen felül gyakran próbálkoznak bizonyos áruk eladásából bevételhez jutni, mely legtöbb esetben illegális tevékenységnek bizonyul (KOTICS, 2012). Ezzel kapcsolatban Kotics tanulmányában leírt egy rövid párbeszédet, mely jól érzékelhetően foglalja össze ezt a jelenséget:

„K: Láttam, hogy itt a kosárfonást csinálja a párja. V: Hát most az, de azt is nagyon olcsón kérik tülle a vásáron. K: Milyen vásáron értékesíti? V: Ónodi vásáron. Oda szokták vinni. De azt mondja, hogy nagyon nem éri meg, mert ilyen nagy kosárér, mondjuk, egy 3 ezer forintos nagy kosárér 1100-1200 forintokat adnak neki. De hát muszáj. Hát ő már nagyon régóta foglalkozik ezzel. Az apja tanítgatta gyerekkorába, de hát nem mindig szokta csinálni, mert valamikor hiába kérik, azt nem veszik meg. C falu Borsod, 37 éves roma nő.” (KOTICS 2012:19).

Messing és Molnár végzett Koticshoz hasonló kutatást két magyarországi, vidéki kisvárosban, a cigány/roma, illetve a nem cigány/roma háztartások megélhetési módjait vizsgálva. Az általuk vizsgált népesség csak ritkán talált legális foglalkoztatást az elsődleges munkaerőpiacon, általában ez volt a szegénységük legfőbb oka. Azok váltak leginkább tartósan munkanélkülivé, akik az ipari üzemek átszervezését (modernizálását, bezárását) követően nem tudtak újra elhelyezkedni, vagy valamilyen járadékra szert tenni (például korai nyugdíj, rokkantnyugdíj, bányászok egészségkárosodási járadéka). Az általuk vizsgált népességben belül a legnehezebb helyzetbe a cigányok/romák kerültek, pontosabban azok, akiket a környezetük cigánynak/romának tart, mivel a munkaadók egy-egy megnyíló állás esetén általában a nem cigányokat/romákat részesítik előnyben. Az etnikai diszkrimináció, illetve a strukturális tényezők együttes hatása, hogy kilátástalan helyzetbe hozzák az alacsony képzettségűeket, főképp az alacsony képzettségű cigányokat/romákat. Formális munkahelyként számukra két multinacionális cég jöhet számításba, melyek a megyeszékhelyeken működnek. Ezek a cégek minimálbérért alkalmaznak, két- vagy háromműszakos beosztásban betanított munkásokat, összeszerelő szalagmunkára. Szinte kizárólag ez a két cég az, ahol az alacsony képzettségűek, etnikai hovatartozástól függetlenül el tudnak helyezkedni legális munkaerőként. Ezeknek ugyanakkor hátránya a távolság, mivel a cégek a két vizsgált várostól körülbelül 30-40 km-es távolságra helyezkednek el. Ezzel összefüggésben a napi ingázás, emellett az alacsony fizetés, illetve a rossz munkaidőbeosztás munkavállalói szempontból nem igazán vonzó tényezők. Habár ezeken

a munkahelyeken kissé magasabb a megkeresett jövedelem, mint a segéllyel és egyéb társadalmi transferekkel megkereshető bevétel, mégsem jelentős a különbség, ezért gyakran nem elég motiváltak a formális munkavégzésre a vizsgált személyek (MESSING-MOLNÁR, 2011).

A Koticstól fentebb idézett sorok felidézik a hagyományos cigány mesterségeket is. Ezek közül az egyik legismertebb, mely a cigányok/romák egy bizonyos csoportjának (lovári) megélhetését biztosította, a lókereskedelem volt. Eleinte lovakat vettek „A” vásárban, majd nem sokkal később „B” helyen – ahol az árak magasabbak voltak – értékesítették azokat. Alapvetően a jövedelmezőséget maga az alkudozás ügyessége biztosította, ezen felül pedig a vásárok eltérő piaci átlagárának kihasználása. Később általánosabban előforduló jelenség, hogy a lovat nem adják el a vásárlást követő első adandó alkalommal, hanem néhány hónapig megtartják, feljavítják, majd így értékesítik. Sokan a hagyományos lókupeckodást elhagyva minőségi lovakkal foglalkoztak, és nagy távolságokat jártak be az olcsóbb, kelet-magyarországi vásárhelyektől a drágább, nyugat-magyarországi vásárhelyekig (SZUHAY, 1999).

Michael Stewart magyarországi cigányokkal/romákkal élt együtt, és antropológiai megközelítésben vizsgálta mindennapjaikat, kultúrájukat. A megfigyelései nyomán született könyvében írja, hogy a cigányok/romák kevés dologról beszélnek olyan szenvedéllyel, mint a lovakról. Tapasztalatai szerint a cigány/roma férfiak nap, mint nap újabb üzleti terveket készítenek egy-egy eladó lóval kapcsolatban, majd egymással megvitatják az adásvétel legkisebb részleteit, illetve az alku legapróbb gesztusait is. Mintha minden egyes cigány/roma előtt megállás nélkül a Nagy Üzlet lehetősége lebegne, valami hihetetlen nagy vásár, számára hatalmas nyereséggel (STEWART, 1994).

Ebből a hagyományos lókereskedésből vezethető le a később elterjedt használt autóval való kereskedés, amelynek egyszerűbb formája országon belül történik, bonyolultabb formája pedig Nyugat-Európa és Magyarország között. Emellett a régiségek begyűjtése és vásárokon való árusítása is elterjedt. Az illegális, nem regisztrált kereskedés rendkívül népszerű formája a dohánnyal, kávéval, alkohollal, illetve ruhaneművel való üzletelés. A kereskedők legfőbb célja az árukhoz olcsón hozzá-

jutni, és a lehető legmagasabb áron túladni. Gyakran előfordul, hogy az árukat beföldön, nagybani piacokon vagy közvetlenül a termelőknél szerzik be, általában nagy tételben, majd ezután a vásárolt termékek árusítását aluljárókban, közterületeken, nagy forgalmú boltok közelében végzik (SZUHAY, 1999).

Ez a jelenség nem csak Magyarországon figyelhető meg, hanem más európai országokban is. Casa-Nova (2007) Portugáliában végzett vizsgálatot különböző városokban, ahol roma közösségeket figyelt meg. Kutatásában leírja, hogy található Portugáliában egy romákból álló közösség, melynek tagjai eleinte főképp ruhaneműt, illetve cipőt árultak, általuk kijelölt területeken, leginkább különböző vásárokon. Később, annak érdekében, hogy megugorják és változatossá tegyék a „rugalmas felhalmozás kapitalizmusának” (HARVEY, 1989) hatását, hamisított DVD-eket is árusítani kezdtek ezeken a vásárokon. Sok roma szerint ez az a munka, melyben tehetségesek, mivel elmondásaik szerint nagyon meggyőző beszélők, akik képesek rávenni a nem romákat, hogy tőlük vásároljanak, továbbá ügyesen alkudoznak. A vizsgált vásároló közösség több tagja is azt nyilatkozta, hogy *„nincs olyan ember, aki jobban el tudna adni valamit, mint a romák/cigányok”* (CASA-NOVA, 2007).

Mik a barcelonai gitanok lehetőségei?

Vizsgálódásom célja a gitanok spanyolországi, főként barcelonai munkaerőpiaci feltérképezése, azon belül is fókuszban a vásárlás (piacokon történő kereskedelmi cikkek árusítása) jelenségének bemutatása, részletesebb feltárása.

Arra voltunk kíváncsiak, hogy jelen van-e informális munkaerőpiaci bevétel gyanánt megjelenő tevékenységvégszéként a vásárlás Barcelonában? Miképp alakult, milyen esetleges változásokon esett át ez a hagyományos megélhetési mód az elmúlt években? Milyen hatással van ez a tevékenység azokra a gitanokra, akik ezt a fajta megélhetési startégiát választják?

A fenti kérdések megválaszolására kutatói módszerként résztvevő megfigyelést alkalmaztunk. Ennek során ellátogattunk Barcelonában egy külvárosi piacra, ahol helyi gitanok árusítottak ruhákat, cipőket, kozmetikai- és illatszereket, sorsjegyeket,

kisebb elektronikai készülékeket. Egy ott élő gitano férfi, Santos¹ vezetett minket körbe, illetve mesélte el a vásár történetét.

Tereptapasztalatok

Barcelonában a Mercat de Sant Adrià de Besòs néven ismert vásárba látogattunk el kutatócsoportunkkal, és ott találkoztunk Santossal, aki készséggel mutatta be nekünk a piacot. Mielőtt a célba vett vásárhoz elértünk volna, egy félreeső út szélén volt az első megállóhelyünk. Itt láthattunk néhány gitano férfit és nőt, akik az út szélén a puszta földre, vagy esetleg egy kendőre terítve árusították használt ingóságukat. Ezek a „portékák” nem tematikusan voltak elrendezve, illetve árusítva (tehát nem volt egy férfi, aki csak ruhákat árult és nem volt egy nő, aki csak illatszereket), hanem ömlesztve találhattunk mindent egy árusnál – például az egyik férfinél volt egy focimez, egy sok utat bejárt pár cipő, egy zsebóra, néhány elektronikai cikk (konyhai készülék, telefontöltő) és egy régi lámpa. Santos a megtekintés után elmagyarázta, hogy ez a fajta vásározás illegális, az itteni árusok nem vásárolnak engedélyt a cikkeik árusítására. Elmesélte, hogy azok árulnak itt az út szélén, akik a legszegényebbek, és nincs más lehetőségük, mivel munkanélküliek. Ezért ők nem olcsón vásárolt árukkal üzletelnek, hanem saját otthonukból hozott, esetleg utcán talált árucikkkel. Minden megélhetésük azon múlik, hogy mennyi ingóságukat tudják eladni aznap.

Ezután átsétáltunk a pár percre lévő Mercat de Sant Adrià de Besòs-hoz, ami két felüljáró alatti placcon helyezkedett el. Ez jóval nagyobb volt, mint amit korábban láttunk – az út széli „vásáron” összesen 5-6 ember árult, a Mercat de Sant Adrià de Besòs-on pedig körülbelül 30 árus. Maga a piactér több sorra volt osztva, ahol bérelni lehetett egy-egy helyet árusításra, ezáltal téve ezt a vásárt legálissá. Itt az árusok nem a földön, hanem asztalokon, pultokon, álló fogasokon kínálták eladásra szánt termékeiket – főképp ruhákat, kisebb elektronikai cikkeket, hűtőmágneseket, kulcstartókat, illatszereket, kozmetikumokat, sorsjegyeket. Bár láttunk arra is példát, hogy valaki használt, vagy alig használt ruhákat árult, jellemzőbb volt az, hogy egy-egy árus olcsón hozzájutott új árucikkhez, majd ezeken túladott

megemelt áron. Ezek az emelt árú termékek még így is olcsóbbak voltak, mint más helyeken. A vásáron a helyi gitano árusok mosolyogva, figyelemfelhívásként kiáltozva várták és vonzották be vásárlóikat. Előfordult, hogy egy-egy pultra rápillantva nyomban leszóltott a helyi árus, majd magyarázta, hogy nála 2 euró 3 pár zokni, erősen mutogatva az asztal fölé kihelyezett táblájára, melyen ugyanez volt olvasható. Santos elmondta, hogy azoknak, akikkel a korábban látott, útszéli vásáron találkoztunk, is az a céljuk, hogy ezen a helyen árusítsanak, mivel itt nem kell félniük a tevékenység illegálisításából adódó következményektől.

Santos részletesen beszélt arról, hogy miként alakult át az elmúlt években, évtizedekben a vásározás. A globalizáció hatásaként egyre több importcikk jelenik meg az országban, egyre több bolt nyílik (ő leginkább az olcsó kínai áruházakról beszélt), ami miatt fokozatosan kevesebb ember jár a helyi vásárokra, mivel ugyanolyan áron, sőt, néhol olcsóbban hozzájutnak azokhoz a termékekhez, melyeket a gitano árusítanak a Mercat de Sant Adrià de Besòs-on. Ezáltal egyre több árus kényszerül arra, hogy a vásározás mellett, vagy akár azzal felhagyva, más pénzszerzési módokat keressen, hogy megélhetését biztosítani tudja. Ezzel összefüggésben Santos elmesélte, hogy ő maga is árult ezen a piacon, és nemrég döntött úgy, hogy felhagy ezzel a munkavégzéssel, inkább az iskolapadot választotta és jelenleg szociológiát tanul az egyetemen. Történetével összefüggésben feltételezhetjük, hogy ez a jelenség nem csak nála nyilvánul meg. Talán a vásárok hanyatló sorsa azt a változást hozza, hogy azok az árusok, akik maguk is szülők, inkább ösztönzik gyermekeiket a továbbtanulásra, hogy gyermekeik náluk kedvezőbb megélhetési lehetőségekkel rendelkezhessenek. Barcelona La Mina térségének egy középfokú iskolájában főként gitano fiatalok tanulnak, döntően kereskedelmi szakirányon. Az iskola fokozottan támogatja diákjait a tanulmányaik elvégzésében, és a sikeres szakmaszerzésben. Vélhetően a vásárok látogatottságának és jelentőségének csökkenésével párhuzamosan a fiatalabb generáció már a mainstream kereskedelmi munkaerőpiacon próbál elhelyezkedni, akár bolti eladóként, vagy vendéglátóhelyeken felszolgálóként. Ennek elősegítésében hatalmas szerepe van a La Minában található iskolának, és az iskolában folyó különféle támogató programoknak. Ezzel összefüggésben tapasztalható, hogy a leg-

több gitano fiatal, aki sikeresen elvégzi a középfokú oktatást, megszerzi szakmáját, általában azonnal el is helyezkedik a munkaerőpiacon, továbbtanulni felsőoktatási intézménybe nagyon kevesen készülnek. Előfordul azonban, hogy évtizedeken át tartó munkavégzés után mégis a felsőoktatást választják, ahogy azt Santos is tette.

Záró gondolatok

A vásárban tett látogatásunk után megkérdeztük Santos-t, hogy beszéli-e a cigány nyelvet? Santos elmesélte, hogy Spanyolországban azért nem beszélik sokan a nyelvet, mert régen kivágták a gitano nyelvét, ha nem az ország nyelvén szólaltak meg. Története egyben utal arra is, hogy a spanyolországi cigányság nemzetiségként való elfogadása nem történt meg mind a mai napig, még jogi szempontból sem. A gitanoakkal kapcsolatos előítéletek pedig a legfrissebb kutatások (BELTRÁN-SALVADOR, 2016) szerint a migráns háttérűekkel és börtönviseltekkel szembeni előítéleteknél is magasabbak. A vásári körutunk zárásaként Santos arról beszélt, hogy milyen szomorú az a fajta rasszizmus, ami a világon mindenhol fellelhető. Szerinte az egész abszurd, mivel mind egyek vagyunk, úgymond „egy faj az ember” – a különbségeinknek pedig erősítenie kellene ezt az egységet, és nem egymás ellen uszítania népcsoportokat, kisebbségeket. Tereptapasztalatunk alapján elmondhatjuk, hogy a korábbi fejezetben felvázolt, magyar (KOTICS, 2012; MESSING-MOLNÁR, 2011), illetve portugál (CASA-NOVA, 2007) tanulmányokban bemutatott vásározás – mint hagyományos megélhetési stratégia – egyaránt megjelenik a spanyolországi gitano körében, ám a felgyorsult fejlődés és a globalizáció hatására megkezdődtek a változások a piacozó gitano munkakörülményeiben, munkaerőpiaci elhelyezkedésében is.

Jegyzetek

- 1 Az elnevezés fiktív, nem az adatközlő valódi nevét takarja.

Irodalom

- BELTRÁN SALVADOR, C. (2016). Violencia sobre personas de colectivos marginales.
- CASA-NOVA, M. J. (2007). Gypsies, ethnicity, and the labour market: An introduction. *Romani studies*, 17(1), 103-123.
- ESF (2012). *National Roma Integration Strategy in Spain 2012-2020*.
- FRA (az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége) (2018). *Az Európai Unió második felmérése a kisebbségekről és a hátrányos megkülönböztetésről: Romák – Válogatott eredmények*. Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala
- FSG (2018). *Comparative study on the situation of the Roma population in Spain in relation to employment and poverty*.
- FSG; EDIS (2005). *Población Gitana y Empleo: Un estudio comparado*. Madrid, Fundación Secretariado Gitano.
- HARVEY, D. (1989). *The condition of postmodernity* (Vol. 14). Oxford: Blackwell.
- KOTICS, J. (2012). „A mai napnak való vagyok...” Tartósan munkanélküliek megélhetési stratégiái. Nagy K.(szerk.) *A szociális segély csökkentésének hatásai a vidéki Magyarországon*, 50-69.
- MESSING, V. és MOLNÁR, E. (2011). Válaszok a pénztelenségre: szegény cigány és nem cigány családok megélhetési stratégiái. *Esély*, 1, 53-80.
- SEBESTYÉN Zsuzsa (2016): *Az interszekcionalitás elméleti megközelítései*, metszetek, 2. 108-126.
- STEWART, M. S. (1994). *Daltestvérek: Az oláh cigány identitás és közösség továbbélése a szocialista Magyarországon*. Budapest: T-Twins Kiadó – MTA Szociológiai Intézet – Max Weber Alapítvány.
- SZUHAY, P. (1999). Foglalkozási és megélhetési stratégiák a magyarországi cigányok körében. *A cigányok Magyarországon, Magyarország az ezredfordulón, Budapest, MTA*, 139-161.
- VINCZE, E. (2012). Társadalmi kirekesztés és interszekcionalitás. *Kultúra és Közösség*. 4(3) 71-86.p.

NAGY VIVIEN – TURAY MARYAMA

Romákkal foglalkozó civil szervezetek Barcelonában

Bevezetés

Tanulmányunkban a 2020 márciusában, Barcelonában végzett kutatásunk eredményeit az ott szerzett tapasztalatainkat kívánjuk bemutatni. Kvalitatív mikro-kutatásunk célja az információ-szerzés és -adás Európa legnagyobb lélekszámú kisebbségéről, azaz a Spanyolország területén a XV. századtól fellelhető roma közösség Barcelonában, illetve Katalóniában élő tagjairól. Célunk, hogy beszámoljunk az általános társadalmi-szociális helyzetükről és az ottani civil szervezetek főbb tevékenységi köreiről.

Az anyaországgal nem rendelkező, ezáltal különleges jogi helyzetbe szorított, nemzetek felett álló roma közösségek helyzetéről jellemzően elmondható, hogy tagjai valamennyi államban évtizedek óta peremhelyzetben élnek. Többségük nem, vagy csak nehézkesen jut hozzá a társadalmi javak jelentős részéhez, miközben együttesen viselik a társadalom több szegmensében napi szinten jelenlévő diszkrimináció ördögi körének következményeit. Ezen jellemzők közé főként a többségi társadalmak tagjaihoz képest rosszabb egészségügyi állapot (betegségekre való fogékonyság, alacsonyabb születéskor várható átlagos élettartam), szegényesebb lakhatási körülmények (mind a lakóház állapota, mind a lakóhely infrastruktúrája szempontjából), alacsony iskolázottsági (piacképes végzettség) és foglalkoztatási mutatók (állandó bejelentett munkahelyen történő munkavégzésből

származó legális jövedelem) tartoznak. Sir Angus Fraser cigánykutató szavait idézve „Ha valaki számba tudná venni mindazokat a megpróbáltatásokat, amelyekkel szembe szálltak, annak szemében már az is hatalmas eredménynek tűnhetne, hogy e nép egyáltalán fennmaradt” (FRASER,1996:9).

Kutatói kérdéseinket a roma közösség tagjai számára elérhető szolgáltatásokra, meginterjúvolt civil adatközlőink roma nők és fiatalok jelenlegi helyzetével kapcsolatos személyes megfigyeléseire vonatkozóan fogalmaztuk meg. Kutatási beszámolóink a kutatás menetével kapcsolatos információkat, két, személyesen meglátogatott civil szervezetben szerzett tapasztalatokat, valamint az adatközlőinktől kapott válaszokból levont konzekvenciákat, lehetséges jövőbeni megoldásokat kívánja prezentálni.

A roma közösség Spanyolországban

Európában az egyik legnagyobbra becsült roma közösség a délkelet-európai térségen kívül Nyugat-Európában, Spanyolországban található. Spanyolország össznépessége a 2018-as népszámlálás adatai szerint 46 733 038 fő, melybe a spanyol őslakoságon és az országban élő főbb kisebbségeken kívül beletartoznak a bevándorlók is. Ezen összesített népességszámnak csupán 2%-át teszi ki az ország legkevésbé népszerű kisebbségének, a magyarországi vélelmezett létszámhoz hasonlóan 600-800 000 főre becsült cigány/roma népesség aránya. Az írásos dokumentumok alapján az elsőként Aragóniában és Katalóniában megjelent romák szétszórtan élnek az ország területén, legnagyobb számban Andalúziában, Murciában és a nagyvárosokban, mint Madrid, Barcelona, Sevilla, Granada vagy Zaragoza (SZAJBÉLY, 2003).

Spanyolország egyike volt azon térségeknek, ahol a felvilágosult abszolutizmus korában az egységes állam kialakításának ügyét szolgáló, főként a mórokat és a romákat beolvasztani kívánó asszimilációs törekvések a legszélsőségesebb módon valósultak meg. A megterhelő fizikai munkára való kötelezéstől (például nyilvános korbácsolás, gályarabság) az országból történő erőszakos kitoloncolásig terjedő romaellenes törvényeket az uralkodó mellett az értelmiség és a Szentírás sajátos értelmezésével nyert meggyőződésből az egyház is bőszén támogatta. A

romák egyházba való bekerülését sokan ellenezték, ezért nem részesülhettek a szentségekben, nem léphették át a templomok küszöbét, vagy csak elkülönítve, a számukra fenntartott pad-sorokban foglalhattak helyet. Ezen törvények között szerepelt több tiltás is a többi nyugat-európai ország abszolutizmus szellemében égő uralkodója által meghozott intézkedések mintájára. Így tilos volt a vándorlás folytatása; a „cigányos” viselet; a ló- és fegyvertartás; a vásárokon való részvétel és kereskedés; kocsmá fenntartása; az egymáshoz túl közeli, így a kapcsolatok további zavartalan ápolására alkalmas letelepedés, valamint az összejövetellek tartása, illetőleg a romák sokak által nem értett, ezért gyanúsnak és a kívülállókra veszélyesnek tartott anyanyelvének használata is. Azon személyekkel szemben, akikről bebizonyosodott, hogy idővel visszatértek vándorló életmódjukhoz, gyermekük elvételét és akár halálbüntetést is maga után vonó különleges szankciókat alkalmaztak. A romának vélt csoportokat kötelezték a keresztény vallás és életmód felvételére, ugyanis a történelem során nem volt külön vallásuk. Ezen ösztönzések hatására jöttek létre az első roma vallási egyesületek is.

Ezenfelül megtiltották önmaguk romaként való azonosítását abban a reményben, hogy identitásukat elveszítve nagyobb mértékben keverednek a többségi lakossággal. Emellett célul tűzték ki, hogy csakis a kétszáz fős vagy annál nagyobb lakosság-számú városokban telepedhessenek le, minek következtében arányuk egyetlen településen se haladta meg az 1%-ot. Egyedüli foglalkozásként a földművelést engedélyezték számukra. A fent megnevezett törekvések eredményeként számos roma származású személy rejtőzködött a határvidékek pusztáin, erdeiben.

A spanyolországi könyörtelen üldözések elől sok roma menekült Portugáliába, ahol a többségi társadalomba beilleszkedni nem tudó, ám korántsem visszaeső, köztörvényes bűnözőnek számító romákat kényszermunka végzésének céljából más országokba és kontinensekre deportálták, amely gyakorlatot később Spanyolország is átvette. A szigorú központi intézkedések köszönhetően az 1785-ös népszámlálás idejére a spanyolországi romák nagy része már letelepedett életmódot folytatott (a census adatai szerint ekkor tizenkétezer cigány/roma élt az ország területén, legnagyobb koncentrációban a fejlődésben visszamaradott tartományban, Andalúziában). Az egész közös-

ség áhított letelepedése Katalóniában valósult meg legkésőbb (FRASER, 1996).

Napjainkban sokuk számára a vallásosság része a hagyományos romería zarándoklat. Az eredetileg vándor lókereskedő, mélyen vallásos életet élő, majd mártírhalált halt Ceferino Giménez Mall, ismertebb nevén El Peré volt az első, II. János Pál pápa által 1997-ben boldoggá avatott roma származású személy. A romák közül legtöbben az újkeresztény felekezetben találják meg a helyüket. Leginkább a pünkösdista Philadelphiai Evangélikus Egyház szerzett híveket a cigányok között Spanyolországban, itt a lelkipásztorok roma származásúak. Ezenkívül megtaláljuk a spanyol romák között ma is a Jehova Tanúi egyház híveit vagy a Bahá'í tanok követőit is (VIDAS GITANAS, 2013).

A romák nyelvhasználata és önmegnevezése Spanyolországban

Az indoeurópai (indogermán) nyelvcsalád újind ágába tartozó romani nyelvnek több nyelvváltozata él a világban, példának okáért csak Európában körülbelül hatvan, történelmi okokra visszavezethető délszláv hatásokat mutató dialektusa létezik (FRASER, 1996), melynek anyanyelvi beszélőit azonosítják romákként¹. Az Ibériai-félszigeten letelepedett cigányok/romák által használt változat a pararomani nyelvváltozat, a kalo/caló² (többes számban kale/cale), amelyet Spanyolország területén ma már keverve használnak a spanyol és a katalán grammatikával és/vagy lexikával: a spanyol kalo romani lexikával és spanyol grammatikával, míg a katalán változat romani lexikával és katalán grammatikával használatos beszélői körében, bár az utóbbi időben a romani nyelvű kifejezések is egyre inkább spanyol nyelvre cserélődnek le. A kalo terminus a romani nyelvváltozat jelölése mellett sok esetben a romák önmegnevezése is³ (LAKATOS, 2015). „A kálót ezért (...) kifejezőereje és identitásképző szerepe miatt használják a spanyol romák. Az olyan, spanyol nyelvben meghonosodott szavak, mint a camelar (elcsábítani), lajar (lakmározni), pinrel (láb), és chaval (fiatal fiú) a kálóból származnak. A Cigány Kultúra Intézet egyik célja, hogy helyreállítsa és terjessze a nyelvet. Ennek elérése érdekében 2012-ben

publikálta az első mértékadó romani nyelvkönyvet, aminek a címe Sar san? (Hogy vagy?)” (VIDAS GITANAS, 2013. 3 p).

Több roma csoport előszeretettel nevezi önmagát gitano-nak vagy xoraxano-nak/jorajano-nak, míg a nem romákat payó-nak (FRASER, 1996).

Civil szervezetek

A civil szervezetek nyilvánvalóan nélkülözhetetlen szerepet töltenek be a társadalmi egyenlőtlenségek redukálása és felszámolása érdekében végzett hosszadalmas munkában. Legfőbb területeik: a társadalom különböző rétegének érdekképviselete és -érvényesítése, a méltányosság érdekében végzett szervező és lobbizási tevékenységek, az egyes társadalmi csoportokat ért diszkrimináció-gyanús esetek kivizsgálásának szorgalmazása és segítése. Sajnálatos módon, bár eltérő mértékben valamennyi állam gyakorlatát illetően „továbbra is jellemző (...) a szektorra a gyakori és egyoldalú forrásfüggőség, a pénzügyi és természetbeni hozzájárulások alacsony intenzitása, az állami támogatások szerény volumene, valamint a bizalomhiány a kormányzati-civil együttműködésben” (FÓRIKA és mtsai, 2015, 305. p.).

Az általunk megvizsgált két barcelonai civil szervezet a Paquí Perona vezetésével működő SURT szervezet és az Asociación Intercultural Nakeramos.

SURT

A SURT egy társadalmi szervezet, melynek célja a nők gazdasági, társadalmi, kulturális jogainak valódi érvényesítése és a nemi alapú hátrányos megkülönböztetés felszámolása a hatékony, nemek közötti egyenlőséggel rendelkező társadalom kialakítása érdekében. 1993-as megalakulása óta a szervezet elkötelezett a befogadás és a szolidaritás mellett, átlátható, professzionális és társadalmilag hatékony irányítással rendelkezik. A SURT egy „társadalom átalakító” projektekre törekszik, melynek egyik fő célja, hogy a társadalomban megvalósuljon a nemek közötti egyenlőség és az erőszakmentesség. A SURT több elismerésben

is részesült: tiszteletre méltó említést kapott a Generalitat (Katalónia Igazságügyi) napján 2016-ban a nők jogainak védelmében végzett munkájáért, eddigi erőfeszítéseit és eredményeit pedig Katalónia Emberi Jogi Intézete Szolidaritás-díjjal tüntette ki 2009-ben. 2018-ban az Onda Cero és a Zona Franca Konzorcium Ciutat Solidària-díjat adományozott részére, valamint 2019 óta a Szociális Munkavállalói szövetség aranyérmét is kiérdemelte.

E feminista szervezet főként a roma származású nők szerepének erősítésében segít, amely átfogó, holisztikus szemlélettel támogatja a nők önállóságát és akár vezető szerepben való elhelyezkedését. A nők igényeire és tapasztalataira, valamint a politikák és programok differenciált hatásaira összpontosít.

A szervezetnek négy különböző területe van: a személyes felhatalmazási, a gazdasági felhatalmazási, a társadalmi-politikai felhatalmazási, és a közösségi felhatalmazási terület. A területeken belül különféle programokat találunk. A személyes felhatalmazás területének célja, hogy segítőkész kezet nyújtson a nőknek jogaik azonosításában és ezáltal maximális érvényesítésében. Ars poeticája, hogy hozzájáruljon egy szabad akaraton alapuló élet kialakulásához, amelyben a nők fejlődhetnek. A személyes felhatalmazás programja a SIARE (átfogó gondozási, helyreállítási és felhatalmazási szolgálat) Mentor Network projekt. Ez azon nőket támogatja és erősíti meg, akik nemi alapú jogfosztottság, erőszak elszenvedői. A programon belül egyrészt ösztönzik a nők beilleszkedését a személyes, társadalmi-gazdasági és munkaügyi dimenziókba közösségi források mozgósításával, másrészt végig kísérik őket gyógyulásuk felé, melyben fontos szerep jut az erőszakot túlélő nők mentori csoportjának. A program elhivatottan ösztönzi egy nő közötti kölcsönös támogatási hálózat létrehozását. Ezen célkitűzések mellett támogatja a mentorhálózatban részt vevő nők vállalkozói készségének fejlesztését annak érdekében, hogy saját munkaerőpiaci elképzeléseiket sikeresen megvalósíthassák. További céljaik között szerepel az is, hogy a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés, valamint a sérelmükre elkövetett nemi erőszak megakadályozása érdekében más szervezetekkel együtt részt vehessenek a tudatosság növelésére irányuló projekteken.

A SURT szervezet tevékenységének másik központi célja a nők gazdasági helyzetének fejlesztése és autonómiájának előmozdít-

tása. Ezen a területen, a szervezet a beilleszkedést segítő, a foglalkoztatás szerzést támogató és a vállalkozás létrehozását célzó programokat nyújt, illetőleg küzd a nem kielégítő társadalmi-szociális helyzet és az ebből következő egzisztenciális bizonytalanság ellen. A nők gazdasági önállóságát egy létfontosságú és szakmai projekttel támogatja, ennek során személyre szabott szakértői tanácsadást kínál azon nőknek, akik vállalkozási kezdeményezések létrehozását fontolgatják. A gazdasági felhatalmazás programjai között az ún. open doors (nyitott ajtók) szociális gondozási program a tartósan hátrányos helyzetben élő nőknek nyújt segítséget, főként azoknak, akik már kiestek a támogatási hálózatokból, ezért a kirekesztődés veszélyének fokozottan ki vannak téve.

A SADI programon belül a migráns nők számára nyújtanak átfogó támogatást a szociális gondozástól a jogi tanácsadásig. A DIMO (Orientációs és munkaerő-felvételi program) pedig azoknak a nőknek biztosít személyre szabott lehetőséget szakmák elsajátítására, foglalkoztathatóságuk javítására, akik szexuális kényszertevékenységet végeztek vagy végeznek. A közösségi felhatalmazás területe változatosan integrálja a közösségfejlesztési folyamatokat előmozdító programokat és projekteket. Befogadási programjuk célja az újonnan érkezők társadalomba való beilleszkedésének megkönnyítése. Ide tartozó program az Annisa program (El Besós), melyet a barcelonai városi tanács 2014-ben hozott létre a Sant Martí körzetben, Barrio Besós-ban azzal a céllal, hogy hidakat, ezáltal kapcsolatokat építsen a különböző csoportok, létesítmények és szolgáltatások között.

A társadalmi szerepvállaláson kívül a SURT elkötelezett amellett is, hogy politikai javaslatokat tegyen. Tagjai úgy gondolják, fontos, hogy értsük azt a környezetet, amelyben működünk, minél pontosabban definiáljuk a hátrányos megkülönböztetést és a nemek közötti kirekesztés lehetséges kiváltó okait, valamint erre alapozva erősítsük meg a nők jogait, érdekeit és tudását. A következő szakasz a konzultáció, amelynek célja a szervezetek felkészítése annak érdekében, hogy a nemek közötti esélyegyenlőség szempontját eredményesen beépítsék cselekedeteikbe. (<https://www.surt.org/coneix-nos/qui-som/>)

Asociación Intercultural Nakeramos

Az általunk meglátogatott másik civil szervezet a részben a barcelonai városi önkormányzat és a spanyol kormány által finanszírozott Asociación Intercultural Nakeramos, amely 2002-ben született informális platformként. A Nakeramos filozófiája abból indul ki, hogy a társadalmi kohéziót a különböző kultúrájú emberek közötti interakciók és szervezett tevékenységekben való közös részvétel erősíti leginkább.

Nyitott szervezetként roma és más aktivisták csoportjaként működik. Együttműködik számtalan társadalmi szervezettel, valamint a Barcelonai Egyetem hallgatóival és tanáraival. 2004-től erősíti multikulturális és interkulturális tevékenységeit, különös figyelmet fordítva a fiatalokra. Tagjai tanulási segítséget nyújtanak, próbálkoznak a romani nyelv tanításával és szabadidős programokat szerveznek. Más kisebbségi csoportokkal együtt dolgoznak a társadalom közös értékeiért, amelyeknek meglátásuk szerint a kisebbségek is részét képezik. A szervezet az elmúlt pár évben sikeresen előmozdította számos roma és más fiatal részvételét különféle képzéseikben és európai csereprogramokban.

Összegzés

Reményeink szerint teljes képet sikerült adnunk a két katalóniai civil szervezetről, melyet személyesen is szerencsénk volt meglátogatni. Véleményünk szerint, bár üdvözlendő az általunk megismert és bemutatni kívánt szervezetek tevékenysége, a jövőben további lépések szükségesek mind Katalóniában, mind Spanyolország valamennyi tartományában a roma közösség szociális-oktatói helyzetének, általános életminőségének javítása érdekében.

Jegyzetek

- 1 Megemlítendő, hogy a közép-európai térségben az a különleges helyzet áll fenn, miszerint nemcsak a romanit, hanem a román nyelv egy nyelvújítás előtti változatát, a latin nyelvek közé tartozó beást is a cigányok/romák anyanyelvével

azonosítják, melyen feltételezhetően egy nyelvcsere-n való átesséssel kerültek kapcsolatba. „A beás nyelv különböző országokban használt dialektális változatait, valamint kialakulásuk történetét nem ismerjük. Ugyanígy fonológiai és nyelvtani rendszerük leírása is teljességgel hiányzik ezekben az országokban” (Orsós, 2015).

- 2 A romani nyelv sokáig csakis oralitásban létezett, ezért, bár beszélői többé-kevésbé, vagy szükség esetén egy közvetítő nyelv segítségével megértik egymást, a nyelvnek a mai napig sincs egyetlen egységes, nemzetközi konszenzuson alapuló grammatikai és írásrendszere.
- 3 A kalo (calo) kifejezés jelentése a romani nyelvben „fekete”.

Irodalom

- FÓRIKA László, TÖRÖK Tamás, MAGICZ András: A nemzetiségi jogok rendszere (2015) In. A romológia alapjai. (2015) Orsós Anna (szerk.) Pécs, Wlilocki Henrik Szakkollégium, PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Romológiai Kutatóközpont, 382 p.
- KÁLLAI Ernő: Cigány csoportok Európában és Magyarországon (2015) In. A romológia alapjai. (2015) Orsós Anna (szerk.) Pécs, Wlilocki Henrik Szakkollégium, PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Romológiai Kutatóközpont, 382 p.
- LAKATOS Szilvia: A romani nyelv (2015) In. A romológia alapjai. (2015) Orsós Anna (szerk.) Pécs, Wlilocki Henrik Szakkollégium, PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Romológiai Kutatóközpont, 382 p.
- Sir Angus FRASER: A cigányok (1996) Budapest, Osiris Kiadó, 9-280. p.
- SZAJBÉLY Katalin (2003): Kisebbségi kérdés Spanyolországban. Kisebbség kutatás 2003/4 695-705. Szenté-Varga Mónika: Cigányság a mai Spanyolországban
- VIDAS GITANAS Cigányok Spanyolországban (2013): Felelős kiadó: Kemecsi Lajos Főigazgató, Puporka Lajos elnök, KEJA Néprajzi múzeum (2013) Kiállítást létrehozta: Instituto de Cultura Gitana - Ministerio de Educación 3-22 p.
<https://www.surt.org/coneix-nos/qui-som/>

FÜCSÖK ÁDÁM – KOTROCZÓ ANDRÁS – SÁRKÖZI JÓZSEF – ZSELINSZKY ZSAKLIN

Egy barcelonai szervezet felépítése

Bevezetés

A Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégium tagjaiként lehetőségünk volt egy szervezett barcelonai tanulmányúton részt venni, melynek keretei között a katalóniai cigányság életébe, nehézségeibe, lehetőségeibe nyerhettünk betekintést. Mindezek mellett nagy szerepet kaptak a Barcelonában jelenlévő különböző szervezetek, melyek a katalán roma kisebbség, a gitanok életszínterének javítására törekednek. Az ott tartózkodásunk alatt világossá vált, hogy a barcelonai romák helyzete specifikusnak tekinthető Spanyolországban, hiszen nem csak roma identitásuk miatt számítanak kisebbségnek, hanem alapvetően a katalán területről származó embereként is háttérbe szorulnak az országon belül. Ez a kettősség egy nehéz, de egyben különleges súlyt helyez a barcelonai romákra, ez a sajátos helyzet teszi még izgalmassá kutatómunkánkat, hogy egy ennyire egyedülálló roma társadalommal végezhetünk vizsgálatot. Katalónia legnagyobb városában, Barcelonában ellátogattunk megannyi romákkal foglalkozó szervezethez, a mi tanulmányunkban lehetőségünk nyílt arra, hogy ezek közül is a legnagyobbat mutathatjuk be. Írásunkban a FAGiC civil szervezet történetébe, felépítésébe, programjaiba, céljaiba próbálunk betekintést nyújtani. Az adatokat, melyeket közlünk az egyesületről, a FAGiC-al történő konzultá-

lásunk során kerültek hozzánk, ezekkel az adatokkal próbáljuk még inkább konkretizálni a civil szervezet nagyságát és fontosságát a barcelonai roma társadalom inklúziója szempontjából.

A szervezet bemutatása

A Barcelonában működő FAGiC szervezetet (Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya) 1991-ben hozták létre, mely napjainkra már körülbelül száz szervezetet fog össze egész Katalóniában. A FAGiC a legjellegzetesebb roma szervezet a régióban, melynek célja megvédeni és támogatni a roma kultúrát Katalóniában. Küldetésük, hogy csökkentsék a roma közösség ellen intézett fellépéseket, továbbá rendkívüli módon törekednek arra, hogy hidakat építsenek a romák és a nem romák között, valamint fontos számukra az együttműködés a katalán kormánnyal, hogy a közigazgatás helyi és nemzetközi szinten elősegítse a roma jogok tiszteletben tartását. Mindezt egy irányító testület viszi véghez, és segítségükre van még egy negyven fős személyzet, akik különböző tudományos háttérrel rendelkeznek, tudhattuk meg mindezt a szervezet honlapjáról. A szervezet, roma közösséggel együttműködő egyesület, aminek célja az emberi jogok érvényesítése és társadalmi változások elősegítése. Az alkalmazottakat a barcelonai központ és az egyesületek irodái között helyezik el, akik az önkéntesekkel, a hallgatókkal és a gyáronokkal együtt képezik a FAGiC motorját. Mivel egy ekkora szervezetről van szó, szükséges, hogy különböző testületeket állítsanak fel, melyek segítségével a napirendi ponton lévő témákat sokkal átfogóbban és részletgazdagabban tudják megvitatni, így tehát egyszerűbb a döntéshozatal is.

Az egyik legfontosabb ilyen döntéshozatali testület a közgyűlés, melyen a FAGiC-on belül szövetségben lévő szervezetek képviselői vannak jelen. Ez a gyűlés a FAGiC kulcsfontosságú szerve, hiszen a napirendi ponton lévő döntéseket csak úgy tudják meghozni, ha az adott csoportok mindegyikéből jelen van egy-egy képviselő, mivel ezek minden olyan szervezetet érintő kérdéskörök, melyek a FAGiC-kal kollaborációban állnak. A gyűlésen jelenlévők mind a FAGiC-hoz csatlakozó kisebb szervezetek vezetői és/vagy tagjai. A közgyűlés feladatai közé tartozik, a szervezet célja-

inak meghatározása, a vezetése, a költségvetések megvitatása, jóváhagyása, az új szövetségesek csatlakozásának jóváhagyása és az igazgatósági tagok megválasztása négyévente.

A szervezet következő fontos testülete, a FAGiC honlapján található információk szerint, az igazgatótanács, mely a szervezet politikai testülete. Ez az a csoport, amely képviseli a szervezetet más intézmények előtt. Az igazgatótanács elkészíti az éves költségvetést, bemutatja az éves projektek menetét és költségeit, valamint javaslatot tehet a jövőbeli tevékenységekre és projektekre.

Említésre méltó az Idősek Tanácsa, mely egy független testület, és amely kizárólag csak tanácsot ad a szervezetnek, a tagszervezeteknek és az egyéneknek, amikor a közösségben fennálló konfliktusban megállapodásra, egységre van szükség.

A FAGiC egész Katalóniában megközelítőleg száz szervezetből áll. A tagszövetségek, tag szervezetek fejlesztik a projekteket és a FAGiC támogatja őket - elősegítve aktivitásukat, fejlődésüket.

A szervezet céljai között kiemelendő az, hogy ösztönözni szeretnék azokat a tevékenységeket és projekteket, amelyek elősegítik a roma és nem roma közösség egymás mellett élését. Fontosnak tartják a közösség erejét, a közösségi alapú kezdeményezéseket a tagszervezetek támogatása révén. Feladatuknak tekintik még azt is, hogy egyesítsék és képviseljék a Katalóniában fellelhető roma szövetségek hangját annak érdekében, hogy erősebbé és reprezentatívabbá váljanak. Mindezek mellett a roma nyelv, történelem és a roma kultúra védelme, népszerűsítése és tanulmányozása is fontos szegmense a FAGiC szervezet életének. Kihívásnak tekintik a romofóbia, az idegengyűlölet és a rasszizmus különböző fajtái ellen vívott küzdelmüket, azonban a programjaik segítségével igyekeznek ezen problémákat enyhíteni.

Mindezek mellett legfőbb feladatuknak azt érzik, hogy a romákat érintő különböző szociális nehézségeket csökkentsék, és az életszínvonaluk, a munkában való elhelyezkedésük, valamint az oktatásban való részvételük is javuló tendenciát mutasson.

Honlapjukról és a Memória című összegző írásukból kiderült, hogy különböző programjaik vannak, melyek elősegítik ezeknek a területeknek a fejlődését. Ilyen például a szociális projektjük, melybe a munkába való elhelyezés tartozik, és a program elsődleges célja, az, hogy sikeresen bevonják a roma fiatalokat a munkaerőpiacra. Ez a projekt leginkább a 16–30 éves, munkanélküli

és/vagy társadalmi nehézségekkel küzdő fiatal romák számára nyújt segítséget. A munkahely-keresés, munkaerőpiacon való beilleszkedés mellett fontosnak tartják a konfliktusokat megelőző programokat is. Ez, mint egy szolgáltatás működik, támogatást, oktatást és tájékoztatást nyújt a lakhatással kapcsolatban, hozzáférhetővé teszik a területen elérhető eszközöket, tömegközlekedéssel kapcsolatos információkat. Ennek a szolgáltatásnak a célja a roma és a nem roma lakosok közötti konfliktusok megelőzése, kezelése és megoldása, a kultúrák közötti párbeszéd javítása. A projekt keretein belül külön megállapodásokat kötnek a Sant Adria de Besòs városházzal - a La Mina környéken zajló projektek miatt, amelyek célja szintén, a jó gyakorlatok kialakítása a roma és nem roma lakosság között. Emellett megállapodásuk van a TRAM Besòs tömegközlekedési társasággal a konfliktusok megelőzése és csökkentése érdekében.

Európai projektek

Különböző európai uniós projektekben is részt vesznek, melynek a célcsoportja elsősorban a fiatalabb korosztály. Mivel a FAGiC, több egységet összefogó szervezetként működik, melynek elsődleges célja a katalóniai roma lakosság életének, életszínvonalának javítása, ezért szükséges olyan programokat és célokat kitűzni, melyek segítségével ezek elérhetőek. A romákkal szembeni előítéletek, diszkriminációs helyzetek ellensúlyozása, a gitáno lakosság szükségleteinek elképzeléseinek és problémáinak feltárása, továbbá a roma és katalán társadalom közötti kommunikációs csatornák létrehozása. „Millorar les actuacions dirigides al Poble Gitano, recollint les seves aspiracions i preocupacions i establir un canal de comunicació entre els gitanos i la societat catalana.” -tudhattuk meg a szervezet elsődleges célját a 2019-es Memória című ismertetőjéből (Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya, 2019: Memòria 2019). Ezek szerint a FAGiC programjainak kidolgozása során, jelentős figyelmet fordít a roma emberekkel szembeni fellépések mértékének csökkentésére, valamint a roma és a katalán társadalom közötti kommunikációs csatorna létrehozására. Ahhoz, hogy ezeket a célokat véghez tudják vinni, szükséges volt a szervezetnek különféle támogató

programokat elindítani, melyek segítségével a katalóniai romák helyzetének javítása is megkezdődhetett. A programok, melyek a romák helyzetének előremozdítása érdekében vannak jelen a szervezet életében, mind az Európai Unió támogatásával jöhetnek létre, az Erasmus+ program keretein belül. A program hat olyan fejlesztendő területet fogalmaz meg, melyet kulcsfontosságúnak tartanak ahhoz, hogy a szervezet missziója beteljesülhessen. Ezen hat tényező közé tartozik a felnőttoktatás, a felnőttkori tanulás és azon készségek, képességek fejlesztése, melyet napjainkban a munkaerőpiac megkövetel. „Az egyének különféle okokból folytatják a felnőttkori tanulást: a foglalkoztatási esélyeik javítása, személyes vagy szakmai fejlődésük és átadható készségek - például a kritikus gondolkodás - megszerzése érdekében. A felnőttkori tanulás hozzájárul a társadalmi kohézió javításához és az aktív polgárság előmozdításához.”¹ tudhatjuk ezt meg az European Commission, Education and Training, Eu policy in the field of adult learning honlapjáról. Tehát annak érdekében, hogy a kitűzött célokat a szervezet elérje, fontos az, hogy különböző szakemberek segítségével és képzések felkérésével az embereknek olyan lehetőségeket mutasson be, melyek során naprakész szakértelemre tehetnek szert, ennek eredményeként, a munkaerőpiacon való elhelyezkedés is könnyebb és a munkanélküliség aránya is csökkenő tendenciát mutathat. Mindezek mellett, fontos kiemelni azt is, hogy a tevékenységek nem csak a munkát kereső felnőtt emberekre és oktatásukra koncentrálódnak, hanem az iskolás, egyetemista diákok számára is biztosítani tudnak különböző programokat, melyek segítik a lemorzsolódás és a fiatalok körében jelenlévő munkanélküliség csökkentését. „A korai iskolaelhagyás a munkanélküliséghez, a társadalmi kirekesztéshez, a szegénységhez és a rossz egészséghez kapcsolódik. Számos oka van annak, hogy egyes fiatalok miért hagynak fel idő előtt az oktatási intézmények látogatásával: személyes vagy családi problémák, tanulási nehézségek vagy törékeny társadalmi-gazdasági helyzet. Az oktatási rendszer felépítésének módja, az iskolai légkör és a tanárok és a tanulók közötti kapcsolatok szintén fontos tényezők.”² (European Commission, Education & Training, Early school leaving) Mivel a katalán roma társadalomkörében is hatalmas probléma a lemorzsolódás, így a szervezet nélkülözhetetlennek tartja azt, hogy a gyerekeket se-

gítsék az iskolás éveik során, ezzel elkerülve az iskolaelhagyást. Mivel ennek a tényezőnek rendkívül sok okozója lehet, így a szervezetnek hangsúlyt kell fektetni arra is, hogy az okokat felkeresse és megoldást találjon azokra. Azonban, a szervezetnek olyan szociális programjai is vannak, melyek a lemorzsolódás főbb háttértényezőit – mint a lakhatás, pénzügyi problémák, családi problémák, tanulási nehézségek – is megcélozzák annak érdekében, hogy azon családok életszínvonala javuljon, melyek a szervezet pártfogoltságában van. Nem utolsó sorban jelentős figyelmet fordítanak, még arra is a program keretein belül, hogy a fiatalokat ösztönözzék a demokráciában való részvételre és a különböző innovációkat, együttműködések és reformokat támogassák, maguk is részt vegyenek bennük. Fontos tényező, hogy a fiatalok hallassák a hangjukat, így kiállva magukért és a Barcelonában élő gitánokért.

A szociális támogatások mellett megjelennek a kulturális területekre vonatkozó fejlesztések is. Ilyen például a Europe for Citizen, amely különösen a történelmi emlékezettel, megemlékezésekkel kapcsolatos projekt. Egy másik említésre méltó program pedig az ESC, vagyis az Európai Szolidaritási Testületek (korábban európai önkéntes szolgálat), mely a roma fiatalok mobilitásának, a kultúrák közötti párbeszéd és az önkéntesség értékeinek előmozdítására fektet jelentős hangsúlyt.

Az Európai Unió projektjei mellett, különböző nemzetközi projektekben is részt vesznek. Fontosnak tartják kiemelni a romák útját, és sokszínűségüknek történetét. Ennek a projektnek a célja, hogy a roma kultúra gazdagságát megoszthassák az emberekkel. Ennek érdekében kutatják a roma származású személyek eredetét és elterjedését Európában. Jelen projektnek két oldala van: tudományos és kulturális. A tudományos kutatás, amelynek célja a roma emberek vándorlási szokásainak rekonstruálása, David Comas professzor támogatásával és a Human Genome Lab (University Pompeu Fabra) támogatásával készül, tudhatjuk meg ezt a szervezet honlapjáról. A kulturális vizsgálatot pedig maga a FAGiC szervezet vezette, ennek célja az volt, hogy megértsék, hogy a roma kultúra hogyan hatott a vándorlások során érintett területen lakó emberek folklórára, és ezek mellett még azt is, hogy a roma származású emberek tradícióit hogyan befolyásolta a többi európai népszokás.

Finanszírozás

Egy civilszervezet legnagyobb fejtörést okozó pillére a pénzügyi kérdések köre. A FAGiC szervezet pénzügyi hátterének összetételét hét támogató szervre oszthatjuk: a minisztériumtól, és a városházáktól – úgy, mint Barcelona és St. Adria de Besós – érkező bevételekre, adományokra, barcelonai tartományi tanácsra, „Generalitat Catalunya”-ra, értékesítésre és egyéb bevételekre.

A FAGiC más szervezetekkel is együttműködve dolgozik, ezek a szervezetek között találunk más, romákkal törődő és nem romákkal foglalkozó egyesületeket is. Partneri kapcsolatban állnak több anyagi segítséget nyújtó, állami és magánszektorba tartozó kezdeményezéssel. Ezen szerveződések közé tartozik a „Genrealitat Catalunya” is, melyet, mint már feljebb említettük, a FAGiC a fő bevételi forrásai között tart számon. Nem spanyol támogatóik közül kettőt emelnek ki, az Európai Uniótól származó juttatásokat, továbbá az Erasmus+ támogató programot is, mely szintén az Európai Unió finanszírozásai közé tartozik, ami az oktatási, képzési, ifjúsági, sport-támogatási programja az Uniónak, tudhatjuk meg mindezt a FAGiC honlapjáról.

2018-ban a FAGiC éves költségvetése 1.030.000 Euro volt. Mely 355 forintos váltóval átszámolva 365.650.000 forintnak felel meg. A költségvetés 70%-a állami támogatásokból származik, ez 721.000 eurót jelent, mely a már említett váltóval számítva 255.955.000 forintot tesz ki a költségvetésükből. Ezután, arányaiban nézve már sokkal kisebb részből, de még így is a bevételi források második helyén található a „Contractes de serveis públics”, vagyis a közszolgálati szerződések, melyek 18%-át teszik ki a befolyó összegeknek, mely 185.400. euró, ami 65.817.000 forinttal egyenlő összeg. Az Európai Unió pénze az éves költségvetés 4%-át foglalja el, ez 10.300 eurót jelent, amely 3.656.500 forint átszámolva. Ezekből az adatokból láthatjuk, hogy a szervezet finanszírozása állami támogatás nélkül lehetetlen lenne, az Európai Unió pénzbeli támogatások holtversenyben más támogatási formákkal csak a harmadik helyen van, de ez a harmadik hely nem teljesen mutatja meg a helyes arányt, hiszen az európai és az állami pénzügyi bevétel között 1:24850 arányt mutathatunk ki.

Társadalmi projektek

A FAGiC civilszervezet a társadalmat elősegítő projektekkel is rendelkezik. Ezek a kezdeményezések az élet különböző területeiben segítenek a roma embereknek, hogy jobb irányt vegyen az életük. Az említett területek közé tartozik a ⁽¹⁾munkahely, ⁽²⁾egészségügy, ⁽³⁾lakhatás, ⁽⁴⁾közösségi beilleszkedés.

⁽¹⁾A munkahelyteremtés egy fontos pillére az emberek életének, ez romaként sok esetben nem egyszerű folyamat. A diszkrimináció nehezebbé/nehézkesebbé teszi a munkaerőpiaci jelenlétet a roma embereknek. A FAGiC állásteremtő programjának célja, hogy a roma fiatalokat bevonja a munkaerőpiacra. 16 és 30 év közötti emberekkel foglalkoznak ebben a kezdeményezésben, munkanélküli és a társadalmi kockázatnak kitett romákat célozzák meg a programmal. A program keretein belül a Pere Tarres iskolával együttműködve ifjúsági rekreációs vezető tanfolyamot hirdettek, a barcelonai kereskedelmi kamarával kollaborálva pedig különböző képzéseket kínálnak, mint a sminkes, fodrász és futár képzések.

⁽²⁾Az egészségügy területén a célkitűzés a roma emberek életminőségének javítása. Külön helyet kap a nők egészségügyi ellátása a programon belül. A kezdeményezés célja, hogy felmérje a kockázati tényezőket, és tanácsot, útmutatást adjon az egészségügy világában. Workshopok segítségével, melyeken egészségügy szakemberek is részt vesznek, előadásokat tartanak. Az előadásokon kérdezni is lehet, ezáltal a sokak számára idegen, bonyolultnak tűnő egészségügyi rendszer átláthatóbbá válhat.

⁽³⁾A lakhatással kapcsolatos programjuk célja többretű. Egyrésztől tanácsadással foglalkoznak, melyet az éppen tanuló, vagy dolgozó emberek vehetnek igénybe, akik nem találnak megfelelő lakhatási létesítményt maguknak - a FAGiC ennek megoldásában segít nekik. Másrésztől, amikokkal inkább nehéz feladat, a kiszolgáltatott helyzetben lévő családoknak segítenek lakást találni, illetve a rászoruló családok kilakoltatása ellen küzdenek.

⁽⁴⁾Közösségi beilleszkedést célzó programjuknak főbb pontjai közül a roma és a nem roma emberek közötti konfliktusok megelőzése áll az első helyen. Ezt a nagyon hosszú ideje húzódozó folyamatot preventív, jelen idejű, és post-módszerekkel igyekeznek enyhíteni. A preventív módszerek közé tartozik a konfliktu-

sok elkerülése, a jelen idejű módszerek közé tartozik a fennálló konfliktusok kezelése, a post-folyamatok közé pedig a fennálló problémák megoldása, tisztázása. Együttműködnek a Katalóniai Lakossági Ügynökséggel, akikkel a romák lakta katalán területeken belül segítenek a vitás ügyek rendezésében és a konfliktusos helyzetek számának csökkentésében is fontos szerepet játszanak. Sant Adria de Besòs városházával kötött egyezségük segítségével a La Mina területén élő romák és nem roma emberek közötti jó kapcsolat kialakításában járnak el. A TRAM Besós tömegközlekedési vállalattal kötött egyezségük fő céljának a tömegközlekedési konfliktusok megelőzése, és csökkentése tekinthető.

A roma kultúrával kapcsolatos programok

A FAGiC konferenciákat, szemináriumokat és munkaértekezleteket szervez a roma kultúráról. Az egyesület minden évben három fontos eseményt rendez. 2018 folyamán, több mint hatezer ember vett részt a rendezvényeiken.

Az első április 8-án a cigányok nemzetközi napján tartják. A FAGiC a Katalóniai Parlamenttel együttműködve minden évben egy közös étkezést szervez, amelyet egy nagy táncos, roma ünnepség követ.

A második fontos eseményt 1992 óta rendezik meg. A Cigány Kulturális Napok néven egy hatalmas workshop-ot hoztak létre, melynek keretében ötleteket és tapasztalatokat cserélhetnek egymással az emberek. Ennek a programnak a célja a cigány kultúra előmozdítása a társadalmi beavatkozás új formáinak létrehozása érdekében.

A harmadik ünnepségen, úgy nevezett FAGiC Díjakat adnak át, melynek során, kitüntetik azokat, akik munkájukkal a roma emberek és kultúrájuk fejlődéséhez járultak hozzá.

A FAGiC a cigányok történetének emlékeztérére és a sztereotípiák elleni küzdelemre alapozva létrehozott két kiállítást, amelyek ingyenesen látogathatók. A kiállítás célja, a cigányság történetének és kultúrájának megismertetése. Katalóniában, 2018-ban 14. alkalommal rendezték be a roma holokauszt áldozataira emlékező kiállítást, melyre több mint 1800-an voltak rá kíváncsiak.

Összegzés

Kutatásunk tervezési fázisában célként tűztük ki, hogy olvasóink tanulmányunkban ne csak magával a FAGiC szervezettel ismerkedjenek meg, hanem ezen túl egy általános képet is kapjanak a civil szervezetek felépítéséről. Reméljük, hogy azok, akiknek felkeltette a téma az érdeklődését, támpontjaink alapján könnyebben megismerkednek más szervezetekkel is.

Úgy gondoljuk, hogy a romákkal kapcsolatos írásokban a szervezetek ismertetése fontos helyet foglal el. Különösképp, hiszen sok ember számára a civil szervezet kifejezés is idegen, kiváltképp, ha etnikai értelemben találkoznak vele. A fontossága a téma ismeretlenségében rejlik: ha több ember megismerné működésüket, céljaikat, rájönnek munkájuk fontosságára, többen tisztelnék azt a kemény munkát, melynek az egyesületek dolgozói, önkéntesei nap, mint nap véghez visznek annak érdekében, hogy önzetlenül, mások életét jobbá tudják tenni.

Jegyzetek

- 1 European Comission: Education and Training, Eu policy in the field of adult learning. Letöltés: https://ec.europa.eu/education/policies/eu-policy-in-the-field-of-adult-learning_en
- 2 European Comission: Education & Training, Early school leaving. Letöltés: https://ec.europa.eu/education/policies/school/early-school-leaving_en

Irodalom

European Comission: Education and Training, Eu policy in the field of adult learning. Letöltés: https://ec.europa.eu/education/policies/eu-policy-in-the-field-of-adult-learning_en [2020. 08.10]

European Comission: Education & Training, Early school leaving. Letöltés: https://ec.europa.eu/education/policies/school/early-school-leaving_en [2020. 08.10]

- La Federación de Asociaciones Gitanas de Cataluña: European Project. Letöltés: <http://www.fagic.org/?lang=en> [2020. 08.10]
- La Federación de Asociaciones Gitanas de Cataluña (2019): MEMORIA 2019 (pdf dokumentum)
- La Federación de Asociaciones Gitanas de Cataluña: Our Mission. Letöltés: <http://www.fagic.org/?lang=en> [2020. 08.10]
- La Federación de Asociaciones Gitanas de Cataluña (2019): Presentación corporativa (pdf dokumentum)

ORSÓS ISTVÁN – VEZDÉN KATALIN

Nyitott egyetem a fenntartható fejlődés szolgálatában

Elvek és gyakorlatok bemutatása a Barcelonai
Egyetemen

Bevezetés

2015-ben az ENSZ 193 tagállama fogadta el a Fenntartható Fejlődési Keretrendszer 2030 c. dokumentumot.¹ Az Agenda 2030 összesen 17 célt, 169 részcélt és 230 indikátort tartalmaz, melyek fenntartható fejlődési és fejlesztési irányokat határoznak meg a ratifikáló államok számára. A meghatározott célok *„egységet képeznek és egymástól elválaszthatatlanok, valamint egyensúlyt teremtenek a fenntartható fejlődés három dimenziója, a gazdaság, a társadalom és a környezet között”*.²

Az agendában megfogalmazott víziók és célok komoly kihívást jelentenek a ratifikáló országok számára, hiszen a megfogalmazott célok között olyan víziók szerepelnek, mint a szegénység és az éhezés teljes felszámolása, vagy a mindennemű félelemtől és erőszaktól mentes társadalmak kialakítása, az egyetemes béke megteremtése. A hosszútávú célokat figyelembe véve belátható, hogy a jelenkori oktatásnak minden eddiginél nagyobb felelőssége van abban, hogy képessé tegye a jövő generációit a megfogalmazott víziók és célok elérésére, a globális egyensúly hosszútávú fenntartására.

„A globalizált világban az egyetemek globális szereplők...” – olvasható alábbi írásunkban a Barcelonai Egyetem egy stratégiai dokumentumából származó idézet. A globalizáció, mint a jelenkor egyik legnagyobb kihívása, a társadalom újra-szervezésével jár, a tradicionális alapok, a hagyományos társadalomszervezési struktúrák mellett az új szempontok együttes figyelembevétele elkerülhetetlen. A globalizált világban az oktatásnak kiemelt feladata a mindenkit érintő, globális problémák és kérdések iránti nyitottság képességének fejlesztése, mely a problémák természetének megismerésén és megértésén alapul.

Írásunk olyan programok bemutatására törekszik, melyeket a Barcelonai Egyetem a fenntartható fejlődést szolgáló célok elérésében érdekében működtet. Az ezirányú tevékenységek közvetlen megvalósítója a Fundació Solidaritat UB (Barcelonai Egyetem Szolidaritási Alapítványa), mely a Barcelonai Egyetem keretei között működő, a fenntartható fejlődésre és fejlesztésre irányuló egyetemi stratégiai célok elérését közvetlenül támogató, megvalósító szervezet. Jelen írásban a fenntartható fejlődés célrendszerének elsősorban a társadalmi aspektusához kapcsolódó stratégiákat és programokat mutatjuk be, a gazdasági és környezeti tényezők érintettségére nem térünk ki. A bemutatás a Fundació Solidaritat UB tevékenységi körébe tartozó programokra terjed ki. Az írásban szereplő adatok és információk forrása a Barcelonai Egyetem, valamint a Fundació Solidaritat UB intézményi, szervezeti és stratégiai dokumentumai, valamint programbeszámolóit. Az írás célja olyan „jó gyakorlatok” feltárása, melyek szélesebb körben is adaptálhatóak a fenntartható fejlődés ügyében elkötelezett egyéb felsőoktatási intézmények és szervezeteik számára.

Fundació Solidaritat UB – Szervezet és küldetés

A Fundació Solidaritat UB (Barcelonai Egyetem Szolidaritási Alapítványa, a továbbiakban: Alapítvány) 1996-ban jött létre a Universitat de Barcelona (Barcelonai Egyetem) és a Fundació Món-3³ (Món-3 Alapítvány) kezdeményezésére azzal a céllal, hogy az egyetemi együttműködésekre építve, kiterjedt körben biztosítsa és elősegítse az emberi jogok védelmét, ezzel egy-

idejűleg az egyetem polgárai körében ösztönözze a társadalmi felelősségvállalás iránti elköteleződést. Ennek érdekében az Alapítvány különböző kezdeményezéseket támogat, és valósít meg a fejlesztésekre irányuló együttműködések bővítése és megerősítése érdekében, különösen az egyetemek közötti kapcsolatok tekintetében.⁴

Tevékenységeik fókuszában a társadalmi cselekvés és önkéntesség ösztönzése, az egyetemi közösség tagjainak mozgósításával egyidejűleg fejlesztésekre irányuló együttműködések generálása, valamint az emberi jogok és a demokratikus emlékezet támogatása állnak. Az alapítvány emellett a Barcelonai Egyetem társadalmi felelősségvállalásra vonatkozó stratégiájának képviselőjét deklarált módon látja el az egyetemi közösségen kívül is: helyi és országos szinten – a társadalmi szerepvállalásra és cselekvésre irányuló kezdeményezések által –, valamint nemzetközi szinten – a fejlesztési együttműködések előmozdításával.⁵ A Barcelonai Egyetem kiemelten kezeli a fenntartható fejlődés elősegítésére irányuló tevékenységeinek összehangolását az ENSZ által 2015-ben kinyilatkoztatott, Fenntartható Fejlődési Keretrendszer 2030 című dokumentumban megállapított, 17 fenntartható fejlődési cél megvalósításával, melyek együttesen irányozzák elő a globális társadalmi, gazdasági és környezetvédelmi egyensúly megteremtését.⁶ Az Barcelonai Egyetem – egy ide vonatkozó dokumentumban⁷ – kinyilatkoztatja elkötelezettségét *„az igazságosabb, fejlettebb, demokratikusabb és befogadóbb társadalom iránt”*. Az Alapítvány – mint a Barcelonai Egyetem által e célok elérésére létrehozott szervezet – *„felelős az elkötelezettség előmozdításáért és konkretizálásáért, az egyetemi közösség többi tagjával együtt”*⁸. Ennek megfelelően az Alapítvány *„az egyetemi közösség kezdeményezésein, erőforrásain és kapacitásain alapuló fejlesztési, béke- és emberi jogi, valamint társadalmi kirekesztés elleni projekteket támogat”*⁹.

A Barcelonai Egyetem és az Alapítvány által deklarált oktatásfejlesztési stratégia¹⁰ a fentiekben leírt elvi célokat az oktatás nézőpontjából és szerepének átértékeléséből közelítve árnyalja. A stratégia abból az elvi megállapításból indul ki, hogy a sokszínű társadalmak világában, és egyre globalizálódó világunkban globális szinten gondolkodni és cselekedni képes állampolgárok oktatására és nevelésére van szükség. A globális állampol-

gárok (*global citizenship*) oktatásához és neveléséhez azonban elengedhetetlen egy adekvát pedagógiai modell megléte, mely nyitott az eltérő háttérű, sokszempontból különféle társadalmi szereplők számára. Ez a fajta oktatási modell prioritásként említi a fejlődésre, a fenntarthatóságra, a békére és az emberi jogokra való nevelést, az oktatás kiterjesztését, amely lehetővé teszi többek között a békés együttélést, a párbeszédet, az emberi méltóság tiszteletben tartását, az erőszak legkülönbélebb megnyilvánulásai elleni közvetlen, szimbolikus vagy strukturális fellépést. A stratégia az oktatásra, mint a „globális állampolgárság generátorára” tekint, melynek hatékony működése révén az egyéni és kollektív mentalitás a szolidaritás ügyét reális társadalmi felelősségként értelmezi. Az oktatás révén az olyan értékek felépítése és meghatározása, mint az emberi méltóság, az igazságosság, a szolidaritás és a szabadság, egymással való interakcióban születnek, konszenzus mentén fogalmazódnak meg. Mindez elősegítheti a haladást a kritikus, részvételen alapuló, befogadó és aktív állampolgárság felé, melyben a demokrácia valódi értékévé válik. Ebben a modellben az oktatás feladata továbbá megértetni a konfliktusokat, az együttélésből adódó különféle helyzeteket és azok hátterét, hogy a megismerés és megértés révén az oktatásban résztvevők felismerjék, elfogadják azokat, és megtanuljanak szembenézni velük. További cél olyan képességek fejlesztése, melyek lehetővé teszik új, igazságosabb életformák kialakítását és emberi kapcsolatok működtetését, a fenntartható társadalmi fejlődést elősegítendő.¹¹

Az Alapítvány, mint az egyetemi intézményhez kötődő civil szerveződés, hozzá kíván járulni a globális állampolgárságot és a fejlesztésre irányuló együttműködést szolgáló oktatás társadalmi elismertségéhez, hidakat kíván létesíteni a formális, a nem formális és az informális szféra között, a közös célok elérése érdekében ezek együttműködésének elősegítésére törekszik. Ezirányú törekvéseiben célcsoportként tekint az egyetem hallgatóira és oktatóira, a közigazgatás, valamint a civil szerveződések, társadalmi szervezetek emberi jogok védelmében érintett szereplőire, és alapvetően a társadalom minden egyéjére.¹²

Cselekvési területek

Az Alapítvány a megfogalmazott célok mentén három főbb, tematikus irányban fejt ki tevékenységét: önkéntesség és társadalmi szerepvállalás; az emberi jogok, a demokratikus emlékezet és a béke kultúrájának támogatása és védelme; valamint egyetemi együttműködések generálása és képzés fejlesztése a fenntartható fejlődés érdekében, utóbbi elsősorban környezeti és gazdasági dimenzióban. A szervezet egyidejűleg végez társadalmi, kutatási és fejlesztési feladatokat, sokrétű helyi, országos és nemzetközi együttműködésekre építve.¹³

Feltáró munkánk a fent leírt három cselekvési terület közül az első két irányra fókuszál, melyekben közvetlenül a társadalmi befogadás elősegítését célzó programok és „jó gyakorlatok” kerülnek bemutatásra.

Önkéntesség és társadalmi fellépések

Az Alapítvány által koordinált egyetemi kezdeményezés az egyetemi közösséget önkéntes tevékenységek végzésére, társadalmi szerepvállalásra ösztönzi a civil szektor szervezeteiben, azzal a céllal, hogy elősegítse egy, a társadalmi problémák iránt érzékenyebb és a civil társadalmat elkötelezetten támogató egyetem építését. A szervezet megfogalmazásában „*a program az önkéntességet a felhatalmazás, a kollektív fellépés eszközeként értelmezi, amelyet részvétel és együttműködés révén érnek el*”.¹⁴

Az Alapítvány a 2018–2019-es tanév óta irányítja a Barcelonai Egyetem önkéntes programját. Az önkéntes tevékenységek fókuszában a legkülönbébb hátrányokkal érintett, veszélyeztetett csoportok és egyének állnak: idősek, fogyatékkal élők, szociális hátrányokkal küzdő gyermekek és fiatalok, valamint migráns háttérű egyének és csoportok. Az Alapítvány az önkéntes munka szervezését és megvalósítását a különféle hátrányokkal küzdő egyének és csoportok segítésére létrejött társadalmi szervezetekkel és intézményekkel együttműködésben végzi. Az önkéntes munkavégzésre való felkészítésre is nagy hangsúlyt fektet az alapítvány. Három tematikus felkészítő tanfolyam zajlik a fókuszban lévő tevékenységekhez kapcsolódóan („Bevezetés

az önkéntességbe”, „Önkéntesség az egészségügy területén” és „Önkéntesség a szegénység elleni küzdelem területén”), melyek nem csupán a Barcelonai Egyetem hallgatói számára nyitottak – szívesen fogadnak bárkit, aki az adott területen szeretne önkéntes tevékenységet folytatni, és ehhez kapcsolódóan előzetes ismereteket szerezni.¹⁵ 2019-ben az önkéntesség területén a Barcelonai Egyetem 51 szervezettel működött együtt, és 75 tevékenységet végzett 2095 önkéntessel.¹⁶

A társadalmi szerepvállalás, társadalmi fellépés cselekvési területéhez soroltan jelenik meg a Barcelonai Egyetem, illetve az Alapítvány által *Nou Barris* területén megvalósított társadalmi-oktatási intervenciók program. *Nou Barris* Barcelona legészakibb kerülete, ahol jelentős gitano közösség él, valamint az elmúlt évtizedekben egyre erőteljesebb a bevándorlók jelenléte. A program keretében az alapítvány társadalmi és oktatási tevékenységeket szervez a *Nou Barris* kerület északi részének (*Torre Baró*, *Ciutat Meridiana* és *Vallbona* környékén), valamint a *Besòs-folyó* mentén elhelyezkedő egyéb tartományi városok (*Montcada i Reixac*, *Santa Coloma de Gramenet*, *Sant Adrià del Besòs* és *Badalona*) kulturális és közösségi életének fellendítése érdekében. A program központi eleme a *Nou Barris* kerület *Torre Baró* negyedében található, *Eucaliptus* nevet viselő épület menedzsmentje is, melynek jogát a Barcelonai Városi Tanács átengedte a Barcelonai Egyetemnek. Az épületben 22 lakás került kialakításra, melyet szociálisan rászoruló egyetemi hallgatók, vagy egyéb kirekesztés által veszélyeztetett csoportok tagjai számára osztanak ki, jelképes összegű bérleti díj fejében.¹⁷

A társadalmi fellépések cselekvési területén kiemelt helyet foglal el a középiskolai korosztály felsőoktatásba való belépésének támogatása. A *Prometheus* projekt négy helyi egyetem – köztük a Barcelonai Egyetem -, valamint helyi társadalmi szervezetek és oktatásban érintett közintézmények együttműködésében megvalósuló kezdeményezés, mely elsődlegesen a *Ciutat Vella* kerületben található *El Raval* negyedben élő fiatalok körében igyekszik növelni a felsőoktatásba lépők számát. A Barcelona központi részén, a kikötő mellett található *El Raval* negyed bűnözési rátája a többi városrészhez képest régóta magasnak mondható, emellett felülreprezentált a bevándorló közösségek aránya. Az *El Raval* negyedben élő fiatalok felsőoktatási előmenetelét leginkább szociális és

gazdasági hátrányok, a nyelvtudás hiányosságai, a tanulmányi elvárások, valamint a személyes támogatás hiánya akadályozza. A 2016–2017-es tanévben elindult *Prometheus* projekt célja a fenti hiátusok komplex kezelése annak érdekében, hogy az *El Raval* negyedben a lehető legtöbb fiatal számára elérhetővé váljon a felsőoktatás – a programot működtető partnerek úgy vélik, ezáltal hosszútávon pozitív irányba fordítható a negyedre napjainkban jellemző negatív trend. A pozitív irányú folyamatok alakításában a széleskörű szakmai-intézményi együttműködés mellett nagy hangsúlyt fektet a program a szülők és a helyi közösségek aktív bevonására – tájékoztató, figyelemfelhívó eseményeket, fórumokat szerveznek, aktív társadalmi párbeszédet kezdeményeznek a közösségben. A projekt támogatásával a felsőoktatásba kerülő fiatalok nyomonkövetése és támogatása az egyetemi évek alatt folyamatos, a lemorzsolódásuk megakadályozása érdekében. Egyetemi tanulmányaik abszolválását követően maguk is csatlakoznak a program megvalósítóihoz, és bekapcsolódnak az újonnan érkező hallgatók, fiatalok támogatásába. A projektben résztvevő egyetemek elsődleges funkciója a programhoz kapcsolódó stratégiai tervezés és összehangolás, az elért eredmények nyomonkövetése, hatásvizsgálatok elvégzése, a bevált gyakorlatok más városrészekre való kiterjesztése.¹⁸ A projekt elnyerte a 2018. évi Barcelonai Oktatási Innovációs Díjat (*Premi Barcelona Innovació Educativa 2018*) az olyan kezdeményezésekért meghirdetett kategóriában, amelyek hozzájárulnak az oktatási lehetőségek kiterjesztéséhez és a társadalmi befogadás előmozdításához.¹⁹

Az Alapítvány nagy hangsúlyt fektet a partneri hálózatépítésre, valamint a tanácsadói szerepet vállal az emberi jogok előmozdítása és a társadalmi szerepvállalás kiterjesztése érdekében, és egyéb fejlesztésre irányuló együttműködések generálásában. E tevékenyégek keretében technikai segítségnyújtást biztosít mind a Barcelonai Egyetem közösségének, mind pedig a helyi közigazgatási intézményeknek, valamint helyi társadalmi szervezeteknek. A technikai segítségnyújtás magában foglalhatja a probléma, és a megoldására irányuló elképzelések azonosítását, megfogalmazását, a projektek nyomon követését és értékelését; tervek, tanulmányok kidolgozását az együttműködés területén történő beavatkozásokról; tanácsadást tanfolyamok és egyéb tudatosságnövelő tevékenységek keretében.²⁰

Az emberi jogok, a demokratikus emlékezet és a béke kultúrájának támogatása és védelme

Az Alapítvány erősen fókuszál a globális állampolgárság víziója jegyében az emberi jogok oktatására és a béke-kultúra fejlesztésére. 2005-től működő, *PAULA* nevet viselő programjuk keretében a békét, az emberi jogokat és a globális állampolgárságot támogató oktatás tantervi integrációját célozzák meg az iskolai oktatásban, a tanári munka támogatásán keresztül. A program a tanárokkal, pedagógusokkal való közös beavatkozásokra összpontosít, az alapfokú oktatástól a felnőttoktatásig.²¹ Az Alapítvány online oktatási erőforrásközpont működtet²², ahol elméleti és gyakorlati ismereteket, iránymutatásokat osztanak meg a globális állampolgárságra nevelés tantermi lehetőségeivel kapcsolatban, mind tematikus jelleggel – a globális kihívások mentén haladva –, mind pedig iskolai korcsoportra vonatkoztatva.

A *PAULA* program oktatásfejlesztési célrendszerének része az emberi jogokra és a globális állampolgárságra nevelő kutatómunka fejlesztésének támogatása, úgy a középiskolai intézmények, tanárok, mind a középiskolai diákok körében. Kutatási pályázatot hirdet olyan középiskolai kutatómunka támogatása, amely módszertani szempontból az emberi jogokra és a globális állampolgárságra nevelés lehetőségeit szélesíti. A kutatási program célul tűzi ki a középiskolás tanulók, és egyidejűleg iskoláik, tanáraik támogatását: azoknak a középiskolásoknak nyújt segítséget, akik kutatási témájukat emberi jogi szempontból kívánják megközelíteni, mindezt ötvözi olyan – a pedagógusokra irányuló – tanárképzési, oktatásfejlesztési tevékenységekkel, amelyek célja a kutatói munkát támogató tutorálás és a kutatómunka irányításához szükséges kompetenciák megszerzése, megerősítése. A programba bekapcsolódó középiskolai diákok kutatóműhely alkalmával szereznek kutatásmódszertani ismereteket. A diákok kutatómunkájának támogatását szolgálják a havi rendszerességgel megrendezésre kerülő workshopok, ahol lehetőségük nyílik elmélyülni a választott tématerületet érintő kérdésekben. A workshopok alkalmával az ugyanazon tématerületen kutató diákok tematikus csoportokban dolgoznak. A diákok támogatásával párhuzamosan a program folyamatos tanácsadást nyújt a diákok kutatómunkáját segítő pedagógusok számára is,

a tutori feladataik összehangolt és hatékony működtetése érdekében. A kutatói munka kétéves periódusban zajlik, a diákok a középiskola első évfolyamán kezdik, majd a második évfolyam végén zárják a kutatómunkát. A kutatási eredmények prezentációját plakátok formájában közlik. A kutatási projekt zárását követően a résztvevők közösen értékelik a program eredményeit, és tesznek javaslatokat, lépéseket az eredmények fenntartására vonatkozólag.²³

A módszertani és kutatómunkát támogató *PAULA* program mellett az Alapítvány létrehozta a *EUROM* (European Observatory on Memories) nevet viselő kezdeményezését. Az *EUROM* intézmények és szervezetek multidiszciplináris és transznacionális hálózata, amely elemzi, megvitatja és elmélkedik az országai, régiói és kontinenseik emlékezet-politikáján. Ezen a hálózaton keresztül olyan tevékenységek és projektek sorát népszerűsítik, amelyek a 20. század fő konfliktusaihoz kapcsolódó emlékezet-politikák kezelésével és terjesztésével foglalkoznak, és olyan történelmi korszakokkal, amelyek manapság is befolyással bírnak mindennapjainkra. Az *EUROM* munkaprogramja a kutatásra, a vitára és a képzésre összpontosít, valamint a polgárok számára nyilvános tartalmak létrehozására. Az interdiszciplináris kutatások és tudományos tevékenységek előmozdítása révén, amelyek a nyilvános és a kollektív emlékezet felépítéséhez kapcsolódnak, a program hozzájárul az emlékezet-politika elemzéséhez és kezeléséhez, valamint befolyásolja az állampolgárok jogát az emlék-örökség felhasználására és értelmezésére.²⁴

Hasonló módszertani megfontolások mentén működteti az Alapítvány *Observatori Solidaritat* nevű programját, mely lényegében egy online konfliktus- és emberi jogi megfigyelőközpont. A program gyűjti, leírja, elemzi – és egyidejűleg elítéli – a világszerte tapasztalható erőszakos helyzeteket, eseményeket, amelyekben nyílt vagy rejtett konfliktusok eredményeként emberi jogokat sértenek. A világhálón működő projekt²⁵ hasznos eszközként szolgál mindazok számára, akik érdeklődnek a nemzetközi helyzet, a béke-politika és az emberi jogok iránt. A weboldal érdekes és hasznos újságírók, akadémikusok, szociális és segítség-szervezeti munkások, oktatók és általában mindazok számára, akik az erőszakos helyzetek és az emberi jogok megsértésének tudatosítása érdekében dolgoznak.²⁶

Menekültek és konfliktussal érintett területekről érkezők támogatása

A menekülteket támogató fellépés a Barcelonai Egyetemen, strukturált formában 1992-től jellemző. A balkáni háborúk időszakában az egyetem mélyen elkötelezte magát amellett, hogy erőforrásaival és tudása legjavával segítse és támogassa a menekült hallgatókat. A Boszniából érkező hallgatók ösztöndíjjal folytatták tanulmányaikat a Barcelonai Egyetemen, valamint biztosították számukra a katalán és a spanyol nyelvtanulást. Emellett az egyetem hallgatóiból álló támogató csoportok igyekeztek megkönnyíteni a háborús övezetből érkezők társadalmi beilleszkedését. Ezzel párhuzamosan 1992 óta Barcelonában számos akció indult a világ legkülönbébb pontjairól érkező menekültek támogatására. A Barcelonai Egyetem több akció megvalósításában vett részt, és dolgozott ki olyan programokat, melyek más egyetemek és a civil társadalom bevonását célozták a békefolyamatok elősegítésébe (például Kolumbia vagy a Kongói Demokratikus Köztársaság esetében). Az ezirányú törekvésekhez köthető a fentiekben bemutatott, *Observatori Solidaritat* nevet viselő emberi jogi és konfliktus-megfigyelő központ létrehozása is.²⁷

A jelenleg működő, menekülteket támogató program kezdetei 2015-re vezethetők vissza. A szíriai menekültek tömeges áramlása, és a kialakult globális menekültválság felismerése nyomán 2015 szeptemberében a Barcelonai Egyetem úgy határozott, hogy támogató programot hoz létre a menekült státuszú hallgatóknak, mely program egyidejűleg fejleszti az egyetem intézményét, a társadalmi felelősségvállalás terén. Az egyetem hitvallása szerint „*a globalizált világban az egyetemek globális szereplők, és a Barcelonai Egyetem szilárdan elkötelezett amellett, hogy erőforrásaival, eszközeivel és tudásával hozzájáruljon az együttműködésen és szolidaritáson alapuló, békés és igazságos társadalom felépítéséhez.*”²⁸

A jelenlegi program egyik első kezdeményezése a *Mare Nostrum* projekt volt, melyet az Alapítvány koordinált. A 2016 és 2017 között megvalósított program célja az volt, hogy a menekültek többdimenziós jövőképét beépítse a helyi szervezetek, intézményi szereplők egységeibe, akik képesek legitimálni a békéhez való jogot és képesek a jogérvényesítés feltételeinek

megteremtésére. A program a menekülteket a béke építésében konstruktívan részt vevő felekként határozta meg a helyi intézmények és társadalmi szervezetek való együttműködésben.

A *Mare Nostrum* projekt három stratégiai célra fókuszált: a menekülést eredményező konfliktus okainak feltárására, elemzésére és a következtetések nyilvános terjesztésére, emellett a helyi társadalom tagjai és a menekültek szerepének tudatosítására a konfliktus utáni béke-teremtésben, és a fogadó ország társadalmának újjáépítésére.²⁹

A stratégiai célok mentén a projekt három cselekvési területet tartalmazott. Képzők képzése programot valósítottak meg a Barcelona tartományban található *Sant Feliu de Llobregat* településen, kísérleti projekt keretében, ahol a képzésben résztvevők a helyi közigazgatási intézmények és egyéb szervezetek segítségére lehetnek a fent megfogalmazott stratégiai célok elérésében. A meneküléshez vezető konfliktus eredetét és okait feltáró, részletes cikkek kerültek elhelyezésre az *Observatori Solidaritat* weboldalán, tájékoztatási és konzultációs célzattal. A széleskörű nyilvánosság elérését szolgálta továbbá egy tematikus fotókiállítás megvalósítása. Emellett kidolgozásra került egy gyakorlati útmutató a helyi közösség számára, mely – a közösségi részvétel jelentőségét hangsúlyozva és a menekültekkel való szolidaritás alapul véve – „jó gyakorlatokat” vonultat fel a közös béke-teremtés és a konfliktus utáni társadalmi újjáépítés sikeressége érdekében.³⁰

A menekült-kérdéssel kapcsolatos érzékenyítő és megértést segítő programok, a párbeszédre és kölcsönösségen alapuló társadalmi részvétel elősegítése, és a békés együttélést támogató gyakorlati útmutatások mellett a Barcelonai Egyetem, az Alapítvány közreműködésével saját szervezete, illetve érintett – meglévő és potenciális – hallgatói körében is komplex programmal rendelkezik menekültekre, és a konfliktus-zónákból érkezőkre vonatkozólag. A program az emberi jogi perspektíva fejlesztésén alapul, és két fő cselekvési területtel rendelkezik: a tanulmányi támogatás és a társadalmi integráció (amely magában foglalja a tanulmányi és oktatási tanácsadást, a lakhatás biztosítását, a társadalmi befogadás elősegítését, a jogi tanácsadást és a pszichológiai segítségnyújtást), valamint hálózatépítés és együttműködés (amely magában foglalja a tudományos és kutatási

feladatokat, valamint a civil társadalom tájékoztatási, képzési és tudatosságnövelő tevékenységeit).³¹ Fogadó program, amelynek célja biztonságos alternatív menedék-utak megnyitása (az egyetemi tanulmányokhoz való hozzáférés révén), valamint az akadémiai karrier folytatásának megkönnyítése olyan fiatalok előtt, akiknek származási országukban háború, üldöztetés és erőszak jutott osztályrészül eddigi életük során.³²

A program fő tevékenysége az úgynevezett „egyetemi átmeneti tanfolyam” (Curs de transició a la universitat) kezdeményezés. Az átmeneti tanfolyam úttörő kezdeményezés úgy Spanyolországban, mint Európában, célja a konfliktussal érintett területekről érkező hallgatók átmenetének megkönnyítése a barcelonai alapképzésre, mesterképzésre vagy szakképzésre, vagyis az érintettek felsőoktatáshoz való hozzáféréseinek elősegítése. A tanfolyamon olyan fiatalok vesznek részt, akik befejezték a középiskolát vagy meg is kezdték az egyetemet származási országukban, ám menekülni kényszerültek, és tanulmányaikat félbehagyták. Képzésüket azonban külföldön nem tudták folytatni, mert addigi tanulmányaikat más intézmények nem fogadták el. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának adatai szerint a menekült fiatalok csupán 1% -a jut el a felsőoktatásba, míg a teljes népességben ez az arány 34%. Az UNESCO a menekültek felsőoktatáshoz való hozzáféréseinek javítását az oktatáshoz való jog elérésének kulcsfontosságú elemeként kezeli.³³

Az idézett mutató javítása érdekében fejti ki tevékenységét a program, mely az „átmeneti tanfolyam” mellett további intézkedésekkel támogatja a felsőoktatásban való jelenlétet a menekültek számára (katalán és spanyol egyetemi nyelvtanfolyamok, tandíj-ösztöndíjak, mentori programok, szálláshelyek biztosítása, jogi tanácsadás és pszichológiai segítségnyújtás). E tevékenységek és projektek fejlesztése érdekében a program belső hálózatot hozott létre mintegy 20 munkacsoporttal a Barcelona Egyetemen. Külső hálózatába további egyetemek, valamint helyi közigazgatási intézmények, iskolák és menekültekkel foglalkozó szervezetek tartoznak. A projekt képviselteti magát az európai és a nemzetközi együttműködésekben is, mint például a menekültek európai felsőoktatásának támogatását célzó inHERE program, vagy a menekültek közel-keleti és keleti országokban való felsőoktatási jelenlétét ösztönző RESCUE program.³⁴

Záró gondolatok

A Barcelonai Egyetem és a Szolidaritási Alapítvány által deklarált oktatásfejlesztési stratégiában³⁵ kiemelt horizontális célként megjelenik a „Nyitott Egyetem” („Universidad Abierta”) megte-remtése, melynek elérése érdekében a stratégia konkrét fejlesztési irányokat határoz meg, ezek:

„Az egyetemi közösség részvételének ösztönzése az emberi jogok védelmét szolgáló kampányokban és egyesületekben.

Az egyetemi közösség és társadalmi környezete közötti kapcsolat elősegítése.

Az egyetem és a város környéki, valamint Barcelona városrészei közötti kapcsolat előmozdítása.

Az önkéntes kezdeményezések támogatása és megszilárdítása.

A szociális mezőgazdaság támogatása a városi és városkörnyéki kerteken keresztül.

Tudatosságnövelő és képzési tevékenységek az egyetemen, a társadalmi szervezetekkel és a közigazgatással együttműködve.”³⁶

A Barcelonai Egyetem, valamint a fenntarthatósági stratégiáját realizáló Szolidaritási Alapítvány a megismert tevékenységek és fejlesztések által a „Nyitott Egyetem” víziójának megvalósítására törekszik, melyet az emberi kapcsolatokra, a kölcsönös megismerésre, a párbeszédre, az együttműködésre épít. A megismert „jó gyakorlatok” és a mögöttük rejlő elvek és értékek eredményel járulhatnak hozzá a „Nyitott Egyetem”, és egyidejűleg a globális szemléletű oktatás-nevelés megvalósításához.

Jegyzetek

- 1 Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development
- 2 Világunk átalakítása: Fenntartható Fejlődési Keretrendszer 2030. <https://ensz.kormany.hu/download/7/06/22000/Vil%-%>

- C3%A1gunk%20C3%A1talak%C3%ADt%C3%A1sa%20Fenntarthat%C3%B3%20Fejl%C5%91d%C3%A9si%20Keretrendszer%202030.pdf [2020.09.18.]
- 3 A Món-3 egy civil szervezet, amelyet 1985-ben hoztak létre a Barcelonai Egyetem különféle karain, a szolidaritás kritikus alternatívájának megvalósítása érdekében. (Forrás: <https://mon-3.org/quienes-somos/>)
 - 4 Presentatio. <http://www.solidaritat.ub.edu/presentacio/> [2020.09.18.]
 - 5 Carme Panchon - Cati Jerez: Some thoughts and experiences. UB Refugee Support Programme. Policy Dialogue Conference, 2018. május. <https://www.inhereproject.eu/wp-content/uploads/2018/05/UB-Refugee-Support-Program.pdf> [2020.09.18.]
 - 6 Világunk átalakítása: Fenntartható Fejlődési Keretrendszer 2030. <https://ensz.kormany.hu/download/7/06/22000/Vil%C3%A1gunk%20C3%A1talak%C3%ADt%C3%A1sa%20Fenntarthat%C3%B3%20Fejl%C5%91d%C3%A9si%20Keretrendszer%202030.pdf> [2020.09.18.]
 - 7 Objectius de Desenvolupament Sostenible de l'Agenda 2030. <http://www.solidaritat.ub.edu/wp-content/uploads/2019/10/Fundacio-Solidaritat-UB-i-Agenda-2030.pdf> [2020.09.18.]
 - 8 U.o.
 - 9 U.o.
 - 10 Estrategia de Educación para el Desarrollo 2017-2020. http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/114349/1/Estrategia_ED_2017_2020.pdf [2020.09.18.]
 - 11 Estrategia de Educación para el Desarrollo 2017-2020. http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/114349/1/Estrategia_ED_2017_2020.pdf [2020.09.18.]
 - 12 U.o.
 - 13 Aress d'Acció. <http://www.solidaritat.ub.edu/> [2020.09.18.]
 - 14 Objectius de Desenvolupament Sostenible de l'Agenda 2030. <http://www.solidaritat.ub.edu/wp-content/uploads/2019/10/Fundacio-Solidaritat-UB-i-Agenda-2030.pdf> [2020.09.18.]
 - 15 Voluntariat. <http://www.solidaritat.ub.edu/voluntariat/> [2020.09.18.]

- 16 <https://www.ub.edu/web/portal/en/the-ub/commitment/social-policies/>
- 17 Programa d'intervenció socioeducativa a la zona nord del districte barceloní de Nou Barris i l'eix del Besòs. <http://www.solidaritat.ub.edu/programa-dintervencio-socioeducativa-a-nou-barris/> [2020.09.18.]
- 18 Projecte Prometeus al barri del Raval. <https://ajuntament.barcelona.cat/ciutatvella/ca/serveis-i-tramits/educacio/projectes-singulars/suport-al-estudis-postobligatoris> [2020.09.18.]
- 19 Premi Barcelona Innovació Educativa al projecte Prometeus de Ciutat Vella. https://ajuntament.barcelona.cat/ciutatvella/ca/noticia/premi-barcelona-innovacio-educativa-al-projecte-prometeus-de-ciutat-vella_661146 [2020.09.18.]
- 20 Serveis d'assistència tècnica en l'àmbit de la cooperació, l'educació per la pau i l'acció social a administracions públiques. <http://www.solidaritat.ub.edu/accio-social-i-voluntariat/> [2020.09.18.]
- 21 Promoció i defensa dels drets humans, la memòria democràtica i la cultura de pau. <http://www.solidaritat.ub.edu/promocio-i-defensa-dels-drets-humans-la-memoria-democratica-i-la-cultura-de-la-pau/> [2020.09.18.]
- 22 Az oktatási erőforrásközpont elérhetősége: <http://portalpaula.org>
- 23 Recerca per a la Ciutadania Global. https://www.edubcn.cat/racs_gene/extra/05_convocatoria_unificada_programes/2020_2021/C0801_Recerca_per_la_ciutadania_global_DESCRIPTIVA_2020_2021.pdf [2020.09.18.]
- 24 About / Presentation. <https://europeanmemories.net/about-us/multiplicity-of-memories/> [2020.09.18.]
- 25 A megfigyelőközpont elérhetősége: <http://observatori.org/>
- 26 Què és l'Observatori. <http://observatori.org/que-es-observatori/> (letöltés: 2020.09.18.)
- 27 Antecedents del Programa UB de suport a persones refugiades. <http://www.solidaritat.ub.edu/refugees/antecedents/> (letöltés: 2020.09.18.)
- 28 U.o.
- 29 Projecte „Mare Nostrum”: suport i consolidació de la

- solidaritat local envers les persones refugiades. <http://www.solidaritat.ub.edu/la-fundaci-solidaritat-ub-coordina-el-projecte-mare-nostrum-de-suport-i-consolidaci-de-la-solidaritat-local-envers-les-persones-refugiades/> [2020.09.18.]
- 30 U.o.
- 31 Promoció i defensa dels drets humans, la memòria democràtica i la cultura de pau. <http://www.solidaritat.ub.edu/promocio-i-defensa-dels-drets-humans-la-memoria-democratica-i-la-cultura-de-la-pau/> [2020.09.18.]
- 32 Objectius de Desenvolupament Sostenible de l'Agenda 2030. <http://www.solidaritat.ub.edu/wp-content/uploads/2019/10/Fundacio-Solidaritat-UB-i-Agenda-2030.pdf> [2020.09.18.]
- 33 Es gradua la primera promoció del curs de la UB per a estudiants provinents de zones en conflicte. https://www.ub.edu/web/ub/ca/menu_eines/noticies/2018/05/046.html [2020.09.18.]
- 34 U.o.
- 35 Estrategia de Educación para el Desarrollo 2017-2020. http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/114349/1/Estrategia_ED_2017_2020.pdf [2020.09.18.]
- 36 Estrategia de Educación para el Desarrollo 2017-2020. http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/114349/1/Estrategia_ED_2017_2020.pdf [2020.09.18.]

Hivatkozásjegyzék

A tanulmányban előforduló hivatkozások a Barcelonai Egyetem, valamint a Fundació Solidaritat UB intézményi, szervezeti és stratégiai dokumentumaira, valamint programbeszámolóira történtek, melyek a Barcelonai Egyetem és a Fundació Solidaritat UB honlapján, online elérhető források.

Barcelonai Egyetem honlap: <https://www.ub.edu/web/portal/ca/>
Fundació Solidaritat UB honlap: <http://www.solidaritat.ub.edu/>

Egyéb, letölthető forrás-dokumentumok

Világunk átalakítása: Fenntartható Fejlődési Keretrendszer 2030.

<https://ensz.kormany.hu/download/7/06/22000/Vil%C3%A1gunk%20%C3%A1talak%C3%ADt%C3%A1sa%20Fenntarthat%C3%B3%20Fejl%C5%91d%C3%A9si%20Keretrendszer%202030.pdf> [2020.09.18.]

PANCHON, Carme – JEREZ, Cati: *Some thoughts and experiences.*

UB Refugee Support Programme. Policy Dialogue Conference, 2018. május. <https://www.inhereproject.eu/wp-content/uploads/2018/05/UB-Refugee-Support-Program.pdf> [2020.09.18.]

Objectius de Desenvolupament Sostenible de l'Agenda 2030.

<http://www.solidaritat.ub.edu/wp-content/uploads/2019/10/Fundacio-Solidaritat-UB-i-Agenda-2030.pdf> [2020.09.18.]

Estrategia de Educaci3n para el Desarrollo 2017-2020. [http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/114349/1/](http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/114349/1/Estrategia_ED_2017_2020.pdf)

[Estrategia_ED_2017_2020.pdf](http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/114349/1/Estrategia_ED_2017_2020.pdf) [2020.09.18.]

MELLÉKLET

La Universitat hongaresa de Pécs visita entitats i l'institut escola de la Mina interessada per la inclusió de les minories

Detalls Creat el 16 Març 2020

Una representació de l'Associació d'Estudiants Universitaris Gitanos de la Universitat de Pécs d'Hongria es reuneix amb entitats, l'institut escola i projectes socials del barri de la Mina interessats per les qüestions de gènere, la inserció laboral i els programes d'inclusió de minories i immigrants.

Es tracta de la institució d'educació superior més antiga del país, successora de la fundada per Lluís I d'Hongria l'any 1367, amb 20.000 estudiants, 4.000 d'ells, estrangers. Entre el seu alumnat hi ha cada cop més estudiants que participen en programes internacional d'estudi com a part integral de la seva educació, i, per altra banda, estudiants i investigadors internacionals que desenvolupen part dels seus treballs a la Universitat de Pécs. De manera que el centre treballa constantment en l'ampliació i millora de la seva cooperació amb d'altres universitats i institucions d'investigació d'arreu. Un dels seus programes més destacat, dins l'àmbit de les humanitats és el de minoria ètnica i estudis romanís (gitanos). D'aquí l'Associació i l'interès per visitar el barri de la Mina. El grup de quinze estudiants i dues professores va venir acompanyat del professor hogarés, Ábel Bereményi, investigador de la UAB i de la Universitat Centre-Europea, qu va exercir de traductor per a l'ocasió.

Xarxa sociolaboral del Consorci

La jornada es va iniciar amb una primera trobada amb l'Àrea social del Consorci per presentar-los la Xarxa de serveis d'inserció sociolaboral que treballa de manera especialitzada segons diversos col·lectius de la població activa, que a la Mina tenen especial dificultat per accedir a un lloc de feina (majors de 45 anys, joves, dones, salut mental o addiccions), ja sigui al mercat ordinari com especial. De tots aquests, el grup havia mostrat especial interès en el servei "Itineraris d'Inserció per a Dones" dedicat a la promoció de la dona des de l'àmbit laboral, que per compte del Consorci gestiona la Fundació Surt que treballa contra la desigualtat de gènere i per l'empoderament personal, econòmic, comunitari i sociopolític de les dones i que té establerts vincles de col·laboració amb la Universitat de Pécs. L'altre focus d'interès era la tasca educativa que du a terme l'Institut escola del barri. En aquest cas, hi va haver una primera trobada dels universitaris hongaresos, estudiants de diverses disciplines, amb el grup d'alumnes de l'institut escola que cursen el cicle formatiu de comerç que va donar molt de joc per l'interès mutu que es va despertar. Justament, l'intercanvi de coneixement i experiències és l'objectiu del programa subvencionat per l'estat hongarès que beca els estudiants per tal de mantenir activitats bisetmanals i viatges d'estudis i recerca a l'estranger com aquest. Dins la visita a l'institut escola la directora, Marta del Campo, els va presentar el projecte educatiu del centre amb la seva complexitat, el repte de l'èxit escolar i la igualtat d'oportunitats, juntament amb el factor de la gitanitat que n'és un element essencial. I, van acabar la jornada amb els grups de tercer i quart d'ESO amb qui van parlar del valor de l'educació post obligatòria de cara al seu futur professional.

Al llarg de la setmana que van ser a Barcelona, es reunir amb diverses associacions i entitats gitanes, amb el Consell municipal del Poble Gitano de la ciutat, i amb estudiants de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), entre altres.

Consorci del barri de la Mina

Eredeti cikk az Interneten: https://www.barrimina.cat/index.php/notes-mainmenu-41/1223-la-universitat-hongaresa-de-pecs-visita-entitats-i-l-institut-escola-de-la-mina-interessada-per-la-inclusio-de-les-minories?fbclid=IwAR0YwcemO9zGcSKGsl6YUGd_N0veq81Ni8YQ637WHlqods4-F8BEVxPbBZ4

University of Pécs from Hungary visited the LA Mina School Institute and Organizations Interested in the Inclusion of Minorities

Representatives from a Roma Student College from the University of Pécs, Hungary meets with organizations and schools from the La Mina neighborhood of Barcelona interested in gender issues in employment and the social and educational inclusion of minorities and immigrants.

University of Pécs is the oldest institution of higher education in Hungary, founded by King Louis the Great in 1367, with 20,000 students, 4,000 of which are foreigners. Among the students, more and more of them participate in international study programs as an integral part of their education, and, on the other hand, welcomes international students and researchers who carry out part of their academic study or field research at the University of Pécs.

Therefore, the institution is constantly working to expand and improve its cooperation with other universities and research institutions around the world. One of its most prominent programs in the field of humanities is the Ethnic Minority and Roma Studies. Hence, the Roma Student College was interested in visiting the neighborhood of La Mina with a group of fifteen students and two professors. They were also accompanied by a host professor, Ábel Bereményi, a former researcher of the Autonomous University of Barcelona (UAB), currently a Marie S. Curie research fellow at the Center for Policy Studies, Central European University, Hungary, who worked as a translator during the group's visit.

Social Networks for Labor Market in the Consortium

The day began with a meeting with the Social Department of the Consortium to give a presentation about their social networks specializing in services that help integrate groups of active but at-risk population that have difficulty in accessing jobs at La Mina district (over 45 year olds, young people, women, and individuals with mental health issues and addictions), and as we know some of them would experience disadvantages in the workforce even under ordinary circumstances.

Out of all the social groups we serve, the visitors expressed a special interest in the services we call “Itineraries for the Inclusion of Women” dedicated to promoting the employment of women in workplaces. On behalf of the Consortium the Surt Foundation helps managing this struggle against gender inequalities and promote the personal, economic, and socio-political empowerment and participation of women. They have established connection with the University of Pécs and brainstormed ways to collaborate on these issues.

The other area of focus was on the educational mission carried out by the school in the neighborhood. For this purpose, the Hungarian university students met local college students from various disciplines and a group of high school students studying the training cycles for various trades, which made ways to exciting conversations and generated mutual interest among them. Precisely, the exchange of knowledge and sharing of experiences from different parts of Europe is the goal of Wlislócki Roma Student College from the University of Pécs. They are supported by the Hungarian state via grants which gives opportunity to students to maintain biweekly activities, and take research trips abroad, like this one. During their visit at the “Institute Escola de La Mina”, director Marta del Campo gave a presentation about the school’s educational project with its complex mission. She proudly shared some of the achievements of the school and the ongoing challenges they face while striving to achieve equality, being an essential element of being Roma. They ended the day with the third and fourth year ESO (Compulsory Secondary Education) students with whom they talked about the value of post-secondary education and training that is necessary for becoming a professional in the future.

During the week they spent in Barcelona, the Hungarian group also met with various associations and Roma organizations, the Municipal Council of Roma People of the city, and with students from the Autonomous University of Barcelona (UAB), among others.

The Consortium of the La Mina District

A Pécsi Tudományegyetem Magyarországról a kisebbségek befogadásában érdekelt szervezeteket és a La Mina Körzeti Iskola intézetét látogatja

A magyarországi Pécsi Tudományegyetem Cigány Hallgatóinak Szakkollégiuma és annak képviselői érkeztek Barcelona la Mina körzetébe, ahol a foglalkoztatásban és képzésben a nemek közti egyenlőségről, a szociális hálóról, és a kisebbségek és bevándorlók befogadását megcélzó iskolai programokról érdeklődtek.

PTE az ország legrégebbi felsőoktatási intézménye, melyet Nagy Lajos alapított 1367-ben, s jelenleg 20 000 hallgatót képez, akik közül 4000 külföldről érkezett. Hallgatói között egyre több olyan hallgató van, aki a program szerves részeként vesz részt nemzetközi tanulmányi utakban, és egyre több szerencsére az olyan nemzetközi hallgató és kutató is, akik tanulmányuk vagy kutatásuk egy részét a Pécsi Tudományegyetemen végzik.

Tehát egyetemük, s ezen belül a szakkollégium folyamatosan azon dolgozik, hogy bővítse és javítsa együttműködését a világ többi egyetemével és kutatóintézetével. A PTE bölcsészkarának egyik kiemelkedő programja a Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, ahol a Roma/cigány etnikai kisebbségekről folytathatunk tanulmányokat. Innen fakad a PTE WHSZ Szakkollégiumának az érdeklődése a Barri de la Mina körzet iránt. A tizenöt hallgatóból és két professzorból álló csoportot Bereményi Ábel professzor fogadta, aki a

Barcelonai Autonóm Egyetem kutatója volt, s jelenleg a Közép-európai Egyetem tudományos munkatársa, így ő kísérte és segítette fordítóként a csoport tanulmányútját.

A konzorcium szociális és munkaügyi hálózata

Az első nap látogatóink a Konzorcium szociális projektjeivel ismerkedhettek meg, s megismerték a munkaerő integrációs szolgáltatást, amely speciálisan a munkaképes népesség különböző csoportjait célozza meg aszerint, hogy azok milyen nehézséggel küzdenek a munkahelyhez való jutás tekintetében (45 év felettiek, fiatalok, nők, mentálisan sérültek vagy szenvedélybetegek), hisz sokan közülük nem csak a mi körzetünkben, de úgy általában a munkaerőpiacon hátrányos helyzetben vannak. Mindezen csoportok közül látogatóink különös érdeklődést mutattak az “Tervek a nők munkahelyi népszerűsítésére” nevezetű programunk iránt, amelyet a konzorcium megbízásából vezet az egyenlőtlenségek ellen küzdő Surt Alapítványt. Céljuk a nemek közötti egyenlőség megteremtése, valamint a nők személyes, gazdasági, közösségi és társadalom-politikai szerepvállalásának elősegítése, s ezen a területen egy együttműködési terv is született a Pécsi Tudományegyetemmel.

Az érdeklődés másik fókuszpontja a környékbeli iskola intézete volt, s az ott folyó oktatási munka.

A magyar egyetemi hallgatók, a különféle tudományterületek helyi hallgatóival találkoztak, valamint olyan középiskolai diákokkal, akik a kereskedelmi képzések különféle ciklusait térképezték fel, s ez az interakció kölcsönösen nagy élmény és tapasztalatcsere volt a tanulóknak, akik felkeltették egymás érdeklődését a témában. Pontosán az ehhez hasonló ismeret- és tapasztalatcsere az, amit a magyar állam pályázatokkal támogat, s a szakkollégiumi program célja is az, hogy tevékenységsorozatokkal, és ehhez hasonló külföldi tanulmányutakkal, kutatási lehetőségekkel támogassa a hallgatóit.

Az iskolalátogatás során pedig Marta del Campo, az „Institute Escola de la Mina” igazgatónője bemutatta az iskola oktatási programját annak minden összetettségével, az iskola által elért sikerekről beszélt, valamint az esélyegyenlőséggel kapcsolatos kihívásokról, ami a cigányság elengedhetetlen lételeme. És ezt a napot a középiskola harmadik és negyedik évfolyamos tanulóival töltötték,

akikkel arról beszélgettek, hogy a kötelező oktatás utáni képzések milyen fontossággal bírnak szakmai jövőjük szempontjából.

A Barcelonában töltött hét során találkoztak különféle egyesületekkel, cigány szervezetekkel, a város cigány kisebbségi önkormányzatának testületével és többek között a Barcelonai Autonóm Egyetem (UAB) hallgatóival is.

A La Mina Körzet Konzorciuma

FANNI TRENDL
SCHOOL DROPOUT OF DISADVANTAGED STUDENTS AT THE UNIVERSITY OF PÉCS BETWEEN 2013 AND 2018

In the research presented in my doctoral dissertation, I examined the Wlislócki Roma Student College for Advanced Studies (WHSz) from several points of view. I examined both the organizational structure and the membership of WHSz. The student members of this community are mostly of disadvantaged Roma/Gypsy backgrounds. These students are the very first to receive a university degree in their families, therefore the role of the college for advanced studies in social mobility is indisputable. In addition, I also analyzed the organization's role in fostering mutual inclusion, which aims at lowering dropout rates in higher education, and its role in helping young people in the process of earning a diploma. WHSz also has the mission to help its student members with talent development. I will also examine the broader institutional context of the WHSz Roma student college, namely the University of Pécs. In addition to the generic data, I also tried to collect data on the dropout rates of disadvantaged students. In this quest, I have encountered several difficulties, which I will later elaborate on in the corresponding chapter. I assumed that dropout rates in PTE is higher for disadvantaged students than the rate college drop-out for non-disadvantaged peers. My hypothesis was not substantiated, although the reliability of data is questionable.

GERGELY HORVÁTH

LANGUAGE LEARNING AS AN ADVANTAGE – LANGUAGE LEARNING OPPORTUNITIES IN THE LIGHT OF DIFFERENT SOCIO-ECONOMIC BACKGROUNDS

The aim of the study is to present students' strategies and opportunities aimed to gain advantages via language learning by examining two secondary schools with a diverse socio-economic composition of students (BOURDIEAU, 1978; COLEMAN; 1997). The results of the quantitative research (N1:32; N2:39) show the goals and ambitions of students from the examined institutions have, concerning English language learning, that rely on external help – like extracurricular lessons (SELIGMAN, 1998) and Information Technology devices (EATON, 2010) – as well as on their family background. By comparing the groups, the results of the research demonstrated that students with a lower socio-cultural background have fewer opportunities to earn additional points for language learning than their peers (ÚJ FELVÉTELI KÖVETELMÉNY, 2019). Educational policy decisions thus push the groups of lower socio-economic status back from equal access to education, reinforcing the regeneration of social inequalities. The study explores the disadvantages rooted in the family background that manifest in the lack of extra capital investments concerning the issue of missing the opportunities aimed at gaining advantages. The main message of the research is that further equitable, compensatory interventions are needed for students of lower socio-economic and socio-cultural backgrounds, which interventions would contribute to reducing the gap between the two social groups.

ZSAKLIN ZSELNISZKY

THE EDUCATIONAL COMMUNITY SERVICE FROM THE PERSPECTIVE OF 9TH AND 12TH GRADERS

The research focuses on assessing the educational community service (IKSZ) from the perspective of 9th and 12th grade students. In Hungary, the educational community service was introduced in 2016 and is compulsory for students, who attend to

schools in which they gain a secondary school certificate. In the beginning, students tend to have positive expectations concerning the service, however, over the years they develop a negative perspective about the program. In most programs that are run by the schools and the host organizations, due to a lack of organizing, students remain uninformed about the purpose of the community service. (Bodó, et al., 2017) To answer the research questions a quantitative questionnaire was used. The questionnaire was filled out by 97 students, whose age varied between 14 and 18. Due to the choice of topic, the sample mainly consists of secondary grammar school students and students of secondary technical schools, as they are required to complete the 50-hour educational social service. In Hungary, no negative response was given to the introduction of the educational community service; students' opinions are however diverse about the program. Some students find the service helpful and believe that their generation needs to experience the joy of voluntary work.

JUDIT RAYMAN

**DIFFERENT SUBSTANCES AND THEIR
REPRESENTATION IN HUNGARY**

The study aims to unfold opinions on drugs and addictions, and to integrate these to the system of social norms. The countless aspects of addiction have been significant topics for research (Arasteh et al, 1996; Brenzel et al, 2002; Csák et al, 2014). The study aims to explore the impact of the social representation theory and social norms in connection with addictions, with the additional aspect of generational differences (Moscovici, 1984; Bonardi and Roussiau, 1999 quotes Bigazzi, 2015; Bertolodo and Castro, 2015). In the research the following questions explored: What judgements are there about drugs and its users? How does this present in the social system, how is it represented in our society depending on what drug the addict uses? What generational differences can be found concerning the topic? The sample consists of Hungarian participants of different ages (N=526), who have completed the online questionnaire volun-

tarily, thus giving a random sample. The online questionnaire made for this study is about a user's short story based on that the participants answer questions. During the analysis, the focus was to unfold the feelings of the participants about the man in the story focusing on social perception. After coding the responses, the results were analysed in respect to age groups, and the differences in the advices given to the addict in the story were compared based on the drug he uses. The results show generational differences in the opinions about different substances and their users. The participants gave the least amount of advice concerning the substance usage in the story about the man who was consuming alcohol, which shows that alcohol and alcoholism are normative factors in Hungarian society.

ARANKA VARGA

**ACADEMIC RESEARCH IN THE ROMA COLLEGE
FOR ADVANCED STUDIES**

This study provides a framework for the research published in the second chapter of the volume, in which all student papers build on each other creating together a kaleidoscope of a complex research. The study „Equal Opportunities and Inclusion” briefly introduces the academic background of this joint endeavor by presenting the two organizations that implemented it, namely the Evangelical-Lutheran Roma College for Advanced Studies of Pécs (PERSZE) and the Wlislócki Henrik Roma Student College from the University of Pécs (WHSz). It details the pedagogical approach that helped cultivate and facilitate such a heterogeneous academic community which was based on the principle of cooperation in order to engage in advanced studies. The purpose of this volume is to bring our student authors and their supporting tutors closer to the reader as a collaborative academic community while presenting their results, which was based on a one-year-long academic teamwork following their fieldwork in Barcelona.

ÁBEL BEREMÉNYI – ARANKA VARGA

**NOTES ON THE CURRENT SITUATION AND POSSIBILITIES OF ROMA/
GYPSY COMMUNITIES WITH THE INTENTION OF FRAMING OUR
FIELDTRIP TO SPAIN**

This study is an overview of the situation of Roma/Gypsy people, especially in the context of Hungary and Spain. It aims to create a framework for the studies that are in the second chapter of this volume. First, we can briefly read about a diverse minority group, the way they identify themselves, as well as the ways their surrounding communities labels them with names in both countries, and we can see how those terms relate to the internationally used umbrella term, “Gypsy”. This section is particularly important for the clarification of proper terms referring to Roma/Gypsy people as they would appear in further studies of this chapter. In addition to the clarification of these terms, this section also aims to provide a brief outline of the history of Roma/Gypsy people, which will provide the basis for understanding subsequent research studies conducted in Spain and Hungary. The majority of this paper examines the changes that happened in the last 30-40 years in social policy approaches with the focus on educational policy interventions and model programs in both countries. The subsequent studies in this chapter are based on micro-researches conducted by our team, as they are in the context of this overview intending to elaborate on the topics outlined by this paper.

SÁMUEL BOGDÁN

THROUGH A SCREEN DARKLY

This paper aims to discuss the format of documentary films and documentary photos, as well as the format of social documentary photography. It asks the question: is it possible for almost anyone to create a concise documentary film, and if so, is it possible for them to approach the subject from a documentary and a social documentary photographer’s point of view? Pursuing an answer, I used my fieldwork experience in Barcelona, where I tried to capture the plight of the Roma living on periphery. I

was also looking for answers on how documentaries work, and how can one deliver a documentary while staying true to reality? I was also interested in whether similar documentations, like photos or movies, are better means to bring someone closer to reality. I also aimed to examine which of them can make a bigger impact on its audience. This study analyzes and summarizes the differences between the mode of action of documentary movies and documentary photos.

PÉTER PÁLMAI

PRESENTING THE FIELDWORK CONDUCTED IN BARCELONA

The aim of the study is to visually present the different locations of a fieldwork conducted in Barcelona by the Evangelical-Lutheran College for Advanced Studies of Pécs (PERSZ-E). During the fieldwork, my research group's aim was to present the social status of the Roma people, or Spanish Gitanos, living in Barcelona. My study seeks to present the locations and the interactive seminars that our research group had a chance to visit, in the form of a map. During the process of the research, I created two maps that showcase the composition of the population living in Barcelona.

FERENC JÓZSA

“SO KERES, LA MINA?”

THE HISTORY, LIVING CONDITIONS, AND CHALLENGES OF ROMA/ GITANOS OF BARCELONA

The European Roma minority's situation is a pivotal point that most leading politicians, civil society organizations, and humanitarian organizations of Europe somehow always seem to be glossing over. In addition, in the last 15 years or so, anti-Roma voices and actions resulted in a significant part of society openly starting to profess and pronounce their anti-Gypsyism (see Roma killings, deportations from France, Italy, and Romania, the case of Olaszlika, the intimidating marches of extremist paramilitary organizations). I'm interested in how Roma people who live in Barcelona experience all life events that take place around

them in relation to their peers. What kind of opportunities do they get from the public authorities of the Catalan capital to have representation and equal opportunity? How significant of a role do Roma civic organizations play and what action plan do they have for advocacy and legal protection? Does inclusion appear in the daily lives of Gitanos? How do they perceive it?

ZOLTÁN DRUBINA – RAJMUND HORVÁTH –
PÉTER PÁLMAI – ZOLTÁN VÉGH

INTRODUCING THE “LA MINA SCHOOL INSTITUTE” AND ITS INTEGRATION OF ROMA STUDENTS

Our research focuses on the institution of La Mina School situated on the outskirts of Barcelona, which offers preschool, elementary school, a four-year high school, and additional intermediate and advanced vocational training programs. In the spring of 2020, we conducted research in Barcelona with our Roma student collage of advanced studies. During this field trip, we had the opportunity to gain insight into the educational efforts of a segregated suburban school. At the location, we have managed to conduct a focus group interview with five young people with the help of our translator. Our experience of this interview process helped us find the topic for our research. Our research is about the good practices aimed at reducing drop-out rates, integrating educational inclusion strategies targeting disadvantaged Roma children with immigrant backgrounds, and decreasing their disadvantages with the help of educational resources. Numerous Hungarian research studies have been conducted regarding this topic, from which it became clear to us that the Spanish case we have observed could also serve as a best practice for the Hungarian education system. Our descriptive research consists of analyzing various documents and online press materials published about the school, as well as interviews we conducted with people who are involved in the school’s efforts. Looking at our experiences and results so far, we concluded that the key element leading to this school’s successes was family engagement ensuring continuous cooperation and communication. It was also crucial to secure financial aid to compensate for

the disadvantages these families were facing. Our research pursued to answer the question: Which elements were key to the school's breakthrough success with regards to reducing dropout rates among their students? Our research findings in their current state are not yet representative; they were based on the sources available to us. In order to understand this topic in more detail, further research would need to be conducted, in which we could get a more nuanced picture of the school's results.

KRISZTIÁN KŐSZEGI – DÁNIEL CSONKA –
KATICA HEINDL – LILLA LABODA

A COMPARATIVE STUDY OF CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS' ACTIVITIES AIMED TO REDUCE DISADVANTAGES

The focus of our research was to present and compare the operation of a civil society organization operating in a Roma/Gypsy community in Spain, and a civil society organization operating in a Roma/Gypsy community in Hungary. We relied on research examining community organization programs, and programs aimed towards educational integration, and integration to the labor market (Füzi, 2016, Varga, 2015, Molnár-Peták-Vercsek, 2014). Based on these research we analyzed the modus operandi and the best practices of the two organizations examined in our comparative study. Our qualitative study aims to examine civil society organizations whose works play a vital role in supporting the marginalized members of society. We try to explore what kinds of activities aimed towards reducing disadvantages do well-functioning civil society organizations use, do they have "good practices" of positive precedent, and how can these be adapted for similar organizations? We hypothesized that both the Hungarian and the Spanish organizations would respond to the specifics of the given area with complex programs, and that the similarities of these programs would be clearly noticeable. Using document analysis, concerning the environments in which the examined civil society organizations are located, we examined the geographical-historical context of particular Catalan quarter of Barcelona, as well as a settlement located in the south of Baranya county. Our study has confirmed that in addition to

territorial specifics there are similar methods used by both organizations, and that their „good practices” can be adapted by other civil society organizations with similar spheres of activities.

JUDIT RAYMAN

NOTES ON THE MARKETING CUSTOMS OF GITANOS IN BARCELONA

The social situations of the Roma and their presence in the labor market have been explored in several studies across Europe. Based on these studies it can be concluded that the rate of unemployment amongst the Roma is higher than in the average population due to the low level of education that is prevalent in their communities as country reports substantiate it. (FRA, 2016; FSG, 2005; FSG, 2018)

In this context, it is important to mention that the Hungarian Gypsy/Roma people have limited opportunities on the labor market; therefore, they engage in other income-generating strategies to ensure their survival. One of the traditional ways of this is to sell various goods at markets (KOTICS, 2012; MESSING-MOLNÁR, 2011; SZUHAY, 1999), which is an old-established survival strategy not only in Hungary but also abroad (CASANOVA, 2007). The aim of my research is to explore and present the marketing traditions of the Spanish Gitanos of Barcelona. The research for this study was carried out using the methodology of participant observation. The results show that in Spain marketing has long been a traditional income-generating strategy for Gitanos and it still exists to this day having undergone changes in recent decades due to the increasing globalization.

VIVIEN NAGY – MARIAMA TURAY

**CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS WORKING WITH ROMA/GYPSY
PEOPLE IN BARCELONA**

In our study, we would like to briefly present the experiences and the results of our qualitative micro-research conducted in March 2020, in Barcelona. Our research focuses on the actively involved and committed volunteer workers of civil society or-

ganizations in Spain and particularly Catalonia, for whom it is of utmost importance to take responsibility and to improve the general situation of the Roma/Gypsy people of the country. The Gypsy/Roma population internationally, as well as in Spain, has much worse indicators than other groups. These unsatisfying indicators were also confirmed by the first-hand experience of the people we acquired our information from. In our study, we aim to present to our readers two civil society organizations, the SURT and the Nakeramos, as well as their goals, programmes, future plans, and overall work experience.

ÁDÁM FÜCSÖK – ANDRÁS KOTROCZÓ –
JÓZSEF SÁRKÖZI – ZSAKLIN ZSELINSZKY

THE STRUCTURE OF AN ORGANIZATION IN BARCELONA: FEDERATION OF ROMA ASSOCIATIONS IN CATALONIA (FAGIC)

„Improve performance addressing the needs of the Roma community, gathering their desires and worries, and creating a channel of communication between Romani and non-Roma in the Catalan society.” (Memòria FAGiC, 2019) This sentence sums up the mission of the organization, called Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya (FAGiC), which translates from Catalan as the Federation of Roma Associations in Catalonia. The organization gathers people who are committed to the Roma people and whose goal is to advocate for equal rights and social change by building bridges between the Roma and non-Roma through their aspirations and concerns. It is of great importance to them to work with the Catalan government to help them become observant of Roma rights locally as well as internationally. Our research presents the largest Catalan organization working on the optimizing the situation of the Gitanos in Barcelona. The organization consists of nearly 100 different, smaller units the core of which is FAGiC. The staff is distributed among the head office in Barcelona and various associate offices who organize volunteers, students and trainees that constitute the engine of FAGiC. We aim to present the history of the organization descriptively. Though our work, one can gain a deeper insight into the structure, the programs, and the finances of FAGiC.

ISTVÁN ORSÓS – KATALIN VEZDÉN
**OPEN UNIVERSITY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT
INTRODUCING THE PRINCIPLES AND PRACTICES OF THE UNIVER-
SITY OF BARCELONA**

The study seeks to present the programs operated by the University of Barcelona which aim to achieve goals concerning sustainable development. The direct implementer of these activities is the Fundació Solidaritat UB (The Solidarity Foundation of the University of Barcelona). This organization supports the strategies of the university aiming sustainable developments within the framework of the University of Barcelona. In the study, we primarily present the social aspects of the strategies and programs related to the goals of sustainable development; the involvement of the economic and environmental factors is not addressed in the research. The study covers the programs within the scope of activities of the Fundació Solidaritat UB. The source of data and the information used in the study are from the University of Barcelona, program reports, and the institutional-, organizational- and strategic documents of the Fundació Solidaritat UB. The aim is to explore the „good practices” of the Fundació Solidaritat UB’s program that could be adapted in other higher education institutions and their organizations committed to development.

